

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI KONGRE BİLDİRİ KİTABI

23-25 EKİM 2025
Güçlü Aile, Güçlü Toplum

Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası Aile Çalışmaları Kongresi
Kırıkkale University International Family Studies Congress

KIRIKKALE UNIVERSITY
INTERNATIONAL FAMILY STUDIES CONGRESS
PROCEEDINGS BOOK

23-25 October 2025
Strong Family, Strong Society

Kırıkkale Üniversitesi
Kırıkkale University

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

**ULUSLARARASI AİLE ÇALIŞMALARI
KONGRESİ**

23-25 Ekim 2025

BİLDİRİ KİTABI

Kırıkkale, 2025

Editörler

Prof. Dr. Zeynep TEZEL

Doç. Dr. Ziya TOK

Kapak Tasarımı

Arş. Gör. Ali Uğur KOÇ

Arş. Gör. Mustafa AKIN

ISBN: 978-975-8626-32-8

Yayın Türü

E-Kitap

Yayın Tarihi

Aralık 2025

Yayın Yeri

Kırıkkale-TÜRKİYE

*Bu bildiri kitabında yayımlanan yazıların tüm hukuki ve içerik sorumluluğu yazarlarına aittir.

KURULLAR

ONURSAL BAŞKANLAR

Prof. Dr. Ersan ASLAN (Kırıkkale Üniversitesi Rektörü, Türkiye)
Prof. Dr. Amal Jellal (Karaviyyin Üniversitesi Rektörü, Fas)
Prof. Dr. Ova Emilia (Gadjah Mada Üniversitesi Rektörü, Endonezya)

KONGRE BAŞKANLARI

Prof. Dr. Zeynep TEZEL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ziya TOK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Abderrahim Al Amine (Karaviyyin Üniversitesi, Fas)
Prof. Dr. Aygen ÇAKMAK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ayşe GÜLER (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Barbara West Carpenter (Southern Üniversitesi ve A&M College, ABD)
Prof. Dr. Dilek KESKİN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Eugene Kennedy (Louisiana Eyalet Üniversitesi, ABD)
Prof. Dr. Jasmin Suljagic (Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Mehmet KANDEMİR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mohammad Abdus Salam (Chicago Eyalet Üniversitesi, ABD)
Prof. Dr. Nuray TAŞTAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Özgür SELVİ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Piotr Olaf Żylicz (WSB Merito Üniversitesi, Polonya)
Prof. Dr. Vesna Bartovčić (Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Zeynep TEZEL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Barış DEMİREL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Fahrettin HORASAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Günce DEMİR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hakan YAPICI (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Halis AYHAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hüda SAYIN YÜCEL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Kürşat ÖĞÜLMÜŞ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Osman Kandara (Southern Üniversitesi ve A&M College, ABD)
Doç. Dr. Ziya TOK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ali KAVAK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Canan KURT TOPRAKLI (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ŞEN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TÜRK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İdris ÇAKIROĞLU (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap ARAL DUVAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Şükrü DİLSİZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Naciye GÜVEN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem MURAZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Şevket EVCİ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Andreasta Meliala (Gadjah Mada Üniversitesi, Endonezya)
Dr. Wirastuti Widyatmanti (Gadjah Mada Üniversitesi, Endonezya)
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep BAŞER (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

KONGRE SEKRETERYASI

Arş. Gör. Hilal ZENCİRCİ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Arş. Gör. Muhammed Talha EFE (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Arş. Gör. Mustafa AKIN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Arş. Gör. Şeyma SİNGİL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Arş. Gör. Yunus HAYRAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Beyzanur KILIÇ (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Ceren KAYASAROĞLU (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Filiz ÖZTÜRK (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Gizem GÜMÜŞ (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Hakan GÖZÜKÜÇÜK (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Hatice ÜNAL (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Kenan ÖZDEMİR (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Nazlı AKDEMİR (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Nazlı ILICAN (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Zeynep ÇETİNKAYA (Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abderrahim Al Amine (Karaviyyin Üniversitesi, Fas)
Prof. Dr. Ahmet Ragıp ÖZPOLAT (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY (Karabük Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Amjad Hassan (Wah Üniversitesi, Pakistan)
Prof. Dr. Asim Karim (Wah Üniversitesi, Pakistan)
Prof. Dr. Aygen ÇAKMAK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ayşe CANATAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ayşe GÜLER (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Aziz Thabit (Arap Açık Üniversitesi, Umman)
Prof. Dr. Barbara West Carpenter (Southern Üniversitesi ve A&M College, ABD)
Prof. Dr. Beata Pawłowska (Powiślański Üniversitesi, Polonya)
Prof. Dr. Befarhat Sabiha (Blida 2 Üniversitesi, Cezayir)
Prof. Dr. Belmokhtar Mohamed Reda (Blida 2 Üniversitesi, Cezayir)
Prof. Dr. Burcu KARACA (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Cengiz ÖZBESLER (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Davronbek Yusupovich Batirov (Taşkent Tıp Akademisi - Ürgenç Şubesi, Özbekistan)
Prof. Dr. Dilek KESKİN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Dolunay ŞENOL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU (Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Emine ÖZMETE (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Erdal HAMARTA (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Faruk SANCAR (Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye)
Prof. Dr. Fatma ARPACI (Gazi Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Fatma NİŞANCI KILINÇ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Fikret GÜLAÇTI (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Filiz YILDIRIM (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Gülay GÜNAY (Karabük Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Gülsen DEMİR (Emekli Öğretim Üyesi, Türkiye)
Prof. Dr. Gülsüm ÇAMUR (Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye)

Prof. Dr. Hande ŞAHİN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Harun ÇAĞLAYAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hüdayar CİHAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hüsamettin ÇETİN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Hüsna ÖZVEREN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Ikromi Turakhon Sharbat (Avicenna Tacik Devlet Tıp Üniversitesi, Tacikistan)
Prof. Dr. İbrahim MAZMAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. İshak AYDEMİR (Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Jasmin Suljagic (Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Katarzyna Strzała-Osuch (Powiślański Üniversitesi, Polonya)
Prof. Dr. Maha Khasawneh (Yarmouk Üniversitesi, Ürdün)
Prof. Dr. Mehmet Ali YILDIZ (Adıyaman Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet KANDEMİR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Meral SAYGUN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Merioua Sabah (Blida 2 Üniversitesi, Cezayir)
Prof. Dr. Murat BOYSAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Murat İSKENDER (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa KOÇ (Düzce Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Mücahit KAĞAN (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Nevin SAĞSÖZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Nihal LINDBERG (Kastamonu Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Nuray TAŞTAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Oumoussa Dahbia (Blida 2 Üniversitesi, Cezayir)
Prof. Dr. Piotr Olaf Żylicz (WSB Merito Üniversitesi, Polonya)
Prof. Dr. Rashid Yusupovich Ruzibaev (Taşkent Tıp Akademisi - Ürgenç Şubesi, Özbekistan)
Prof. Dr. Rıza GÖKLER (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Resül ÖZTÜRK (Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye)
Prof. Dr. Özgür SELVİ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Özlem KARAKUŞ (Konya Selçuk Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Selahaddin ÖĞÜLMÜŞ (Ankara Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Serdar ALAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Sibel ARSLAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Şaban Ali DÜZGÜN (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye)
Prof. Dr. Şerife IŞIK (Gazi Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Şule ERGÖL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Tahsin İLHAN (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Tuncay AYAS (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Tuğba Seda ÇOLAK (Düzce Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Uğur ERSOY (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Vehbi BAYHAN (İnönü Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Vesna Bartovčić (Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek)
Prof. Dr. Wesal Al-Omari (Yarmouk Üniversitesi, Ürdün)
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN (Hacettepe Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Yurdağül ERDEM (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Zeliha TIRAŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI (Beykoz Üniversitesi, Türkiye)
Prof. Dr. Zeynep TEZEL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Abdullozoda Said Murtazo (Avicenna Tacik Devlet Tıp Üniversitesi, Tacikistan)
Doç. Dr. Agil Shirinov (Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, Azerbaycan)
Doç. Dr. Ahmet KAR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Ali YILMAZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Ayşe ABİT KOCAMAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Barış DEMİREL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Betül DÜŞÜNCELİ (Sakarya Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Biriz ÇAKIR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Bunjamin Bela (Balkan Araştırmaları Vakfı, Kuzey Makedonya)
Doç. Dr. Çağatay EROL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Çağla KARADEMİR (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Didem AYDOĞAN (Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Elsev Brina Lopar (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Enila Cenko (New York Tırana Üniversitesi, Arnavutluk)
Doç. Dr. Ercan Canhasi (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Ergün HASGÜL (Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Erol UĞUR (Düzce Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Esra GEDİK (Yozgat Bozok Üniversitesi), Türkiye
Doç. Dr. Esra KILIÇ CEYHAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Faruk Bojaxhi (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Fatıma Zeynep BELEN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Fatih KURT (Diyanet İşleri Başkanlığı, Sosyolog, Türkiye)
Doç. Dr. Gazanfer ANLI (Bursa Teknik Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Gülşen YAĞIR AHMETOĞLU (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Günce DEMİR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hakan YAPICI (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Halim Bajraktari (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Halis AYHAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hanife KOCAKAYA (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. H. Mihrimah ÖZTÜRK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Hüda Sayın YÜCEL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Katerina Mitevska Petrusheva (Uluslararası Balkan Üniversitesi, Kuzey Makedonya)
Doç. Dr. Kübra ARSLAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Kürşat ÖĞÜLMÜŞ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mariángeles Castro-Sánchez (Austral Üniversitesi, Arjantin)
Doç. Dr. María Dolores Dimier de Vicente (Austral Üniversitesi, Arjantin)
Doç. Dr. Meral SERTEL (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mihrimah ÖZTÜRK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Mirniyaz Mursalov (Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, Azerbaycan)
Doç. Dr. Mubariz Jamalov (Azerbaycan İlahiyat Enstitüsü, Azerbaycan)
Doç. Dr. Mustafa Kemal YÖNTEM (Samsun Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Münevver Muyo Yıldırım (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Naim Baftiu (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Nazarzoda Khuseyn Nazar (Avicenna Tacik Devlet Tıp Üniversitesi, Tacikistan)
Doç. Dr. Nesrin AKÇA (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı - Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü)
Doç. Dr. Osman Kandara (Southern University and A&M College, ABD)
Doç. Dr. Özden Kanter AKBAŞ (Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye)
Doç. Dr. Özge VERGİLİ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Rifat Morina (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Saniye AYDOĞAN ARSLAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Seda SAKARYA (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)

Doç. Dr. Shemis Morina (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Seher AKDENİZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Serdan Kervan (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Doç. Dr. Tuncay ORAL (Pamukkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Vasilyeva Victoria (Güney Ural Devlet İnsani Pedagoji Üniversitesi, Rusya)
Doç. Dr. Yasemin DURAK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Doç. Dr. Zhukova Marina (Güney Ural Devlet İnsani Pedagoji Üniversitesi, Rusya)
Doç. Dr. Ziya TOK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Lökçe (Uluslararası Balkan Üniversitesi, Kuzey Makedonya)
Dr. Öğr. Üyesi Canan KURT TOPRAKLI (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Didem DAYMAZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Esen Spahi Kovac (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Dr. Öğr. Üyesi Esmâ Canhasi (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma HIZIR (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Fatmir Mehmeti (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ŞEN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TÜRK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi İdris ÇAKIROĞLU (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Luan Vardar (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Dr. Öğr. Üyesi Mehtap ARAL DUVAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Şükrü DİLSİZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Naciye GÜVEN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem MURAZ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Sadiye KAYAARSLAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Sezen GÜLEÇ (Cumhuriyet Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Shekfi Shtërbani (Prizren “Ukshin Hoti” Üniversitesi, Kosova)
Dr. Öğr. Üyesi Sibel CAN (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Sultan AlNaabi (Arap Açık Üniversitesi, Umman)
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman AKÇIL (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Şevket EVCİ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Şevket EVCİ (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Vahdettin ŞİMŞEK (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep BAŞER (Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye)
Dr. Ali Salim Al-Manei (Sohar Üniversitesi, Umman)
Dr. Aida Bati Al-Qasmi (Sohar Üniversitesi, Umman)
Dr. Andreasta Meliala (Gadjah Mada Üniversitesi, Endonezya)
Dr. Besmira Lahi (New York Tirana Üniversitesi, Arnavutluk)
Dr. Grzegorz Świecarz (WSGE Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Polonya)
Dr. Mehtap Kandara (Southern University and A&M College, ABD)
Dr. Sevba Abdula (Balkan Araştırmaları Vakfı, Kuzey Makedonya)
Dr. Stadoleanu Carmen (Apollonia Üniversitesi, Romanya)
Dr. Tomita Daniela Ivona (Apollonia Üniversitesi, Romanya)
Dr. Wirastuti Widyatmanti (Gadjah Mada Üniversitesi, Endonezya)
José María Randle (Austral Üniversitesi, Arjantin)

BİLDİRİLER

İÇİNDEKİLER

The Role of the Family in Promoting Oral Health: From Prevention to Intervention Codrin PAUL-Oana CUCOVEICĂ-Daniela Ivona TOMIȚA-Diana GHEBAN-Carmen STADOLEANU	11
Digitalization in Family Oral Health Education:Applied Study on the Use of Modern Tools Among Parents Mihaela-PAPUSA VASILIU-Daniela Ivona TOMITA-Carmen STADOLEANU-Gabriela MIHALACHE-Catalina GIRBEA	19
Oryantiring Etkinliğine Katılan Ailelerin Gözünden Aile İçi İlişkiler ve Psikolojik İyi Oluş: Bir Fenomenoloji Çalışması Raşit KARACA-Nazlı AKDEMİR-Ece Deniz ÜNAL	31
Katılım Türünün Cesaret Algısına Etkisinde Fiziksel Aktivite ve Sağlık Motivasyonu Aracılık Etkisinin İncelenmesi: Aile Temelli Doğa Etkinliklerinin Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma Nurgül BEKDEMİR-Murat UYGURTAŞ	42
Ergen Ruh Sağlığında Destekleyici ve Koruyucu Yaklaşımlar Merve BAT TONKUŞ-İbrahim BALCIOĞLU-Mehmet Can ÖZTÜRK	51
Hız. Peygamber'in Hadislerinde Ailenin Önemi ve Belagat Bakımından İncelenmesi Zehra BİŞKİN	63
Evlilik Rol Beklentileri ve Evlilik Doyumu İlişkisinde Sosyal Medya Bağımlılığının Düzenleyici Rolü Kübra TEMİZ ARSLAN-Hüdayar CİHAN	74
Sosyal Medya Kullanımının Evlilik İlişkisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi Elif OĞULLUK-Mustafa Selim ALTINIŞIK	88
Aile ve Sosyal Medya: Türk-İslam Aile Yapısında Dijital Etkileşimin Psikososyal Etkileri Adnan KALKAN	109
Kadın Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi Mümine TEZDİĞ-Erol YILMAZ	116
Ekolojik Yaşamın Anahtarı: Doğa Dostu Aile ve Uygulamaları Mahire ÖZÇALIK	130
Erken Evliliklerin Kadınların Eş ve Annelik Rollerindeki Sorunlara Etkisi: Nitel Bir İnceleme Çağla GİRGIN	139
Türkiye'deki Kadınların Yabancılaşma Deneyimlerine Keşfedici Bir Bakış Açısı Zeynep MERCAN-Esra SAĞIR-Merve OKUTAN-Mehmet KARASU	153
Emzirmenin Ötesinde Bir Akrabalık: İslam Aile Hukukunda Sütle Kurulan Bağın Sosyo-Biyolojik ve Hukukî Mahiyeti	166

Şehadet Sena BAYIR	
Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Kapsamında Hazırlanan İlkokul ve Ortaokul Öğretim Programlarının Aile ve Maneviyat Bağlamında İncelenmesi Neslihan TUTAR	184
Aile ve Göç Murat CİHAN	199
Yeni Nesil Ebeveynler: Genç Yetişkin Annelerin ve Babaların Ebeveynlik Rollerine İlişkin Algıları Elif BEŞPINAR-Nuray TAŞTAN	210
Aile, Destek, Erişim: Özel Gereksinimli Birey Ailelerinin Karşılaştığı Güçlükler Üzerine Bir Değerlendirme Dilara KOZCU-Bariş DEMİREL	225
Yaşlanan Toplumlarda Gri Boşanma Eğilimleri ve Tartışmalar Begüm DEMİRKOL ÖZSU-Dilek YEŞİLTUNA	244
Depremin Ailede Yarattığı Psiko-sosyal ve Yapısal Değişimler: Hatay Örneği Seyfettin BABAT-Gülen BARAN	258
Kadının Çalışmasına Yönelik Tutumlar ve Cinsiyet Ayrımcılığı Elif BEŞPINAR-Süleyman BALCI	275
6284 Sayılı Kanunun Kapsamında Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Adnan KÜÇÜK	287

THE ROLE OF THE FAMILY IN PROMOTING ORAL HEALTH: FROM PREVENTION TO INTERVENTION

Codrin Paul FUIOAGĂ¹

Oana CUCOVEICĂ²

Daniela Ivona TOMIȚA³

Mihaela Papusa VASILIU⁴

Diana Mihaela GHEBAN⁵

Carmen STADOLEANU⁶

ABSTRACT

The family is the first educational and social factor that shapes health-related behaviors, including those regarding oral hygiene. The family plays a critical role in shaping correct oral health behaviors from the first years of life. Habits related to dental hygiene, nutrition, fluoride use and regular visits to the dentist are most often learned through imitation, supervision and education provided by parents. Active involvement of the family in the prevention of oral diseases reduces the risk of caries and contributes to the establishment of a positive relationship with dental care. At the same time, the oral health of children can be correlated with the level of education of the parents. Also, family support in the event of the appearance of symptoms is essential for facilitating access to specialized treatment to avoid complications of dental caries or other oral diseases. Despite continuous advances in dentistry, the incidence of dental caries in children, adolescents and young people remains high in many countries, including Romania. This paper explores the essential role of the family for good oral health, both through preventive measures and through support for curative interventions. Aspects such as health education, eating habits, emotional support and access to dental services are analyzed. The study highlights the importance of the active involvement of parents and other family members in the formation and maintenance of healthy habits and proposes a series of strategies to strengthen the family-dentist partnership. In this context, the family must become not only a model, but also an active educational environment.

Keywords: Oral health, family, oral-dental prevention, education

INTRODUCTION:

¹ Assistant Prof., PhD student, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0000-0001-5602-6857

² Assistant Prof., PhD student, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0000-0003-0668-1858

³ Lecturer PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0009-0000-1741-139X

⁴ Assoc. Prof. PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, ORCID 0009-0000-1258-1154

⁵ Lecturer PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0009-0006-5754-2347

⁶ Prof. PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0009-0005-9795-8083

Oral health is an essential component of overall health, influencing quality of life, nutrition, speech and psychosocial development (Petersen, 2005). Oral health influences not only general health, but also social integration and self-esteem, especially in childhood, when body image is being formed (Sheiham, 2005). The family, as the primary developmental environment, has a direct impact on learning and maintaining oral health-promoting behaviors (Fisher-Owens et al., 2007). Despite advances in dentistry, increased attention to oral hygiene skills and preventive measures, the prevalence of dental caries in children and adolescents remains high in many European countries, including Romania (WHO, 2022)

The family plays an essential role in shaping oral health behaviors from the first years of life. Habits related to dental hygiene, diet, use of fluoride toothpaste and visits to the dentist are learned through imitation, observation and education provided by parents (Blinkhorn et al., 2001). In addition, the family environment determines access to resources (financial and informational) and attitudes towards dental care services. Studies show that active family involvement in the prevention of oral diseases reduces the risk of caries and contributes to the establishment of a positive relationship with dental care (Finlayson et al., 2007), while also showing that the level of education of parents is correlated with the oral health of children (Hooley et al., 2012). Mothers with adequate knowledge about the prevention of oral diseases have children with a lower risk of caries (Wigen & Wang, 2011).

At the same time, family support in the event of dental problems – either through early recognition of symptoms or by facilitating access to treatment – is essential for effective intervention (Fisher-Owens et al., 2007). The present paper aims to highlight this multiple role of the family, from prevention to intervention, and to emphasize the need to strengthen health education within the family.

MATERIAL AND METHOD:

The study is of a descriptive-observational type and evaluated the role of the family in promoting oral health in children, by applying an anonymous questionnaire addressed to parents. It was developed based on the analysis of the specialized literature and the recommendations regarding pediatric oral prevention and the formation of dental hygiene behaviors in the family environment. The questionnaire included questions regarding:

- frequency of children's tooth brushing,
- eating habits (consumption of hydrocarbons and carbonated drinks),
- frequency of visits to the dentist,
- attitude towards dental treatments,
- level of information on oral prevention.

85 parents (51 from rural areas and 34 from urban areas) with children aged between 3 and 12 years, who presented for various dental treatments, participated in this study. The inclusion criteria were: parents with children aged 3–12 years and agreement to participate. Incomplete questionnaires were excluded.

Data collection was carried out anonymously and confidentially, without processing personal data. Statistical analysis was performed using Microsoft Excel, using descriptive methods (frequencies and percentages), in order to identify trends and behaviors specific to the prevention of oral diseases in the family environment.

Participation was voluntary, and the study adhered to the ethical principles of non-clinical research.

RESULTS:

The analysis of demographic characteristics shows that the sample is mostly made up of women (69%), the remaining 31% being men. Most responses came from parents aged 25–44 (approximately 65%), with the under 25 category being less represented (10%). Parents from rural areas represented 60% of the sample, and those from urban areas 40% (table 1).

Table 1. Demographic characteristics of the sample

Vary	Categories	N	%
Sex	Female / Male	59/26	69/31
Parent's age	<25, 25–34, 35–44, 45–54, ≥55	9/27/28/18/3	10/32/33/21/4
Residence environment	Urban / Rural	34/51	40/60
Education level	primary, high school, post-secondary/vocational, university, postgraduate	7/32/20/17/9	8/38/23/20/11
Number of children	1, 2, 3, ≥4	42/21/15/7	49/25/18/8

In terms of education level, 38% have high school education, 23% have post-secondary/vocational education, and 20% have university education. Most respondents have only one child (49%), and 25% have two children, suggesting that the data are representative of families with one or two children.

In addition to demographic variables, oral hygiene behaviors, eating habits, and access to dental services were also analyzed.

The results show that 58% of parents report that their children brush their teeth twice a day, but only 51% use fluoride toothpaste (table 2). 43% of children consume sweets daily, and 29% prefer carbonated juices (table 3). Regarding regular visits (every 6 months) to the dentist, only 28% stated that they do this with their children, and the rest cited lack of free time, absence of symptoms of oral diseases, lack of pediatric dental offices near home (table 4).

Table 2. Brushing habits in children

Vary	Categories	N	%
Brushing frequency	≥2/day, rarely/never	1/day, 49/16/20	58/18/24
Who brushes?	child, parent,	68/17	80/20
Fluoride toothpaste	yes / no / don't know	37/25/23	44/29/27

Table 3. Eating habits

Food	Categories	N	%
Sweets	daily, rarely, never	42/25/19	49/29/22
Juices	daily, rarely, never	32/31/21	38/36/26
Nutrition perception	healthy/unhealthy	48/37	56/44

Table 4. Access to dental services

Vary	Categories	N	%
Regular visits	Yes/No	24/61	28/72
Reason for lack of visits	time, cost, distance, etc.	29/15/17	47/24/29
Type of visits	preventive/curative	30/55	35/65

Of those who go to the dentist regularly, 65% do so only for curative, not prophylactic purposes.

A percentage of 36% of parents stated that they received clear recommendations from the dentist regarding the prevention of caries, and 54% of parents did not know exactly at what age tooth brushing should begin, which suggests a lack of systematic oral education (table 5).

Table 5. Level of information

Vary	Categories	N	%
The role of parents	active / partial / absent	60/21/4	71/25/4
Information sources	doctor, school, internet/, family/	31/19/35	36/23/41

		friends/media			
doctor,	school,	from	the	10/16/13	12/19/15
internet/	family/	appearance	of	/46	/54
friends/media		the first tooth,	2-		
		3 years,	4-5		
		years, I don't			
		know			

71% of parents believe that they have an active role in maintaining their children's oral health, but only 41% have individually obtained information from various sources about the prevention of oral diseases in children (table 5). The majority of respondents (88%) believe that health education should be a mandatory component of school and family programs. 72% of respondents stated that they would participate in oral health education courses if they were organized in the community or schools.

These data suggest an openness of parents to involvement, but also significant gaps in access to validated information and in the formation of a prophylactic attitude.

Overall, the results indicate that the majority of parents demonstrate a declarative concern for oral prevention, but actual behaviors and access to preventive services remain limited, which highlights a deficit in oral health education and the need for structural information programs.

The data obtained will be detailed and interpreted in relation to the specialized literature in the following section.

DISCUSSION

The results confirm the hypothesis that the family is an important vector in promoting oral health, but its involvement is often limited by the lack of specialized education.

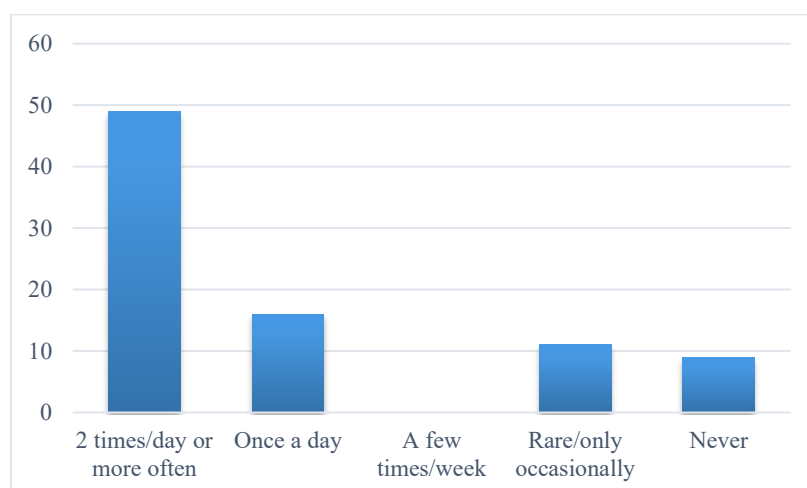

Figure 1 Toothbrushing frequency

The difference between brushing frequency and fluoride toothpaste use, highlighted in Figure 1, is consistent with the literature, which highlights the existence of a constant gap

between parents' theoretical knowledge and the practical application of preventive behaviors. Effective interventions described in reference studies involve combining parental education with structured community and school programs (Kay & Locker, 1996).

Figure 2 highlights the persistence of cariogenic dietary behaviors (daily consumption of sweets or carbonated drinks), which explains the prevalence of curative visits to the dentist rather than preventive ones, illustrated in Figure 3.

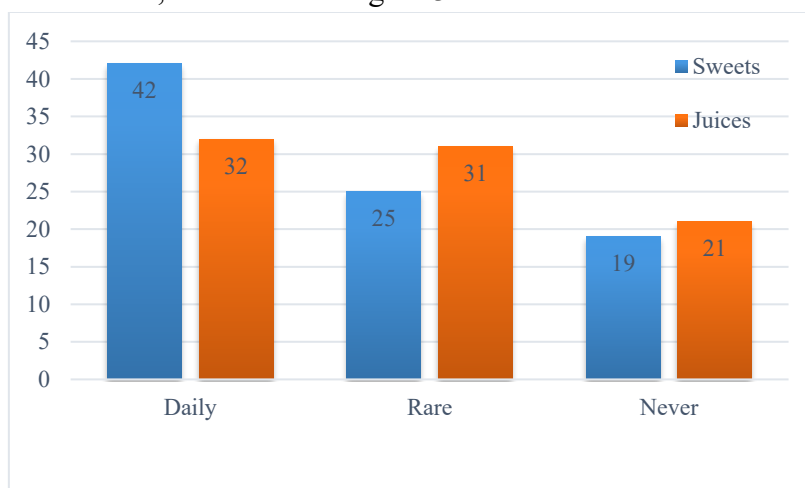

Figure 2 Sweets consumption vs. juice consumption

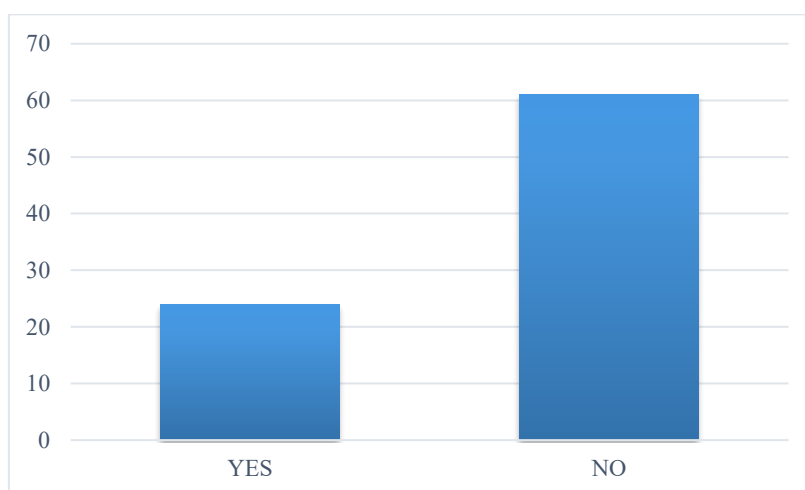

Figure 3 Visits to the dentist

Also, Figure 4 shows that most parents get their information from non-specialized sources, which explains the low level of knowledge regarding the onset of tooth brushing and other preventive measures. The discrepancy between the perceived role of parents and actual behaviors, reflected in Figure 5, confirms the planned behavior model (Ajzen, 1991), according to which positive intention does not guarantee healthy behaviors.

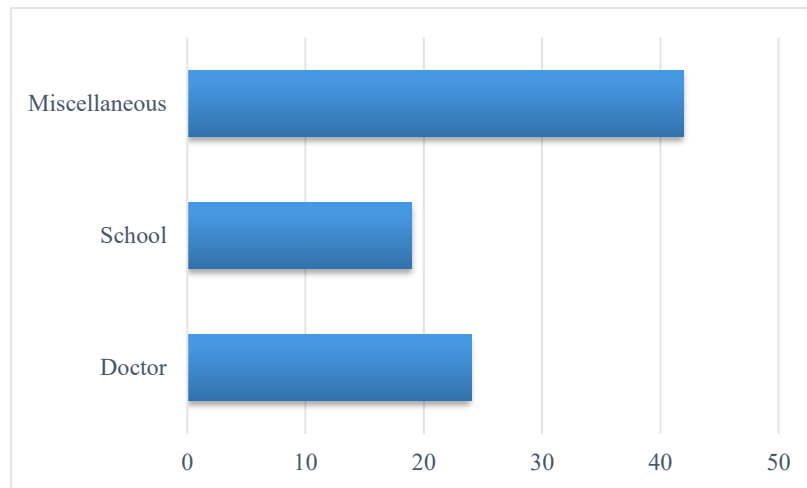

Figura 4 Sursele de informare

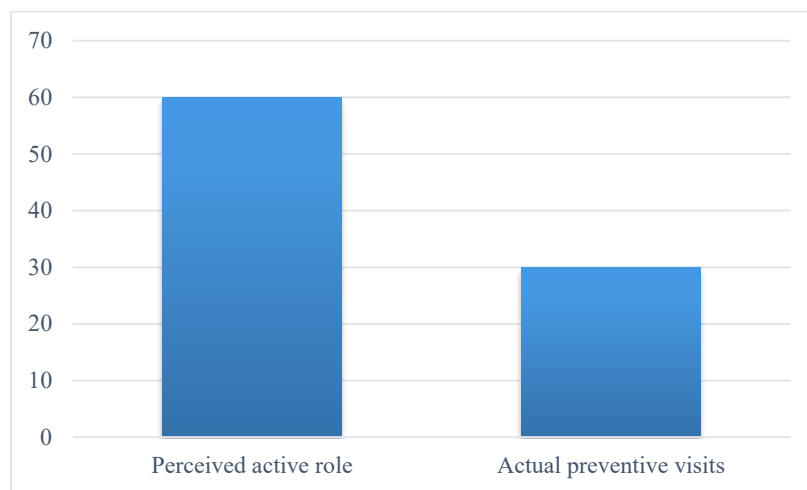

Figure 5 Perceived parental role vs. actual behaviors

Access to dental services and the socio-economic level of the family significantly influence the quality of oral prevention and dental treatment (Watt & Sheiham, 2012). Therefore, an integrated approach is needed, in which dentists actively collaborate with parents, and the family is supported in making informed decisions.

Education through school, but in partnership with the family, has increased efficiency, and integrated programs have been shown to significantly reduce the incidence of caries (Petersen & Kwan, 2004). In addition, the active involvement of parents in daily oral care – assisted tooth brushing, avoidance of cariogenic foods, periodic check-ups – leads to significantly better outcomes in terms of the child's oral health (Naidu & Nunn, 2020).

Also, the identified barriers – such as lack of time, lack of clear information and limited access to services – need to be addressed through public policies and sustainable community interventions.

The results of this study have direct application value in the context of oral prevention in children. First, dentists should provide systematic and standardized recommendations on the need for proper tooth brushing, the use of fluoride toothpaste and the need for preventive checks, during routine consultations. Second, schools and kindergartens can represent ideal environments for implementing structured educational programs, in partnership with families,

because repeated exposure to educational messages favors the formation of healthy habits. At the same time, community interventions and local information campaigns can increase awareness of oral prevention, facilitating access to dental services and reducing the incidence of oral diseases in children.

BIBLIOGRAPHY

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.
- Blinkhorn, A. S., Wainwright-Stringer, Y., & Holloway, P. J. (2001). Dental health promotion: A sociological perspective. *Community Dentistry and Oral Epidemiology*, 29(1), 1–8.
- Finlayson, T. L., Siefert, K., Ismail, A. I., & Sohn, W. (2007). Maternal self-efficacy and 1–5-year-old children's brushing habits. *Community Dentistry and Oral Epidemiology*, 35(4), 272–281.
- Fisher-Owens, S. A., Gansky, S. A., Platt, L. J., et al. (2007). Influences on children's oral health: A conceptual model. *Pediatrics*, 120(3), e510–e520.
- Hooley, M., Skouteris, H., Boganin, C., Satur, J., & Kilpatrick, N. (2012). Parental influence and the development of dental caries in children aged 0–6 years: A systematic review of the literature. *Journal of Dentistry*, 40(11), 873–885.
- Kay, E., & Locker, D. (1996). Is dental health education effective? A systematic review of current evidence. *Community Dentistry and Oral Epidemiology*, 24(4), 231–235.
- Naidu, R. S., & Nunn, J. H. (2020). The impact of parenting practices on early childhood caries: A systematic review. *European Archives of Paediatric Dentistry*, 21(1), 13–28.
- Petersen, P. E. (2005). Priorities for research for oral health in the 21st century—The approach of the WHO Global Oral Health Programme. *Community Dental Health*, 22(2), 71–74.
- Petersen, P. E., & Kwan, S. (2004). Evaluation of community-based oral health promotion and oral disease prevention—WHO recommendations for improved evidence in public health practice. *Community Dental Health*, 21(4), 319–329.
- Sheiham, A. (2005). Oral health, general health and quality of life. *Bulletin of the World Health Organization*, 83(9), 644–644.
- Watt, R. G., & Sheiham, A. (2012). Integrating the common risk factor approach into a social determinants framework. *Community Dentistry and Oral Epidemiology*, 40(4), 289–296.
- Wigen, T. I., & Wang, N. J. (2011). Maternal health and child health behaviors related to caries development in preschool children. *Acta Odontologica Scandinavica*, 69(5), 320–326.
- World Health Organization. (2022). *Global oral health status report*. WHO.

DIGITALIZATION IN FAMILY ORAL HEALTH EDUCATION: APPLIED STUDY ON THE USE OF MODERN TOOLS AMONG PARENTS

Mihaela-Papusa VASILIU¹

Daniela Ivona TOMITA²

Carmen STADOLEANU³

Gabriela MIHALACHE⁴

Catalina GIRBEA⁵

ABSTRACT

Oral cavity diseases represent a major health problem for many population categories (children, young people or the elderly) thus affecting people throughout their lives, causing pain, discomfort and disability. Oral health education is one of the most effective measures for the prevention of oral diseases, especially among children and young people. In oral health education, the family and educational institutions play an important role, but the impact of doctors, sources and methods of information are decisive. However, oral health education carried out within the family is an essential factor in the prevention of oral diseases in children. The family is the setting in which hygiene habits are formed, and the active involvement of parents has a direct impact on the oral behaviors of the little ones. Digitalization offers new possibilities for transmitting information, through mobile applications, online platforms and other interactive resources. The aim of this study is to assess the degree of use and perceived effectiveness of these digital tools by parents in educating children on oral hygiene attitudes and skills. An online questionnaire was applied to a sample of 57 parents, with questions on children's oral hygiene habits, information sources and perception of the usefulness of digital applications. The results indicate an increased interest in modern resources, but also the need for professional validation of the content. The paper highlights the potential of digital tools in improving preventive behaviors and measures, especially in family environments with high technological access. These modern, digital tools complement traditional methods, facilitating not only the transmission of information in an attractive way for children, but also the involvement of parents in the educational process.

Keywords: digitalization, family, oral prevention, mobile applications

INTRODUCTION

Oral health is a fundamental component of overall health, influencing the quality of life, nutrition and psychosocial development of the child (Naidu & Singh, 2023). Preventive education on oral health naturally begins in the family environment, as parents are the first educational and behavioral role models for the child. Early intervention in the family is

¹ Assoc. Prof. PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, ORCID 0009-0000-1258-1154

² Lecturer PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0009-0000-1741-139X

³ Prof. PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0009-0005-9795-8083

⁴ Assoc. Prof PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0000-0002-1893-5109

⁵ Lecturer PhD, Medicine Faculty, Apollonia University of Iasi, Romania, ORCID 0009-0002-9484-9189

considered one of the determining factors in the formation of healthy oral hygiene habits (Teles et al., 2024).

With digitalization, more and more modern tools — mobile applications, educational games, interactive platforms and online consultations — are emerging that can support oral health education. Recent studies show that mobile applications and digital programs can increase the effectiveness of parental education and contribute to the adoption of correct oral hygiene in children (Popa et al., 2023; Chatzimarkou et al., 2024).

According to the World Health Organization, digital health represents a priority direction in the prevention of oral diseases and in increasing access to information, especially among parents and children (World Health Organization, 2022). Mobile applications not only transmit information, but also facilitate personalized feedback, gamification and monitoring of preventive behaviors, increasing compliance with dental recommendations (Lee et al., 2023).

Applications such as Mimizaur, developed in Romania, and Avatad, a platform with avatar customization, are examples of technologies used in early oral education. In parallel, teledentistry services offer the possibility for parents to receive preventive guidance remotely, especially in areas with limited access to dental services (Avram, 2024). Teledentistry and the application of digital education are considered effective forms of reducing inequalities in oral health, both in urban areas, but especially in rural areas (Chatzimarkou et al., 2024).

This paper aims to investigate the degree of use of digital tools among parents and their perception of their effectiveness in children's oral education. The aim of the study is to evaluate the degree of use, the level of acceptance and the perception of the effectiveness of digital tools (mobile applications, interactive platforms and teledentistry services) in the formation of preventive behaviors and positive attitudes towards oral hygiene.

In line with this aim, the research has a descriptive-exploratory nature, oriented towards the analysis of how technology can support parental education and the prevention of dental diseases in children, in correlation with the trends reported in the European and international literature (Naidu & Singh, 2023; Teles et al., 2024).

MATERIAL AND METHOD

The study was designed as a descriptive-exploratory, cross-sectional research. An original, structured online questionnaire was used for parents with children aged 3 to 14 years, with the aim of assessing the level of knowledge, attitudes and behaviors regarding the use of digital tools for oral health education.

The questionnaire aimed to assess:

- socio-demographic characteristics of parents,
- oral hygiene habits of children,
- sources of information on oral health,
- use of digital tools (applications, educational platforms, teledentistry),
- perception of their usefulness and effectiveness.

The questionnaire was distributed using the convenience sampling method, through digital platforms (social networks, parental and educational groups). 57 valid questionnaires were collected, fully completed between January and April 2025.

Parents with at least one child aged 3–14 years, with access to the internet and a digital device and agreement on voluntary participation were included in the study. Questionnaires with incomplete responses, namely families without children or children under 3 years old, were not eligible.

The study is voluntary, anonymous, respecting the ethical principles of data confidentiality and without collecting sensitive personal information.

The data were analyzed using descriptive statistical methods (frequencies, percentages, distributions), being used to interpret trends and identify relevant patterns in relation to the role of digitalization in family oral education.

RESULTS

The questionnaire was completed by 57 parents aged between 25 and 54, most of whom came from urban areas and had a high school or university education level.

The results are presented below in the form of associated tables and figures, grouped by themes: demographic characteristics, oral hygiene behaviors, use of digital tools and perceived barriers.

The socio-demographic structure of the sample is presented in Table 1. A predominance of female parents (67%) is observed, and the majority.

Table 1. Demographic characteristics of the sample (N=57)

vary	Categories	N	%
Sex	Female	38	67
	Male	19	33
Age	25-34 y.o	20	35
	35-44 y.o	22	39
	45-54 y.o	15	26
Education level	High School	27	47
	University	24	42
	Post-secondary/ vocational	6	11

Residential environment	Urban	3	61
		5	
	Rural	2	39
		2	
Number of children	1 child	2	51
		9	
	2 children	1	32
		8	
	>=2 children	1	17
		0	

Regarding oral hygiene habits, 55% of parents report that their children brush their teeth twice a day, 30% once a day, and 15% brush infrequently. These data are presented in Figure 1, which illustrates the distribution of toothbrushing frequency and fluoride toothpaste use.

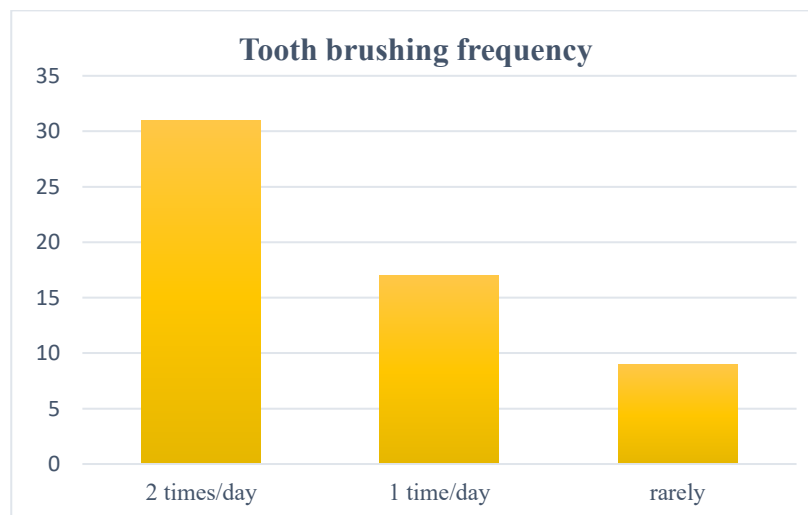

Figure 1. Toothbrushing frequency and fluoride toothpaste use

For a detailed analysis of children's oral hygiene behaviors, several dimensions were assessed: brushing frequency, person assisting with brushing, toothbrush type, and use of additional oral hygiene methods. The results are summarized in Table 2.

Table 2. Oral hygiene practices and means in children (N=57)

Variable	Categories	N	%
Tooth brushing frequency	≥ 2 times/day	31	55
			5
	1 time/day	17	30

			0	
		Rare	9	1
Who brushes the child's teeth?	The child		30	5
			3	
		Overseen	18	3
			2	
		Parent	9	1
			5	
Type of toothbrush used	Electric toothbrush		19	3
			3	
		Manual toothbrush	26	4
			6	
		Does not wash	12	2
			1	
Use of other oral hygiene products	Mouthwash/dental floss		21	3
			7	
		Does not use	36	6
			3	
Using digital applications	Yes		20	3
			5	
		No	37	6
			3	

The distribution of people responsible for tooth brushing is shown in Figure 2. It is observed that in more than half of the cases (53%) children brush independently, while only 15% are brushed exclusively by a parent. These data indicate increased autonomy of children, but reduced parental involvement may affect the quality of brushing and its preventive effectiveness.

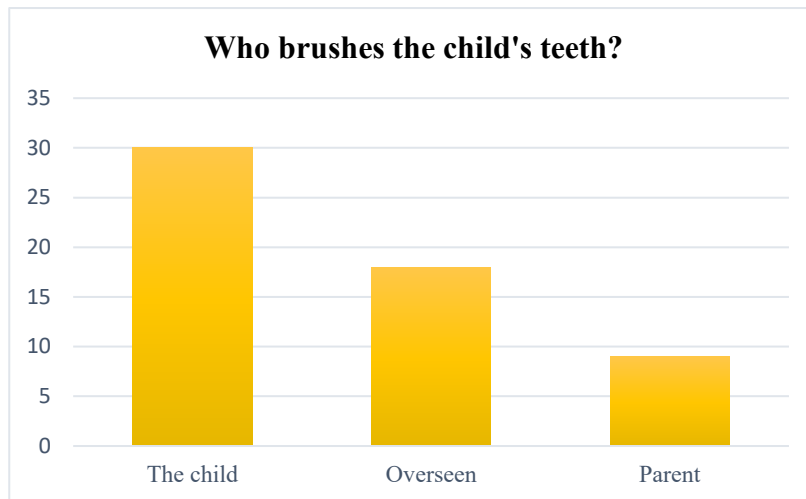

Fig. 2 Who brushes the child's teeth

The type of toothbrush used is illustrated in Figure 3. The majority of children use manual toothbrushes (46%), while only 33% use an electric toothbrush. A significant percentage, 21%, do not brush their teeth regularly, which highlights the need for increased educational interventions to develop good oral hygiene habits.

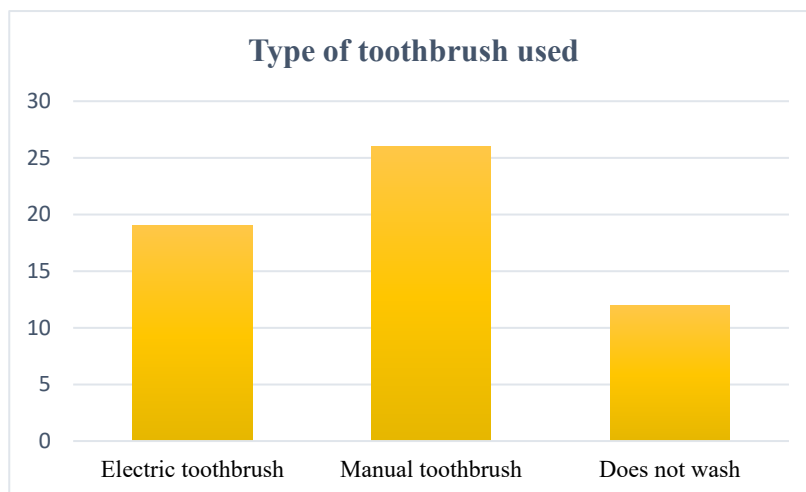

Fig. 3 Type of toothbrush used by children

Regarding the digitalization of oral education, 35% of parents use mobile applications for their child's education (Figure 4), and the most popular applications are Mimizaur and Avatad. The perception of the usefulness of these tools is generally favorable: 70% of users consider the applications "useful" or "very useful".

Table 3 presents the distribution of the use of digital applications among parents. The results show that only a third of parents use applications for their child's education, the most popular being Mimizaur and Avatad. The frequency of use of these applications remains low, which indicates an unexplored potential of digital educational resources.

Table 3. Use of digital applications for oral education

Variable	Categories	n	%
I use apps	Yes	26	33
	No	53	66
Application type	Minizaur	11	14
	Avatad	9	11
Frequency of use	Daily	6	8
	Weekly	9	11
	Occasionally	21	26

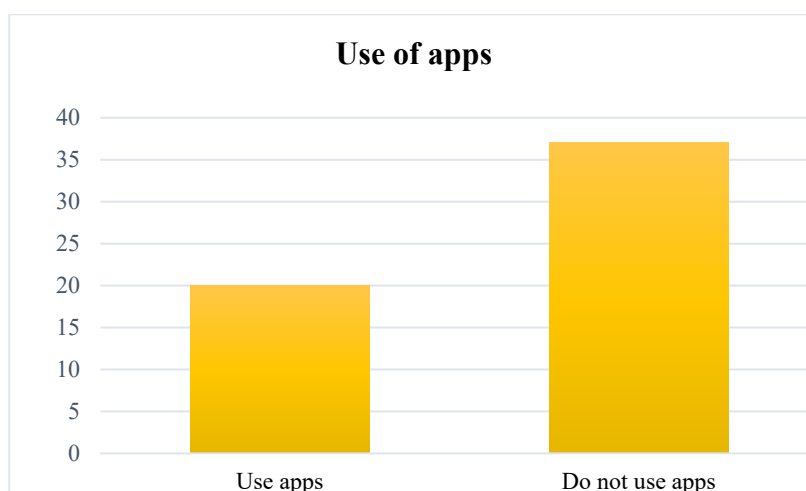

Figure 4. Use of digital educational applications

The use of digital educational applications is higher in urban areas and among parents with higher educational levels, suggesting that access to technological resources influences the degree of adoption of digital tools. Most parents perceive the applications as useful, but the frequency of use remains low.

Regarding the use of teledentistry services, only 32% of respondents have ever benefited from online dental consultations, which indicates a low level of familiarity with this type of service (Figure 5).

Table 4 summarizes the respondents' experience with teledentistry services. Only 32% of parents have used such services, which highlights a low level of access and familiarity. In addition, only a portion of them consider teledentistry a useful or very useful option for preventive counseling

Table 4. Experience with teledentistry			
Variable	Categories	N	%
They used	Yes	1	3
		8	2
	No	3	6
		9	8
Perceived usefulness	Very useful	7	1
		2	
	Helpful	8	1
		4	
	Not very useful	3	6

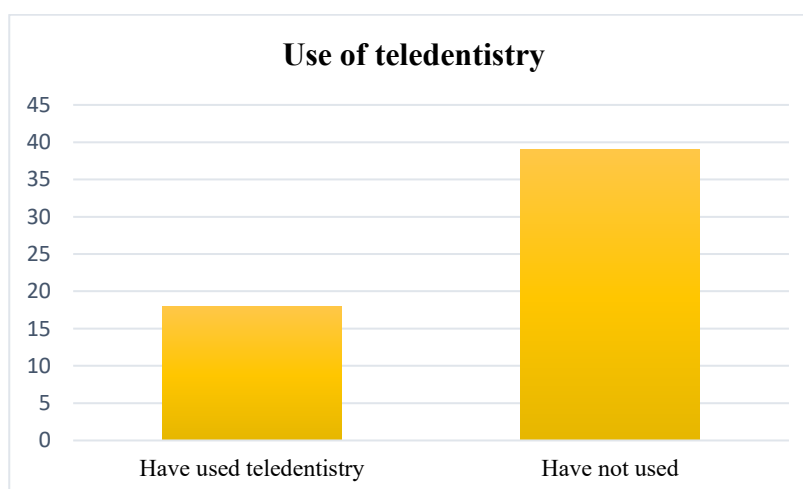

Figure 5. Use of teledentistry

Teledentistry services are used only by a small proportion of parents, indicating a low level of familiarity with this type of service, especially in rural areas. The perceived usefulness is mainly focused on preventive counseling and symptom management.

It is observed that the use of digital applications is higher in urban areas than in rural areas. Parents with higher education more frequently report the use of educational applications and access to teledentistry.

The main difficulties identified in the use of digital tools are represented by lack of time (40%), lack of interest of the child (35%) and lack of knowledge of the right applications (25%).

Table 5 presents the main barriers reported by parents in the use of digital applications for oral education. Lack of time and lack of interest of the child are the most frequently mentioned obstacles, followed by lack of knowledge of the right applications and technical difficulties. These results suggest the need for additional educational interventions.

Table 5. Barriers to using digital applications (multiple answers allowed)

Identified barriers	N	% of total
Lack of time	23	40
Lack of interest in the child	20	35
Not knowing the applications	14	25
Technical difficulties	9	16

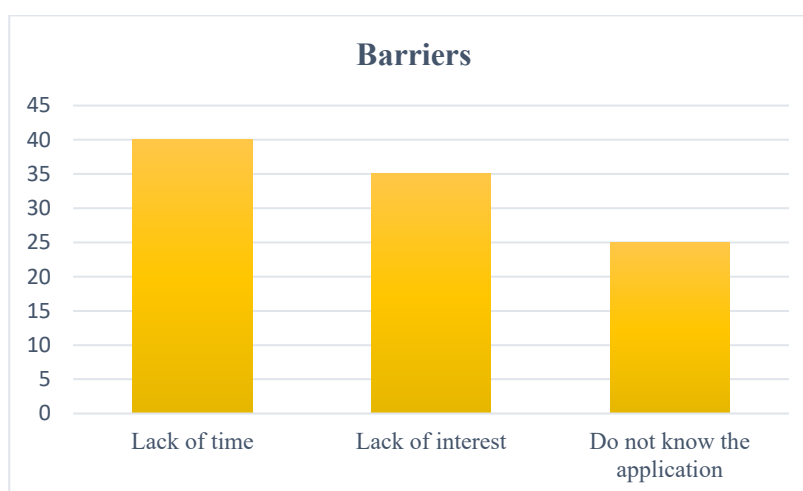

Figure 6. Barriers to using digital tools

Lack of time and lack of interest by the child are the main barriers reported. These results indicate that the use of digital tools depends not only on technological access, but also on parental support and time availability.

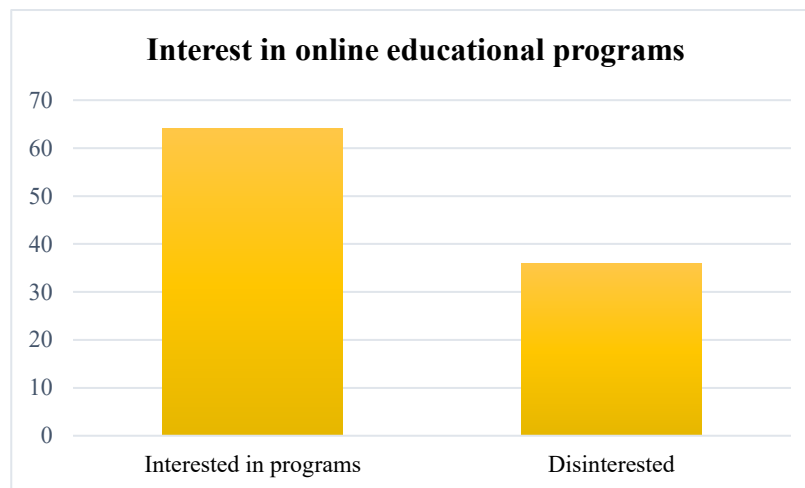

Figure 7. Interest in digital oral education programs

The majority of parents (64%) expressed their willingness to participate in digital educational programs organized in schools or communities, which highlights the potential for integrating these tools into the preventive work of dentists and educational institutions.

Overall, the results highlight a high interest in digitally assisted oral education, but also a low degree of effective use, especially in environments with limited access to dental resources. These results suggest that digital tools are perceived positively, but remain insufficiently integrated into parenting practice, highlighting the need for educational interventions and a more effective promotion of existing applications.

DISCUSSION

The results obtained confirm a moderate to high interest of parents in the digitalization of oral education. Applications such as Mimizaur, which uses games and stories for learning, or Avatad, which personalizes the child's experience through avatars, seem to be perceived positively. However, the low degree of use indicates that parents need support in discovering and using these tools.

The fact that only 32% of respondents have experienced teledentistry suggests that this component still remains underutilized, especially in areas with limited access to dental clinics. The results are similar to recent European studies that highlight the crucial role of parents in adopting prophylactic behaviors and that digital tools contribute to increasing compliance and preventive effectiveness (Chatzimarkou et al., 2024; Teles et al., 2024).

Recent research conducted in Europe shows that digitalization, the use of mobile applications and teledentistry services can increase the level of oral literacy in the family and improve preventive outcomes in children (Chatzimarkou et al., 2024). These data confirm our findings regarding the interest of parents in digital tools.

The results obtained are consistent with observations in the Romanian literature, where teledentistry and mobile applications are perceived positively, but the degree of use remains low (Avram, 2024), a fact that overlaps with the barriers identified in the present study.

The results indicate a significant openness of parents towards the use of technology for oral education. Although only 35% of respondents actually use it, the majority of those who use the applications report a positive perception of their usefulness, considering them

effective in educating children. The results are consistent with recent literature, which emphasizes that digital tools used in the family contribute to the formation of prophylactic behaviors in children (Naidu et al., 2023; Popa et al., 2023).

The Mimizaur and Avatad applications are perceived as friendly and accessible, which makes them attractive to children. Mimizaur is based on games and stories, and Avatad uses avatar customization to encourage tooth brushing, which corresponds to WHO recommendations on gamification in education (WHO, 2022).

However, there are also significant barriers. The lack of free time of parents or interest from the child, as well as the difficulty in identifying appropriate applications, indicate the need for information campaigns, training and digital education of parents. The fact that only 32% of respondents have used teledentistry shows that this method is still little known or used for educational purposes, although it has the potential for effective preventive counseling.

The increased interest in participating in personalized digital programs (64%) supports the idea that families could benefit from integrated projects that combine applications, video content, professional counseling and easier access through online platforms (Avram, 2024).

CONCLUSIONS

The applied study highlighted a positive trend among parents regarding the use of digital tools for children's oral health education. Although only 35% of respondents use applications such as Mimizaur or Avatad, the general perception of the effectiveness of these tools is favorable.

Digitalization offers valuable opportunities for preventive education in the family, facilitating learning through attractive and interactive methods. However, the use of these technologies is limited by factors such as lack of time, lack of interest on the part of the child or insufficient information on the existence and benefits of these applications.

Online consultations via teledentistry are still little accessed, which underlines the need to promote this service as an integral part of family prevention and counseling, especially in rural areas.

To improve the impact of digitalization in oral education, it is essential to create structured programs, adapted to the child's age, which integrate scientifically validated applications, video resources and professional counseling. The involvement of schools and dentists in recommending these digital tools can increase trust and use among families to improve the oral health of children and adults.

Overall, these data confirm the trend reported in European and international literature, according to which family involvement in the use of digital tools is a decisive element in the formation of prophylactic behaviors and in reducing the risk of caries.

BIBLIOGRAPHY

- Al-Khaldi, M. (2023). App-based oral health promotion interventions for children and adolescents: A scoping review. *Frontiers in Oral Health*.
- Alshwaimi, E. (2022). Parent-based oral health education interventions for preventing early childhood caries: A systematic review. *Journal of Dentistry*.
- Avatad. (n.d.). Avatad [Platformă educațională digitală]. <https://avatad.ro>

- Avram, A. (2024). Teledentistry și implicarea familiei în sănătatea orală. Ed. Universitară.
- Chatzimarkou, S., Papadimitriou, A., & Tosios, K. (2024). Digital health solutions for oral disease prevention in children in Europe. *European Archives of Paediatric Dentistry*.
- Estai, M., Kanagasingam, Y., & Tennant, M. (2022). A systematic review of the use of mobile dental applications for oral health education and promotion. *Journal of Telemedicine and Telecare*.
- Giraudeau, N., et al. (2023). Teledentistry in paediatric dentistry: Current evidence, challenges and future perspectives. *International Journal of Paediatric Dentistry*.
- Hammersmith, K., et al. (2024). Tele-oral-health interventions for children and caregivers: A scoping review. *Clinical Oral Investigations*.
- Lee, H., et al. (2023). Mobile health applications for children's oral health improvement: A systematic review. *Journal of Oral Biology and Craniofacial Research*.
- Liu, P., & Wong, M. (2022). Effectiveness of mobile applications on oral hygiene knowledge and behaviour in children: A randomized controlled trial. *BMC Oral Health*.
- Martins, C., et al. (2022). Digital tools and gamification for pediatric oral health promotion: Opportunities and challenges. *Community Dental Health Journal*.
- Mimizaur. (n.d.). Mimizaur [Aplicație mobilă pentru educație orală]. <https://www.mimizaur.ro>
- Naidu, R., & Singh, S. (2023). Effectiveness of parental digital education on children's oral hygiene behaviors. *International Journal of Paediatric Dentistry*.
- Popa, M., Ionescu, L., & Tănase, A. (2023). Aplicații digitale în prevenția dentară pediatrică. *Revista Stomatologică*.
- Tandon, V., et al. (2023). Gamification in oral health education for parents and children: A systematic review. *Patient Education and Counseling*.
- Teles, F., Carvalho, J., & Almeida, R. (2024). Parents' role in children's oral health education in Eastern Europe. *Frontiers in Oral Health*.
- Villa, A., et al. (2023). Digital health and oral health promotion: Current applications and future opportunities. *Journal of Dental Research*.
- World Health Organization. (2022). Digital health for oral health promotion. WHO.

ORYANTİRING ETKİNLİĞİNE KATILAN AİLELERİN GÖZÜNDEN AİLE İÇİ İLİŞKİLER VE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ: BİR FENOMENOLOJİ ÇALIŞMASI

Raşit KARACA¹

Nazlı AKDEMİR²

Ece Deniz ÜNAL³

ÖZET

Oryantiring bilinmeyen bir arazide ölçeklendirilmiş bir harita üzerine işaretlemiş hedef noktalarına sırası ile uğramaya dayalı zihinsel ve bilişsel beceri gerektiren bir doğa sporudur. Bu araştırmada serbest zaman etkinliği olarak labirent oryantiring etkinliğine katılan aile üyelerinin psikolojik iyi oluş ve aile içi ilişkilerine etkisine dair görüşlerinin incelenmesidir. Araştırma kapsamında katılımcıların görüşlerini ve deneyimlerini elde etmek için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Örneklem yöntemi olarak ise ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada ölçüt olarak, etkinliğe anne, baba ve çocuğun birlikte katılım göstermesi esas alınmıştır. Katılımcılardan veri elde etmek için ise yarı yapılandırılmış görüşme soruları yönetilmiştir. Görüşme sonrasında veriler Word dokümanına aktarılarak veri kaybı önlenmeye çalışılmış ve katılımcı teyidi alınmıştır. Veriler tematik analiz yapılarak temalar oluşturulmuştur. Elde edilen veriler kodlara ayrılmış ve kod kitabı oluşturulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular beş temaya ayrılmıştır; aile içi iletişim ve iş birliği, psikolojik iyi oluş ve duygusal deneyimler, aile bağlarının güçlenmesi, aile içi rol dağılımı ve aile dinamikleri, gelecekteki etkinliklere katılım ve aile ilişkileri'' olarak görülmektedir. Sonuç olarak, labirent oryantiring etkinliği, ailelerin bir arada vakit geçirmelerini sağlarken aynı zamanda psikolojik iyi oluşlarını da artırmıştır. Aile üyeleri arasındaki güven, destek, iletişim ve rol dağılımı gibi unsurlar etkinlik boyunca önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, çocukların özgüven kazanması ve aile içindeki bağların güçlenmesi gibi olumlu etkiler de gözlemlenmiştir. Bu tür etkinlikler, aile bağlarını güçlendiren, duygusal bağları derinleştiren ve psikolojik iyi oluşu artıran önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile içi ilişkiler, Psikolojik iyi oluş, Labirent oryantiring, Nitel araştırma

Abstract

Orienteering is a nature sport requiring mental and cognitive skills, based on sequentially approaching target points marked on a scaled map in an unfamiliar terrain. This study examines the views of family members participating in labyrinth orienteering as a leisure activity regarding its impact on psychological well-being and family relationships. A case study design, a qualitative research method, was used to obtain the participants' opinions and

¹ 0000-0003-1841-1978

² 0009-0003-3425-5263

³ 0009-0001-4146-7729

experiences. Criterion sampling was used as the sampling method. The study's criterion was that mothers, fathers, and children participated in the activity together. Semi-structured interview questions were administered to collect data from the participants. After the interviews, the data were transferred to a Word document to prevent data loss, and participant confirmation was obtained. Thematic analysis was conducted to create themes. The obtained data was coded, and a codebook was created. The findings of the study were categorized into five themes: family communication and cooperation, psychological well-being and emotional experiences, strengthening family ties, family role distribution and family dynamics, participation in future activities, and family relationships. In conclusion, the labyrinth orienteering activity not only allowed families to spend time together but also increased their psychological well-being. Elements such as trust, support, communication, and role allocation among family members played a significant role throughout the activity. Furthermore, positive effects such as gaining children's self-confidence and strengthening family bonds were observed. Such activities stand out as important tools for strengthening family ties, deepening emotional bonds, and enhancing psychological well-being.

Keywords: Family relationships, Psychological well-being, Maze orienteering, Qualitative research

Giriş

Aile, çocuğun kültürel normları öğrenerek topluma uyum sağlamasında temel bir kurumdur. İnsan yavrusunun uzun bakım süresi ve yetişkinliğe hazırlanma gereği, aileyi toplumun en temel örgütlenme biçimlerinden biri haline getirmiştir. Okul, akran grupları ve medya gibi diğer sosyalleşme kaynakları bulunsa da aile, sosyalizasyonun en etkili aracıdır (Arnett, 1995; Maccoby, 1992). Sanayileşmeyle birlikte ekonomik işlevleri azalan aile, günümüzde daha çok çocuğun kültürlenmesi ve toplumsal değerlere uyum sağlaması yönüyle işlev görmektedir. Bu süreçte geniş aile yapısının yerini, üretim ve tüketim ilişkilerine uygun çekirdek aile modeli almıştır.

Son yıllarda fiziksel olarak aktif bir yaşamın sağlıklı birey olma ve sosyal uyumu desteklediğine yönelik çalışmalar artmaktadır (Batista ve ark., 2019; Malm ve ark., 2019). Spora katılımın çocuklar ve genç yetişkinler açısından sosyal, psikolojik ve psiko-sosyal faydalar sağladığı belirtilmektedir (Eime ve ark., 2013). Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde spora başlamanın, ilerleyen yaşlarda aktif yaşam biçiminin sürdürülme olasılığını artırdığı ifade edilmektedir (Batista ve ark., 2019; Tammelin ve ark., 2003).

Spora katılımın sürekliliği ve bu süreçte bireyin aldığı destek büyük önem taşımaktadır. Çocukların spora yönelmesinde ve devamlılığında en temel destek kaynağının ebeveynler olduğu vurgulanmaktadır (Dorsch ve ark., 2021). Ebeveynler, çocukların sosyalleşmesi, motivasyonel davranışlarının şekillenmesi ve psiko-sosyal gelişimlerinin desteklenmesinde kilit rol oynamaktadırlar (Coakley, 2006; Elliott ve ark., 2020; Keegan ve ark., 2009; Knight ve ark., 2011). Ayrıca duygusal destek, geri bildirim ve hedef belirleme gibi unsurlar açısından da ebeveynler sporcuların gelişiminde önemli bir etkiye sahiptir (Rouquette ve ark., 2021; Elliott ve Drummond, 2017; Tamminen ve ark., 2017).

Ebeveynler, çocuklarının spor yaşamında maddi-manevi sorumluluk üstlenmekte, onları yarışmalara götürmekte ve süreç boyunca destek sağlamaktadır (Fredricks ve Eccles, 2005; Edwardson ve Gorely, 2010; Durand-Bush ve ark., 2004; Genevois, 2011). Ebeveyn desteği, çocuğun özerklik algısı, spor becerisi ve spordan aldığı haz gibi değişkenlerle ilişkilidir (Gagné ve ark., 2003). Bununla birlikte, ebeveyn desteği her zaman olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Aşırı beklenti ve baskı, genç sporcularda stres, kaygı ve motivasyon kaybına neden olabilmektedir (Dunn ve ark., 2016; Ryan, 1995; Gould ve ark., 2008; O'Rourke ve ark., 2011; Sánchez-Miguel ve ark., 2013).

Bu bağlamda doğa sporu olarak ailece yapılacak spor branşlarından bir tanesi de oryantiring sporudur. Oryantiring her yaş grubuna hitap eden bireysel farklılıklar için zor ve kolay şekilde tasarlanabilen bir spordur. Oryantiring, koşu ve yön bulma becerilerini birleştiren; stres kontrolü, odaklanma, karar verme ve hafıza gibi psikolojik beceriler gerektiren bir doğa sporudur (Gorgulu ve ark., 2024). Doğa temelli etkinliklerin fiziksel sağlık, ruhsal iyilik, sosyal etkileşim ve dayanıklılığı desteklediği bilinmektedir (Kurtze ve ark., 2009; Cervinka ve ark., 2014; Lackey ve ark., 2021). Oryantiringin psikofizyolojik, bilişsel ve sosyal faydaları üzerine çeşitli araştırmalar bulunsa da (Eccles ve ark., 2002; Waddington ve ark., 2024; Leeder & Beaumont, 2023), katılımcıların ailece bu durumu tecrübe etmesi ve ailece içi ilişkiler ve psikolojik iyi oluşa dair deneyimlerini nitel olarak inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Bu bağlamda, Aile Sistemleri Kuramı (Minuchin, 1974) ve Dikkat Toparlama Teorisi (ART; Kaplan, 1995) çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır. Aile Sistemleri Kuramı, aileyi karşılıklı bağımlılık içindeki alt sistemlerden oluşan bir bütün olarak ele alır ve oryantiring gibi ortak bir meydan okumanın, aile içi roller, iletişim kalıpları ve sınırlar üzerindeki etkisini anlamak için güçlü bir bakış açısı sunar. Eşzamanlı olarak, Dikkat Toparlama Teorisi, (Attention Restoration Theory - ART) doğal ortamlarda geçirilen zamanın, modern kentsel yaşamın neden olduğu zihinsel yorgunluğu (yönlendirilmiş dikkat yorgunluğu) azaltarak bilişsel kapasiteyi ve psikolojik iyi oluşu nasıl restore ettiğini açıklar. Doğada geçirilen zamanın bireysel psikolojik iyi oluş üzerindeki bu olumlu etkileri (Mayer vd., 2009) ve ortak hedef odaklı rekreatif aktivitelerin aile bağlarını güçlendirebileceği (Zabriskie & McCormick, 2003) literatürde mevcut olsa da, bu iki kuramsal perspektifin kesişiminde yer alan ve oryantiringe özgü deneyimlerin, aile üyelerinin gözünden aile içi ilişkilere ve psikolojik iyi oluşa nasıl yansıdığı derinlemesine incelenmemiştir. Bu doğrultuda fenomenolojik çalışma, yukarıdaki kuramsal çerçeve ışığında, labirent oryantiring etkinliğine katılan ailelerin bu ortak deneyimi nasıl anlamlandırdıklarını, etkinliğin aile içi dinamikler, iş birliği ve bağlılık üzerindeki yansımalarını ve doğal ortamın sağladığı restoratif faydaların bireysel ve kolektif psikolojik iyi oluş hallerine ilişkin algılarını keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırma sorusuna ‘‘Labirent oryantiring etkinliğine katılan ailelerin bu deneyim sürecinde yaşadıkları psiko-sosyal etkileşimler, aile içi ilişkileri ve psikolojik iyi oluşlarını nasıl etkilemektedir? cevap aranmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada, labirent oryantiring etkinliğine katılan ailelerin bu deneyimlerine ilişkin algı ve anlamları ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenoloji, belirli bir olguyu deneyimleyen bireylerin

yaşantılarının ortak anlamını ve özünü derinlemesine anlamayı amaçlayan, felsefe ve psikoloji temelli bir araştırma desenidir (Creswell, 2018). Örneklem olarak ise amaçlı örneklem yöntemlerinden bir tanesi olan ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt olarak ise etkinliğe anne, baba ve çocuk olarak katılan aileler araştırmaya gönüllü olarak dahil edilmiştir.

Araştırma Grubu

Araştırma grubu, Kırıkkale ve Kırşehir illerinde yaşayan ve Labirent oryantiring etkinliğine katılan 8 kişi gönüllü katılmıştır. Veriler 2025 yılı içinde toplanmıştır. Katılımcıların üçü kadın, beşi erkektir. Yaşları 32 ile 52 arasında değişmekte olup, görüşmeler 6–11 dakika arasında sürmüştür. Katılımcılar “K1, K2, ...” şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri ve görüşme süreleri tablo hâlinde sunulmuştur.

Tablo 1 Araştırma Grubuna Dair Demografik Özellikler

Katılımcı	İl	Cinsiyet	Yaş	Görüşme Süresi
K1	Kırşehir	Bayan	36	5,35 DK
K2	Kırşehir	Bayan	33	6,20 DK
K3	Kırşehir	Erkek	48	11,37 DK
K4	Kırıkkale	Bayan	32	5,33 DK
K5	Kırıkkale	Erkek	38	6,38 DK
K6	Kırıkkale	Erkek	52	6,10 DK
K7	Kırıkkale	Erkek	40	6 ,44 DK
K8	Kırıkkale	Erkek	39	7,19 DK

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular, katılımcıların oryantiring deneyimlerine ilişkin algılarını, duygularını ve psiko-sosyal yaşantılarını derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır.

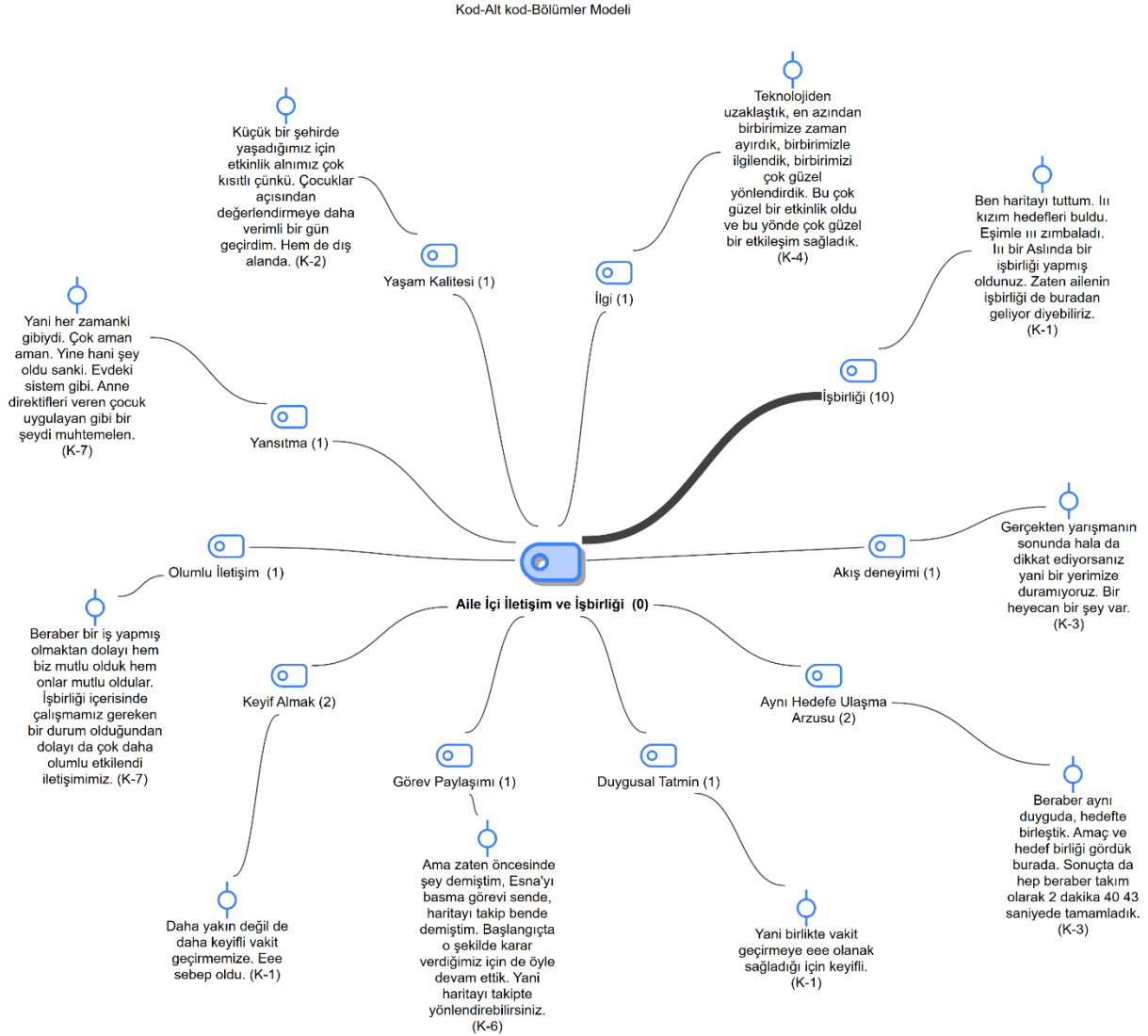
Veri Analizi

Araştırmada veri analizi için MAXQDA 24 programı kullanılmıştır. Araştırmacılar, veri kodlamaya başlamadan önce hangi kodlama yönteminin kullanılacağı konusunda uzlaşmışlardır. Katılımcı ifadeleri Word belgesine aktarılmış ve her cümleden çıkarılan anlamlar ilk kod kitabına yazılmıştır. Daha sonra kod kitapları araştırmacılar tarafından incelenmiş, benzer kodlamalar tartışılmış ve üzerinde uzlaşma sağlandıktan sonra kod kitabı son hâline getirilmiştir. Kodların anlam olarak birleştiği düğümler temaları oluşturmuştur.

Bulgular Ve Tartışma

Araştırmada verilerin analizleri sonucunda 3 tema elde edilmiştir; Aile İçi İletişim ve İşbirliği, Aile Bağları ve Duygusal Bağlılık ve Psikolojik İyi Oluş ve Duygusal Deneyim. Analiz sonrasında elde edilen temalar Kod alt kod modellerini içeren şekillerde gösterilmiştir. Şekillerin merkezinde tema, temaya bağlı kodlar ve kodlara ilişkin katılımcı alıntıları

bulunmaktadır. Çizgiler ise tema, kod ve doğrudan alıntılar arasındaki ilişkiyi göstermekte çizgi kalınlığı ise koda dair frekans değerleri hakkında bilgi vermekte ve temaya ilişkin araştırmacı notu şekil içerisinde bulunmaktadır. Bu gösterim biçimi tüm şekillerde aynı şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1. Aile İçi İletişim ve İşbirliği Temasına Dair Kod- Alt Kod Bölümler Modeli

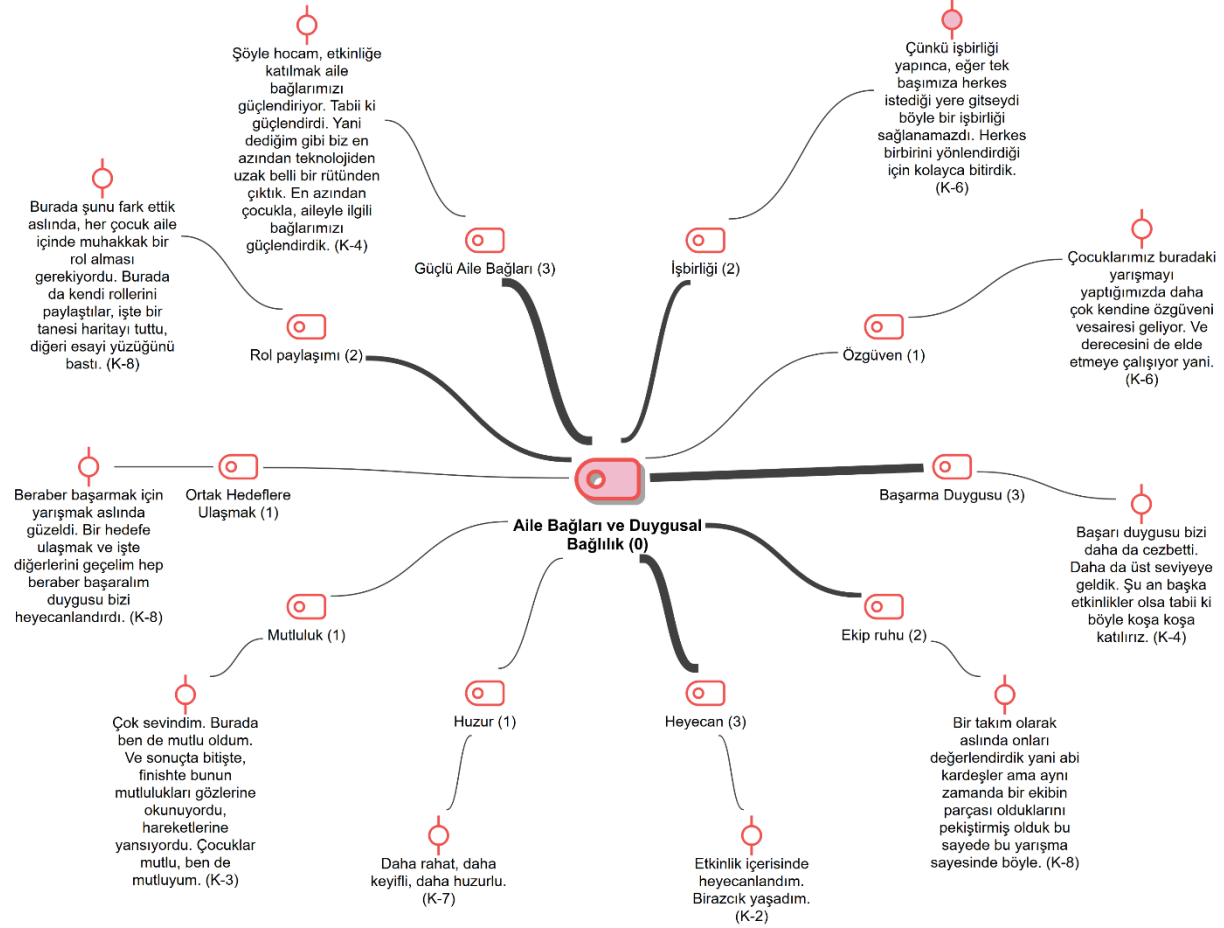
Tema 1: Aile İçi İletişim ve İşbirliği

Labirent oryantiring yapan katılımcıların aile içi iletişim ve işbirliği teması etrafında kodların şekillendiği görülmektedir. Katılımcı ifadelerinden oluşan kodlar; aileler olumlu iletişimi güçlendirdikleri, aynı hedefe ulaşmaya çalıştıkları, işbirliği içerisinde oldukları, yaşam kalitelerinin arttığı, görev paylaşımı yaptıkları ifadelerine yansımıştır.

Modern yaşamın önemli bir tehdidi olan ailelerin yüksek ekran sürelerine maruz kalmaları, aile içi etkileşimi sınırlandırmaktadır (Pavelka vd., 2016). Oryantiring, dijital dikkat dağınıcılardan uzak bir ortamda, harita okuma ve rota belirleme gibi zorluklar aracılığıyla aile üyeleri arasında yeni ve etkili iletişim kanalları açar. Bu süreç, Aile Sistemleri Kuramı

(Minuchin, 1974) çerçevesinde, aile içi karar alma mekanizmalarının ve işbirliği alışkanlıklarının yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunur.

Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

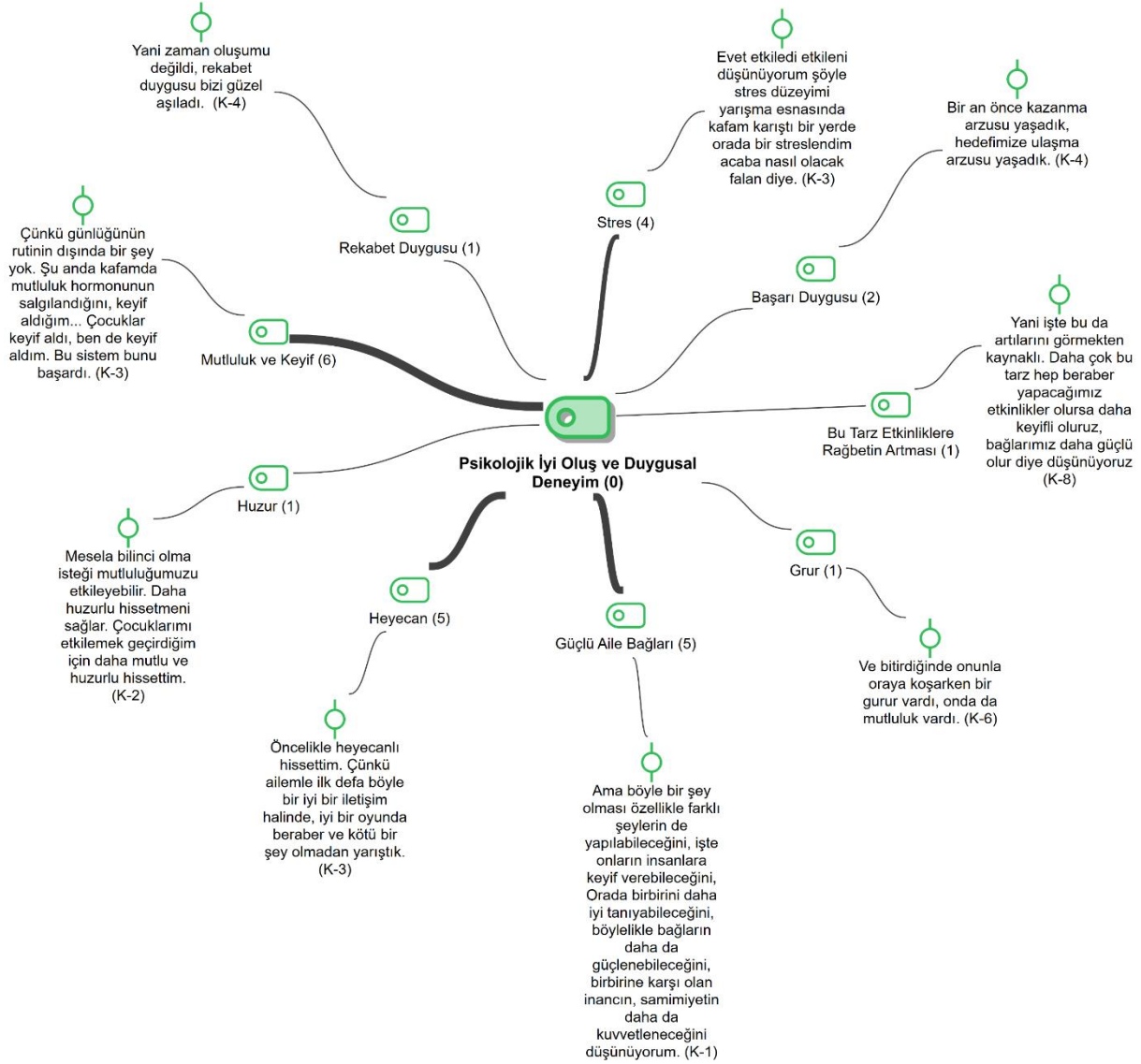

Şekil 2. Aile Bağları ve Duygusal Bağlılık Temasına Dair Kod- Alt Kod Bölümler Modeli

Tema 2: Aile Bağları ve Duygusal Bağlılık

Labirent oryantiring yapan katılımcıların *Aile Bağları ve Duygusal Bağlılık* teması etrafında kodların şekillendiği görülmektedir. Katılımcı ifadelerinden oluşan kodlar; güçlü aile bağlarının oluştuğu, ekip ruhu başarma duygusu, rol paylaşımı, ortak hedefe ulaşmak gibi kodların oluştuğu görülmektedir. Katılımcımlılar bu ifadeleri heyecan ve mutluluk içerisinde sorulara cevaplar verdiği yaşamış oldukları duygusal tatmin ve akış deneyiminin de göstergesi olduğu düşünülmektedir. Strandbu vd., (2020) paylaşılan spor aktivitelerinin aile bağlarını güçlendirmede uzun vadeli bir sosyalleşme etkisi yarattığını belirtir. Oryantiring, aile üyelerinin ortak bir hedef için mücadele ettiği, dayanışma ve güven gerektiren bir deneyim sunarak bu duygusal bağlılığı ve kolektif kimlik hissini pekiştirir. Ayrıca, Eason vd., (2021) çalışan aile suçluluk psikolojisi bulguları düşünüldüğünde, bu tür planlı bir aktivite, aileye ayrılan kaliteli zamanı garanti altına alarak duygusal bağların onarılmasına ve güçlenmesine hizmet edebilir.

Kod-Alt kod-Bölümler Modeli

Şekil 3. Psikolojik İyi Oluş ve Duygusal Deneyim Temasına Dair Kod- Alt Kod Bölümler Modeli

Tema 3: Psikolojik İyi Oluş ve Duygusal Deneyim

Labirent oryantiring yapan katılımcıların Psikolojik İyi Oluş ve Duygusal Deneyim teması etrafında kodların şekillendiği görülmektedir. Katılımcı ifadelerinden oluşan kodlar; rekabet duygusunu yaşadıkları, başarı duygusunu tattıkları, huzur, mutluluk ve keyif yaşadıkları, güçlü aile bağlarının kurulduğu ifadelerine yansımıştır. Katılımcıların pozitif duygularının ifadelerine yansıdığı fakat tatlı bir stres yaşadıklarını ama bu stresinin görev temelli ve başarıma hissi çerçevesinde oluştuğu bu stresin de kendileri için olumsuz olmadığını belirtmişlerdir. Oryantiring, Dikkat Toparlama Teorisi (Kaplan, 1995) uyarınca, doğal ortamı sayesinde bireylerin zihinsel yorgunluğunu azaltır ve psikolojik iyi oluşlarını destekler. Macniven vd., (2022)'in de vurguladığı gibi, ebeveynlerin psikolojik sağlamlığı aile sisteminin bütünü için kritiktir. Aktivitenin sağladığı bu bireysel restorasyon, ailenin kolektif

duygusal iklimine olumlu yansır. Ayrıca, fiziksel aktivite içermesiyle (Wang vd., 2017), hem fiziksel hem de zihinsel sağlığı bir arada teşvik eden bütünleştirici bir fayda sunar.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın bulguları, labirent oryantiringi gibi açık havada gerçekleştirilen ve aile bireylerinin ortak çaba göstermesini gerektiren etkinliklerin, modern yaşamın getirdiği iletişim zorluklarını aşmada, aile bağlarını güçlendirmede ve hem bireysel hem de kolektif psikolojik iyi oluşu desteklemede önemli bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma, bu tür doğa temelli aile etkinliklerinin, aile üyeleri arasında empati, işbirliği ve problem çözme becerilerinin gelişimine katkı sağladığını, aynı zamanda stresin azaltılmasına ve aile içi memnuniyetin artırılmasına yardımcı olabileceğini göstermektedir. Nicel Araştırmalar: Bu bulguları desteklemek ve genelleme yapabilmek için, oryantiringin aile işlevselliği, iletişim kalitesi ve psikolojik iyi oluş üzerindeki etkilerini ölçekler aracılığıyla ölçen deneysel veya yarı-deneysel nicel çalışmalar yapılabilir.

Uzun Vadeli Etkiler: Bu tür aktivitelerin aile dinamikleri üzerindeki etkisinin kalıcı olup olmadığını anlamak için, aileleri bir süre takip eden araştırmalar önerilebilir. Farklı Kültürler ve Yapılar: Araştırmanın kapsamı, farklı sosyoekonomik geçmişlere, kültürlere ve aile yapılarına (tek ebeveynli aileler, geniş aileler vb.) sahip katılımcıları da içerecek şekilde genişletilebilir.

Kaynaklar

- Arnett, J. J. (1995). Broad and narrow socialization: The family in the context of a cultural theory. *Journal of Marriage and the Family*, *57*(3), 617–628.
- Batista, M. B., Romanzini, C. L. P., Barbosa, C. C. L., Shigaki, G. B., & Romanzini, M. (2019). Participation in sports in childhood and adolescence and physical activity in adulthood: A systematic review. *Journal of Sports Sciences*, *37*(19), 2253–2262.
- Cervinka, R., Röderer, K., & Hefler, E. (2014). Are nature lovers happy? On various indicators of well-being and connectedness with nature. *Journal of Health Psychology*, *17*(3), 379–388.
- Coakley, J. (2006). The good father: Parental expectations and youth sports. *Leisure Studies*, *25*(2), 153–163.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2021). Araştırma tasarımı. Nobel Yayıncılık.
- Dorsch, T. E., Smith, A. L., & McDonough, M. H. (2021). Early socialization of parents through the youth sport community. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *74*, 101265.
- Dunn, C. R., Dorsch, T. E., King, M. Q., & Rothlisberger, K. J. (2016). The impact of family financial investment on perceived parent pressure and child enjoyment and commitment in organized youth sport. *Journal of Applied Sport Psychology*, *28*(3), 244–266.
- Durand-Bush, N., Salmela, J. H., & Thompson, K. A. (2004). Le rôle des parents dans le développement et le maintien de la performance sportive experte [The role of parents in the development and maintenance of expert athletic performance]. *Revue des Sciences et Techniques des Activités Physiques et Sportives*, *66*, 11–24.

- Eason, C. M., Rynkiewicz, K. M., & Mazerolle Singe, S. (2021). Work-family guilt: the perspective of secondary school athletic trainers with children. *Journal of Athletic Training*, 56(3), 234-242.
- Eccles, D. W., Walsh, S. E., & Ingledew, D. K. (2006). Visual attention in orienteers at different levels of experience. *Journal of Sports Sciences*, 24(1), 77-87. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/02640410400022110>
- Eccles, J. S., Wigfield, A., & Schiefele, U. (2002). Motivation to succeed. In N. Eisenberg (Ed.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (5th ed., Vol. 3, pp. 1017–1095). Wiley.
- Edwardson, C. L., & Gorely, T. (2010). Parental influences on different types and intensities of physical activity in youth: A systematic review. *Psychology of Sport and Exercise*, 11(6), 522–535.
- Eime, R. M., Young, J. A., Harvey, J. T., Charity, M. J., & Payne, W. R. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: Informing development of a conceptual model of health through sport. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10(1), 98.
- Elliott, S. K., & Drummond, M. J. (2017). Parenting in youth sport: A position paper on parenting expertise. *Psychology of Sport and Exercise*, 28, 10–17.
- Elliott, S. K., Drummond, M. J., & Knight, C. J. (2020). The experiences of being a sport parent: A systematic review and qualitative meta-study. *Psychology of Sport and Exercise*, 51, 101767.
- Fedorenko, M. V., & Belousova, M. V. (2020). Peculiarities of children-parental relationships and family factors of social risk that affect formation of dependent behaviour in children and adolescents.
- Fredricks, J. A., & Eccles, J. S. (2005). Family socialization, gender, and sport motivation and involvement. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 27(1), 3–31.
- Gagné, M., Ryan, R. M., & Bargmann, K. (2003). Autonomy support and need satisfaction in the motivation and well-being of gymnasts. *Journal of Applied Sport Psychology*, 15(4), 372–390.
- Galan, Y., Yachniuk, M., Moldovan, A., Kyselytsia, O., Kostashchuk, O., Bilenkova, L., Kanivets, T., Fesun, H., Havrylyuk, L., & Beshlei, O. (2022). Efficiency evaluation and experimental verification of the programme aimed at correcting schoolchildren' psycho-physical condition using sports orienteering [Article]. *Journal of Physical Education and Sport*, 22(2), 361-369, Article 46. <https://doi.org/10.7752/jpes.2022.02046>
- Genevois, C. (2011). Le rôle des parents dans la carrière du sportif de haut niveau [The role of parents in the career of high-level athletes]. *Staps*, 91(1), 23–37.
- Gorgulu, R., Aktop, A., & Tiryaki, M. Ş. (2024). The effects of orienteering training on cognitive and physical performance in adolescents. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 29(1), 1–15.
- Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., & Pennisi, N. (2008). The role of parents in tennis success: Focus group interviews with junior coaches. *The Sport Psychologist*, 22(1), 18–37.

- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, *15*(3), 169–182.
- Keegan, R. J., Harwood, C. G., Spray, C. M., & Lavalley, D. E. (2009). A qualitative investigation of the motivational climate in elite sport. *Psychology of Sport and Exercise*, *10*(1), 159–172.
- Knight, C. J., Boden, C. M., & Holt, N. L. (2011). Junior tennis players' preferences for parental behaviors. *Journal of Applied Sport Psychology*, *23*(3), 377–391.
- Kurtze, N., Eikemo, T. A., & Kamphuis, C. B. (2009). The role of the physical and social environment for health and well-being: A systematic review of reviews. *Scandinavian Journal of Public Health*, *37*(5), 533–539.
- Lackey, N. Q., Tysor, D. A., McNay, G. D., Joyner, L., Baker, K. H., & Hodge, C. (2021). Mental health benefits of nature-based recreation: A systematic review. *Annals of Leisure Research*, *24*(3), 379–393.
- Leeder, T. M., & Beaumont, L. C. (2023). The effects of orienteering on cognitive function and well-being in adults: A systematic review. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, *21*(1), 1–19.
- Liu, J., Liu, Y., & Wu, L. (2024). Exploring the dynamics of prefrontal cortex in the interaction between orienteering experience and cognitive performance by fNIRS. *Scientific Reports*, 14(1), Article 14918. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-65747-1>
- Maccoby, E. E. (1992). The role of parents in the socialization of children: An historical overview. *Developmental Psychology*, *28*(6), 1006–1017.
- Macniven, R., Stanley, R. M., Biles, B., Dumuid, D., Olds, T., Okely, A. D., ... & Evans, J. (2022). Parent wellbeing, family screen time and socioeconomic status during early childhood predict physical activity of Aboriginal and Torres Strait Islander children at ages 8–13. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 25(11), 896–902.
- Malm, C., Jakobsson, J., & Isaksson, A. (2019). Physical activity and sports—Real health benefits: A review with insight into the public health of Sweden. *Sports*, *7*(5), 127.
- Mayer, F. S., Frantz, C. M., Bruehlman-Senecal, E., & Dolliver, K. (2009). Why is nature beneficial? The role of connectedness to nature. *Environment and Behavior*, *41*(5), 607–643.
- Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy*. Harvard University Press.
- O'Rourke, D. J., Smith, R. E., Smoll, F. L., & Cumming, S. P. (2011). Parental support and perceived pressure and their relationship to children's competitive trait anxiety. *Journal of Sport Behavior*, *34*(3), 301–319.
- Pavelka, J., Husarova, D., Sevcikova, A., & Madarasova Geckova, A. (2016). Country, age, and gender differences in the prevalence of screen-based behaviour and family-related factors among school-aged children. *Acta Gymnica*, 46(3), 143–151.
- Rouquette, O. Y., Knight, C. J., & Lovett, V. E. (2021). Parenting in sport: A systematic review of the experiences and practices of parents of elite athletes. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, *19*(1), 95–112.
- Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of Personality*, *63*(3), 397–427.

- Sánchez-Miguel, P. A., Leo, F. M., Sánchez-Oliva, D., Amado, D., & García-Calvo, T. (2013). The importance of parents' behavior in their children's enjoyment and amotivation in sports. *Journal of Human Kinetics*, *36*, 169–177.
- Strandbu, Å., Bakken, A., & Stefansen, K. (2020). The continued importance of family sport culture for sport participation during the teenage years. *Sport, Education and Society*, 25(8), 931-945.
- Tammelin, T., Näyhä, S., Hills, A. P., & Järvelin, M. R. (2003). Adolescent participation in sports and adult physical activity. *American Journal of Preventive Medicine*, *24*(1), 22–28.
- Tamminen, K. A., Poucher, Z. A., & Povilaitis, V. (2017). The car ride home: An interpretive examination of parent–athlete sport conversations. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*, *6*(4), 325–339.
- Waddington, E. E., Allison, D. J., Calabrese, E. M., Pekos, C., Lee, A., Walsh, J. J., & Heisz, J. J. (2024). Orienteering combines vigorous-intensity exercise with navigation to improve human cognition and increase brain-derived neurotrophic factor. *PLoS ONE*, 19(5 May), Article e0303785. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0303785>
- Waddington, R., Dickson, T., & Terwiel, F. A. (2024). The psychological and social outcomes of adventure education and outdoor recreation: A meta-analysis. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, *24*(1), 1–18.
- Zabriskie, R. B., & McCormick, B. P. (2003). Parent and child perspectives of family leisure involvement and satisfaction with family life. *Journal of Leisure Research*, 35(2), 163–189. <https://doi.org/10.18666/jlr-2003-v35-i2-627>

KATILIM TÜRÜNÜN CESARET ALGISINA ETKİSİNDE FİZİKSEL AKTİVİTE VE SAĞLIK MOTİVASYONUNUN ARACILIK ETKİSİ: AİLE TEMELLİ DOĞA ETKİNLİKLERİNİN PSİKOLOJİK ETKİLERİ

Nurgül BEKDEMİR¹
Murat UYGURTAŞ²

ÖZET

Bu çalışma, doğa sporlarına katılım türünün (aileyle veya arkadaşlarla), bireylerin fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonu ile cesaret algısı üzerindeki dolaylı etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Aileyle gerçekleştirilen doğa etkinliklerinin bireylerin psikolojik dayanıklılıkları, risk alma eğilimleri ve fiziksel sağlık motivasyonları üzerindeki etkisini anlamak; aile temelli fiziksel aktivite çalışmaları ve aile içi etkileşimi güçlendirmeye yönelik müdahaleler açısından önemli katkılar sağlayabilir. Aileyle birlikte gerçekleştirilen doğa etkinlikleri, bireylerin fiziksel aktiviteye yönelik motivasyonunu artırırken, aynı zamanda sosyal desteğin sağlandığı ortamlar sayesinde riskli veya zorlu koşullarda bile katılıma cesaret vermekte ve birincil psikolojik ihtiyaç olan ait olma duygusunu karşılamaktadır (Ardahan ve Yerlisu Lapa, 2011; Meydanlıoğlu 2015; Mert 2021). Bu bağlamda çalışma, özellikle aile-doğa odaklı fiziksel aktivite modelleri geliştirmeye yönelik uygulamalı araştırmalara kuramsal bir zemin sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmaya Türkiye'nin farklı bölgelerinde düzenlenen doğa sporları etkinliklerine katılan toplam 359 birey dâhil edilmiştir. Veriler, bireyleri doğa yürüyüşüne motive eden faktörleri değerlendirmek amacıyla, toplam 18 maddeden oluşan Doğa Yürüyüşü Yapmaya Motive Eden Faktörler Ölçeği-MFST (Ardahan ve Mert, 2013) ve Próchniak (2017) tarafından bireylerin doğal ortamlardaki yüksek uyarıcı davranışlarını değerlendirmek üzere geliştirilen ve Aykora tarafından (2022) Türkçe uyarlaması yapılan “Doğada Cesaret Ölçeği” araçları ile toplanmıştır. Katılım türü (X) bağımsız değişken, fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonu (M) aracı değişken, cesaret algısı (Y) bağımlı değişken olarak modellenmiş; PROCESS v5.0 makro ile Model 4 doğrultusunda ve bağımsız örneklem t-testleri analizleri gerçekleştirilmiştir.

Analiz bulgularına göre, aileyle doğa sporlarına katılım, bireylerin fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunu anlamlı biçimde artırmaktadır ($\beta = 0,1281$, $p = .0305$). Ayrıca, fiziksel sağlık motivasyonu cesaret algısını güçlü ve anlamlı şekilde artırmaktadır ($\beta = 0,3859$, $p < .001$). Katılım türünün cesaret algısı üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel olarak anlamlı olmasa da, dolaylı etki analizinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç, aileyle temelli katılımın fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunu güçlendirdiğini ve bunun da cesaret algısını dolaylı yoldan artırdığını göstermektedir. Dolayısıyla fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunun aracı rolünü doğrulamaktadır.

¹ Kırıkkale University, Institute of Health Sciences, Recreation Department, ORCID: 0009-0009-6883-4339

² Kırıkkale University, Faculty of Sport Sciences, Recreation Department, ORCID: 0000-0001-6479-4194

Yapılan bağımsız örneklem t-testleri, aileyle katılımın hem fiziksel sağlık motivasyonu hem de dinlenme motivasyonu açısından daha yüksek ortalamalara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte fiziksel aktivite ve sağlık motivasyon düzeyi kadınlarda daha yüksekken, cesaret algısı erkeklerde daha belirgin bulunmuştur ($p < .01$).

Sonuç olarak, bu çalışma aileyle birlikte doğa sporlarına katılmanın bireylerde fiziksel sağlık motivasyonunu artırarak cesaret algısını dolaylı yoldan güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, aile temelli doğa etkinliklerinin bireylerin psikolojik gelişimine katkı sağlayabileceğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel Aktivite, Aile, Doğa Etkinlikleri

EXAMINING THE MEDIATING EFFECT OF PHYSICAL ACTIVITY AND HEALTH MOTIVATION ON THE IMPACT OF PARTICIPATION TYPE ON PERCEIVED COURAGE: A STUDY ON THE PSYCHOLOGICAL EFFECTS OF FAMILY-BASED NATURE ACTIVITIES

Nurgül BEKDEMİR¹
Murat UYGURTAŞ²

ABSTRACT

This study aims to examine the indirect effect of the type of participation in nature sports (with family or friends) on individuals' physical activity and health motivation and perception of courage. Understanding the effects of family-based nature activities on individuals' psychological resilience, risk-taking tendencies, and physical health motivation can provide important contributions to family-based physical activity programs and interventions aimed at strengthening family interactions. Nature activities carried out with the family increase individuals' motivation for physical activity while also encouraging participation even in risky or challenging conditions through the provision of social support and fulfilling the primary psychological need of belonging (Ardahan and Yerlisu Lapa, 2011; Meydanlıoğlu, 2015; Mert 2021). In this context, the study aims to provide a theoretical foundation for applied research focused on developing family-nature-oriented physical activity models.

A total of 359 individuals who participated in nature sports activities organized in different regions of Türkiye were included in the study. The data were collected using the “Motivational Factors Scale for Participating in Recreational Trekking activities -MFST” developed by Ardahan and Mert (2013), consisting of a total of 18 items, to evaluate the factors that motivate individuals to participate in nature walks, and the “Courage in Nature Scale” tools developed by Próchniak (2017) to evaluate individuals' high-arousal behaviors in

¹ Kırıkkale University, Institute of Health Sciences, Recreation Department, ORCID: 0009-0009-6883-43

² Kırıkkale University, Faculty of Sport Sciences, Recreation Department, ORCID: 0000-0001-6479-4194

natural environments and adapted into Turkish by Aykora (2022). Participation type (X) was modeled as the independent variable, physical activity and health motivation (M) as the instrument variable, and perceived courage (Y) as the dependent variable. PROCESS v5.0 macro was used to perform Model 4 analyses and independent sample t-tests.

According to the analysis findings, participation in nature sports with the family significantly increases individuals' physical activity and health motivation ($\beta = 0.1281$, $p = .0305$). In addition, physical health motivation strongly and significantly increases the perception of courage ($\beta = 0.3859$, $p < .001$). Although the direct effect of participation type on perceived courage was not statistically significant, it was found to be significant in the indirect effect analysis. This result shows that family-based participation strengthens physical activity and health motivation, which in turn indirectly increases perceived courage. Thus, it confirms the mediating role of physical activity and health motivation.

Independent sample t-tests revealed that participation with family resulted in higher average scores for both physical health motivation and relaxation motivation. However, while physical activity and health motivation levels were higher among women, the perception of courage was more pronounced among men ($p < .01$).

In conclusion, this study revealed that participation in nature sports with the family indirectly strengthens the perception of courage by increasing physical health motivation in individuals. These findings indicate that family-based nature activities can contribute to the psychological development of individuals.

Keywords: Physical Activity, Family, Nature Activities

GİRİŞ

Aile temelli doğa etkinlikleri, bireylerin fiziksel, duygusal ve sosyal iyi oluşlarını bir arada destekleyen bütüncül bir rekreasyonel bağlam sunmaktadır. Aile üyeleriyle birlikte gerçekleştirilen yürüyüş, kamp gibi açık hava faaliyetleri, yalnızca fiziksel hareketlilik sağlamakla kalmaz, aynı zamanda sosyal destek, ait olma duygusu, kolektif başarı ve dayanışma gibi güçlü psikososyal süreçleri de tetikler (Ardahan ve Yerlisu Lapa, 2011; Ergüven, 2022). Bu paylaşılan deneyimler, bireylerin öz-yeterlik inançlarını ve baş etme becerilerini güçlendirirken, zorlu veya belirsiz koşullarda riski yönetebilme ve görevi tamamlama konusundaki inançlarını da pekiştirir (Meydanlıoğlu, 2015; Miklos ve ark., 2023). Bu durum, aile ile katılımın, bireyi psikolojik olarak güçlendiren bir "güvenli liman" işlevi görebileceğini düşündürmektedir.

Fiziksel aktiviteye yönelik motivasyon, sağlığın korunmasının ötesinde, "cesaret" gibi temel bir psikolojik karakter gücünün ortaya çıkmasında da kilit rol oynayabilir. Cesaret, korku ve belirsizliğe rağmen hedeflenen bir amaç doğrultusunda harekete geçme kapasitesi olarak tanımlanır (Rate, 2010; Mert, 2021). Alanyazın, fiziksel aktiviteye katılım motivasyonunun, yalnızca sağlık davranışlarını değil aynı zamanda özgüven, psikolojik dayanıklılık ve dolayısıyla cesaret algısını da olumlu yönde desteklediğine işaret etmektedir

(Morris ve Roychowdhury, 2020; Liu ve ark., 2023). Özellikle Kendi Kendine Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory) çerçevesinden bakıldığında, fiziksel aktiviteye yönelik içsel motivasyonun (örneğin, sağlıklı hissetmekten zevk alma) ve öznel iyi oluşla ilişkili düzenlemelerin, bireyin daha zorlu görevlere yönelik istekliliğini ve cesaretini artırdığı bilinmektedir (Ryan & Deci, 2024; Teixeira et al., 2012).

Ancak, motivasyonel süreçler sosyal bağlamdan bağımsız değildir. Bireyin fiziksel aktiviteye ailesiyle veya arkadaşlarıyla katılması, bu motivasyonun niteliği ve düzeyi üzerinde farklılaşmalara yol açabilir. Aile ortamı, koşulsuz kabul ve destek sağlayarak daha güvenli bir psikolojik zemin oluştururken, arkadaş grubu içinde rekabet veya sosyal onay arayışı daha ön planda olabilir (Furman & Robbins, 1985; Bailey ve ark., 2013). Bu farklı sosyal dinamiklerin, bireyin aktiviteye yönelik sağlık motivasyonunu ve nihayetinde bu motivasyonun beslediği cesaret algısını nasıl etkilediği ise yeterince araştırılmamıştır.

Bu çalışma, yukarıdaki teorik boşluktan hareketle, doğa sporlarına katılım türünün (aileyle/arkadaşlarla) cesaret algısı üzerindeki etkisinde, fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunun aracı rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırmanın temel önermesi ve beklenen bulgusu, aileyle katılımın, arkadaşlarla katılıma kıyasla fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunu daha fazla artıracığı ve bu yüksek motivasyonun da daha güçlü bir cesaret algısına yol açacağı yönündedir. Bir başka deyişle, motivasyonel süreç, katılım türü ile cesaret arasındaki ilişkinin altında yatan temel psikolojik mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Bu hipotez, Türkiye'deki doğa sporları katılımcılarından toplanan verilerle ve bir aracılık modeli (PROCESS Model 4) kullanılarak test edilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Tasarımı ve Örneklem: Bu araştırma, kesitsel tarama modelinde kurgulanmış nicel bir çalışmadır. Çalışma örneklemini, Türkiye'nin farklı bölgelerinde organize edilen doğa sporları faaliyetlerine (doğa yürüyüşü, kamp) katılan ve çalışmaya gönüllü olarak dahil olan 359 yetişkin bireyden oluşmaktadır. Veri toplama sürecinde, çevrimiçi anket platformları ve etkinlik alanlarında yüz yüze uygulanan anket formları kullanılmıştır.

Ölçme Araçları: Katılımcıların doğa yürüyüşü yapma güdülerini belirlemek amacıyla, Ardahan ve Mert (2013) tarafından geliştirilen 18 maddelik “Doğa Yürüyüşü Yapmaya Motive Eden Faktörler Ölçeği (MFST)” kullanılmıştır. Bu çalışmada, söz konusu ölçeğin “Fiziksel Aktivite ve Sağlık” adlı alt boyutuna odaklanılmıştır. Bireylerin cesaret algılarını ölçmek için ise, Próchniak (2017) tarafından geliştirilen ve Aykora (2022) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan “Doğada Cesaret Ölçeği”nden yararlanılmıştır. Kullanılan ölçeklere ilişkin alanyazında bildirilen güvenilirlik katsayılarının kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüş; ayrıca bu çalışmanın veri seti üzerinden hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları da yeterli güvenilirlik sınırları içinde bulunmuştur (Fiziksel Aktivite ve Sağlık alt boyutu için $\alpha \approx .81$; Cesaret ölçeği için $\alpha \approx .75$).

Değişkenler ve İstatistiksel Analiz: Araştırmada bağımsız değişken olarak katılım türü (kategorik değişken; kodlama: 0 = aile, 1 = arkadaş) ele alınmıştır. Fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonu aracı değişken, cesaret algısı ise bağımlı değişken olarak tanımlanmıştır.

Değişkenler arasındaki ilişkisel yapıyı test etmek amacıyla, Hayes tarafından geliştirilen basit aracılık modeli (PROCESS Model 4) kullanılmış ve doğrudan, dolaylı ve toplam etkiler incelenmiştir. Bootstrap yöntemiyle tahmin edilen %95'lik güven aralıkları 5000 örneklem tekrarı ile hesaplanmıştır. Analizlere başlamadan önce, verilerin normallik varsayımları çarpıklık ve basıklık değerleri kontrol edilerek değerlendirilmiş ve analiz için uygun olduğu belirlenmiştir.

BULGULAR

Aracılık modelinin ilk aşamasını oluşturan katılım türünden (X) fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonuna (M) giden yol katsayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($b = -.1281$, $SE = .0590$, $t = -2.17$, $p = .0305$; %95 GA $[-.2441; -.0121]$). Değişken kodlaması (0=aile, 1=arkadaş) dikkate alındığında, negatif yönlü bu katsayı, doğa etkinliklerine aile ile katılımın, fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunu arkadaş ile katılıma kıyasla daha yüksek düzeyde yordadığını göstermektedir.

Modelin ikinci aşamasında, fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunun (M) cesaret algısı (Y) üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlüdür ($b = .3859$, $SE = .0603$, $t = 6.40$, $p < .001$; %95 GA $[.2673; .5045]$). Buna karşılık, katılım türünün (X) cesaret algısı (Y) üzerindeki doğrudan etkisi anlamlı değildir ($b = .1139$, $SE = .0677$, $t = 1.68$, $p = .0932$; %95 GA $[-.0192; .2470]$). Benzer şekilde, katılım türünün cesaret algısı üzerindeki toplam etkisi de istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($b = .0644$, $SE = .0709$, $t = .91$, $p = .3639$; %95 GA $[-.0750; .2038]$).

Bootstrap yöntemi ile tahmin edilen dolaylı etkinin ise anlamlı olduğu tespit edilmiştir: $X \rightarrow M \rightarrow Y$ yolu için dolaylı etki = $-.0494$, $BootSE = .0240$, %95 BootGA $[-.1000; -.0057]$. Güven aralığının sıfırı içermemesi, dolaylı etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Değişken kodlama şeması nedeniyle negatif işaret, doğa etkinliklerine aile ile katılımın ($X=0$), daha yüksek fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonu aracılığıyla, cesaret algısında daha fazla artışa yol açtığı anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, aile temelli katılım, fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunu artırarak cesaret algısına dolaylı bir katkı sağlamaktadır.

Tablo 1. Aracılık analizi sonuçları (PROCESS Model 4)

Yol (Path)	b	SE	t	p	95% GA (LL-UL)
(X→M)	-,1281	,0590	-2,17	,0305	-,2441 – -,0121
(M→Y)	,3859	,0603	6,40	<,001	,2673 – ,5045
X → Y (doğrudan)	,1139	,0677	1,68	,0932	-,0192 – ,2470
X → Y (toplam)	,0644	,0709	,91	,3639	-,0750 – ,2038

Dolaylı etki (X→M→Y)	-0,0494	,0240	—	—	BootCI: -0,1000 - -0,0057
---------------------------------	---------	-------	---	---	------------------------------

Not: X kodlaması 0=aile, 1=arkadaş şeklindedir. Negatif katsayılar aile lehine görece artışı ifade eder. X: **Katılım Türü**, M: **Fiziksel Aktivite ve Sağlık Boyutu Puanı** Y: **Doğada Cesaret Puanı**

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın bulguları, doğa sporlarına aile üyeleri ile birlikte katılımın, bireylerin fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonlarını arkadaşlarla katılıma kıyasla anlamlı düzeyde daha fazla artırdığını ve bu motivasyonel artışın da cesaret algısını güçlendirdiğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Doğrudan etkinin anlamlı olmamasına karşın, dolaylı aracı etkinin anlamlı çıkması, aile temelli katılımın cesaret üzerindeki olumlu etkisinin "doğrudan" değil, tamamen "fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunu harekete geçirerek" dolaylı bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu bulgu, sosyal bağlamanın motivasyonel süreçler üzerindeki belirleyici rolünü vurgulaması açısından oldukça önemlidir.

Elde edilen sonuçlar, Kendi Kendine Belirleme Kuramı (Ryan & Deci, 2024) ile tutarlılık göstermektedir. Bu kurama göre, psikolojik ihtiyaçların (özerklik, yeterlilik, ilişkisellik) karşılandığı ortamlar içsel motivasyonu ve içselleştirilmiş düzenlemeyi destekler. Aile ortamı, koşulsuz kabul, duygusal güvenlik ve azalmış performans kaygısı sağlayarak bireyin "ilişkisellik" ve "özerklik" ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilir (Grolnick & Ryan, 1989). Bu güvenli ortam, bireyin fiziksel aktiviteyi bir zorunluluk veya dış baskı olarak değil, sağlık ve iyi oluş için bir fırsat olarak içselleştirmesine (yani, fiziksel aktivite ve sağlık motivasyonunun artmasına) olanak tanır. Nihayetinde, bu içselleştirilmiş motivasyon, bireyin korku ve belirsizlikle daha etkili baş etmesine, yani cesaret algısının yükselmesine zemin hazırlar (Rate, 2010).

Bulgularımız, aile desteğinin psikolojik ve davranışsal sonuçlar üzerindeki gücünü gösteren geniş literatürle de uyumludur (Bailey ve ark., 2013; Lubans ve ark., 2010). Aile, birey için bir "güçlendirme platformu" işlevi görerek, zorluklar karşısında psikolojik dayanıklılığı (resilience) besler (Walsh, 2016). Doğa gibi belirsizlik içeren bir ortamda, ailenin sağladığı bu duygusal destek ve güven, bireyin "yapabilirim" inancını (öz-yeterlilik) pekiştirir ve bu inanç, yüksek motivasyon aracılığıyla somut bir cesaret algısına dönüşür (Bandura, 1997). Arkadaş gruplarıyla katılımı ise, sosyal karşılaştırma veya akran baskısı gibi faktörler, motivasyonun daha dışsal kalmasına neden olabilir, bu da cesaret gibi derinlemesine içselleştirilmiş bir psikolojik yapıyı beslemekte aile kadar etkili olmayabilir.

Uygulama ve Öneriler:

Bu sonuçlar ışığında, rekreasyonel uygulamalar ve halk sağlığı girişimleri için önemli çıkarımlar bulunmaktadır. Ailelerin birlikte katılımını teşvik edecek politikalar (örneğin, aile dostu zamanlarda, erişilebilir parkurlarda kısa süreli "aile yürüyüşleri" düzenlemek) son derece değerlidir. Program tasarımlarında, net hedef belirleme, yapıcı geri bildirim ve sosyal bağlılığı güçlendirici unsurların ön plana çıkarılması, fiziksel aktivite motivasyonunu

besleyerek cesaret algısına dolaylı bir katkı sağlayacaktır. Özellikle çocuklar ve ergenlerde, aile ile doğada geçirilen kaliteli zaman, onların öz-yeterlik ve risk yönetimi becerilerini geliştirerek, yaşam boyu sürecek bir psikolojik sağlamlık ve cesaret temeli oluşturabilir (Meydanlıoğlu, 2015).

Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar:

Bu çalışmanın kesitsel tasarımı, nedensel yorumları sınırlandırmaktadır. Örneklemenin rekreasyonel doğa yürüyüşçüleri ile sınırlı olması ve öz-bildirim ölçeklerinin kullanılması diğer potansiyel sınırlılıklardır. Gelecek çalışmalar, farklı yaş grupları (örneğin, ergenler ve yaşlılar) ve kültürler arası karşılaştırmalar yapabilir. Boylamsal veya müdahale temelli çalışmalar, nedensel ilişkileri daha net ortaya koyabilir. Ayrıca, nitel yöntemlerle (görüşmeler, gözlemler) desteklenmiş karma-desen araştırmaları, "aileyle katılımın neden ve nasıl daha yüksek bir içsel motivasyona yol açtığına" dair derinlemesine içgörüler sunabilir.

Sonuç olarak, bu araştırma, doğa sporlarına katılımın psikolojik faydalarının anlaşılmasında, yalnızca "katılımın kendisinin" değil, "kiminle katıldığının" ve bu sosyal bağlamin harekete geçirdiği "motivasyonel mekanizmaların" kritik önem taşıdığını göstermektedir. Aile, fiziksel aktivite motivasyonunu güçlendiren ve bu yolla bireyin cesaretini artıran eşsiz bir sosyal kaynak olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alvestad, T. M., & Johansen, S. M. (2020). *An Investigation of Courage, Emotion and Well-Being in Relation to Adventurous Activities* (Master's thesis, UiT Norges arktiske universitet).
- Ardahan, F., ve Yerlisu Lapa, T. (2011). Açık alan rekreasyonu: Bisiklet kullanıcıları ve yürüyüşçülerin doğa sporu yapma nedenleri ve elde ettikleri faydalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1327–1341.
- Ardahan, F., ve Mert, M. (2013). Bireyleri doğa yürüyüşü yapmaya motive eden faktörler ölçeği ve bu faaliyetlere katılarak elde edilen faydalar ölçeğinin Türk popülasyonu için geçerlilik güvenirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 338–355.
- Aykora, E. (2022). Doğada Cesaret Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması. *Turan-Sam*, 14(56), 99–107.
- Bailey, R., Hillman, C., Arent, S., ve Petitpas, A. (2013). Physical activity: An underestimated investment in human capital? *Journal of Physical Activity and Health*, 10(3), 289–308.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W. H. Freeman.
- Emniyet, O. T., Hacıcaferoğlu, S., ve Hacıcaferoğlu, B. (2025). Kano sporcularının cesaret düzeyleri ile zihinsel dayanıklılıklarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 87–100. <https://doi.org/10.56677/mkuefder.1701835>

- Ergüven, A. T. (2022). Doğa yürüyüşü parkurları: Yalova için bir model önerisi. *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 38–57.
- Furman, W., & Robbins, P. (1985). What's the point? Issues in the selection of treatment objectives. In B. H. Schneider, K. H. Rubin, & J. E. Ledingham (Eds.), *Children's peer relations: Issues in assessment and intervention* (pp. 41–54). Springer-Verlag.
- Grolnick, W. S., & Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology*, 81(2), 143–154.
- Güven, Ö. (2006). Beden eğitimi ve spora katılımı aile faktörü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 10(10), 81–90.
- Gürer, B. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde spor yapan bireylerin serbest zaman motivasyonlarının incelenmesi. *Journal of Sport Sciences Research*, 6(1), 24–35. <https://doi.org/10.25307/jssr.894818>
- Liu, Y., Zhai, X., Zhang, Y., Jiang, C., Zeng, J., Yang, M., ... ve Xiang, B. (2023). The promoting effect of exercise motivation on physical fitness in college students: A mediation effect model. *BMC Public Health*, 23(1), 2244.
- Lubans, D. R., Morgan, P. J., Cliff, D. P., Barnett, L. M., ve Okely, A. D. (2010/2016). Fundamental movement skills in children and adolescents: Review of associated health benefits. *Sports Medicine*, 40(12), 1019–1035.
- Mert, İ. S. (2021). Cesareti modellemek: Cesareti anlamada ve uygulamada kullanılabilecek bazı modeller. *Antalya Bilim Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 60–80.
- Meydanlıoğlu, A. (2015). Çocuklarda fiziksel aktivitenin biyopsikososyal yararları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 7(2), 125–135. <https://doi.org/10.5455/cap.20140714124129>
- Miklos, M., Jahnsen, R., Nyquist, A., & Hanisch, H. (2023). Dynamics of courage: Personal learning processes in an adapted physical activity-based rehabilitation context, a single case study. *European Journal of Adapted Physical Activity*, 16.
- Morris, T., ve Roychowdhury, D. (2020). Physical activity for health and wellbeing: The role of motives for participation. *Health Psychology Report*, 8(4), 391–407.
- Próchniak, P. (2017). Wilderness Courage Scale (WCS). *Journal of Human Performance in Extreme Environments*, 13(1), 2.
- Rate, C. R. (2010). Defining the features of courage: A search for meaning. In C. L. S. Pury & S. J. Lopez (Eds.), *The psychology of courage: Modern research on an ancient virtue* (pp. 47–66). American Psychological Association.

- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2024). Self-determination theory. In *Encyclopedia of quality of life and well-being research* (pp. 6229-6235). Cham: Springer International Publishing.
- Teixeira, P. J., Carraça, E. V., Markland, D., Silva, M. N., & Ryan, R. M. (2012). Exercise, physical activity, and self-determination theory: A systematic review. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 9(1), 78.
- Tekkurşun Demir, G. Ö. N., ve Cicioğlu, H. (2018). Fiziksel aktiviteye katılım motivasyonu ölçeği (FAKMÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 15(4).
- Walsh, F. (2016). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford Publications.

ERGEN RUH SAĞLIĞINDA DESTEKLEYİCİ VE KORUYUCU YAKLAŞIMLAR

Merve Bat TONKUŞ¹
İbrahim BALCIOĞLU²
Mehmet Can ÖZTÜRK³

ÖZET

Ergenlik dönemi, bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişiminin hızlandığı, ruh sağlığı açısından oldukça hassas bir yaşam evresidir. Bu süreçte depresyon, anksiyete, davranışsal bozukluklar ve bağımlılık gibi çeşitli ruhsal sorunların görülme riski artmakta; bu durum aile dinamikleri, akran ilişkileri, akademik baskılar ve dijital ortamlarla etkileşim gibi çeşitli çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Ergen ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesinde destekleyici ve koruyucu yaklaşımlar önemli rol oynamaktadır.

Destekleyici yaklaşımlar; stres yönetimi, öfke kontrolü, sosyal becerilerin geliştirilmesi ve bağımlılıkla mücadele gibi alanlarda bireysel danışmanlık, grup terapisi, psikoeğitim ve aile temelli müdahaleleri kapsamaktadır. Koruyucu yaklaşımlar ise riskli davranışların önlenmesi, erken tanı ve müdahale, okul-aile iş birliği, ebeveyn eğitimi ve sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesini içermektedir. Bu kapsamda psikiyatrist, hemşire, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan çok disiplinli ekiplerin etkin iş birliği, müdahale süreçlerinin başarısı açısından kritik öneme sahiptir.

Ruh sağlığı hemşireleri ve psikiyatri hekimleri, ergenle birebir temas kurarak psikoeğitim, duygusal destek, izlem ve danışmanlık gibi görevleri üstlenmekte; ailelerle etkili iletişim kurarak ebeveyn-ergen ilişkilerini güçlendirmekte ve riskli davranışların erken fark edilmesine katkı sunmaktadır. Özellikle okul temelli ve toplum odaklı koruyucu ruh sağlığı programlarında hemşirelerin aktif rol alması, hizmetlerin sahaya entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır.

Sonuç olarak, ergen ruh sağlığının sürdürülebilir biçimde korunması ve iyileştirilmesinde güçlü aile yapılarının destekleyici ve koruyucu yaklaşımlarla bütünleştirilmesi gerekmektedir. Hemşirelerin ve hekimlerin multidisipliner ekiplerde aktif görev alması, bu hizmetlerin etkinliğini artırmakta ve ergenlerin yaşam kalitesine doğrudan katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Ruh Sağlığı, Aile İlişkileri, Sosyal Destek, Disiplinlerarası İletişim, Hemşirelik

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ORCID: 0000-0002-1046-6862, mervebat.tonkus@yeniyuzuyil.edu.tr

² Prof. Dr., İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dahili Tıp Bilimleri Bölümü, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-2601-2619, ibrahim.balcioğlu@yeniyuzuyil.edu.tr

³ Hemşire, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ORCID: 0009-0002-5440-8741, mehmetcanoz041@icloud.com

GİRİŞ

Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerin eş zamanlı olarak yaşandığı, bireyin yaşamında kritik bir kırılmayı temsil eden gelişimsel bir evredir (Povey ve ark., 2022). Kimlik oluşumu, özerklik kazanma, sosyal ilişkilerin yeniden şekillenmesi ve duygusal düzenleme becerilerinin gelişmesi bu dönemin temel özellikleri arasında yer alır. Hızlı büyüme, hormonal değişiklikler, nörolojik yapılanma ve sosyal çevre baskıları, ergenlik dönemini ruh sağlığı açısından kırılgan hâle getirmektedir (Larsen ve Luna, 2018; Pfeifer ve Berkman, 2018). Bu nedenle ergenlik, depresyon, anksiyete, davranışsal bozukluklar, bağımlılık ve riskli davranışların ilk kez ortaya çıktığı ya da yoğunlaştığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır.

Ergen ruh sağlığını etkileyen biyolojik, psikolojik ve çevresel etmenler çok boyutlu olup; aile ilişkileri, akran bağları, okul ortamı, medya kullanımı, sosyoekonomik koşullar ve toplumsal beklentiler bu süreci derinden etkilemektedir (Liu ve ark., 2024; Stepanous ve ark., 2023). Özellikle dijital ortamlar ve sosyal medya, beden algısı, öz-değer, sosyal karşılaştırma ve riskli davranışlar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Bonfanti ve ark., 2025). Çevrimiçi zorbalık, oyun bağımlılığı, kısa video bağımlılığı ve sosyal medya baskıları, günümüz ergenlerinin ruh sağlığı açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır (Masri-Zada ve ark., 2025). Bu karmaşık süreçte psikiyatri hemşiresinin destekleyici ve koruyucu rolleri ile psikiyatristin klinik, terapötik ve danışmanlık rolleri birbirini tamamlayan iki profesyonel alan olarak öne çıkmaktadır. Ergenlerde ruhsal sorunların erken dönemde fark edilmesi, risklerin azaltılması ve sağlıklı gelişimin desteklenmesi için hemşire-psikiyatrist iş birliği vazgeçilmezdir. Çok disiplinli ekip çalışmasının merkezinde yer alan bu iki meslek grubu, ergen ruh sağlığının güçlendirilmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu derleme, ergen ruh sağlığını etkileyen temel faktörleri kavramsal açıdan ele almakta ve psikiyatri hemşiresi ile psikiyatristin destekleyici ve koruyucu rollerini incelemektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ergenlik ve Ruh Sağlığı

Ergenlik dönemi; fiziksel büyüme, bilişsel gelişim, duygusal dalgalanmalar, sosyal rol değişimleri ve kimlik arayışı ile karakterizedir (Mastorci ve ark., 2024). Pubertal hormon değişimleri (östrojen, progesteron, testosteron), ruh hâlinde dalgalanmalara, dürtüselliğe, riskli davranışlara ve duygusal yoğunluk artışına yol açmaktadır (Luo ve ark., 2024). Bu dönemde prefrontal korteks henüz tam olarak olgunlaşmamışken limbik sistem daha baskın çalışır. Bu nörobiyolojik dengesizlik, ergenlerde duygusal tepkilerin yoğunlaşmasına, karar vermede zorlanmaya, risk alma eğiliminin artmasına ve sosyal onay arayışının güçlenmesine yol açmaktadır (Guyer ve ark., 2016).

Ergenlik döneminde en sık karşılaşılan ruhsal sorunlar arasında depresyon, anksiyete bozuklukları, davranım bozuklukları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite

bozukluğu, madde ve davranışsal bağımlılıklar, öfke ve dürtüsellik sorunları ile kendine zarar verme davranışları yer almaktadır. Literatürde, bu ruhsal sorunların ergenlik döneminde nörobiyolojik yeniden yapılanma, sosyal baskılar, aile içi çatışmalar ve akran ilişkilerindeki zorluklarla ilişkili olarak arttığı belirtilmektedir (Rapee ve ark., 2023; Sappenfield ve ark., 2023). Bu sorunların büyük bir kısmı, erken tanı, risk taraması, uygun klinik değerlendirme ve zamanında uygulanan psikososyal ya da farmakolojik müdahalelerle etkili bir şekilde yönetilebilmekte ve olası uzun dönemli ruhsal bozuklukların gelişme riskini azaltabilmektedir (Bhatta ve ark., 2025; Colizzi ve ark., 2020). Bu nedenle, ergen ruh sağlığının korunmasında erken müdahale ve multidisipliner yaklaşımlar kritik bir önem taşımaktadır.

Ergen Ruh Sağlığında Risk Faktörleri

Ergen ruh sağlığını olumsuz etkileyen risk unsurları çok boyutlu olup bireysel, ailesel, sosyal ve dijital etmenlerin birleşik etkisiyle ortaya çıkmaktadır (Lin ve Guo, 2024). Bireysel düzeyde, hormonal dalgalanmalar, duygusal kırılganlık, düşük özgüven ve yetersiz başa çıkma becerileri ergenleri ruhsal sorunlara karşı daha hassas hâle getirmektedir. Bireysel stres, kaygı ve kimlik karmaşası genç bireylerde içsel çatışmalara yol açabilmektedir (Lin ve Guo, 2024; Suppiej ve ark., 2025). Sosyal ve akademik baskılar ise ruhsal bozukluklarla karşılaşma riskini artırmaktadır (Kirkbride ve ark., 2024). Kaygı bozuklukları, depresyon ve davranış problemleri ergenlikte yaygın olarak görülen ruhsal sorunlardır (He ve ark., 2023).

Araştırmalar, ergenliğin kimlik arayışı, yoğun sosyal etkileşimler ve bedensel algı değişimleriyle karakterize karmaşık bir dönem olduğunu göstermektedir. Bu süreçte hormonal değişimler gençlerin duygu durumları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Agarwal ve Kumar Jha, 2024; Main ve ark., 2025). Ergenlik döneminin başlangıcı, çocukluğun sona erdiği ve gençliğin başladığı kritik bir geçiştir. Kızlarda meme ve kalça gelişimi ile adet döngüsünün başlaması; erkeklerde boy uzaması, kas artışı ve ses kalınlaşması gibi değişiklikler belirginleşmektedir (Breehl ve Caban, 2023; Riboli ve ark., 2022). Bu fiziksel değişiklikler ergenlerin beden algısı, sosyal ilişkileri ve özsaygıları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır.

Ergenlik aynı zamanda cinselliğin keşfedildiği bir dönemdir. Cinsel kimliğe ilişkin sorgulamalar ve değişen beden imajı, gençlerde zaman zaman kaygı ve kafa karışıklığına neden olabilmektedir (Hall ve ark., 2021; Hanna-Walker ve ark., 2022). Hormonal dalgalanmalarla birlikte ortaya çıkan duygusal değişimler; neşe, üzüntü, coşku ve kaygı arasında hızlı geçişlere neden olabilmektedir (Soares ve Zitek, 2008). Toplumsal güzellik normları ve medyanın beden algısı üzerindeki baskıları, özellikle kız ergenlerde özsaygı düşüşüne ve olumsuz beden imajına yol açabilmektedir (Pfeifer ve Allen, 2021).

Aile dinamikleri ergenlik sürecinde belirleyici bir role sahiptir. Aşırı otoriter veya aşırı serbest ebeveyn tutumları, aile içi çatışmalar, ihmal ve istismar gibi durumlar ergenlerin ruh sağlığını olumsuz etkileyen ciddi risk faktörleridir. Ebeveynlerde ruhsal bozuklukların bulunması da ergenlerin psikolojik uyumunu zorlaştırmaktadır. Madde kullanım bozuklukları, gençlerin aile ve arkadaş ilişkilerini zayıflatarak sosyal izolasyona

neden olabilmektedir (Gul ve ark., 2024; Li ve ark., 2025). Yalnızlık hissi ise ruhsal sorunların şiddetlenmesine zemin hazırlamaktadır. Sağlıklı aile iletişimi, ergenlerin sosyal ilişkiler ve kimlik gelişiminde koruyucu bir role sahiptir (Branje ve ark., 2021). Aile desteği, ergenlerin psikolojik dayanıklılığını güçlendiren en önemli etmenlerdendir.

Akran ilişkileri, ergenlerin özsaygı ve kendilik algısının şekillenmesinde temel bir unsurdur. Akran kabulü, destekleyici arkadaş ilişkileri ve sosyal aidiyet duygusu ergen gelişimi üzerinde koruyucu bir etkiye sahiptir (Birrell ve ark., 2025; Popat ve Tarrant, 2023). Buna karşın akran zorbalığı, sosyal dışlanma ve olumsuz akran baskısı, ergenlerde kaygı, depresyon ve davranış sorunlarını artıran önemli risk faktörleridir (Stepanous ve ark., 2023). Bu süreçlerin yoğunluğu psikolojik dayanıklılığı zayıflatmakta ve kimlik gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Ergenlikte yaşanan akademik stres, sosyal beklentiler ve akran baskısı da ruhsal sorunlarla ilişkili önemli değişkenlerdir (Lin ve Guo, 2024).

Medya ve dijital platformlar ergenlerin benlik algısı, sosyal karşılaştırma düzeyi ve özsaygısı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Sosyal medya karşılaştırmaları, beğeni kültürü ve dijital onay mekanizmaları gençlerde kaygı, özgüven düşüklüğü ve depresif belirtileri artırabilmektedir (Masri-Zadave ark., 2025). Aşırı dijital etkileşim, yüz yüze iletişimi azaltarak yalnızlık hissini artırmakta ve sosyal becerilerin gelişimini olumsuz etkilemektedir (Bonsaksen ve ark., 2023). Siber zorbalık, anonimlik ve sosyal medya manipülasyonları ergenlerde travmatik etkiler yaratabilen ciddi riskler arasındadır (Kumar ve Goldstein, 2020). Bu dijital faktörlerin bir araya gelmesi, ruhsal bozuklukların ortaya çıkma olasılığını artırmakta ve koruyucu ruh sağlığı uygulamalarının önemini daha da görünür kılmaktadır.

Psikiyatri Hemşireleri ve Psikiyatristin Koruyucu ve Destekleyici Roller

Ergen ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesinde psikiyatri hemşireleri ile psikiyatristler, koruyucu, destekleyici ve tedavi edici işlevleriyle birbirini tamamlayan iki temel profesyonel grubu oluşturmaktadır. Bu ekip, ruhsal sorunlar ortaya çıkmadan önce riskleri azaltmayı, erken belirtileri tanımayı ve gelişen sorunlara bütüncül müdahaleler sunmayı hedeflemektedir (Kumar ve ark., 2020).

Psikiyatri hemşireleri, ergenlerin ruhsal durumlarını yakından izleyerek erken uyarı işaretlerini fark eden ve koruyucu hizmetlerin ilk basamağında yer alan profesyonellerdir. Okul, aile ve sağlık sistemi arasında köprü kurarak; stresle başa çıkma, duygusal düzenleme, sağlıklı iletişim ve problem çözme becerilerini güçlendirmeye yönelik eğitim ve grup çalışmaları yürütürler (Kumar ve ark., 2020). Bu çalışmalar, ergenlerin riskli davranışlar (madde kullanımı, kendine zarar verme, kontrolsüz öfke vb.) geliştirmeden önce desteklenmesine katkı sağlar.

Psikiyatristler ise koruyucu ruh sağlığı kapsamında; risk değerlendirmesi, ruhsal bozuklukların erken tanınması, uygun izlem sıklığının belirlenmesi ve gerektiğinde koruyucu/önleyici farmakolojik girişimlerin planlanmasından sorumludur. Ayrıca, aile ve okul ortamının ruhsal iyilik hâlini destekleyecek biçimde düzenlenmesi için rehberlik

ederler. Böylece hem hemşire hem de psikiyatrist, ergenin ruh sağlığını güçlendiren, madde bağımlılığı ve ağır ruhsal bozuklukların gelişme riskini azaltan ortak bir koruyucu çerçeve oluşturur (Fusar-Poli ve ark., 2021).

Ergenlik, kimlik gelişimi, bağımsızlık arayışı ve yoğun duygusal dalgalanmalarla karakterize bir dönemdir; bu süreçte aile-ergen-etkileşimi ruh sağlığının temel belirleyicilerindendir (Emmott ve ark., 2025). Psikiyatri hemşireleri, ergen ve ailesine; ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, ruhsal sorunların erken belirtileri, sağlıklı iletişim ve sınır koyma, destekleyici ebeveynlik tutumları vb. konularında eğitim ve danışmanlık verirler (Kumar ve ark., 2020). Böylece aileler, ergenin davranış ve duygudurum değişimlerini daha iyi anlamaya, gerektiğinde profesyonel yardım aramaya ve yargılayıcı olmayan, destekleyici bir tutum geliştirmeye teşvik edilir. Hemşireler aynı zamanda ailelerin duygusal yükünü paylaşarak, suçluluk ve çaresizlik duygularının azalmasına katkı sunar.

Psikiyatristler, özellikle tanı konmuş ruhsal bozukluklarda aileyi bilgilendirme, tedavi seçeneklerini açıklama (ilaç tedavisi, psikoterapi, izlem planı vb.) ve tedaviye uyumu artırmaya yönelik psiko-eğitimi üstlenirler. Ergenin ruhsal durumuna uygun olarak aile görüşmeleri yaparak, aile içi çatışmaları, aşırı koruyuculuğu ya da ihmal edici tutumları tanımlar ve daha işlevsel ilişki modelleri geliştirilmesi için yönlendirici olur (Hode ve ark., 2024; Satyanarayana ve ark., 2024).

Psikiyatri hemşireleri, ergen ruh sağlığını tehdit eden temel alanlarda yapılandırılmış müdahaleler yürütürler:

- **Stresle başa çıkma:** Bilişsel yeniden yapılandırma, problem çözme, zaman yönetimi, gevşeme egzersizleri, spor ve sanat temelli aktiviteler gibi yöntemlerle ergenin stresle başa çıkma repertuarını güçlendirirler (Kunzler ve ark., 2020).
- **Depresyon ve anksiyete:** BDT temelli beceri eğitimi, duygu düzenleme stratejileri, etkinlik planlama, öz-yeterlik ve olumlu benlik algısını destekleyen görüşmeler yürütürler (Yosep ve ark., 2025).
- **Öfke yönetimi:** Öfkenin tetikleyicilerini tanıma, farkındalık ve gevşeme teknikleri, düşünce-duygu-davranış bağlantısını keşfetmeye yönelik çalışmalarla ergenlerin dürtü kontrolünü ve kişilerarası uyumunu desteklerler (Bat Tonkuş ve Kutlu, 2023).
- **Madde ve davranışsal bağımlılık:** Bağımlılığın psikososyal sonuçları hakkında psiko-eğitim, tedavi motivasyonunu artırma, sağlıklı alternatif etkinlikler geliştirme, grup çalışmalarına yönlendirme ve aile ile birlikte izlem sürecini yürütme yine hemşirenin görev alanındadır (Bat Tonkuş ve ark., 2022).

Psikiyatristler ise bu klinik tablolarda; tanı koyma, risk değerlendirmesi (intihar riski, ciddi davranım sorunları vb.), uygun farmakolojik tedavinin başlanması ve izlenmesi, psikoterapötik müdahale (örneğin BDT, bireysel psikoterapi, aile terapisi) ve gerekli durumlarda yatış kararı ve kriz yönetimi gibi temel tıbbi ve psikoterapötik sorumlulukları üstlenirler (Institute of Medicine (US) Committee on Pathophysiology and Prevention of Adolescent and Adult Suicide, 2002). Hemşireler, psikiyatristin

oluşturduğu tedavi planının günlük yaşamda uygulanabilirliğini güçlendirirken; psikiyatrist de hemşirenin gözlemlerini kullanarak tedavi planını günceller. Böylece ergenin depresyon, anksiyete, öfke ve bağımlılık gibi sorunlarla başa çıkmasında, birbirini tamamlayan bir tedavi zinciri oluşur (Kumar ve ark., 2020).

Ergen ruh sağlığında etkin ve sürdürülebilir sonuçlar elde edebilmek için multidisipliner yaklaşım esastır. Psikiyatri hemşireleri ve psikiyatristlerin; psikolog, pedagog, sosyal hizmet uzmanı ve okul psikolojik danışmanlarıyla iş birliği içinde çalışması, ergenin biyopsikososyal gereksinimlerinin bütüncül olarak karşılanmasını sağlar (Jacobs ve Mkhize, 2021). Bu işbirliği; ergenin okul başarısı, aile dinamikleri ve sosyal çevresinin birlikte ele alınmasını, müdahalelerin yalnızca klinik ortamla sınırlı kalmayıp okul ve aile ortamına da yayılmasını, koruyucu ruh sağlığı programlarının planlanmasını (okul temelli programlar, ebeveyn eğitimleri, dijital risklere yönelik farkındalık çalışmaları vb.), uygulamaların etkinliğini değerlendiren araştırmaların tasarlanmasını mümkün kılar (Lyon ve ark., 2016).

Psikiyatri hemşirelerinin ergenlerle çalışma becerilerini, empatik iletişimi ve ergen ruh sağlığına özgü bilgi düzeyini artırmaya yönelik eğitim programları; hem klinik sonuçların iyileştirilmesi hem de bilimsel kanıt üretimi açısından önem taşımaktadır (Ghaljeh ve ark., 2025). Psikiyatristler de bu süreçte, araştırma tasarımı, tanı–tedavi rehberlerinin uygulanması ve politikaların geliştirilmesi alanlarında liderlik rolü üstlenebilirler (Hibbard, 2017).

Gençlere sunulan profesyonel destek, ergenlik döneminde görülen psikososyal risklerin azaltılmasında kritik öneme sahiptir. Hemşireler ve ruh sağlığı profesyonelleri, ergenlere yönelik koruyucu hizmetler sunarak ruhsal sorunların erken dönemde tespit edilmesini ve etkili müdahalelerin uygulanmasını sağlayabilirler. Psikososyal destek, danışmanlık, eğitim ve bireysel rehberlik, ergenlerin uyum süreçlerini güçlendirmekte ve ruhsal iyilik hâlini artırmaktadır (Yu ve ark., 2023). Özellikle psikiyatri hemşireleri tarafından verilen koruyucu, izleyici ve terapötik bakım hizmetleri; ruhsal güçlüklerin erken tanınması, risklerin azaltılması ve sağlıklı gelişim süreçlerinin desteklenmesi açısından vazgeçilmezdir.

SONUÇ

Ergenlik dönemi; hızlı biyolojik değişimlerin, nörogelişimsel süreçlerin, duygusal dalgalanmaların ve yoğun sosyal etkileşimlerin bir arada yaşandığı karmaşık bir gelişim evresidir. Bu dönemde ortaya çıkan psikososyal baskılar, dijital ortam kaynaklı riskler, aile içi çatışmalar ve akran ilişkilerindeki sorunlar, ergenlerin ruh sağlığını kırılgan hâle getirmektedir. Erken tanı konulamayan ya da uygun müdahale ile desteklenmeyen ruhsal güçlükler ise ilerleyen dönemlerde kronik ruhsal bozukluklara dönüşme riski taşımaktadır. Bu nedenle ergen ruh sağlığının korunması ve desteklenmesi, yalnızca bireysel sağlık açısından değil, toplum sağlığı ve gelecekteki yetişkin nüfusun iyilik hâli açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Bu derleme, ergenlik dönemine özgü ruhsal sorunların çok boyutlu yapısını ortaya koyarken, psikiyatri hemşiresi ve psikiyatristin

birbirini tamamlayan koruyucu, destekleyici ve tedavi edici rollerine dikkat çekmektedir. Psikiyatri hemşireleri; ergenlerin duygusal gereksinimlerini tanıma, erken belirti ve risk taraması yapma, stresle başa çıkma becerilerini güçlendirme, eğitim ve danışmanlık sağlama gibi temel görevleriyle ruh sağlığının korunmasında ön safta yer almaktadır. Psikiyatristler ise tanı koyma, klinik değerlendirme, farmakolojik ve psikoterapötik müdahaleleri planlama ve izlem süreçlerini yönetme görevlerini üstlenerek bu süreci tamamlayıcı bir rol oynamaktadır.

Her iki profesyonelin birlikte yürüttüğü çok disiplinli ekip yaklaşımı; ergen, aile ve çevresel faktörleri bütüncül bir çerçevede ele alarak ruh sağlığı hizmetlerinin etkinliğini artırmaktadır. Hem klinik uygulamalar hem de koruyucu ruh sağlığı programları açısından bu iş birliği, ergenlik dönemindeki risklerin azaltılması ve sağlıklı gelişim süreçlerinin desteklenmesi için vazgeçilmezdir.

Sonuç olarak, ergenlerin ruh sağlığını korumaya yönelik bütüncül, bilim temelli ve disiplinler arası yaklaşım, gençlerin psikolojik dayanıklılığını artırmakla kalmayıp, gelecekte daha sağlıklı bir toplumun temelini oluşturmaktadır. Psikiyatri hemşireleri ile psikiyatristlerin etkin iş birliği; erken müdahale, risk yönetimi, psikoeğitim ve klinik tedaviler gibi tüm süreçlerde belirleyici bir güç sağlamaktadır. Bu kapsamda, ergen ruh sağlığını destekleme çabalarının hem eğitim hem uygulama hem de araştırma alanlarında güçlendirilmesi, genç bireylerin sağlıklı yetişkinlere dönüşmesinde kritik bir rol oynayacaktır.

ÖNERİLER

Ergen ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmaların daha etkili hâle gelmesi için erken tanı, eğitim, klinik işbirliği ve toplum temelli yaklaşımların güçlendirilmesi gerekmektedir. Öncelikle, okul temelli ruh sağlığı taramalarının yaygınlaştırılması, depresyon, anksiyete ve riskli davranışların erken dönemde belirlenmesini kolaylaştırarak koruyucu müdahalelerin zamanında uygulanmasını sağlayacaktır. Bu süreçte psikiyatri hemşirelerinin ve okul psikolojik danışmanlarının eşgüdümlü çalışması büyük önem taşımaktadır. Hemşirelik lisans ve lisansüstü programlarında ergen ruh sağlığına yönelik eğitsel içeriklerin zenginleştirilmesi, hemşirelerin duygusal düzenleme, kriz yönetimi, bağımlılık ve aile danışmanlığı gibi alanlarda daha yetkin hâle gelmesine katkıda bulunacaktır. Psikiyatrist–hemşire iş birliğinin yapısal olarak desteklenmesi, vaka değerlendirme toplantılarının rutinleştirilmesi ve çok disiplinli ekip modelinin güçlendirilmesi ise klinik uygulamaların etkinliğini artıracaktır. Ayrıca ebeveynlere yönelik psiko-eğitim programlarının yaygınlaştırılması; ergenlik döneminin gelişimsel özellikleri, sağlıklı iletişim teknikleri, dijital medya riskleri ve erken belirti farkındalığı konularında ailelerin güçlendirilmesini sağlayacaktır. Dijital bağımlılık, kısa video tüketimi, sosyal medya baskısı ve siber zorbalığa karşı bilişsel farkındalık temelli okul programlarının geliştirilmesi ve yürütülmesi de hemşirelerin aktif rol üstlenebileceği önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, toplum ruh sağlığı merkezleri ve aile sağlığı merkezlerinde ergen odaklı birimlerin oluşturulması, gençlerin sağlık hizmetlerine erişimini artırarak

koruyucu ve destekleyici hizmetlerin sürekliliğini sağlayacaktır. Son olarak, ergen ruh sağlığı alanında yürütülecek bilimsel araştırmaların artırılması; özellikle dijital bağımlılık, aile dinamikleri, hemşirelik müdahalelerinin etkililiği ve çok disiplinli modellerin sonuçlarına yönelik çalışmaların desteklenmesi, uygulamaların kanıta dayalı bir temelde geliştirilmesine önemli katkılar sunacaktır. Bu bütüncül öneriler, ergenlerin ruhsal iyilik hâlini güçlendirmek ve sağlıklı bir toplum yapısı oluşturmak için stratejik bir yol haritası niteliği taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Agarwal, N., Kumar Jha, A. (2024). Adolescence. In: Shackelford, T. (eds) Encyclopedia of Religious Psychology and Behavior. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-38971-9_4-2

Bat Tonkuş, M., & Kutlu, L., (2023). *Sağlıklı Öfke Yönetimi*. İçinde: Gençlerle Sağlıklı Yaşam (pp.191-206), İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık.

Bat Tonkuş, M., Elveren, A., & Tokmak, Ş. (2022). Bağımlı bireylerin yaşadıkları ruhsal sorunlar ve önlemeye yönelik uygulamalar. *JMS*, 3(4), 206–213.

Bhatta, D., Sizer, M. A., Acharya, B., & Banjara, D. (2025). Assessment of mental and physical health outcomes over time in an integrated care setting. *BMC primary care*, 26(1), 181. <https://doi.org/10.1186/s12875-025-02876-0>

Birrell, L., Werner-Seidler, A., Davidson, L., Andrews, J. L., & Slade, T. (2025). Social connection as a key target for youth mental health. *Mental Health & Prevention*, 37, 200395. <https://doi.org/10.1016/j.mhp.2025.200395>

Bonfanti, R. C., Melchiori, F., Teti, A., Albano, G., Raffard, S., Rodgers, R., & Lo Coco, G. (2025). The association between social comparison in social media, body image concerns and eating disorder symptoms: A systematic review and meta-analysis. *Body image*, 52, 101841. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2024.101841>

Bonsaksen, T., Ruffolo, M., Price, D., Leung, J., Thygesen, H., Lamph, G., Kabelenga, I., & Geirdal, A. Ø. (2023). Associations between social media use and loneliness in a cross-national population: do motives for social media use matter?. *Health psychology and behavioral medicine*, 11(1), 2158089. <https://doi.org/10.1080/21642850.2022.2158089>

Branje, S., de Moor, E. L., Spitzer, J., & Becht, A. I. (2021). Dynamics of Identity Development in Adolescence: A Decade in Review. *Journal of research on adolescence : the official journal of the Society for Research on Adolescence*, 31(4), 908–927. <https://doi.org/10.1111/jora.12678>

Breehl L, Caban O. Physiology, Puberty. [Updated 2023 Mar 27]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2025 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK534827/>

Colizzi, M., Lasalvia, A., & Ruggeri, M. (2020). Prevention and early intervention in youth mental health: Is it time for a multidisciplinary and trans-diagnostic model for care? *International Journal of Mental Health Systems*, 14, 23. <https://doi.org/10.1186/s13033-020-00356-9>

Emmott, E. H., Ihara, Y., Tokumasu, Y., Nozaki, M., Saito, A., Kawamoto, T., Ito, S., Hassan, A., Brown, L. J., Dennett, T., Crane, A., Borra, C., Nesci, A., & Morita, M. (2025). Adolescence as a Key Period of Identity Development and Connectedness: A Comparative Autophotography Study in England and Japan. *Journal of Adolescent Research*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/07435584251349497>

Fusar-Poli, P., Correll, C. U., Arango, C., Berk, M., Patel, V., & Ioannidis, J. P. A. (2021). Preventive psychiatry: a blueprint for improving the mental health of young people. *World psychiatry : official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, 20(2), 200–221. <https://doi.org/10.1002/wps.20869>

Ghaljeh, M., Ghaljaei, F., Rezaee, N., Naderifar, M., Dastras, M., ArbabiSarjou, A., & Ghiamikeshtgar, N. (2025). Implementation of a psychiatric nursing boot camp to improve the empathy and stigma toward psychiatric patients in nursing students. *Journal of education and health promotion*, 14, 214. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_2043_23

Gul, F., Abbas, K., Saeed, S., Haider, T., Qayyum, S. N., & Noori, S. (2024). The relationship between parenting styles and self-esteem of medical students with age and gender as moderators. *Annals of medicine and surgery (2012)*, 86(9), 5145–5151. <https://doi.org/10.1097/MS9.0000000000002432>

Guyer, A. E., Silk, J. S., & Nelson, E. E. (2016). The neurobiology of the emotional adolescent: From the inside out. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, 70, 74–85. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2016.07.037>

Hall, W. J., Dawes, H. C., & Plocek, N. (2021). Sexual Orientation Identity Development Milestones Among Lesbian, Gay, Bisexual, and Queer People: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Frontiers in psychology*, 12, 753954. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.753954>

Hanna-Walker, V., Snapp, S., Campos, E. B., Saldana, X., & Watson, R. J. (2022). “This is Real, This is the Way that Things are”: Hooking up as a Pathway for Sexual Identity Development Among SGM Emerging Adults. *Emerging Adulthood*, 11(1), 110-120. <https://doi.org/10.1177/21676968221117410> (Original work published 2023)

He, Y., Wu, C., LeMoult, J., & others. (2023). Exploring symptom-level associations between anxiety and depression across developmental stages of adolescence: A network analysis approach. *BMC Psychiatry*, 23, 941. <https://doi.org/10.1186/s12888-023-05449-6>

Hibbard R. (2017). The Psychiatrist as Clinical Behavioural Scientist. *Canadian journal of psychiatry. Revue canadienne de psychiatrie*, 62(8), 517–520. <https://doi.org/10.1177/0706743717700838>

Hode, Y., Padovani, R., Hikmat, W., Guillard-Bouhet, N., Attal, J., Bralet, M. C., Biotteau, M., Chereau Boudet, I., Canceil, O., Montagne Larmurier, A., Roussel, C., Lemestré, S., & Willard, D. (2024). Family psychoeducation in schizophrenia and schizophrenia related disorder, treatment compliance, and suicidal risk reduction: questions about their relationship from a naturalistic observation. *Frontiers in psychiatry*, 15, 1370566. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2024.1370566>

Institute of Medicine (US) Committee on Pathophysiology and Prevention of Adolescent and Adult Suicide. (2002). *Reducing suicide: A national imperative* (S. K. Goldsmith, T. C. Pellmar, A. M. Kleinman, & others, Eds.). National Academies Press. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK220946/>

Jacobs, E. P., & Mkhize, S. W. (2021). Multidisciplinary team members' perceptions regarding advanced psychiatric nurses' attitudes on mental healthcare. *Health SA = SA Gesondheid*, 26, 1646. <https://doi.org/10.4102/hsag.v26i0.1646>

Kirkbride, J. B., Anglin, D. M., Colman, I., Dykxhoorn, J., Jones, P. B., Patalay, P., Pitman, A., Soneson, E., Steare, T., Wright, T., & Griffiths, S. L. (2024). The social determinants of mental health and disorder: evidence, prevention and recommendations. *World psychiatry : official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, 23(1), 58–90. <https://doi.org/10.1002/wps.21160>

Kumar, V. L., & Goldstein, M. A. (2020). Cyberbullying and Adolescents. *Current pediatrics reports*, 8(3), 86–92. <https://doi.org/10.1007/s40124-020-00217-6>

Kumar, A., Kearney, A., Hoskins, K., & Iyengar, A. (2020). The role of psychiatric mental health nurse practitioners in improving mental and behavioral health care delivery for children and adolescents in multiple settings. *Archives of psychiatric nursing*, 34(5), 275–280. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2020.07.022>

Kunzler, A. M., Helmreich, I., Chmitorz, A., König, J., Binder, H., Wessa, M., & Lieb, K. (2020). Psychological interventions to foster resilience in healthcare professionals. *The Cochrane database of systematic reviews*, 7(7), CD012527. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD012527.pub2>

Larsen, B., & Luna, B. (2018). Adolescence as a neurobiological critical period for the development of higher-order cognition. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, 94, 179–195. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2018.09.005>

Li, D., Li, W., Lin, X., & others. (2025). Parenting pathways to friendship: How self-control and emotion management skills mediate preschoolers' social lives in China. *BMC Psychology*, 13, 325. <https://doi.org/10.1186/s40359-025-02641-z>

Lin, J., & Guo, W. (2024). The Research on Risk Factors for Adolescents' Mental Health. *Behavioral sciences (Basel, Switzerland)*, 14(4), 263. <https://doi.org/10.3390/bs14040263>

Liu, T., Cheng, Y., Luo, Y., Wang, Z., Pang, P. C.-I., Xia, Y., & Lau, Y. (2024). The Impact of Social Media on Children's Mental Health: A Systematic Scoping Review. *Healthcare*, 12(23), 2391. <https://doi.org/10.3390/healthcare12232391>

Luo, D., Dashti, S. G., Sawyer, S. M., & Vijayakumar, N. (2024). Pubertal hormones and mental health problems in children and adolescents: a systematic review of population-based studies. *EClinicalMedicine*, 76, 102828. <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2024.102828>

Lyon, A. R., Whitaker, K., French, W. P., Richardson, L. P., Wasse, J. K., & McCauley, E. (2016). Collaborative Care in Schools: Enhancing Integration and Impact in Youth Mental Health. *Advances in school mental health promotion*, 9(3-4), 148–168. <https://doi.org/10.1080/1754730X.2016.1215928>

Main, K., Bouton, B. D., Pendergast, D., & Whitaker, N. (2025). The Importance of Social and Emotional Skills During Adolescence to Promote a Positive Social Identity: A Systematic Literature Review and Reflection Using Bronfenbrenner's Bioecological Theory. *Education Sciences*, 15(2), 258. <https://doi.org/10.3390/educsci15020258>

Masri-Zada, T., Martirosyan, S., Abdou, A., Barbar, R., Kades, S., Makki, H., Haley, G., & Agrawal, D. K. (2025). The Impact of Social Media & Technology on Child and Adolescent Mental Health. *Journal of psychiatry and psychiatric disorders*, 9(2), 111–130.

Mastorci, F., Lazzeri, M. F. L., Vassalle, C., & Pingitore, A. (2024). The Transition from Childhood to Adolescence: Between Health and Vulnerability. *Children*, 11(8), 989. <https://doi.org/10.3390/children11080989>

Pfeifer, J. H., & Allen, N. B. (2021). Puberty Initiates Cascading Relationships Between Neurodevelopmental, Social, and Internalizing Processes Across Adolescence. *Biological psychiatry*, 89(2), 99–108. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2020.09.002>

Pfeifer, J. H., & Berkman, E. T. (2018). The Development of Self and Identity in Adolescence: Neural Evidence and Implications for a Value-Based Choice Perspective on Motivated Behavior. *Child development perspectives*, 12(3), 158–164. <https://doi.org/10.1111/cdep.12279>

Povey, J. et al. (2022). Adolescence a Period of Vulnerability and Risk for Adverse Outcomes across the Life Course: The Role of Parent Engagement in Learning. In: Baxter, J., Lam, J., Povey, J., Lee, R., Zubrick, S.R. (eds) Family Dynamics over the Life Course. Life Course Research and Social Policies, vol 15. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-12224-8_6

Popat, A., & Tarrant, C. (2023). Exploring adolescents' perspectives on social media and mental health and well-being - A qualitative literature review. *Clinical child psychology and psychiatry*, 28(1), 323–337. <https://doi.org/10.1177/13591045221092884>

Rapee, R. M., Creswell, C., Kendall, P. C., Pine, D. S., & Waters, A. M. (2023). Anxiety disorders in children and adolescents: A summary and overview of the literature. *Behaviour research and therapy*, 168, 104376. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2023.104376>

Riboli, G., Borlimi, R., & Caselli, G. (2022). A qualitative approach – delineates changes on pubertal body image after menarche. *International Journal of Adolescence and Youth*, 27(1), 111–124. <https://doi.org/10.1080/02673843.2022.2032219>

Sappenfield O, Alberto C, Minnaert J, et al. Adolescent Mental and Behavioral Health, 2023. 2024 Oct. In: National Survey of Children's Health Data Briefs [Internet]. Rockville (MD): Health Resources and Services Administration; 2018-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK608531/>

Satyanarayana, V. A., Das, A., & Shah, A. (2024). Psychotherapy for families with adolescent children: Clinical practice guidelines. *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health*, 20(2), 127–135. <https://doi.org/10.1177/09731342241237074>

Soares, C. N., & Zitek, B. (2008). Reproductive hormone sensitivity and risk for depression across the female life cycle: a continuum of vulnerability?. *Journal of psychiatry & neuroscience : JPN*, 33(4), 331–343.

Stepanous, J., Munford, L., Qualter, P., Banaschewski, T., Nees, F., Elliott, R., & IMAGEN Consortium (2023). Social environment and brain structure in adolescent mental health: A cross-sectional structural equation modelling study using IMAGEN data. *PloS one*, 18(1), e0280062. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0280062>

Suppiej, A., Longo, I., & Pettoello-Mantovani, M. (2025). The pivotal role of mental health in child and adolescent development. *Global Pediatrics*, 13, 100277. <https://doi.org/10.1016/j.gped.2025.100277>

Yosep, I., Mardhiyah, A., Suryani, S., Hikmat, R., Kurniawan, K., & Purnama, H. (2025). Experiences of mental health nurses who give nursing intervention among child and adolescent with cyberbullying: a qualitative study. *BMC nursing*, 24(1), 527. <https://doi.org/10.1186/s12912-025-03182-x>

Yu, R., Perera, C., Sharma, M., Ipince, A., Bakrania, S., Shokraneh, F., Sepulveda, J. S. M., & Anthony, D. (2023). Child and adolescent mental health and psychosocial support interventions: An evidence and gap map of low- and middle-income countries. *Campbell systematic reviews*, 19(3), e1349. <https://doi.org/10.1002/cl2.1349>

HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE AİLENİN ÖNEMİ VE BELAGAT BAKIMINDAN İNCELENMESİ MASLOW'UN İHTİYAÇLAR HİYERARŞİSİ BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Dr. Zehra BİŞKİN¹

ÖZET

İslam dininde aile kurumuna değer verilmiştir. Hazreti Peygamber'in hadislerinde aile bireyleri arasındaki sevgi, saygı, merhamet, adalet gibi değerler, çeşitli edebi sanatların eşlik ettiği güçlü bir üslupla aktarılmaktadır. Bu çalışmamızda hadislerin anlamına odaklanarak aile ve toplum meselesi tartışılacaktır. Çünkü İslam'da aile toplumun temelidir ve ailede yaşanan adalet ve merhamet gibi hasletler toplumun bütün dokusunu doğrudan etkiler.

Hadisler, ailede huzuru temin edecek ahlaki değerlerin önemine vurgu yaparak aile kurumunun güçlü olmasını hedefler. İslam dininde, bireyin hem dünyevi hem de uhrevi mutluluğunu sağlayabilmesi adına, aile hayatında sağlanan huzur ve uyum temel bir öneme sahiptir. Hz. Peygamberin aile hayatındaki emir ve yasakları, tutum ve davranışları inanan bir toplum için üsve-i hasene oluşturur.

Hadislerde teşbih, kinaye, te'kid, mukabele, istihare, kinaye gibi belâğî sanatlar verilen mesajların etkisini artırmaktadır. Böylece duygulara da hitap edilerek insanın hafızası ve vicdanın da güçlü bir iz bırakılmaktadır. Sözlerin gücü, üslupta gizlidir. Estetik, anlamlı ve edebi sanatlarla süslenmiş sözler tesirli olur. Bu bağlamda sözü süsleyen sanatlar insanın ruhuna da temas eder. Çünkü, ruhlara hitap etmeyen sözler etkisiz ve yavan kalır. Aile gibi hayati ve hassas bir konuda, ifadelerin içeriği kadar, nasıl iletildiği de büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, hadislerde görülen eşsiz belagat sanatı, konunun önemini ve etkisini artırarak anlamın güçlendirilmesine katkıda bulunur. Dolayısıyla, sözlerin mesajını etkili kılan sadece içeriği değil, aynı zamanda dil kullanımı ve ruhla uyumudur.

İslam'ın temel ilkeleri ve Hz. Peygamber'in örnekliliği, aile hayatında sevgi, saygı ve ahlaki değerlerin yaşanması gerektiğine işaret eder. Çalışmamız ile bu değerlerin aktarımında dil ve edebiyatın gücüne dikkat çekilecektir. Ailenin önemini anlatan hadisler hem belâgat hem içerik bakımından incelenecektir. Bu araştırma Arap dili ve belâgati ile hadis ilimleri arasında köprü kurarak, Hz. Peygamberin sözlerinin hem dini hem de edebi olarak çok boyutlu anlaşılmasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. İslam'ın dört temel kaynağından biri olan hadislerdeki mana derinliğinin belâgat sanatı açısından değerlendirilmesi literatüre hem anlam hem üslup bakımından yeni katkılar sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Hadis, Aile, Edebi Sanatlar, Toplum.

¹ Uzman Vaiz, DİB Kırıkkale İl Müftülüğü, ORCID ID: 0000-0003-3401-0429

Giriş

Kadını ve erkeği bir eş olarak yaratan ve bunu varlığının delillerinden sayan, Hz. Muhammed as.'ı " "şüphesiz ki sen yüce bir ahlak üzeresin" diyerek vasfedilen Cenab-ı Allah'a hamdolsun.

Hadis-i şerifleriyle geçmiş ve geleceği rehber olan, "iyileriniz hanımlarına karşı iyi olanlarınızdır" buyuran Hz. Muhammed'e selam olsun.

Ayeti Kerime'de:

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

“Âdem'e de: “Ey Âdem, eşinle beraber cennete yerleşin, oradaki nimetlerden istediğinizi bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zâlimlerden olursunuz” dedik.” (Bakara, 2/35) buyrularak ailenin cennette kurulduğu haber verilmektedir. Temelleri cennette atılan bu kurum, hem dünya hem de ahiret bakımından sürdürülebilirlik ve devamlılık ilkesi çerçevesinde inşa edilmiştir. Her canlı çift olarak yaratılmıştır; dolayısıyla her çiftin içinde uyum ve ahenk bulunması esastır. Bu uyumun korunmasına ilişkin ifadeler, hadislerde önemli ve dikkat çekici vurgular şeklinde yer almaktadır. Araştırmamız, hadislerde aile koruma ilkelerine ilişkin evrensel prensiplere odaklanmaktadır. Modern psikoloji ile hadisler arasındaki uyumun değerlendirilmesiyle birlikte, hadislerdeki belagat sanatlarına da vurgu yapılmıştır. Beyan unsurları anlamı dinleyici için açıklığa kavuştururken, aynı zamanda dinleyicinin dikkatini çeker ve söylemin belagatını zenginleştirir (Abbâs, 2009).

Aile, “evlenme, kan bağı veya evlatlık ilişkileri aracılığıyla birbirine bağlanmış, aynı ortamda yaşayan, gelirlerini ortak paylaşan ve sürekli iletişim ve etkileşim halinde bulunan bireylerden oluşan; karı-koca, oğul-kız, anne-baba, kız kardeş-erkek kardeş gibi sosyal ilişkiler kuran en temel sosyal yapıdır” (Çağan, 2011) olarak tanımlanmaktadır. Aile, birey ve toplum açısından en temel yapıtaşını oluşturan çok önemli bir ortamdır. Bireyin yaşamında beslenme, bakım, sevgi ihtiyaçları, duygusal ve psikolojik gelişim, kültürel ve dini değerlerin kazanılması gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan ilk ve en temel çevredir. Aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve aile ortamı, psikososyal açıdan gelişmekte olan bireyin en çok etkileşim kurduğu ortamdır. Bu ilişkiler, bireyin kendine güven duymasını, kendisi ve başkalarıyla sevgi bağları kurmasını, kimlik kazanmasını, kişilik gelişimini, sosyal becerilerinin gelişmesini ve topluma uyum sağlama süreçlerini destekler. (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2011; Selman, 2018, s. 14'dan naklen)

Aile, Arapça kökenli bir kelimedir. Arapçada, aile için “usratun”, “ehl” ve “âl” gibi terimler kullanılmaktadır. “Ukratun” kelimesi, sözlüklerde aile, soy, nesil, kabile veya akraba, zırh gibi kavramları ifade etmektedir. Aile kişiyi çevreleyen, onu dış etkenlere karşı koruyup kollayan yapısıyla bir zırhtır. Bir düşünürün ifadesiyle de aile, karanlık zamanlarda bile insanın içinde ışık yakan bir yerdir.

Kur'an'da Hz. Nuh'un oğlu helak olurken, “O senin aileden değildi” ifadesiyle aslen, ailenin soy birliği değil, iman birliği etrafında birleşen insanlardan oluştuğu ifade edilmektedir. Bu yönüyle asabiyet bakımından bütün Türk coğrafyası, din kardeşliği bakımından ise bütün İslam alemiyle biz bir aileyiz.

Hız. Peygamber'in aileye yönelik öğretileri, asırlar ötesinden günümüz toplumlarına ışık tutan evrensel bir rehber niteliğindedir. İslam öğretisinde önemli bir yer tutan konulardan

biri, toplumun temel yapı taşı olan aile veya hanedir. Ailenin korunması ve güçlendirilmesine verilen önem ne kadar yüksek olursa, sağlam ve istikrarlı bir toplumsal bağın tesis edilme olasılığı o kadar artar. Bu bağlamda, İslam'ın aile perspektifi, ailenin görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi adına büyük bir titizlikle ele alınmış, derin ve kapsamlı bir yaklaşıma sahiptir. Böylelikle, toplumun sağlıklı ve güvenli bir şekilde gelişerek huzur ve istikrar içerisinde ilerlemesi sağlanmış olur. (K., 2022, s.146). İnsanoğlunun tarihsel gelişimi boyunca, aile kurumunun varlığına rastlanmayan bir toplum gözlemlenmemiştir (Murdock, 1949). İslamiyet, bütün hayatı kapsayan bir yaşam biçimi olup, günlük yaşamın dini değerler doğrultusunda sürdürülmesini hedefler. Giyim kuşam, beslenme, davranışlar ve geleneklere ilişkin uygulamalar başta olmak üzere, ekonomik faaliyetler, bilim ve sanat alanları; doğumdan ölüme kadar çeşitli konularda İslam'ın kapsamlı düzenlemeleri ve normatif ilkeleri bulunmaktadır. (Güngör, 1983).

İslam anlayışında, nesiller, Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) önderliğinde başlayan ve takipçileri tarafından devam ettirilen İslami değerlerin mirasçılarıdır. Nesillerin, bu değerleri benimsemesi ve üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi amacıyla, uygun şekilde yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Çocuk, Allah'ın bir emaneti ve anne-baba için değerli bir nimettir. Bir çocuğun varlığı, aile ortamını daha pozitif ve neşeli kılmakta, şaka ve gülüşlerle dolup taşmasına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda, çocuk hem anne-baba için en kıymetli varlıktır; sadece yaşlılıkta değil, ölümden sonra da salih bir evladın duası ve sevabının kendilerine ulaşması açısından önemli bir unsurdur. Ancak, çocukların yetiştirilmesi genellikle evlilik ilişkilerinde çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Bu bağlamda, ebeveynlerin çocuklarına gerekli koruma, gözetim ve rehberliği sağlamaları; onların sağlıklı ve ahlaki değerlere sahip bireyler olarak yetiştirilmesi ebeveynlik sorumluluğudur (Şiddik, Ü. M. C., 200, s.116-117; K., 2022, s.162,163'den aktarım).

Evlilik ve aile yaşamı, bireylerin hem kişisel gelişimleri hem de toplumsal uyum açısından temel bir öneme sahiptir. İslami öğretilere göre, ailenin toplum ve devlet yapısındaki rolü kritik bir halkadır. Aile, istikrarlı ve sağlıklı bir ortamın temelini oluşturur; tıpkı bir ağacın temelinde yer alan fide gibi. Eğer bu temel dikkatle ve özenle korunursa, güçlü ve sağlıklı bireyler yetişir, böylece sürdürülebilir ve verimli bir toplumun inşasında önemli katkılar sağlanır (K., 2022, s.161,162).

Aile, insanlık tarihi boyunca toplumsal değişimlere ve gelişmelere karşı evrensel bir varoluş biçimi olarak varlık göstermiş ve göstermeye devam edecektir. Tarihsel süreçte inşa edilen tüm medeniyetler, hak ve hukuk sistemleri ile dini öğretilerde, toplumsal düzenin devamı, birlik, beraberlik, istikrar ve barışın korunması amacıyla aile kurumunu temel unsur olarak benimsemişlerdir. İnsan vücudunun temel hücreleri ve bu hücrelerin uyumlu etkileşimi ile oluşan bütünsel yapıya paralel şekilde, toplumların temel yapı taşı da aile bağıdır. Sağlıklı ve sürdürülebilir bir toplumun inşası için aile kurumunun önemi, tarih boyunca artış göstermiş olup, günümüzde bu önemin bilincinin daha da güçlendiği gözlemlenmektedir. (Durğun,2016, s. 84)

Resulullah, yaşamımızın çeşitli alanlarında örnek teşkil eden bir lider olarak çeşitli çağlar boyunca takdir edilmiştir. Sadece ibadet ve inanç konularında değil, aynı zamanda sorunların çözümünde de pozitif bir yol gösterici olmuştur. Aile ilişkilerinde kararlılık göstermenin yanı sıra, şefkat ve dengeyi sağlayıcı yaklaşımlarıyla da öne çıkmıştır. Ailesinde uyumu sürdürmek için her zaman etkili yöntemler uygulamış, bu tutumu onu görünüş ve

karakter bakımından en iyi insan unvanını kazanmasına zemin hazırlamıştır. En ideal aile ortamı, Hz. Muhammed'in (SAV) ailesidir. O, eşlerine karşı en iyi eş ve çocuklarına karşı en iyi babadır (Hasanah, 2017, s.185; Putra, 2022, s.2'den alıntı).

Hız. Peygamber'in hadisleri, aile ve toplumu ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirmektedir. Belagat açısından zengin olan bu hadisler, az kelimeyle derin anlamlar ve güçlü duygusal etkiler içerir. Peygamber Efendimiz'in sözleri, en etkili, kalıcı ve estetik biçimde sunar. Hadislerde teşbih, kinaye, te'kid, mukabele, istihare ve kinaye gibi belâğî sanatların kullanımı, iletilen mesajların etkisini artırmaktadır. Aynı zamanda metnin lafzi yorumu, hadisin içkin anlamı göz önünde bulundurulmadan yapılırsa, hadisin manasının yanlış anlaşılmasıyla sonuçlanır (Şah, 2011). Örneğin, Rasulullah'ın (s.a.v.) *إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى* hadisi, Riyadü's-Salihin'in bir çevirisinde "muhakkak sabır ancak çarpışmanın ilk aşamasında hesaplanır" şeklinde çevrilmiştir. Bu lafzi çeviri yanıltıcı olabilir (Şah, 2011). Hadisin anlamı "gerçek sabırlı kişi, musibet anında sabredendir" şeklindedir. Bu nedenle, *الصَّدْمَةُ الْأُولَى* kelimesi, birine aniden isabet eden musibeti göstermek için bir *kinâye* olarak kullanılmıştır (Nevevî, 1994). *Esbâb-ı vürûd'a* bakıldığında, bu hadis Peygamber (s.a.v.) tarafından, çocuğunun ölümüne ağlayan bir kadına nasihat olarak söylenmiştir (Buhârî, 2010). Hadislerde teşbih, istiâre ve kinâye kullanımı, retorik etkiyi güçlendirmek, kavrayışı derinleştirmek ve İslami öğretilerin etkili bir şekilde iletilmesini sağlamak amacıyla önemli araçlardır. Bu retorik unsurlar sadece dilin estetiğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda karmaşık kavramların anlaşılmasını kolaylaştırarak, mesajın daha anlaşılır ve akılda kalıcı olmasına katkıda bulunur (Hussin, Alakad, Rifain ve Y., 2025, s. 89).

Hadislerdeki aile vurgusu Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi çerçevesinde incelemeye çalıştık. Psikoloji literatüründe, bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için gereksinim duyduğu temel ihtiyaçlar dizisi, Amerikalı psikolog Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi ile sistematize edilmiştir.

Maslow'a göre insan ihtiyaçları beş basamaklı bir piramit halinde düzenlenmiştir:

1. Fizyolojik ihtiyaçlar
2. Güvenlik ihtiyaçları
3. Aidiyet/sevgi
4. Saygı/özdeğer
5. Kendini gerçekleştirme.

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Maslow'un piramidi, insan ihtiyaclarını hiyerarşik bir düzende tanımlayan temel bir modeldir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hadisleri ise hem dünyevi hem de uhrevî ihtiyacların nasıl karşılanacağını da yol göstericisidir.

1. Fizyolojik İhtiyaclar

Maslow'un piramidinin en alt basamağında fizyolojik ihtiyaclar yer alır. Bu, yemek, içmek, uyumak, sağlıklı kalmak gibi insanın en temel yaşamsal gereklilikleridir. Hadis-i şerifte

وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا، حَتَّى مَا تَجْعَلَ فِي فِي أَمْرٍ أَتَيْكَ

“...Allah rızasını umarak ailen için yaptığın her harcamadan muhakkak ecir alırsın, eşinin ağzına koyduğun bir lokmadan bile!” (B1295 Buhârî, Cenâiz, 36) buyrulmaktadır. Ailenin fizyolojik ihtiyaclarının karşılanmasının ibadet olduğu vurgusu kişiye manevi motivasyon vermektedir. Hz. Peygamberin sözlerinde en temel ihtiyacların karşılanması bir mecburiyetin ötesinde zikredilmektedir. Hadisin dilsel yapısı incelendiğinde, birçok belagat sanatının iç içe geçtiği görülmektedir:

a. Metin, "وَإِنَّكَ" ifadesiyle başlayarak, dikkat çeken bir yemin (kasem) unsuru içermektedir. Takiben, "لَنْ ... إِلَّا" olarak ifade edilen olumsuzluk ve istisna kalıbı, vaadin kesinliğini temin etmektedir.

b. "Allah için harcamak" ifadesinin yerine, "تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ" (onunla Allah'ın rızasını istemek) şeklinde bir ifade tercih edilmiştir. Bu sanat, metni uzatma ve güzelleştirme (itnab) niyetiyle kullanılan bir sanattır. Bununla beraber, "vech" (yüz) ifadesindeki çok anlamlılık (tevriye) sanatı, kelimeye anlam zenginliği katarak soyut anlamı ile "rıza"yı kasdetmektedir,

c. Yapılan amel (harcama) ile ibadetin amacının (Allah'ın rızası) karşılaştırılması söz konusudur. Burada mukabele (karşıtlık) sanatı ile amelin kendisi ve bu amelin yapılmasının temel amacı arasında denge kurulmuştur. Hz. Peygamber bir başka hadiste ölçülülüğü ve dengeli yaşamı öğütlemiştir. Bir hadisinde şöyle buyurur:

مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَغَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ

“Âdemoğlu midesinden daha zararlı bir kap doldurmamıştır. İnsana belini doğrultacak birkaç lokma yeter. Mutlaka fazlasını yiyecekse, midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini suya, üçte birini de nefesine ayırsın.” (Tirmizî, Zühd, 47)

Burada “mide”nin bir kap olarak nitelendirilmesi mecazdır. Ayrıca icaz sanatı ile az sözle çok anlam verilmiştir. Fizyolojik ihtiyaclar karşılanırken bile ölçülülük esastır. Bu ihtiyacların karşılanması bireysel değil, toplumsal bir sorumluluktur. Komşu açken tok yatılamaz. لَيْسَ الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَشْبَعُ وَجَارُهُ جَائِعٌ إِلَى جَنْبِهِ “Yani başındaki komşusu açken karnını doyuran kimse mümin değildir.” (Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, X, 7.)

Peygamberimiz, "mü'min değildir" diyerek aslında mümin olmanın ne demek olduğunu çok iyi bildiği halde, bu davranışın mü'minlikle bağdaşmayacağını vurgulamak için Tecahül-i Arif (Bilmezlikten Gelme Sanatı) yapmıştır. Bu, muhatabı düşündüren bir edebi sanattır. "Tok yatan" ifadesi, komşusunun durumuna duyarsız ve bencil olma halini de kinaye yoluyla anlatır.

2. Güvenlik İhtiyacı

Korku ve endişeden uzak, güvenli bir çevre temel ihtiyaçtır. Güvenlik yalnızca bedenî emniyet değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik güvenceyi de kapsar. Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ، آمِنًا فِي سِرِّهِ، عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ، فَكَأَنَّمَا جِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا

“Kim sabahına güven içinde, bedeni sağlıklı ve bir günlük yiyeceği yanında olarak ulaşırsa, bütün dünya kendisine verilmiş gibidir.” (Tirmizî, Zühd, 34) Teşbih sarîh: “Sanki dünya verilmiş” ifadesi ile teşbih-i sarîh yapılmıştır. Güvenli bir toplum, güvenli ailelerle ve adaletle kurulur.

Bir başka hadiste; “Cana kıymakta bütün insanlara zulümce en büyük gelir. Müslüman’ın malını (haksız yere almak) helâl saymak da öyledir” (Buhârî) buyrulmaktadır. İki temel güvenlik ihtiyacını birbirine benzetilerek teşbih yapılmıştır. “En büyük gelir” ifadesi, olayın yıkıcılığı ve önemine dikkat çekilerek mesajın şiddeti artırılmıştır. Aynı zamanda söz konusu olayın toplumsal ve ahlaki sorumluluğunu mübalağa (abartma) sanatı ile vurgulamaktadır. Bu hadis, toplumun her ferдинin can ve mal güvenliğinin dokunulmaz olduğunu ilan eder.

3. Ait Olma ve Sevgi İhtiyacı

Maslow’un üçüncü basamağı aidiyet ve sevgi ihtiyacıdır. İnsanın aidiyet ve sevgi ihtiyacı, çocukluk döneminde temelden inşa edilmeye başlanır. Müslümanların, çocuklarını yetiştirirken doğru ilham kaynaklarına ve örnek modellere ihtiyaç duydukları açıktır. Bu bağlamda, Müslümanlar için en iyi rehber ve en güzel rol model, şüphesiz Hz. Muhammed’tir. Hz. Peygamber’in, kendi çocuklarına ve diğer çocuklara karşı gösterdiği tutum, eğitimi ve öğretim yöntemleri ile onlara yaklaşımları hakkında bilgi sahibi olmak, çocukların şahsiyetlerinin korunması konusunda gösterdiği hassasiyetler, Müslümanlar için büyük bir öneme sahiptir. O, bu konuda son derece önemli ve örnek teşkil eden davranış modelleri ortaya koymuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in çocuklara karşı şefkatli yaklaşımı, sevgiyle iletişim kurması, merhamet göstermesi, hoşgörülü tutumu, şahsiyetlerine önem vermesi, çocuklarla şakalaşması, onlara karşı sabırlı ve anlayışlı davranması, kız çocuklarına ihtimam göstermesi gibi davranışları, çocukların eğitim ve terbiyesi açısından örnek alınabilecek niteliktedir. Bu yöntemler, çocuklara sevgi ve anlayış çerçevesinde yaklaşmayı, alternatif eğitim metotlarını ve adil davranmayı içermekte olup, günümüzde de çocuk eğitimi ve öğretiminde temel ilkeler olarak benimsenmektedir. (Buladi, 2021, 223).

İnsan, sosyo-kültürel yapının bir bileşeni olarak, ailesel, akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri aracılığıyla karşılıklı bağlar kurmakta ve bu bağlar çerçevesinde aidiyet duygusu ile temel psikososyal ihtiyaçlarını karşılama ihtiyacı taşımaktadır. Hz. Peygamber bu hususu şu hadisinde veciz bir şekilde ifade eder:

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحِمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ نَدَّاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

“Müminler birbirlerini sevmekte ve merhamet göstermekte tek bir beden gibidirler; bedenden bir organ rahatsız olursa, diğer organlar da ateş ve uykusuzlukla ona katılır.” (Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66)

Müminler, bir bütün olarak birlik ve dayanışma içinde hareket eden bir beden gibi tasvir edilerek, teşbih-i belîğ kullanılmasıyla ifadenin derinliği artırılmıştır. “Organlar harekete geçti” ifadesi ile ise organlara insana özgü davranış yüklenerek istiare yapılmıştır. “Müminler, bir vücut gibi birbirine bağlıdır” hadis-i şerifi, toplum sosyolojisine ilişkin önemli bir anlayışı özlü bir şekilde ifade etmektedir. Bu, îcâz sanatının en güzel örneklerindendir.

Bir başka hadiste ise “Kim ailesine iyilik eder, adaletli davranır ve merhamet gösterirse; Allah da ona merhamet eder.” buyrulur. Burada tıbâk (karşıtlıkla pekiştirme) sanatı ile anlam derinleştirilmiştir. İnsanın kul olarak gerçekleştirdiği “iyilik, merhamet ve adalet” eylemleri, Allah’ın merhameti ile karşılıklı ilişkide yer alır. Bu karşıtlık, eylem ile

mükafat arasındaki ilişkiyi vurgulayarak anlam bütünlüğünü güçlendirmektedir. Kulun fiilleri “sebeup”, Allah'ın merhameti ise “sonuç” olarak ifade edilmiştir. İrsal-i mesel (vecize söyleme) ile de evrensel ahlaki ilkeler, toplumun temel yapı taşı olan aile kurumu bağlamında kısa ve öz olarak zikredilmiştir. Bu cümlede, tıbâk sanatıyla kurulan sebep-sonuç ilişkisi ve irsal-i mesel ile yapılan vurgu ifadenin önemini vurgulamaktadır.

Aile, aidiyet duygusunun ilk ve en doğal mektebidir. Akrabalık ilişkileri, toplumsal yapının güçlenmesine katkı sağlar. Nitekim bir hadis-i şerifte:

“لَا تَبَاغُضُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا”

“Allah'ın rahmetini bekleyiniz, aranızı düzeltiniz, akrabalık bağlarını kesmekten sakınınız. (Birbirinize) sırt çevirmeyiniz, (birbirinize) buğzetmeyiniz, (birbirinizi) çekememezlik etmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz.” (Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 24) buyrulmaktadır.

Hadiste “birbirinize sırt çevirmeyin, buğzetmeyin, birbirinizi çekememezlik etmeyin” şeklindeki olumsuz emirler ile uyarı yapılmıştır. Sırt dönme, nefret ve haset süreçleri, birbiriyle bağlantılı sistematik bir durumu temsil etmektedir. Bütün bu hasletler toplumsal bütünlüğü zayıflatan çatışma halleridir. Üç olumsuz emirden sonra, anlam açısından bunların zıttı olan iki olumlu emirle sona eren bu geçiş, mukabele sanatına özgü bir örnektir. Aynı zamanda inşâ-ı talep yöntemiyle etik ilkeler etkili ve ikna edici bir dil kullanılarak sunulmuştur.

Ailenin temeli iki kavram üzerine oturur: adalet ve ihsan. Her cuma namazında şu ayet:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” (Nahl, 90)

İhsan herhangi bir karşılık beklemeden yardım etmektir. Adalet ise zulmün zıttıdır. Bizler için aile hayatının en güzel örneği Peygamber Efendimiz'dir. O, ailede ihsanı, iyiliği ve adaleti emretmiştir.

Hız. Peygamber,

فَاتَّقُوا اللَّهَ، وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ

“Allah'tan korkun ve evlatlarınız arasında adaletli olun.” (Buhari, Hibe, 13) buyurarak evlâtlar arasında hiçbir konuda adaletsizlik yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Adaletin olmadığı yerde zulüm hakim olur.

Ailede fedakârlığın ihsan olabilmesi için kişi, kendini karşısındakinin yerine koymalı, empati kurmalı, duygularını anlamalıdır. İnsan sürekli emir veriyor, karşı tarafın duygusunu önemsemiyorsa bu iletişim değil, iletişimsizliktir. Sürekli tenkit, aile içi iletişimi zehirler.

4. Saygınlık İhtiyacı

Maslow'a göre insan, saygı görmek ve değerli olduğunu hissetmek ister. Hız. Peygamber saygı ve değer ölçüsünü aile ilişkileri üzerinden koymuştur:

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“...حَيْرُكُمْ حَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ، وَأَنَا حَيْرُكُمْ لِأَهْلِي”

“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanıyım.” (Tirmizî, Menâkıb, 63)

Gerçek saygılık toplumun gözünde değil, aile içinde gösterilen sevgi, merhamet ve sorumlulukta saklıdır.

“إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ.”

“Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar.” (M6543 Müslim, Birr, 34)

Bu ifadeler bir yandan, dış görünüş, mal, makam gibi dünyevi unsurlara önem verenleri uyarmayı amaçlarken; diğer yandan, samimi amele sahip olanları ilahi bir hoşnıtluk altında olduklarını müjdeleyerek onlara manevi bir motivasyon vermektedir. Hadiste kullanılan edebi sanatlardan biri tıbak sanatıdır. Bu sanat, "lâ... ve lâkin..." ifadeleri ile güçlendirilmiştir. Bu yöntem ile karşıt ifadeler kullanılarak mana güçlendirilmiştir. Hadiste özlü anlatım yanı sıra “kalpler ve ameller” ifadesi ile itnab (sözün uzatılması) sanatı da bulunmaktadır. Birincisinde, ihlaslı niyet (kalp), ikincisinde ise, salih amel (eylem) kast edilmiştir. Bu ikisinin bir arada zikredilmesi ikisinin bütüncül olarak değerlendirilmesi gereken hasletler olduğuna işaretir.

Bir başka hadiste Hz. Peygamberin:

يَا أَنْجَشَةُ، رُوَيْدَكَ سَوْفَكَ بِالْفَوَارِيرِ

“Yâ Enceşe! Dikkat et, billurlar, kristaller kırılmasın!” buyurduğu haber verilmektedir (Buhârî, Edeb, 95; Ahmed, III, 117). Bir sefer sırasında, Enceşe isimli hizmetkâr, coşkulu şiirler okuyarak develeri hızlandırmıştır. Bunun üzerine, Hz. Peygamber, develerde bulunan kadınların nazik yapılarına işaretle kristal tabirini kullanmıştır. Hadis, Hz. Peygamber’in kadınlara karşı gösterdiği şefkat ve saygının önemini vurgulamaktadır. Burada “kırılganlık” kavramı, herhangi bir acizlik vurgusu değil aksine kadınlara yönelik gösterilmesi gereken dikkat ile ilgili olup saygı ve nezaket ifadesidir.

Hz. Peygamber'in sözlerinde, kadınların hassas yapılarını anlatmak amacıyla teşbihi belîğ sanatı kullanılarak, kısa, öz ve anlaşılır ifadelerle dile getirilmiştir. Bu kapsamda, teşbihi belîğ sanatıyla kadınlar, kolay kırılabilen kristallerle benzetilmiştir (Buhârî, “Edeb”, 90.) Kadın, yaratılışı gereği ince ve zarif bir ruhla donatılmıştır. Hassas ve duygusal yapısı sebebiyle, zaman zaman kırılabilir. Bu nedenle, kadınlara karşı nazik ve anlayışlı olmak, onları memnun etmek ve desteklemek önemlidir. İlahi düzenin kadın yaratılışını nazik ve ince bir şekilde belirlemiş olması, sosyal bir varlık olan insanın birlikte yaşama kuralları çerçevesinde erkek cinsi için de temel davranış ilkelerini benimsemesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bağlamda, kadına atfedilen dişil özellikler ve güçsüzlük görüşü, biyolojik ve fizyolojik yapı nedeniyle ortaya çıkmış olsa da; bu durum insan ırkının, neslin, ailenin, toplumun, milletlerin ve son olarak dinin geleceğini "anne" sıfatıyla mümkün kılan kadına ilişkin statüyü göz ardı etmeyi veya bu statüye saygısızlık göstermeyi anlamından öte, İlahi kanunlara karşı çıkmak anlamını taşımaktadır. (Tuzcu, 2021, s. 561).

5. Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı

Piramidin en üst basamağı, insanın potansiyelini gerçekleştirmesi ve varlığını anlamlı kılması, yaratılış amacına uygun yaşamasıdır. Hz. Peygamber bu noktada hizmet ve faydayı merkeze alır:

خير الناس أنفعهم للناس

“İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır.” (Dârimî, Mukaddime, 9) İnsanın kendini gerçekleştirmesi, başkalarına faydalı olmasıyla mümkündür. "Hayır" ve "fayda" gibi iki önemli kavram, tek bir cümlede zikredilmiş, anlam mükemmel bir şekilde

yoğunlaştırılmıştır. Hadis, "Hayru'n-nâs" ifadesiyle başlamaktadır ve insanlar arasında kıyas yaparak kapalı bir teşbih (benzetme) sanatı ile anlam güçlendirilmiştir. İnsanı "hayırlı" kılan özelliğin insanoğluna sağladığı fayda ile doğru orantılı olduğu anlatılmıştır. Ayrıca hadiste kullanılan "en-Nâs" ve "li'n-Nâs" ifadeleri arasında ritmik bir ahenk ile cinas sanatı uygulanmıştır.

Başka bir hadiste Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ، وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي”

“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en iyi olanınızdır.

Ben de aileme karşı en iyi olanınızım!” (Tirmizî, Menâkıb, 63)

Burada “خيركم خيركم” tekrarı ile anlamı pekiştirilmiş, anlamsal tekrar sanatı ile bir pekiştirme yapılmıştır. İlk tekrar, “sizin en iyiniz kimdir?” sorusu için gelen bir ifade iken, ikinci tekrar "ailesine en iyi davrananınızdır" cevabını vurgulamaktadır. Böylelikle hayırlı olma özelliğinin aileye karşı iyi olmakla sınırlı olduğu açıklanmaktadır.

Sizin en hayırlınız ifadesiyle başlayan cümle genel bir ahlak kuralından bahsederken “ben de en iyi olanınızım şeklinde ifade edilen ikinci cümle bu ahlak kuralına mukabele (tamamlayıcılık veya karşıtlık yoluyla pekiştirme yapma) sanatı ile canlı bir örnek sunmaktadır. Ayrıca gerçek iyiliğin ölçüsünün ev içindeki davranışlar olduğu vurgusuyla kinaye yapılmıştır. Hadiste ailenin merkezi önemi te’kid ile vurgulanmış, Peygamberin örneği ilan edilip mukabele sanatı ile pratik ve teori bir araya getirilmiştir.

Sonuç

Geçmişten günümüze, toplumsal düzenin inşası ve neslin devamının sağlanmasında aile kurumu temel bir yapısal unsur olarak büyük öneme sahiptir. Bireyin maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması ile toplumun istikrarlı ve sürdürülebilir biçimde gelişimi yalnızca güçlü ve sağlıklı aile yapılarının varlığıyla mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda, tüm medeniyetler ve dini geleneklerde aileye ayrıcalıklı ve vazgeçilmez bir değer atfedilmiştir.

İslamiyet, Hz. Muhammed’in rehberliği ve örnek aile yapısı aracılığıyla, Müslümanlara bu kurumun önemini hem teori hem de uygulama seviyelerinde göstermiştir. Aile yapısının zayıflaması, toplumsal yapının çözülmesine zemin hazırlamakta olup, temelinde dayanışma ve sağlamlık unsurları zayıf kalan toplumlar uzun vadede çözülme eğilimi göstermektedir. Tıpkı, temel unsurları zayıf veya eksik olan yapıların yıkılma riskiyle karşı karşıya kalması gibi, aile bağlarının kopması veya zayıflaması, toplumsal düzenin ve yapısal bütünlüğün sürdürülebilirliğine ciddi zararlar verebilir.

İnsan hayatının her evresinde ailesine, yakın çevresine ve toplum yapısına bağlıdır. Bu bağlantılar, toplumsal sürdürülebilirlik ve bireysel refah açısından temel öneme sahiptir. Bu ilişkisel ağlar olmadan, sağlıklı ve istikrarlı bir toplum yapısının inşası mümkün değildir. Hz. Muhammed’in, sözlü ve pratik davranışlarıyla gösterdiği aile içi şefkat ve merhamet ilkeleri; akrabalık bağlarını güçlendirmeyi, eşler ve çocuklar arasındaki ilişkileri canlı tutmayı ve şefkat ile merhamet temelinde yönlendirmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, zulüm ve kabalık tutumlarına kesinlikle müsaade edilmemiştir. Onun iletişim tarzı, kısa fakat anlam yüklü ifadeleriyle, kalplerde derin izler bırakan, rehberliği kişiye özel ve ruhlara işleyen bir yaklaşım sergilemiştir. O’nun takip ettiği yolu benimsemiş Müslümanlar, yüzyıllar boyunca aile yapısının korunması ve sürdürülebilmesi amacıyla yoğun çabalar sarf etmişlerdir. Günümüz modern bilimsel veriler tarafından da doğrulanan birçok olgu, aslında yüzyıllar

öncesinden Peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğlerinde mevcut bulunmaktadır. Tarih boyunca insanlığın ilerlemesine ışık tutan bu mihenk taşları, günümüzde de yol gösterici olmaya devam etmektedir.

İnsanoğlunun istikrarlı bir yaşam sürmesi amacıyla ihtiyaç duyduğu rehberlik, deniz fenerinin navigasyon fonksiyonuna benzetilebilir. Bu bağlamda, maddi ve manevi istikrarı sağlamak ve iç huzurunu temin etmek adına aile içinde hakikat, hikmet ve merhamet değerlerine güçlü bağlarla bağlı kalmak büyük önem taşımaktadır. Modern ve sosyolojik yaklaşımlar dahi, dini öğretilerle paralel doğrulara ulaşmakta olup, ailenin toplumsal açıdan vazgeçilmez bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.

Hiz. Peygamber'in hadisleri, aile ve toplumun önemini vurgulayan en önemli kaynaklardır. Bu hadisler, belagat açısından da zengin ifadeler içerir ve mesajlarını etkili bir şekilde iletir. Hadislerin mesajını daha iyi anlamamıza katkı sağlar. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi, insanın evrensel ihtiyaçlarını ortaya koyar. Hiz. Muhammed'in hadisleri ise bu ihtiyaçları yalnızca bireysel boyutta değil, aile ve toplum bağlamında ele alarak çok daha derin ve bütüncül bir bakış sunar. Böylece Maslow'un piramidiyle özetlenen evrensel ihtiyaçlar, Hiz. Peygamber'in hadislerinde hem dünyevi hem de uhrevî anlam kazanmıştır.

Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) hadislerinin, sadece manevi rehberlik değil, aynı zamanda insanın psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını sağlıklı bir şekilde karşılayan, aileyi ve toplumu merkeze alan kapsamlı bir hayat modeli önerdiğini göstermektedir. Nihai hedef, bencil ihtiyaçlardan sıyrılıp topluma fayda sağlayan kamil bir insan olmaktır. Hadisler, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki tüm aşamalara karşılık gelmektedir. Belagat, bu öğretilerin kalıcı ve etkili şekilde aktarılmasını sağlamıştır.

Kaynakça

- Çağan, K., (2011). Aile Sosyolojisi-Ailenin İşlevleri, Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul.
- Durğun, A. (2016). Aile içi problemler ve çözüm önerileri. *Mehir Aile Dergisi*, 3(1), 83-95.
- Güngör, E., (1983). İslam'ın Bugünkü Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul Hizmetleri, Ankara.
- Murdock, G. P., (1949). Social Structure, Macmillan Co. Publication, New York.
- Selman, A. (2018). Aile-din ilişkisi ve aile içi roller. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 13-20.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, (2010). Türkiye'de Aile
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2011). Aile ve Tüketici Hizmetleri, Ankara.
- Hussin, M., Alakad, M., Rifain, S., & , Y. (2025). Hiz. Muhammed'in hadislerindeki konuşma şekilleri: Teşbih, isti'are ve kinaye üzerine bir tahlil. *Güneydoğu Filipinler Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, 30 (1), 77–92.
- Şah, F. A. (2011). *Hadis-i Şeriflerin Malaycaya tercümesi: Jakim neşri Riyazu's-Salihin tercümesi örneği* [Hadislerin Malaycaya çevirisi: Jakim baskısı Riyazu's-Salihin çevirisi örneği]. İlahiyat Yayınları.
- Nevevî, E. Z. (1994). *el-Minhâc şerhu sahihi Müslim b. el-Haccâc* (K. M. Şihâ, Ed.). Dârü'l-Ma'rife.
- Kamarudin. (2022). Keluarga sakinah dalam perspektif hadis [Peaceful family in the perspective of hadith]. *Musawa: Journal for Gender Studies*, 14 (2), 146–167.

- Abbās, F. H. (2009). el-Belâgatü funûnuhâ ve efnânuhâ,(I-II). *Dâru'n-Nefâis, Amman*.
- Hasanah, S. S. (2017). Hz. Muhammed'in (S.A.V.) aile hayatındaki sevgi ve şefkatin eğitimsel değeri [Nazarîyat]. *Jurnal Dedikasi Pendidikan*, 1(2), 185.
- Putra, A. (2022). Peygamber Efendimizin ev sorunları ve hadislerde çözüm yöntemi. *AJIS: Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-26. <https://doi.org/10.29240/ajis.v7i1.4283>
- Buladi, K. (2021). Kur'an'a göre ailenin kuruluş gayesi ve rol model olarak ana-babanın sorumlulukları. *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Peygamberimiz ve Aile* (ss. 197-258). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tuzcu, R. (2021). Sünnetin sabitelerinden geleceğin ailelerine yol haritaları. *Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Peygamberimiz ve Aile* (ss. 545-569). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

EVLİLİK ROL BEKLENTİLERİ VE EVLİLİK DOYUMU İLİŞKİSİNDE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Arş. Gör. Kübra TEMİZ ARSLAN¹

Prof. Dr. Hüdayar CİHAN²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, evli bireylerin evlilikteki rol beklentilerinin evlilik doyumuyla ilişkisini ve bu ilişkide sosyal medya bağımlılığının düzenleyici rolünü incelemektir. Araştırmada, evlilik rol beklentileri bağımsız değişken, evlilik doyumu bağımlı değişken ve sosyal medya bağımlılığı ise düzenleyici değişken olarak ele alınmıştır. Rol beklentileri, geleneksel ve eşitlikçi olmak üzere iki alt boyutta değerlendirilmiştir.

Araştırma, ilişkisel tarama modeline dayalı nicel bir desende yürütülmüştür. Örneklemi 161 evli birey oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 22 ile 68 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 35,02 (SS = 9,08)'dir. Katılımcıların evlilik süresi ise ortalama 9,78 yıl (SS = 10,33) olup, cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %73,3'ü kadın (n = 118), %26,7'si erkek (n = 43) olarak belirlenmiştir. Veri toplama araçları olarak Evlilik Rol Beklentileri Ölçeği, Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 23 programı ile analiz edilmiş, değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile, düzenleyici etki ise Hayes'in PROCESS Macro Model 1 yöntemiyle test edilmiştir.

Elde edilen bulgular, eşitlikçi rol beklentilerinin evlilik doyumunu pozitif yönde etkilediğini, geleneksel rol beklentilerinin ise evlilik doyumunu negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Ancak sosyal medya bağımlılığının bu ilişkilerde düzenleyici bir rol oynamadığı görülmüştür. Hem eşitlikçi hem geleneksel rol beklentileriyle evlilik doyumu arasındaki ilişkide sosyal medya bağımlılığının moderatör etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Son yıllarda dijitalleşmenin çift ilişkileri üzerindeki etkisi alanyazında artan bir ilgiyle ele alınmakta, özellikle sosyal medya kullanımının evlilik doyumu ile ilişkisi araştırılmaktadır (Coyne et al., 2017; McDaniel & Coyne, 2016). Ancak sosyal medya bağımlılığı düzeyinin, evlilik içi dinamikler üzerindeki düzenleyici rolü hâlâ sınırlı sayıda çalışmada incelenmiştir. Bu bağlamda, evlilik rol beklentileri gibi toplumsal cinsiyet temelli yapılar ile dijitalleşme etkileşimini araştıran çalışmalar literatürde oldukça sınırlıdır. Halbuki eşlerin birbirlerinden beklediği rollerin doyum düzeyine etkisi, dijital medya bağımlılığı gibi çağdaş faktörlerle şekillenebilir (Bartz & Luyten, 2020). Bu nedenle, mevcut araştırma hem evlilik rol beklentilerinin evlilik doyumu üzerindeki etkisini hem de sosyal medya bağımlılığının bu ilişkideki olası düzenleyici rolünü birlikte ele alması açısından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, sosyal medya bağımlılığının doğrudan etkilerinden ziyade, bu bağımlılığın aile içi ilişkiler üzerindeki dolaylı ve bağlamsal etkilerini inceleyen az sayıdaki çalışmadan biri olması bakımından önem arz etmektedir.

¹ Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-2508-8809

² Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-3734-7601

Anahtar Kelimeler: Evlilik rol beklentileri, evlilik doyumu, sosyal medya bağımlılığı, moderatör değişken

THE MODERATING ROLE OF SOCIAL MEDIA ADDICTION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN MARITAL ROLE EXPECTATIONS AND MARITAL SATISFACTION

Res. Asst. Kübra TEMİZ ARSLAN¹

Prof. Dr. Hüdayar CIHAN²

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the relationship between marital role expectations and marital satisfaction among married individuals, and to investigate the moderating role of social media addiction in this relationship. In the study, marital role expectations were treated as the independent variable, marital satisfaction as the dependent variable, and social media addiction as the moderating variable. Role expectations were evaluated in two sub-dimensions: traditional and egalitarian.

The research was conducted using a quantitative design based on a relational screening model. The sample consisted of 161 married individuals. Participants' ages ranged from 22 to 68 ($M = 35.02$, $SD = 9.08$). Mean marriage duration was 9.78 years ($SD = 10.33$). In terms of gender distribution, 73.3% of participants were women ($n = 118$) and 26.7% were men ($n = 43$). Data were collected using the Marital Role Expectations Scale, the Marital Life Scale, and the Social Media Addiction Scale. The data were analyzed using SPSS 23. Pearson correlation analysis was used to examine the relationships between variables, and the moderating effect was tested using Hayes' PROCESS Macro Model 1.

The findings indicated that egalitarian role expectations positively predicted marital satisfaction, while traditional role expectations had a negative effect. However, social media addiction did not moderate these relationships. The moderating effect of social media addiction in the relationship between both egalitarian and traditional role expectations and marital satisfaction was not statistically significant.

In recent years, digitalization's impact on couple relationships, especially its link with marital satisfaction, has gained scholarly interest (Coyne et al., 2017; McDaniel & Coyne, 2016). However, the moderating role of social media addiction in marital dynamics remains underexplored. Few studies have examined how gender-based constructs like marital role expectations interact with digitalization. Considering that spouses' role expectations may be influenced by factors such as digital media addiction (Bartz & Luyten, 2020), this study offers a unique contribution by addressing both the direct effect of role expectations on marital satisfaction and the potential moderating role of social media addiction. It also stands out by

¹Ankara Yıldırım Beyazıt University, ORCID: 0000-0002-2508-8809

² Ankara Yıldırım Beyazıt University, ORCID: 0000-0002-3734-7601

focusing on the indirect and contextual rather than direct effects of social media addiction on family relationships.

Keywords: Marital role expectations, marital satisfaction, social media addiction, moderator variable

Giriş

Evlilik, bireylerin yaşam memnuniyeti, psikolojik iyi oluşu ve sosyal uyumu üzerinde belirleyici role sahip temel bir ilişkisel yapıdır. Bu yapının işlevselliği, eşlerin birbirlerinden beklentilerine, paylaşılan kültürel değerlere ve evlilik içindeki rol dağılımına ilişkin algılarına bağlıdır. Evlilikte rol beklentileri, bireylerin sorumlulukların kim tarafından yerine getirilmesi gerektiğine dair inançlarını ifade eder (Köksal ve İlhan, 2018). Literatürde bu beklentiler çoğunlukla geleneksel ve eşitlikçi olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Geleneksel rol beklentileri cinsiyete dayalı katı bir iş bölümü içerirken, eşitlikçi rol beklentileri ev içi sorumlulukların adil ve dengeli paylaşımını vurgular. Araştırmalar, ev içi iş bölümü adaletinin ilişki tatminini artırdığını; buna karşılık geleneksel, hiyerarşik rol dağılımının adaletsizlik hissi, çatışma ve rol gerilimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Amato ve ark., 2007; Lavee ve Katz, 2002; Frisco ve Williams, 2003). Nitekim eşitlikçi cinsiyet ideolojisine sahip çiftlerin daha yüksek evlilik kalitesi bildirdiği bulunmuştur (Carlson ve Williams, 2012). Aile sistemleri kuramı da eşler arasında rol ve beklenti dengesinin sağlanmasının ilişki uyumunu desteklediğini vurgular (Holman ve Busby, 2011).

Evlilik doyumu, bireyin evlilik ilişkisinden aldığı mutluluk ve tatmin düzeyi olarak tanımlanır (Tezer, 1994) ve iletişim kalitesi, duygusal destek, adil iş bölümü ve karşılıklı uyum gibi çok boyutlu süreçlerden etkilenir (Wilcox ve Dew, 2016). Rol beklentilerinin evlilik doyumunun temel belirleyicilerinden biri olduğu, adil iş bölümünün çiftlerin kendilerini değerli ve anlaşılmış hissetmelerine katkıda bulunduğu; buna karşılık geleneksel ve dengesiz iş paylaşımının doyumu azalttığı çok sayıda araştırma tarafından desteklenmektedir (Amato ve ark., 2007; Frisco ve Williams, 2003). Bu bulgular evlilik doyumunun yalnızca duygusal yakınlığa değil, aynı zamanda günlük yaşam pratiklerinin adilliğine dayandığını ortaya koymaktadır.

Son yıllarda yaşamın dijitalleşmesiyle birlikte sosyal medya bağımlılığı, evlilik bağlamında yeni bir araştırma konusu hâline gelmiştir. Sosyal medya bağımlılığı, bireyin sosyal medya kullanımını kontrol etmekte zorlanması ve aşırı kullanımın günlük işlevselliği olumsuz etkilemesi şeklinde tanımlanır (Şahin ve Yağcı, 2017). Problematik sosyal medya kullanımı, çiftler arasındaki iletişimin bölünmesine, birlikte geçirilen zamanın azalmasına ve partnerin dikkatinin çevrim dışı ortamdaki uzaklaşmasına yol açabilmektedir (McDaniel ve Coyne, 2016; Roberts ve David, 2016). Dijital dikkat dağılması, technoference ve phubbing gibi kavramlar, teknolojinin ilişkilerde ihmal, geri planda bırakılma, duygusal kopukluk ve iletişim çatışmaları yaratabileceğini göstermektedir. Phubbing yapan partnerlerin daha düşük güven ve ilişki doyumu bildirdiği (Roberts ve David, 2016), sosyal medya etkileşimlerinin kıskançlık ve güvensizliği artırabildiği bildirilmiştir (Coyne ve ark., 2017; Fox ve Warber, 2014). Buna ek olarak dijitalleşme, bireylerin yakınlık kurma ve çatışma çözme biçimlerini de

dönüştürmekte ve romantik ilişkileri yeni stresörlerle karşı karşıya getirmektedir (Bartz ve Luyten, 2020).

Kuramsal açıdan bakıldığında sosyal medya bağımlılığının evlilik doyumu üzerindeki etkisi yalnızca doğrudan bir etki olmayıp, evlilikteki diğer dinamiklerin sonuçlarını da koşullara göre değiştirebilecek niteliktedir. Sosyal Rol Kuramı (Holman, 1987), rol beklentilerinin bireyin davranışlarını yönlendirdiğini belirtirken; Aile Sistemleri Kuramı (Holman ve Busby, 2011), ilişkisel dengenin bozulmasının tüm sistemi etkileyebileceğini savunur. Dijital dikkat dağılması, sorumlulukların aksaması, zaman yönetiminde bozulma ve partnerin ihmal edilmesi gibi süreçler, sosyal medya bağımlılığının rol beklentileri–evlilik doyumu etkileşiminde düzenleyici bir role sahip olabileceğini düşündürmektedir.

Eşitlikçi rol paylaşımı normal koşullarda evlilik doyumunu artıran bir unsur olarak kabul edilmektedir. Ancak aşırı sosyal medya kullanımı, Teknoloji Bağımlılığı Modellerinin (Andreassen, 2015) de vurguladığı gibi günlük sorumlulukların aksamasına ve partnerin ihmal edilmesine sebep olarak bu olumlu etkiyi zayıflatabilir. Paylaşılmış görevlerin dijital dikkat dağılması nedeniyle yerine getirilememesi, eşitlikçi beklentilerin sağladığı doyumu azaltabilir. Benzer şekilde geleneksel rol dağılımı, yapısı gereği çatışma ve adaletsizlik hissine daha yatkındır (Coltrane, 2000); bu nedenle dijital ihmal ve dikkat dağılması gibi süreçler geleneksel rol beklentilerinin olumsuz etkilerini daha da güçlendirebilir (McDaniel ve Coyne, 2016; Roberts ve David, 2016). Aile sistemlerindeki döngüsel etkileşim anlayışı, dijital kaynaklı ihlallerin çift dinamiğinin tamamını etkileyen bir bozulmaya dönüşebileceğini vurgular (Minuchin, 1985).

Bu kuramsal ve ampirik çerçeve doğrultusunda, bu araştırmanın temel amacı evli bireylerin evlilik rol beklentilerinin evlilik doyumu üzerindeki etkilerini incelemek ve bu ilişkide sosyal medya bağımlılığının düzenleyici rolünü test etmektir. Literatürde rol beklentileri ile dijital davranışların birlikte incelendiği çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmayı hem teorik hem de uygulamaya dönük açıdan önemli kılmaktadır. Bu çalışma, toplumsal cinsiyet temelli rol beklentileri ile dijitalleşmenin aile yaşantısına etkilerini bir arada ele alarak mevcut literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırma Hipotezleri: Bu amaç doğrultusunda, kuramsal çerçeve ve ilgili literatür ışığında aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

1. **H1:** Eşitlikçi evlilik rol beklentileri yüksek olan bireylerin evlilik doyumu daha yüksek olacaktır. (Eşitlikçi rol beklentileri ile evlilik doyumu arasında pozitif yönlü bir ilişki beklenmektedir.)
2. **H2:** Geleneksel evlilik rol beklentileri yüksek olan bireylerin evlilik doyumu daha düşük olacaktır. (Geleneksel rol beklentileri ile evlilik doyumu arasında negatif bir ilişki beklenmektedir.)
3. **H3:** Sosyal medya bağımlılığı düzeyi yükseldikçe evlilik doyumu azalacaktır. (Sosyal medya bağımlılığı ile evlilik doyumu arasında negatif yönlü bir ilişki olması beklenmektedir.)

4. **H4:** Sosyal medya bağımlılığı, evlilik rol beklentileri ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide düzenleyici bir etkiye sahiptir. Özellikle (a) eşitlikçi rol beklentilerinin evlilik doyumuna olumlu etkisinin sosyal medya bağımlılığı yüksek olduğunda zayıflayacağı; (b) geleneksel rol beklentilerinin evlilik doyumuna olumsuz etkisinin sosyal medya bağımlılığı yüksek olduğunda daha da güçleneceği öngörülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Araştırma, nicel yöntemler kullanılarak ilişkisel tarama deseni doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Creswell & Creswell, 2017). Bu desen, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin belirlenmesine imkân tanır (Heppner ve ark., 2013). Evlilik rol beklentileri ile evlilik doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu ilişkide sosyal medya bağımlılığının düzenleyici rolünün test edilmesi amacıyla, **regresyon temelli moderasyon modeli** kullanılmıştır (Hayes, 2018).

Araştırma Grubu

Bu araştırmada **pratiklik ve maliyet açısından avantaj sağlaması nedeniyle** uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Ancak bu yaklaşım, **belirli kısıtları da beraberinde getirmektedir**. Bununla birlikte, söz konusu sınırlılıkların **istatistiksel yöntemlerle denetlenmesi** ve böylece elde edilen bulguların güvenilirliğinin artırılması mümkündür (Barker ve arkadaşları, 2015).

Katılımcılara ait bilgiler Tablo 1’de özetlenmektedir.

Tablo 1

Katılımcılara Ait Bazı Sosyo-demografik Bilgiler

Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	118	73.3
	Erkek	43	26.7
Çocuk Sayısı	0 çocuk	53	32.9
	1 çocuk	46	28.6
	2 çocuk	34	21.1
	3 çocuk	17	10.6
	4 çocuk	11	6.8
Eğitim Durumu	İlkokul	2	1.2
	Ortaokul	9	5.6

Lise	28	17.4
Üniversite	90	55.9
Yüksek lisans ve üzeri	32	19.9

Araştırmanın örneklemini, Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan 161 evli birey oluşturmaktadır. Katılımcıların %73,3'ü kadın (n = 118), %26,7'si ise erkek (n = 43) olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların çocuk sahibi olma durumları ise şu şekildedir: %32,9'unun çocuğu yok, %28,6'sının 1 çocuğu, %21,1'inin 2 çocuğu, %10,6'sının 3 çocuğu ve %6,8'inin 4 çocuğu bulunmaktadır.

Eğitim düzeyi açısından katılımcıların çoğunluğu üniversite mezunu (%55,9), ardından yüksek lisans ve üzeri mezunu (%19,9) ve lise mezunu (%17,4) bireylerden oluşmaktadır. Daha az oranda ortaokul (%5,6) ve ilkokul mezunu (%1,2) bireyler de örneklem içerisinde yer almaktadır.

Veri Toplama Araçları

Evlilik Rol Beklentileri Ölçeği: Köksal ve İlhan (2018) tarafından geliştirilen Evlilik Rol Beklentileri Ölçeği bireylerin evlilikte eşlerine dönük beklentilerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 5'li likert tipinde olup 40 maddeden oluşmaktadır. Geleneksel ve eşitlikçi olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Her bir alt boyuttan alınacak en düşük puan 20 en yüksek puan ise 100'dür. Alt boyutlardan alınan puanın artması ilgili boyuttaki beklenti düzeyinin arttığı anlamına gelmektedir. Ölçeğin güvenirliği iç tutarlılık ve test tekrar test yöntemleri ile incelenmiştir. Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı iki uygulamada eşitlikçi rol beklentileri için sırasıyla .87, .88 geleneksel rol beklentileri içinse sırasıyla .92,.93'tür. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlık katsayısı eşitlikçi rol beklentileri için .87, geleneksel rol beklentileri için .92 olarak bulunmuştur.

Evlilik Yaşamı Ölçeği: Tezer (1994) tarafından geliştirilen ölçek 10 maddeden oluşmakta ve 5'li likert tipindedir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 50 en düşük puan ise 10'dur. Ölçekten alınan puanın yüksekliği bireyin evlilik doyumu düzeyinin yüksek olduğunu, ölçekten alınan puanın düşüklüğü ise evlilik doyum düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Ölçeğin test tekrar test güvenirliği, ölçeğin aynı kişilere üç ay ara ile iki kere uygulanması yoluyla hesaplanmıştır. Test tekrar test güvenirliği Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı ile 0.85 olarak belirlenmiştir. Diğer bir güvenirlik göstergesi olan iç tutarlık katsayısı ise Cronbach alpha formülü kullanılarak, ölçeğin uygulandığı 50 kişilik ilk

grupta 0.91 ve 208 kişilik ikinci grupta ise 0.89 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ise ölçeğin iç tutarlık katsayısı .90 olarak bulunmuştur.

Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği: Şahin ve Yağcı (2017) tarafından geliştirilen Sosyal medya bağımlılığı ölçeği, 4 alt boyut ve 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek beşli likert tipinde olup 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 100, en düşük puanın ise 20 olduğu belirtilmiştir. Puanın yüksek olarak bulunması bireyin kendisini, sosyal medya bağımlısı olarak algıladığı şeklinde değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. Ölçeğin geneli için Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı 0,943 olarak, alt boyutlardan sanal tolerans için 0,922 olarak ve sanal iletişim için 0,912 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayıları geneli 0,937 olarak; alt boyutlardan sanal tolerans için 0,918 olarak ve sanal iletişim için 0,901 olarak olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada ölçeğin iç tutarlık katsayısı .94 olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Süreci ve Analiz

Veriler çevrim içi anket formu (Google Forms) aracılığıyla toplanmıştır. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış ve gönüllü katılım esas alınarak onam formu iletilmiştir. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 19.12.2024 tarihinde 101566 sayılı karar numarası ile etik onay alınmıştır.

Verilerin analizinde SPSS 23 kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon analizi yapılmış; moderasyon etkisini test etmek için Hayes'in PROCESS Macro Model 1 yöntemi kullanılmıştır. Tüm analizlerde %95 güven aralığı esas alınmıştır.

Bulgular

Veri Hazırlama ve Analitik Strateji

Analize geçmeden önce, veri seti kalitesini ve çalışma hedefleriyle uyumunu sağlamak için veriler birkaç ön işleme adımından geçirildi. Dahil etme kriterlerine uygun olarak, yalnızca evli bireyler nihai veri setine dahil edilmiş olup örneklemin bütünlüğünü korumak için ilk veri temizleme aşamasında evli olmayan katılımcılardan gelen tüm yanıtlar hariç bırakıldı.

Daha sonra veriler giriş hataları, uç değerler ve eksik değerler açısından incelendi. Olası bir veri girişi hatasından kaynaklanan yaş değişkenindeki uç değer belirlendi ve analizden önce düzeltildi. Bu düzeltme, tanımlayıcı istatistiklerin doğruluğunu önemli ölçüde iyileştirdi.

Ana çalışma yapılarının her biri için toplam puanlar, doğrulanmış ölçekler kullanılarak hesaplandı. Sosyal medya kullanımı için toplam puanı hesaplamadan önce, ölçeğin iç tutarlılığını sağlamak için olumsuz ifadeli iki madde ters kodlandı. Evlilik Yaşamı Ölçeğinde olumsuz ifadeli 3 madde ters kodlanıp toplam puanı hesaplandı. Evlilik Rol Beklentileri Ölçeğinde ters kodlanmış madde bulunmamaktadır. Tüm ölçekler, orijinal yazarlar tarafından sağlanan yönergelerle göre puanlandı ve sonraki analizlerde toplam puanlar kullanıldı.

Değişkenler oluşturulduktan sonra, normallik, doğrusallık ve çoklu doğrusallığın yokluğu gibi parametrik test varsayımları değerlendirildi. İstatistiksel analiz birkaç adımda ilerledi:

- Demografik özellikleri özetlemek için tanımlayıcı istatistikler hesaplandı.
- Çalışma değişkenleri arasındaki ilişkileri keşfetmek için iki değişkenli Pearson korelasyonları kullanıldı.
- Son olarak, sosyal medya kullanımının evlilik rolü beklentileri ile evlilik memnuniyeti arasındaki ilişkiyi düzenleyip düzenlemediğini incelemek için bir dizi hiyerarşik doğrusal regresyon analizi yapıldı. Bunu yapmak için, etkileşim terimleri, merkezlenmiş öngörücü değişkenler (yani, rol beklentileri) merkezlenmiş moderatör (sosyal medya kullanımı) ile çarpılarak oluşturuldu ve bu terimler regresyon modellerinin son adımına girildi.

Tüm analizler IBM SPSS Statistics 23 kullanılarak yürütüldü ve istatistiksel anlamlılık $p < .05$ düzeyinde değerlendirildi.

Demografik Bilgiler

Tablo 2

Sürekli Demografik Değişkenler için Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Min.	Max.	Ortalama	Std.
Sapma					
Yaş	161	22	68	35.0	9.08
Evlilik süresi	161	0	45	9.78	10.3

Araştırma kapsamında 161 evli bireyden elde edilen verilere göre, katılımcıların yaşları 22 ile 68 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 35,02 (SS = 9,08)'dir. Katılımcıların evlilik süresi ise ortalama 9,78 yıl (SS = 10,33) olup, minimum 1 ay, maksimum 45 yıl arasında değişmektedir.

Çalışma Değişkenleri Arasındaki İki Değişkenli Korelasyonlar

Tablo 3

Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyonlar

Değişken	Min	Max	Ort.	SS	1	2	3	4
1.EşitlikçiRol	56	95	84.48	8.06	-			
2.Gelnek.Rol	20	92	51.02	15.45	.44**	-		
3.SosyalMed.Bağ.	22	87	47.44	11.43	-.08	.04	-	
4. Evlilik Doy.	12	50	38.19	8.56	.33**	.21**	.08	-

Note. $p < .01$ için **, $p < .05$ için * işareti kullanılmıştır.

Pearson korelasyon analizine göre, eşitlikçi rol beklentisi ile evlilik doyumu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .33$, $p < .01$). Bu bulgu, eşitlikçi rol beklentileri arttıkça evlilik doyumunun da arttığını göstermektedir.

Geleneksel rol beklentisi ile evlilik doyumu arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r = -.21$, $p = .01$). Bu durum, geleneksel rol beklentisi yüksek olan bireylerin evlilik doyumunun daha düşük olduğunu göstermektedir.

Sosyal medya bağımlılığı ile evlilik doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($r = -.08$, $p = .29$). Aynı şekilde, sosyal medya kullanımı diğer değişkenlerle de anlamlı düzeyde ilişki göstermemiştir.

Ayrıca, eşitlikçi ve geleneksel rol beklentileri arasında güçlü ve negatif bir ilişki mevcuttur ($r = -.44$, $p < .01$); bu da bu iki boyutun birbirinden ayrıştığını ve zıt yönlerde geliştiğini ortaya koymaktadır.

Moderatör Regresyon Analizi Raporu

Bu çalışmada, eşitlikçi rol beklentisi ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide sosyal medya kullanımının düzenleyici (moderatör) rolü test edilmiştir. Regresyon analizinden önce çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) sorununu azaltmak ve etkileşim terimini daha doğru biçimde değerlendirmek amacıyla, bağımsız değişkenler olan Eşitlikçi Rol, Geleneksel Rol ve Sosyal Medya Bağımlılığı Z skorlarına dönüştürülmüş ve etkileşim terimi bu standardize edilmiş değişkenlerin çarpımı ile oluşturulmuştur (Aiken ve West, 1991).

Eşitlikçi Rol Beklentileri ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkiye Sosyal Medya Bağımlılığının Moderatör Etkisi

Tablo 4

ZEYÖ Toplam Puanını Tahmin Eden Regresyon Modeli için ANOVA Sonuçları

	SS	df	MS	F	p
Regresyo	19.780	3	6.593	7.382	.000

n

Artık değer	140.220	157	0.893	—	—
Toplam	160.000	160	—	—	—

ZEYÖ = Z-Evlilik Yaşamı Ölçeği (toplam puan)

Standardize edilmiş değerler üzerinden yapılan hiyerarşik regresyon analizi anlamlı bir model ortaya koymuştur ($F(3, 157) = 7.38, p < .01$). Ancak, modele dahil edilen değişkenlerden hiçbiri tek başına anlamlı bir yordayıcı değildir.

Tablo 5

ZEYÖ Toplam Puanının Yordayıcılarına İlişkin Regresyon Katsayıları

Yordayıcı	B	SE	β	t	p
ZEşitRol	-0.044	0.299	-0.044	-0.148	.882
ZSMBToplam	-1.013	0.747	-1.013	-1.356	.177
ZEtkileşimEşitSosyal	1.002	0.778	1.002	1.287	.200

- Eşitlikçi rol beklentisi (Z): $\beta = -.044, t = -.148, p = .882$
- Sosyal medya kullanımı (Z): $\beta = -1.013, t = -1.356, p = .177$
- Etkileşim terimi (Z): $\beta = 1.002, t = 1.287, p = .200$

Modelin toplam açıkladığı varyans %12,4'tür ($R^2 = .124$), düzeltilmiş R^2 ise .107'dir.

Bu bulgulara göre, sosyal medya kullanımının eşitlikçi rol beklentileri ile evlilik doyumu arasındaki ilişki üzerinde düzenleyici bir etkisi bulunmamaktadır.

Geleneksel Rol Beklentileri ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkiye Sosyal Medya Bağımlılığının Moderatör Etkisi

Tablo 6

ZEYÖ Toplam Puanını Tahmin Eden Regresyon Modeli için ANOVA Sonuçları

	SS	df	MS	F	p
Regresyon	8.281	3	2.760	2.856	.039
Artıkdeğer	151.719	157	0.966	—	—
Toplam	160.000	160	—	—	—

Model genel olarak istatistiksel olarak anlamlıdır ($F(3, 157) = 2.86, p = .039$). Ancak bağımsız değişkenler ve etkileşim terimi yine anlamlı yordayıcılar değildir.

Tablo 7

ZEYÖ Toplam Puanının Yordayıcıları için Regresyon Katsayıları

Yordayıcı	B	SE	β	t	p
ZGelenRol	0.089	0.326	0.089	0.274	.784
ZSMBToplam	0.021	0.268	0.021	0.077	.939
ZEtkileşimGelenSosyal	0.160	0.422	0.160	0.379	.706

- Geleneksel rol beklentisi (Z): $\beta = -.089, t = -.274, p = .784$
- Sosyal medya kullanımı (Z): $\beta = .021, t = .077, p = .939$
- Etkileşim terimi (Z): $\beta = -.160, t = -.379, p = .706$

Model, evlilik doyumundaki varyansın %5,2'sini açıklamaktadır ($R^2 = .052$), ancak etkileşim teriminin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, evli bireylerin evlilik rol beklentilerinin (eşitlikçi ve geleneksel) evlilik doyumu üzerindeki etkileri ve bu ilişkide sosyal medya bağımlılığının düzenleyici rolü incelenmiştir. Bulgular, literatür ile büyük ölçüde tutarlı biçimde, **eşitlikçi rol beklentilerinin evlilik doyumu ile pozitif, geleneksel rol beklentilerinin ise evlilik doyumu ile negatif ilişki** gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, evlilikte adil iş bölümü ve ortak sorumluluk paylaşımının ilişki kalitesini güçlendirdiğini gösteren çok sayıda çalışma tarafından desteklenmektedir (Amato ve ark., 2007; Carlson ve Williams, 2012; Lavee ve Katz, 2002). Aile Sistemleri Kuramı'na göre, evlilikte görev ve sorumlulukların dengeli biçimde paylaşılması, çiftin karşılıklı uyumunu artırarak sistemin işlevselliğini korumaktadır (Holman ve Busby, 2011). Dolayısıyla bu araştırmanın bulguları, eşitlikçi rol algısının evlilikte olumlu ilişki süreçlerini desteklediğini göstermektedir.

Diğer taraftan, geleneksel rol beklentilerinin evlilik doyumuyla negatif ilişki göstermesi de literatüre paraleldir. Geleneksel cinsiyet rolleri çoğu zaman **adaletsizlik algısı, eşitsiz iş yükü, yetersiz destek ve çatışma artışı** ile ilişkilidir (Coltrane, 2000; Gager ve Sanchez, 2003). Bu bağlamda, bu araştırmada geleneksel rol beklentisi yüksek bireylerde doyumun düşük bulunması, mevcut kuramsal çerçevenin ve önceki bulguların bir devamı niteliğindedir.

Araştırmanın bir diğer odağı olan sosyal medya bağımlılığı değişkeninin, evlilik doyumu ile doğrudan ilişkisi anlamlı çıkmamıştır. Literatürde bazı araştırmalar sosyal medya kullanımının ilişki doyumunu azalttığını (McDaniel ve Coyne, 2016; Roberts ve David, 2016), bazıları ise bu ilişkinin bağlama bağlı olduğunu göstermektedir (Coyne ve ark., 2017).

Bu çalışmada anlamlı bir ilişki bulunmaması, örneklemin büyük oranda orta düzeyde sosyal medya kullanımına sahip olmasından veya evlilik doyumunu güçlü biçimde etkileyen diğer değişkenlerin (iletişim, bağlanma, zaman yönetimi) daha belirleyici olmasından kaynaklanabilir.

Çalışmanın temel hipotezlerinden biri olan **sosyal medya bağımlılığının düzenleyici etkisi** ise desteklenmemiştir. Hem eşitlikçi hem de geleneksel rol beklentileri için moderasyon etkisinin anlamlı çıkmaması, birkaç farklı biçimde yorumlanabilir:

- **Dijital davranışın etkisi bağlamsal olabilir.**

Sosyal medya bağımlılığı, bazı çalışmalarda ilişkileri olumsuz etkilerken (McDaniel ve Coyne, 2016), bazı çalışmalarda etkiler yalnızca belirli davranışlarda (phubbing, dijital kıskançlık, technoferece) ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada kullanılan genel sosyal medya bağımlılığı ölçeği, ilişkideki dijital ihmal ve dikkat dağılması davranışlarını spesifik olarak ayırmadığı için moderasyon etkisi zayıf kalmış olabilir.

- **Eşitlikçi rol paylaşımı, dijital stresörlere karşı daha dirençli olabilir.**

Eşitlikçi ilişkilerde iletişim ve karşılıklı destek genellikle daha güçlü olduğundan (Carlson ve Williams, 2012), ölçülen sosyal medya bağımlılığı düzeyi doyumu bozacak eşikte olmayabilir.

- **Geleneksel rollerde dijital etki, diğer faktörlerle birleştiğinde anlam kazanabilir.**

Literatürde geleneksel ilişkilerin çatışma potansiyeli dijital etkilere daha açık olsa da (Coltrane, 2000), bu çalışmada moderasyonun anlamlı olmaması bunun yalnızca yüksek düzeyde bağımlılık veya ilişkisel stresle birlikte ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın bulguları sosyal medya kullanımının evlilik ilişkilerindeki rolünü açıklamak için daha ince davranışsal değişkenlere (phubbing, technoferece, dijital kıskançlık) odaklanılmasının önemine işaret etmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları, evlilikte rol beklentilerinin evlilik doyumunun önemli belirleyicileri olduğunu göstermektedir. Bulgular, eşitlikçi rol beklentilerinin evlilik doyumunu artırdığını; buna karşılık geleneksel rol beklentilerinin evlilik doyumunu azalttığını ortaya koymuştur. Sosyal medya bağımlılığının evlilik doyumunu doğrudan yordamaması ve rol beklentileri–doyum ilişkisi üzerinde düzenleyici bir etki göstermemesi ise dijital davranışların evlilik üzerindeki etkilerinin daha bağlamsal ve çok boyutlu olabileceğini işaret etmektedir. Bu sonuçlar, evlilikte adil iş bölümü, karşılıklı sorumluluk paylaşımı ve eşitlikçi tutumların ilişkinin sürdürülebilirliği için kritik öneme sahip olduğunu doğrulamakta; sosyal medya kullanımının etkilerinin ise daha karmaşık süreçler üzerinden ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bu bulgular doğrultusunda, uygulama ve gelecek araştırmalara yönelik aşağıdaki öneriler sunulmaktadır.

Uygulama açısından, çift terapisi ve aile danışmanlığı alanlarında çalışan uzmanların, danışanların rol beklentilerini netleştirmelerine ve ev içi sorumlulukları adil biçimde organize

etmelerine destek olmaları önemlidir. Sosyal medya kullanımının ilişkilerde hangi yönleri etkilediği—örneğin dikkat dağınıklığı, ihmal edilme hissi, dijital kıskançlık ya da mahremiyet ihlalleri gibi süreçler—daha detaylı ele alınmalıdır. Eşlerin ortak çevrim dışı zaman planlamaları, dijital sınır belirleme pratikleri geliştirmeleri ve telefon kullanımına dair ilişki içi iletişim kuralları oluşturmaları ilişki niteliğini destekleyebilir.

Araştırma bağlamında, moderasyon etkisinin görülmemesi, dijital davranışların daha özel formlarının (phubbing, technofence, dijital kıskançlık) ilerleyen çalışmalarda test edilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Ayrıca çift düzeyli analizlerin (ör., APIM modelleri) kullanılması, dijital kullanımın ilişkisel süreçlere etkisini daha hassas biçimde ortaya koyabilir. Boylamsal tasarımlar ise sosyal medya kullanımının zaman içindeki etkilerini inceleyerek ilişki dinamiklerinin nasıl değiştiğine dair daha derinlikli bilgi sağlayabilir.

Toplumsal düzeyde ise dijital farkındalık programlarının aile yaşamına uyarlanması, teknoloji kullanım alışkanlıklarına yönelik rehberlerin geliştirilmesi ve ebeveynler için dijital dikkat dağınıklığını azaltmaya yönelik bilgilendirici içeriklerin hazırlanması önem taşımaktadır. Dijitalleşmenin aile sistemi içerisindeki etkileri giderek arttığından hem ebeveynlerin hem de çiftlerin teknoloji kullanımına dair bilinçlenmesi evlilik uyumu ve aile işlevselliği açısından koruyucu bir rol oynayabilir.

Kaynakça

- Aiken, L. S., & West, S. G. (1991). Multiple regression: Testing and interpreting interactions. Sage.
- Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D. R., & Rogers, S. J. (2007). Alone together: How marriage in America is changing. Harvard University Press.
- Andreassen, C. S. (2015). Online social network site addiction: A comprehensive review. *Current addiction reports*, 2(2), 175-184.
- Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2016). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 64, 7-11.
- Barker, C., Pistrang, N., & Elliott, R. (2015). Research methods in clinical psychology: An introduction for students and practitioners. John Wiley & Sons.
- Bartz, J., & Luyten, P. (2020). Attachment and the digital age: How technology is reshaping our relationships. *Current Opinion in Psychology*, 36, 101-106.
- Carlson, D. L., & Williams, K. (2012). The influence of gender ideology on marital quality. *Journal of Family Issues*, 33(3), 330-357.
- Coltrane, S. (2000). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and family*, 62(4), 1208-1233.
- Coyne, S. M., Stockdale, L., Busby, D., Iverson, B., & Grant, D. M. (2017). "I Liked Your Post": Romantic jealousy and social media. *Journal of Social and Personal Relationships*, 34(4), 566-588.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Sage publications.

- Eagly, A. H., & Kite, M. E. (1987). Are stereotypes of nationalities applied to both women and men? *Journal of personality and social psychology*, 53(3), 451.
- Fox, J., & Warber, K. M. (2014). Social networking sites in romantic relationships: Attachment, uncertainty, and partner surveillance on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(1), 3-7.
- Frisco, M. L., & Williams, S. (2003). Perceived housework equity, marital happiness, and divorce in dual-earner households. *Journal of Family Issues*, 24(1), 51-73.
- Gager, C. T., & Sanchez, L. (2003). Two as one? Couples' perceptions of time spent together, marital quality, and the risk of divorce. *Journal of Family issues*, 24(1), 21-50.
- Hayes, A. F. (2018). Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach (2nd ed.). The Guilford Press.
- Heppner, P. P., Wampold, B. E., & Kivlighan, D. M., Jr. (2013). Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri (Çev. D. M. Siyez), (1. Baskı). Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Holman, T. B., & Busby, D. M. (2011). Family systems theory. In P. G. Boss et al. (Eds.), *Sourcebook of family theories and methods* (pp. 225-254). Springer.
- Köksal, B., & İlhan, T. (2018). Evlilik rol beklentileri ölçeğinin geliştirilmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 300-319.
- Lavee, Y., & Katz, R. (2002). Division of labor, perceived fairness, and marital quality. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 27-39.
- McDaniel, B. T., & Coyne, S. M. (2016). "Technoference": The interference of technology in couple relationships and implications for women's personal and relational well-being. *Psychology of Popular Media Culture*, 5(1), 85-98.
- Minuchin, P. (1985). Families and individual development: Provocations from the field of family therapy. *Child development*, 289-302.
- Roberts, J. A., & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction. *Computers in Human Behavior*, 54, 134-141.
- Şahin, C., & Yağcı, M. (2017). Sosyal medya bağımlılığı ölçeği: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of International Social Research*, 10(51), 114-122.
- Tezer, E. (1994). Evlilik yaşamı ölçeği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(3), 1-7.
- Wilcox, W., & Dew, J. (2016). Marriage, family structure, and children's outcomes. *The Future of Children*, 26(1), 37-54.

SOSYAL MEDYA KULLANIMININ EVLİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Elif OĞULLUK¹

Mustafa Selim ALTINIŞIK²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sosyal medya kullanımının evlilik ilişkisi üzerine etkisini incelemektir. Sosyal medya kullanımının evlilik ilişkisi üzerine etkisini belirleyebilmek amacıyla ilişki istikrarı ölçeğinin alt boyutları olan ilişki doyumu, seçeneklerin niteliğini değerlendirme ve ilişki yatırım boyutları çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmanın çalışma grubu; sosyal medya kullanan evli bireylerden oluşmaktadır ve çalışma 383 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, “Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği (SMKÖ)” ve “İlişki İstikrarı Ölçeği(İİÖ)” kullanılarak veri toplanılmıştır. Araştırma sosyal medya kullanımının evlilik ilişkisi üzerine etkisinin incelenmesine ilişkin demografik değişkenleri belirleyebilmek için betimsel araştırma modeli ve sosyal medya kullanımının ilişki istikrarına (ilişki doyumu, seçeneklerin niteliğini değerlendirme, ilişki yatırımı alt boyutlarına) etkisini açıklayabilmek amacıyla Regresyon Analizi modeli kullanılmıştır. Araştırmada regresyon analizi ile elde edilen sonuçlara göre sosyal medya kullanımının ilişki istikrarının alt boyutu olan ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme ile anlamlı farklılık oluşturmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya kullanımı, ilişki istikrarı, ilişki doyumu, ilişki yatırımı, seçeneklerin niteliğini değerlendirme

&

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the effect of social media use on the marital relationship. In order to determine the effect of social media use on the marital relationship, the sub-dimensions of the relationship stability scale, namely relationship satisfaction, evaluation of the quality of options and relationship investment, were considered. The study group of the study consists of 383 participants who are married individuals using social media. In the study, data were collected using the "Social Media Use Scale (SMKS)" and "Relationship Stability Scale (RSS)". In order to determine the demographic variables in the examination of the effect of social media use on the marital relationship, the Descriptive research model was used and in order to explain the effect of social media use on relationship stability (relationship satisfaction, evaluation of the quality of options, relationship investment sub-dimensions), the Regression Analysis model was used. According to the results obtained in the study, it was concluded that social media use creates a significant difference with the

¹ Lisansüstü Öğrenci, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Evlilik ve Aile Danışmanlığı A.B.D., elfoglk@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0001-7519-4271>

² Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık A.B.D., mustafaselim.altinisik@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1958-3421> (Sorumlu Yazar)

sub-dimensions of relationship stability, relationship investment and evaluation of the quality of options.

Keywords: Social media, relationship stability, relationship satisfaction, relationship investment, evaluating the quality of option

Giriş

Teknoloji ve dijitalleşmenin baş döndürücü hızla ilerlediği çağımızda sosyal medya kullanımı da bu duruma paralel olarak gözle görülür şekilde gün geçtikçe artış göstermektedir. Günümüz itibariyle dünya çağında yaklaşık 5 milyar sosyal medya kullanıcısı olduğu ifade edilmektedir ve bu sayı dünya nüfusunun %60'ına denk gelmektedir (Salari ve ark., 2025; Yang ve Crespi, 2025). Bu şaşırtıcı istatistikler sosyal medyanın bireylerin hayatlarına ne denli yer ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Brooks, 2015; Çalışkan ve Mencik, 2015).

Sosyal medya bireylerin kişilerarası etkileşim sağlamalarına, çeşitli alanlarda içerik oluşturmalarına ve bu içerikleri paylaşımlarına imkân sağlayan dijital platformları ifade etmektedir (Taprial ve Kanwar, 2012; Kietzmann ve ark., 2011). Geleneksel iletişim enstrümanlarından farklı olarak sosyal medya, bireylerin ses, görüntü, resim gibi çeşitli biçimlerde anlık olarak iletişim kurmalarını kolaylaştırmaktadır (Luttrell, 2025).

Sosyal medya kullanımı, bireyleri çok yönlü olarak etkileyebilen bir özelliğe sahiptir. Özellikle bireylerin düşünce, duygu, davranış, tutum ve eğilimleri üzerinde önemli bir noktada bulunmaktadır (Lin vd., 2017). Dolayısıyla tüm bu boyutlar bireylerin günlük yaşam işlevlerini, ilişkilerini ve ruhsal dengesini etkileyebilmektedir (Sharifian ve Zahodne, 2020). Hatta kullanım sıklığı, süresi ve amacı gibi dinamikler kullanımın bağımlılıkla sonuçlanmasına neden olarak sağlıklı olmayan etkilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmektedir (Allahverdi, 2022). Bu nokta sosyal medya kullanımında zaman sınırı, işlevsellik, duygusal bağımlılık ve amaç gibi temel ölçütleri ortaya çıkartabilmektedir. Araştırmalar zaman sınırı açısından günlük 3 saatten fazla kullanımın bireylerin kaygı ve yalnızlık düzeylerini arttırabildiğini, işlevsellik açısından sanal ortama taşınmış ilişkilerin ilişkilerde doyuruculuğu zayıflatabildiği, duygusal bağımlılık açısından kontrol kaybı gibi problemleri kullanım göstergelerini ortaya çıkartabildiğini, amaç açısından onaylanma ihtiyacının karşılanması ve duygusal boşluğu doldurma aracı olarak kullanılabildiğini göstermektedir (Sciara ve ark., 2023; Brailovskaia ve Margraf, 2021; O'Day ve Heimberg, 2021; Boursier ve ark., 2020; Britten, 2013). Tüm bunlar sosyal medyanın bireyler üzerinde bulunan çok sayıda olumsuz etkisinden birkaçına örnek olarak gösterilebilir. Buna karşın sağlıklı olmayan kullanımın da bireylere; keyif verme, haberleşme, gündemi takip etme, hızlı erişim, eğlence, kişilerarası paylaşımı arttırma ve iletişim kurma imkanları sunduğu söylenebilir (Turel ve Serenko, 2012; Kim ve ark., 2011; Shao, 2009). Sonuç olarak sosyal medyanın bireylerin sosyal ilişki kurma ve sürdürmelerinde ve kendini ifade etme biçimlerinde değişikliklere neden olabildiği ifade edilebilir (Bailey ve ark., 2020). Bu durum sosyal medyanın sadece bir iletişim aracı ile sınırlı olmadığı bunun yanında bireylerin sosyal kimlerini inşa eden ve ilişkilerini şekillendiren bir yapıda olduğu göstermektedir (Wang, 2017; Riva ve ark., 2016). Ayrıca günümüzde iş hayatı, tüketim alışkanlıkları, sosyal

etkileşim, eğitim gibi çeşitli alanlar sosyal medya dinamikleri üzerinden şekillenebilmektedir (Siregar ve ark., 2025; Alzubi, 2023; Goh ve ark., 2019; Bharucha, 2018).

Evlilik ilişkisi de şüphesiz sosyal medyadan etkilenebilen alanlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira modern toplumdaki değişikliklerin evlilik ve aile yapısını dönüştürdüğü göz önüne alındığında bu denkleme sosyal medyanın da eklenmesi bu yapıyı değişime karşı daha dirençsiz hale getirebilmektedir (Mahmoud ve Shafik, 2020; Jordan ve ark., 2014). Sağlıklı bir evlilik ilişkisi; karşılıklı güven, bağlılık, samimiyet ve açık iletişim üzerine kurulu bir birlikteliği yansıtmaktadır. Günümüzde sosyal medya, çiftlerin bu temel unsurları ne şekilde yapılandırıldığını ve sürdürdüğünü doğrudan etkileyebilen bir boyutta olduğu bilinmektedir (Jabali ve ark., 2024). Nitekim sosyal medya kullanımı çiftler arasında bağlantıda kalma, ortak paylaşımları arttırma, destekleyici mesajlar iletme, ortak ilgi alanı oluşturma, iletişimi dinamik tutma ve duygusal bağlılığı sürdürme boyutlarında katkılar sağlayabilmektedir (Orehek ve Human, 2017; Jordan ve ark., 2014). Buna karşın mahremiyet ihlalleri, zaman yönetim sorunları, karşılaştırma davranışları, iletişim kopuklukları, güven sorunları ve kıskançlık gibi olumsuz etkilere de neden olabilmektedir (Asaduzzaman, 2023; Latif ve ark., 2021; Tandon ve ark., 2021; Cravens, 2013) Tüm bunlar sosyal medya kullanımının evlilik ilişkisi üzerindeki ifade etmektedir ve kullanımın sıklığı ve amacı gibi faktörler çerçevesinde şekillenmektedir (Akula, 2024).

Sosyal medya kullanımı ile ilişki halinde olan evlilik ilişkisinin aynı zamanda ilişki istikrarı kavramı ile derin bir ilişkisi olabileceği düşünülmektedir (Haggerty ve ark., 2023; Ehoru ve Badey, 2021). İlişki istikrarı kavramı; özellikle romantik veya evlilik gibi dinamiklerde çiftlerin ilişkiden elde ettiği doyum, süreklilik, devamlılık ve tutarlılık ile karakterize edilmektedir. İlişki istikrarı bunun yanında ilişkideki doyum, yatırım ve seçeneklerin niteliğinin değerlendirilmesi boyutlarını barındırmaktadır (Cabrera Garcia ve Aya Gomez, 2014; Adams ve Jones, 1999; Rusbult ve ark., 1998). İlişki doyumu boyutu bireylerin ilişkiden elde ettiği kazançların belirli bir düzeyde olmasını ve ilişkiye devam etme veya sonlandırma konusunda belirleyici etkiye sahip olmasını ifade etmektedir. İlişki yatırımı boyutu ise ilişkiye ve ilişki öğelerine gerçekleştirilen yatırımlardan oluşmaktadır. Bu noktada ilişki yatırımı bireyin içsel ve dışsal yatırımlarını kapsamaktadır. Son olarak seçeneklerin niteliğini değerlendirmesi ise bireyin alternatif ilişkileri kendi ilişkisi ile karşılaştırıp var olan ilişkisinin olumlu veya olumsuz değerlendirmesini gerçekleştirmesini ifade etmektedir (Impett ve ark., 2018; Rosen ve Surprenant, 1998; Rusbult ve ark., 1998; Simpson, 1987).

Genel olarak ifade edildiğinde sosyal medya kullanımı aracılığı ile kurulan etkileşimler çiftler arasındaki iletişimi kolaylaştırabildiği kadar zorlaştırabildiği görülmektedir (Ehoru ve Badey, 2021). Ayrıca kullanım süresinin artması evlilik ilişkisi ve ilişki istikrarı açısından çeşitli şekillerde sonuçlanabildiği düşünülmektedir. Ancak sosyal medya kullanımının evlilik istikrarı üzerindeki etkisine dair bulguların ilgili literatürde sınırlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda sosyal medya dinamiklerinin ilişki yatırımı, ilişki doyumu ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme açısından incelemek, dijitalleşen dünyada evlilik bileşenlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda bu araştırma evlilik istikrarı özelinde sosyal medya kullanımının evlilik ilişkisine olan etkisini açıklamayı amaçlamıştır. Tüm bunlar çerçevesinde araştırmada aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H1: Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme cinsiyete göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır.

H2: Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme yaşa göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır.

H3: Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme evlilik süresine göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır.

H4: Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme günlük kullanım süresine göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır.

H5: Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme ihmal algısına göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır.

H6: Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki yatırımı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile seçeneklerin niteliğini değerlendirme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, betimsel bir çalışma olup, Türkiye’de yaşayan ve evli olan bireylerde sosyal medya kullanım düzeyi ile evlilik ilişkisi arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Araştırmada sosyal medya kullanım düzeyi, evlilik istikrarı üzerinde etkili olabilecek bir değişken olarak ele alınmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evreni evli olan ve 18 ve üzeri yaşta bulunan bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem seçimi yansızlık kuralı göz önüne alınarak, Samsun ilinde bulunan evli bireyler arasından rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu bağlamda çalışmaya yaşları 22-64 arasında değişen 393 katılımcı dahil edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler ön değerlendirme aşamasında incelenmiş olup, hatalı veya eksik olan 10 form çalışmadan çıkartılmıştır. Böylelikle 338’i kadın 45’i erkek olmak kaydıyla toplamda 383 katılımcının verileri analiz edilmiştir. Çalışma grubuna ilişkin bilgiler aşağıdaki demografik değişkenler tablosunda ifade edilmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere İlişkin Bilgiler

Demografik Değişkenler	<i>N</i>	%
Cinsiyet	Kadın	338
	Erkek	45

Yaş	12 – 30 yaş	132	34,5
	31 – 40 yaş	133	34,7
	41 – 50 yaş	87	22,7
	51 yaş ve üzeri	31	8,1
Evlilik Süresi	0-5 yıl	150	39,2
	6-10 yıl	63	16,4
	11-15 yıl	51	13,3
	16-20 yıl	37	9,7
Günlük Kullanım Süresi	21 yıl ve üzeri	82	21,4
	1 saatten az	35	9,1
	1-2 saat	176	46,0
	3-4 saat	134	35,0
Kullanımdan kaynaklı ihmal algısı	5 saat ve üzeri	38	9,9
	Çoğunlukla ihmal ediyor	48	12,5
	Bazen ihmal ediyor	168	43,9
	Hiç ihmal etmiyor	167	43,6

n=383

Veri Toplama Araçları

Sosyal Medya Kullanımının Evlilik İlişkisi Üzerine Etkisinin İncelenmesi başlıklı araştırmanın veri toplama araçlarını; araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulmuş Kişisel Bilgi Formu, Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği (SMK), İlişki İstikrarı Ölçeği (İİÖ) oluşturmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu. Bu çalışmada kullanılan Kişisel Bilgi Formu; sosyal medya kullanan evli bireylerin özelliklerini içermektedir. Kişisel Bilgi Formu sosyal medya kullanan evli bireylerin; yaş, cinsiyet, evlilik süresi, sosyal medya kullanım süresi /günlük, sosyal medya kullanımından kaynaklı ihmal algısı gibi değişkenlere ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Kişisel Bilgi Formunda bulunan tüm sorular çalışmanın amacına göre oluşturulmuş olmakla birlikte araştırmaya katılan sosyal medya kullanan evli bireylerin kendilerini ifade etmelerini kolaylaştıracak ve araştırmaya katkı sağlayacak verileri sunmaktadır.

Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği (SMKÖ). SMKÖ, bireylerin sosyal medya kullanımını ölçmek üzere Deniz ve Tutgun Ünal (2009) tarafından geliştirilmiştir. SMKÖ'nün yetkinlik ve süreklilik olmak üzere 2 alt boyuttan oluşan ve her biri boyutta 4 er madde içeren yapısı bulunmaktadır. Ters madde bulunmayan SMKÖ 5'li likert yapıya sahiptir. SMKÖ'den toplam puan alınabileceği gibi alt ölçeklerden ayrı ayrı puanlar da elde edilebilir. Bu çalışmada SMKÖ'nün toplam puanı kullanılmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar katılımcıların sosyal medya ile daha fazla meşgul olduğu ve sosyal medya kullanımı açısından daha yetkin olduğunu göstermektedir (Deniz ve Tutgun Ünal, 2009). SMKÖ'nün Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları; süreklilik alt ölçeği için 0.721, yetkinlik alt ölçeği için 0.734 ve ölçeğin toplam iç tutarlılık katsayısı için 0.824 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda SMKÖ'nün geçerli ve güvenilir bir yapıda olduğunu ifade edilebilir.

İlişki İstikrarı Ölçeği (İİÖ). İİÖ, Rusbult ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen ve Büyükşahin ve arkadaşları (2005) tarafından Tükçe uyarlama çalışması yapılan 3 boyutlu bir ölçektir. Bu alt boyutlar; seçeneklerin niteliğini değerlendirme, ilişki yatırımı ve ilişki doyumu olarak oluşturulmuştur. İİÖ'den alınabilecek bir toplam puan bulunmamaktadır ve ifade edilen her bir alt boyut için ayrıca puan sonucu alınabilmektedir. İİÖ'nün Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları; ilişki doyumu alt boyutu için .90, seçeneklerin niteliğini değerlendirme .84 ve ilişki yatırımı .84 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda İlişki İstikrarı Ölçeğinin alt boyutları için geçerli ve güvenilir yapıda olduğu görülmüştür.

Araştırmanın Süreci

Araştırmada öncelikle çalışmanın amacına uygun olarak tercih edilen Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği (SMKÖ) ve İlişki İstikrarı Ölçeğinin (İİÖ) kullanım onayı ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan çalışma izni alınmıştır. Çalışmanın veri toplama sürecinde yüz yüze ve çevrimiçi yöntem kullanılmıştır. Veri toplama süreci 11.05.2025 tarihinde başlatılmış olup 24.06.2025 tarihinde veri toplama süreci tamamlanmıştır. Veri toplama aşamasının öncesinde aydınlatılmış onam formu katılımcılara yazılı ve sözlü olarak beyan edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların araştırmaya gönüllük esasına dayalı olarak katıldıklarına ilişkin onamları alınmıştır. Araştırmanın tüm aşamalarında gönüllük ve gizlilik ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada toplam 383 sosyal medya kullanan evli bireylerden veri toplanmıştır. Elde edilen veriler düzenlendikten sonra verilerin analiz aşamasına geçilmiştir.

Verilerin Analizi

Sosyal medya kullanımının evlilik ilişkisi üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada, analiz basamağına geçilmeden öncelikle veri setindeki kayıp değerler incelenmiş kayıp değer bulunmaması üzerine tekli ve çoklu uç değerlerin incelenmesine geçilmiştir. Tekli uç değerlerin incelenmesi amacıyla tüm ölçek değerleri için z-skor değerleri hesaplanarak 3.29 değeri ile kıyaslanmıştır. Z-skor değerleri incelendiğinde veri setinde tekli uç değer olmadığı görülmüştür. Çoklu uç değerlerin incelenmesi amacıyla ise Mahalanobis uzaklıkları hesaplanarak %0,1 anlamlılık düzeyinde Mahalanobis uzaklığına göre çoklu uç değerler tespit edilmemiştir. Bu yönüyle araştırmadaki örneklem sayısının analizler için kullanılabilir düzeyde olduğu görülmüştür (Keskin, 2020). Çalışmada elde edilen hesaplama ve analizler SPSS V26 programı vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Betimsel İstatistiklere İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmanın değişkenleri arasında bulunan ilişkilerin gücü ve yönünü ifade eden bulgulara yer verilmiştir. Bu bağlamda öncelikle araştırma elde edilen verilen normal dağılım sergileyip sergilemediği test edilmiştir. Bu doğrultuda normal dağılım için bir ölçüt olarak göz önünde bulundurulmuş .05 değerinden büyük olması beklenen Kolmogorov-Smirnov değerleri esas alınmıştır (Büyüköztürk, 2011). Kolmogorov-Smirnov değeri .00 olduğu görülmesine karşın çarpıklık basıklık değerleri +2, -2 aralığında bulunduğu ve histogram grafiği çan eğrisi şeklinde olduğu için normal dağılım sergilediği görülmüştür. Ayrıca araştırmada kullanılan bağımlı değişkenin, araştırmada kullanılan her bir bağımsız değişkene göre normal dağılım sergileyip sergilemediği sınanmış ve her bir hipotez bağlamında aşağıda ifade edilmiştir.

Araştırmanın birinci hipotezi olan “*Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme cinsiyete göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır*” hipotezini sınamak amacıyla Bağımsız Örneklem T testi kullanılmıştır ve ilgili bulgular aşağıda bulunan Tablo 2’de ifade edilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyete Göre TSB Puanlarının Bağımsız Örneklem T Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	X	ss	t testi t	F	P
İlişki Doyumu	Kadın	338	3.39	10.87	-1,282	3.356	.048*
	Erkek	45	3.61	9.96			
İlişki Yatırımı	Kadın	338	253.6	10.54	-2.730	3.681	.046*
	Erkek	45	292.8	8.84			
Seçeneklerin Değ.	N. Kadın	338	12.6	8.75	-2.387	6.335	.012*
	Erkek	45	142.2	10.9			

n=383; *p<.05

Tablo 2’de bulunan sonuçlara göre ortaya çıkan sıra ortalamaları göz önüne alındığında, evli bireylerin cinsiyet değişkenine ilişki doyumu değişkeninin anlamlı ölçüde değiştirdiği (p=.048; p<.05) görülmektedir. Bunun yanında evli erkek bireylerin (X=3.61) kadın bireylere (X=3.39) göre daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda erkeklerde kadınlara göre ilişki doyumu açısından ortaya çıkan daha yüksek sonuçları işaret etmektedir. Tablo 2’de bulunan bir diğer sonuca göre ortaya çıkan sıra ortalamaları göz önüne alındığında, evli bireylerin cinsiyet değişkenine ilişki yatırımı değişkeninin anlamlı ölçüde değiştirdiği (p=.046; p<.05) görülmektedir. Bunun yanında evli erkek katılımcıların (X=292.8) kadın katılımcılara (X=253.6) göre daha yüksek seviyelerde sıra ortalamasına sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla erkek katılımcılarda kadın katılımcılara göre ilişki yatırımlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Tablo 2’de bulunan diğer bir sonuca göre

ortaya çıkan sıra ortalamaları göz önüne alındığında, evli bireylerin cinsiyet değişkenine seçeneklerin niteliğini değerlendirme değişkeninin anlamlı ölçüde değiştirdiği ($p=.012$; $p<.05$) görülmektedir. Bunun yanında evli erkek katılımcıların ($X=12.6$) kadın katılımcılara ($X=142.2$) göre daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda erkek katılımcılarda kadın katılımcılara göre ilişki yatırımlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bununla beraber Bağımsız Örneklemeler T testinden elde edilen analiz sonuçları “Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme cinsiyete göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır” hipotezinin doğrulandığı görülmektedir.

Araştırmanın ikinci hipotezi olan “Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme yaşa göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır” önermesine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. Yaşlarına Göre TSB Puanlarının Tek Yönlü Varyans Analizi Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Yaş	N	$\bar{X}$	ss	sd	F	p	Fark
İlişki Doyumu	22 – 30 yaş (1)	132	37.96	9.40	3	10.3	.000*	2,3,4
	31 – 40 yaş (2)	133	33.39	10.26				1
	41 – 50 yaş (3)	87	30.55	11.20				1
	51 yaş ve üzeri (4)	31	30.08	11.53				1
İlişki Yatırımı	22 – 30 yaş (1)	132	25.99	9.87	3	1.2	.130	-
	31 – 40 yaş (2)	133	25.20	10.33				-
	41 – 50 yaş (3)	87	25.27	10.92				-
	51 yaş ve üzeri (4)	31	29.32	11.42				-
Seçeneklerin N. Değ.	22 – 30 yaş (1)	132	12.59	8.47	3	1.4	.313	-
	31 – 40 yaş (2)	133	12.81	9.46				-
	41 – 50 yaş (3)	87	14.03	10.06				-
	51 yaş ve üzeri (4)	31	10.54	5.70				-

$n=383$; $p<.05$

Tablo 3’te bulunan Tek Yönlü Varyans Analizi testi sonuçlarına göre gruplar arasında ilişki doyumu değişkenini göre anlamlı farklılık olduğu (.000, $p<.05$), ilişki yatırımı (.130, $p>.05$) ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme (.313, $p>.05$) değişkenlerine göre anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. İlişki doyumu değişkeni için gruplar arası anlamlı farklılık hangi gruplar arasında olduğunu anlayabilmek için Tukey-Hoc Testi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 22 – 30 yaş arasında bulunan grup ile diğer tüm yaş gruplarında bulunan katılımcıların ilişki doyumları anlamlı düzeyde bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre 22 – 30 yaş aralığında bulunan evli bireylerin en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla 31 – 40 yaş, 41 – 50 yaş ve 51 yaş ve üzeri grubunda bulunan katılımcıların takip ettiği görülmüştür. Ayrıca ortalamalar göz önüne alındığında evli bireylerde yaş arttıkça ilişki doyumunun azaldığı görülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, Tek

Yönlü Varyans Analizi testinden elde edilen analiz sonuçları “*Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme yaşa göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır*” hipotezinin doğrulanmadığını göstermektedir.

Araştırmanın üçüncü hipotezi olan “*Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme evlilik süresine göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır*” önermesine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4. Evlilik Süresine Göre TSB Puanlarının Tek Yönlü Varyans Analizi Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Evlilik Süresi	N	$\bar{X}$	ss	sd	F	p	Fark
İlişki Doyumu	0-5 yıl (1)	150	37.71	9.08	4	9.07	.000*	2,4,5
	6-10 yıl (2)	63	31.53	10.90				1
	11-15 yıl (3)	51	35.27	10.17				-
	16-20 yıl (4)	37	30.32	11.77				1
	21 yıl ve ü. (5)	82	30.87	11.06				1
İlişki Yatırımı	0-5 yıl (1)	150	25.72	8.66	4	.81	.516	-
	6-10 yıl (2)	63	24.17	9.07				-
	11-15 yıl (3)	51	25.05	10.58				-
	16-20 yıl (4)	37	24.40	11.04				-
	21 yıl ve ü. (5)	82	28.39	7.59				-
Seçeneklerin N. Değ.	0-5 yıl (1)	150	12.59	10.08	4	1.89	.110	-
	6-10 yıl (2)	63	13.01	9.16				-
	11-15 yıl (3)	51	14.00	11.20				-
	16-20 yıl (4)	37	14.35	10.15				-
	21 yıl ve ü. (5)	82	11.71	11.31				-

n=383; p<.05

Tablo 4’te bulunan Tek Yönlü Varyans Analizi testi sonuçlarına göre gruplar arasında evlilik süresinin ilişki doyumu değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturduğu (.000, p<.05), ilişki yatırımı (.516, p>.05) ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme (.110, p>.05) değişkenlerine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmüştür. İlişki doyumu değişkeni için gruplar arası anlamlı farklılık hangi gruplar arasında olduğunu anlayabilmek için Tukey-Hoc Testi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 0 – 5 yıl arasında evlilik süresi bulunan grup ile 11 – 15 yıl arasında evlilik süresi bulunan grup hariç, diğer tüm yaş gruplarında bulunan katılımcıların ilişki doyumları anlamlı düzeyde bir farklılık oluşturduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre 0 – 5 yıl aralığında evlilik süresi bulunan evli bireylerin ilişki doyumlarının en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Bunu sırasıyla 11 – 15 yıl, 6 – 10 yıl, 21 yıl ve üzeri ve 16 – 20 yıl aralığında evlilik süresi bulunan katılımcıların takip ettiği görülmüştür. Ayrıca ortalamalar göz önüne alındığında evli bireylerde evlilik süresinin düzenli artışına bağlı olarak ilişki doyumunun azalmadığı veya atmadığı görülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, Tek Yönlü Varyans Analizi testinden elde edilen analiz sonuçları “*Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme evlilik süresine göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır*” hipotezinin doğrulanmadığını göstermektedir.

Araştırmanın dördüncü hipotezi olan “Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme günlük kullanım süresine göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır” önermesine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 5. Günlük Kullanım Süresine Göre TSB Puanlarının Tek Yönlü Varyans Analizi Testi Tablosu

Alt Boyutlar	Günlük Kul. S.	N	$\bar{X}$	ss	sd	F	p	Fark
İlişki Doyumu	1 saatten az (1)	35	35.00	9.77	3	2.23	.083	-
	1 – 2 saat (2)	176	35.34	10.24				-
	3 – 4 saat (3)	134	33.43	10.41				-
	5 saat ve üzeri (4)	38	30.84	13.52				-
İlişki Yatırımı	1 saatten az (1)	35	24.05	12.63	3	.52	.666	-
	1 – 2 saat (2)	176	26.18	10.38				-
	3 – 4 saat (3)	134	26.06	10.50				-
	5 saat ve üzeri (4)	38	24.92	8.03				-
Seçeneklerin Değ.	1 saatten az (1)	35	13.00	8.37	3	3.12	.025*	-
	1 – 2 saat (2)	176	11.40	8.18				3
	3 – 4 saat (3)	134	14.54	10.26				2
	5 saat ve üzeri (4)	38	13.26	7.94				-

n=383; p<.05

Tablo 5’te bulunan Tek Yönlü Varyans Analizi testi sonuçlarına göre gruplar arasında günlük kullanım süresinin seçeneklerin niteliğini değerlendirme değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturduğu (.025, p<.05), ilişki yatırımı (.666, p>.05) ve ilişki doyumu (.083, p>.05) değişkenlerine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı görülmüştür. Seçeneklerin niteliğini değerlendirme değişkeni için gruplar arası anlamlı farklılık hangi gruplar arasında olduğunu anlayabilmek için Tukey-Hoc Testi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda 1 – 2 saat günlük kullanıma sahip katılımcıların oluşturduğu grup ile 3 – 4 saat günlük kullanıma sahip katılımcıların oluşturduğu grup arasında günlük kullanım süresi açısından anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Bunun yanında diğer tüm gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Tüm bu bilgiler ışığında, Tek Yönlü Varyans Analizi testinden elde edilen analiz sonuçları “Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme günlük kullanım süresine göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır” hipotezinin doğrulanmadığını göstermektedir.

Araştırmanın beşinci hipotezi olan “Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme ihmal algısına göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır” önermesine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6. İhmal Algısına Göre TSB Puanlarının Tek Yönlü Varyans Analizi Testi Tablosu

Alt Boyutlar	İhmal Algısı	N	$\bar{X}$	ss	sd	F	p	Fark
İlişki Doyumu	Çoğunlukla (1)	48	10.75	1.55	2	54.22	.000*	2,3
	Bazen (2)	168	9.26	.71				1,3

	Hiç (3)	167	9.22	.71				1,2
	Çoğunlukla (1)	48	8.32	1.47				3
İlişki Yatırımı	Bazen (2)	168	9.83	.72	2	2.64	.042*	-
	Hiç (3)	167	11.38	.63				1
Seçeneklerin	Çoğunlukla (1)	48	10.23	1.20				3
N. Değ.	Bazen (2)	168	9.35	.75	2	3.77	.024*	-
	Hiç (3)	167	8.16	.88				1

n=383; p<.05

Tablo 6’da bulunan Tek Yönlü Varyans Analizi testi sonuçlarına göre gruplar arasında ihmal algısının ilişki doyumu (.000, p<.05), ilişki yatırımı (.042, p<.05) ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme (.024, p<.05) değişkenlerine göre anlamlı farklılık oluşturduğu görülmüştür. İlişki doyumu değişkeni için gruplar arası anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlayabilmek için Tukey-Hoc Testi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda çoğunlukla, bazen ve hiç ihmal algısına sahip katılımcıların oluşturduğu grupların hepsi ile diğer gruplar arasında ihmal algısı açısından anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. İlişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme değişkenleri için ise çoğunlukla ve hiç ihmal algısına sahip katılımcıların oluşturduğu gruplar arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Ortalamalar göz önüne alındığında ise, ihmal algısı arttıkça ilişki doyumu ve seçeneklerin niteliğini değerlendirmenin arttığı, ihmal algısı azaldıkça ilişki yatırımının azaldığı görülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında, Tek Yönlü Varyans Analizi testinden elde edilen analiz sonuçları “*Evli bireylerde ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme ihmal algısına göre anlamlı farklılıklar oluşturmaktadır*” hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı hipotezi olan “*Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır*”, yedinci hipotezi olan “*Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki yatırımı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır*” ve sekizinci hipotezi olan “*Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile seçeneklerin niteliğini değerlendirme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezlerini sınamak amacıyla Lineer Regresyon Analizi testi kullanılmıştır ve ilgili bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 7. Lineer Regresyon Analizi Bulguları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	S.H	(β)	t	R	R ²	F	P
	İlişki Doyumu	19.96	1.1	.01	16.8	.018	.000	.125	.724
Sosyal Medya Kullanımı	İlişki Yatırımı	18.73	.94	.10	19.9	.10	.01	3.50	.042
	Seçeneklerin N. Değ.	18.84	.60	.15	31.0	.16	.03	9.44	.002
					8			3	*

n=383; p<.05*

Tablo 7’de bulunan Lineer Regresyon Analizi testi sonuçlarına göre sosyal medya kullanımı ile ilişki doyumu arasında kurulan regresyon modelinin anlamlı olmadığı görülmektedir (.724, $p>.05$). Dolayısıyla analiz sonuçları evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki doyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Bu bilgiler ışığında Lineer Regresyon Analizi testinden elde edilen analiz sonuçları “*Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezinin doğrulanmadığını göstermektedir.

Tablo 7’de bulunan Lineer Regresyon Analizi testi sonuçlarına göre sosyal medya kullanımı ile ilişki yatırımı arasında kurulan regresyon modelinin anlamlı olduğu görülmektedir (.042, $p<.05$). Dolayısıyla analiz sonuçları evli bireylerin sosyal medya kullanımının onların ilişki yatırımına pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca oluşturulan modelin açıklama gücünün de .01 olduğu görülmektedir ($R=.10$; $R^2=.01$; $p<.05$). Bu değer evli bireylerde sosyal medya kullanımı değişkeninin %10’unun ilişki yatırımı değişkeni tarafından açıklandığını göstermektedir. Bu bilgiler ışığında Lineer Regresyon Analizi testinden elde edilen analiz sonuçları “*Evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki yatırımı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 7’de bulunan Lineer Regresyon Analizi testi sonuçlarına göre sosyal medya kullanımı ile seçeneklerin niteliğini değerlendirme arasında kurulan regresyon modelinin anlamlı olduğu görülmektedir (.002, $p<.05$). Dolayısıyla analiz sonuçları evli bireylerin sosyal medya kullanımının seçeneklerin niteliğini değerlendirmeyi pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca oluşturulan modelin açıklama gücünün .03 olduğu görülmüştür ($R=.16$; $R^2=.03$; $p<.05$). Bu değer evli bireylerde sosyal medya kullanımı değişkeninin %30’unun seçeneklerin niteliğini değerlendirme değişkeni tarafından açıklandığını göstermektedir. Bu bilgiler ışığında Lineer Regresyon Analizi testinden elde edilen analiz sonuçları “*Evli bireylerde sosyal medya kullanımı seçeneklerin niteliğini değerlendirme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezinin doğrulandığını göstermektedir.

Tüm bu bulgular ışığında evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki doyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Buna karşın evli bireylerde sosyal medya kullanımı ile ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda araştırma sonuçları; evli bireylerde sosyal medya kullanımı arttıkça ilişki yatırımının ve seçeneklerin değerlendirilmesinin arttığını işaret etmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Evli bireylerde sosyal medya kullanımının evlilik ilişkisi üzerine etkisinin incelendiği bu çalışmada ortaya çıkan ilk bulgu ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirmenin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturduğudur. Ayrıca erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre daha yüksek sıra ortalamalarına sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgunun ortaya çıkmasının nedeni toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentilerle açıklanabilir. Nitekim araştırmalar kadınların evlilik ilişkilerinde erkeklere oranlara daha çok

duygusal yatırım yaptığı ve ilişki kalitesine ilişkin beklentilerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Karney ve Bradbury, 2020; Rusbult ve ark., Matud ve ark., 2003). Bu durum kadınlarda ortalama evlilik istikrarına dair daha düşük puanların ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir.

Araştırmada elde edilen ikinci bulgu ise ilişki istikrarının alt boyutu olan ilişki doyumunun yaş değişkenine göre anlamlı farklılık oluşturduğu, buna karşın ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme boyutlarına göre anlamlı farklılık oluşturmadığıdır. Ayrıca 22-30 yaş aralığında bulunan katılımcıların diğer yaş gruplarına göre anlamlı farklılık oluşturduğu ve ilişki doyumlarının daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Genç yetişkin bireyler için romantik ilişkinin hem psikolojik doyumun hem de kimlik gelişiminin bir parçası olduğu bilinmektedir (Zimmer-Gembeck ve Petherick, 2006). Yakınlığa karşı yalıtılmışlık evresinin bir gereği olarak bireyler bu dönemde karşı cins ile duygusal bir yakınlık kurma girişimlerinde bulunmaktadır (Czyżowska ve ark., 2019; Beyers ve Seiffge-Krenke, 2010). Bu durum genç yetişkinlerin evlilik ilk yıllarındaki aşk, tutku ve heyecan ile birlikte daha yoğun ve doyurucu bir süreç içerisinde bulunduklarını işaret etmektedir (Lavner ve ark., 2018; Noller ve Feeney, 1994). Nitekim araştırmalar bunu destekler nitelikte evlilik süresi arttıkça ilişki doyumunun azaldığını ve eski heyecanın kalmadığını ifade etmektedir (Bühler ve Orth, 2024; Fallis ve ark., 2016; Lavner ve ark., 2014). Ayrıca ebeveynliğe geçiş döneminde eşlerin birbirine olan ilgisi ve odağının çocuk üzerine odaklandığı ve bu durumun da partnerlerin romantik paylaşımlarını azalttığını ifade eden çalışmalar bulunmaktadır. (Bogdan ve ark., 2022; Doss ve Rhoades, 2017; Trillingsgaard ve ark., 2014). Bu durum aynı zamanda araştırmanın üçüncü bulgusu olan 0-5 yıl arası evli olan bireylerin ilişki doyumlarının yüksek düzeyde olması ve anlamlı farklılık oluşturması sonucuyla da örtüşmektedir. Tüm bunlar genç yetişkinlerde evlilik süresine bağlı olarak ilişki doyumu sermayelerini tüketmediklerini açıklar niteliktedir.

Araştırmanın dördüncü bulgusu ise ilişki istikrarının alt boyutlarından yalnızca seçeneklerin niteliğini değerlendirmenin sosyal medya kullanım süresi ile anlamlı farklılık oluşturmasıdır. Ayrıca kullanım süresinin artmasının seçeneklerin değerlendirilmesinin artmasıyla sonuçlandığı görülmektedir. Bu noktada seçeneklerin niteliğini değerlendirme boyutunun bireylerin var olan ilişkisini alternatif ilişkilerle kıyaslayıp var olan ilişkiyi değerlendirmesine hizmet ettiğini vurgulamak gerekmektedir (Impett ve ark., 2018; Rosen ve Surprenant, 1998; Rusbult ve ark., 1998; Simpson, 1987). İlgili araştırmalar da bu değerlendirme imkanının sosyal medya kullanımı ile birlikte arttığını göstermektedir (Mehmood ve ark., 2025; Wang ve ark., 2020; Morry ve Sucharyna, 2019). Geniş içerik ve kullanıcı ağı ile alternatif ilişkileri gözlemlene olanağı bireylerin mevcut ilişkine dair bilişsel değerlendirmelerini etkileyebilmektedir. Kıyaslamaların fazlalığı ve mevcut ilişkinin istikrarı üzerine gerçekleştirilen düşünceler bireylerin kendi ilişkileri üzerindeki farkındalığını arttırarak ilişkilerinin geleceği için daha istikrarlı kararlar almalarına katkı sağlamaktadır (Gull ve ark., 2019; Buunk, 2006; Sanders ve Suls, 1982). Bu durum aynı zamanda ilişki istikrarına da etki eden bir yapıyı görünür kıldığı söylenebilir.

Araştırmanın beşinci bulgusu ise ihmal algısı değişkeninin ilişki doyumu, ilişki yatırımı ve seçeneklerin niteliğini değerlendirme boyutlarında anlamlı farklılık oluşturmaktadır. Bu noktada ilk olarak ihmal algısı arttıkça ilişki doyumunun arttığı görülmüştür. İhmal algısı ile ilişki doyumu arasında görülen bu beklenmedik yönde ilişki eşlerin ihmal sürecini nasıl algıladıklarıyla ilgili olabilir. Ayrıca günümüzde çiftlerin birlikte çalışması ve birlikte geçirilen vaktin azalması ön plana çıkması da ihmal algısını şekillendirmiş olabilir (Flood ve Genadek, 2016; Kingston ve Nock, 1987). Nitekim evliliklerde sıklıkla vurgulanan “özel alan”, “alan tanıma” veya “bağımsızlık alanı” gibi dinamikler bireylerin ihmal algısını şekillendirmiş olabilir (Heinonen, 2024; Deci ve Ryan, 2000). Bu doğrultuda ilişkide ihmal olarak değerlendirilebilecek bazı tutum ve davranışların bireylerde ilişki doyumunu düşürmek yerine arttırabildiği ifade edilebilir. Bir diğer bulgu ise ihmal algısının artmasıyla ilişki yatırımının azalmasıdır. Bu durum yüksek düzeyde ihmal edildiğini düşünen bireyin ilişkiye sağladığı yatırım düzeyinin düşmesini ifade etmektedir. İhmal algısının oluşturduğu motivasyon düşüklüğü bu durumu açıklayabilir (Impett ve ark., 2018; Miller ve ark., 2007). Nitekim eşinden yeterince destek, ilgi veya yakınlık görmeyen bireyler ilişkilerini karşılıksız bir emek olarak algılayabilirler (Joel ve ark., 2013; Rusbult ve Van Lange, 2003). Bu durum da benzer bir şekilde ilişkiye daha az zaman ve emek harcamalarıyla sonuçlanabilir. Son olarak ihmal algısının artması seçeneklerin niteliğini değerlendirmesini arttırmıştır. Bu doğal sonuç ihmal edildiği düşüncesine sahip bireylerin ilişkilerini diğer ilişkilerle karşılaştırmasıyla sonuçlandığını ifade etmektedir (Morry ve Sucharyna, 2019; Morry ve Sucharyna, 2016).

Araştırmanın son bulguları ise sosyal medya kullanımı ile ilişki doyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bunun yanında seçeneklerin niteliğini değerlendirme ve ilişki yatırımı ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Sosyal medya ile ilişki doyumundaki anlamsız ilişki sosyal medya dünyasının dinamikleri ile ilgili olabilir. İçeriklerin tutarsızlığı ve kontrolsüzlüğü sosyal medya kullanıcılarında karmaşık algıların oluşmasına neden olabilir (Tiryaki ve Karakuş, 2018; Ehoru ve Badey, 2021). Nitekim sosyal medya bir taraftan idealize edilmiş aşk, romantizm ve görkemli evlilik temsilleri barındırırken diğer taraftan boşanma, şiddet, ihanet gibi olumsuz örnekler sunabilir (Shakeri ve ark., 2019; McDaniel ve ark., 2017). Bu gelişigüzel içeriklere maruz kalma ihtimali sosyal medya kullanım süresi arttıkça artabilmektedir ve bireylerin psikolojik dinamiklerini etkileyerek ilişkiden bekledikleri doyumu anlamsızlaştırıyor olabilir (Mehmood ve ark., 2025; Irani ve Rezaei, 2018). Bunun yanında araştırmadan elde edilen sosyal medya kullanımı kullanımının ilişki yatırımı ile pozitif bir ilişkide olması da şaşırtıcı bir sonuçtur. Bu durum sosyal medyanın çiftlerin ilişki yatırımlarını sunabilmeleri için popüler bir seçenek olmasıyla açıklanabilir. Araştırmalar bu bağlantıyı destekler nitelikte; sosyal medyanın ilişkinin görünürlüğünü sağlayabildiğini, duygusal bağın sergilenmesi için imkân sunduğunu, ilişkinin duyurulması ve onaylanmasına olanak sağladığını göstermektedir (Goldberg ve ark., 2022; Ito ve ark., 2021; Orben ve Dunbar, 2017; Uusiautti ve Määttä, 2017). Nitekim yıl dönümü kutlamaları, romantik anıların paylaşılması gibi içerikler çiftlerin ilişkilerinde güçlü bir yatırım olarak algılandığını açıklamaktadır ve sosyal medya ile meşguliyetin artmasının bir sonucudur (Reifman ve ark., 2020; Utz ve Beukeboom, 2011). Sosyal medya meşguliyeti de araştırmanın diğer bulgusu olan seçeneklerin niteliğini değerlendirme ile ilişkilidir ve bireylerin ilişkilerini alternatifler üzerinden değerlendirme ve gözlemlene fırsatı bulmasına

imkân sağlamaktadır (Çulfa ve ark., 2024; Abbasi ve Alghamdi, 2018; Sprecher, 2011). Bu durum sosyal medya kullanımı ile seçeneklerin niteliğini değerlendirme arasındaki pozitif yöndeki ilişkiyi açıklar niteliktedir.

Kaynakça

- Abbasi, I. S., & Alghamdi, N. G. (2018). The pursuit of romantic alternatives online: Social media friends as potential alternatives. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 44(1), 16-28. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2017.1308450>
- Adams, J. M., & Jones, W. H. (1999). *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability*. Springer Science & Business Media.
- Akula, K. (2024). *A qualitative study of excessive social media usage and its impact on relationships among different cultures*. Alliant International University.
- Allahverdi, F. Z. (2022). Relationship between perceived social media addiction and social media applications frequency usage among university students. *Psychology in the Schools*, 59(6), 1075-1087. <https://doi.org/10.1002/pits.22662>
- Alzubi, A. (2023). The evolving relationship between digital and conventional media: A study of media consumption habits in the digital era. *The Progress: A Journal of Multidisciplinary Studies*, 4(3), 1-13. <https://doi.org/10.71016/tp/jjexez32>
- Asaduzzaman, M. (2023). *Impact of social media privacy management on romantic partners' mental health* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Southern Illinois University Edwardsville.
- Bailey, E. R., Matz, S. C., Youyou, W., & Iyengar, S. S. (2020). Authentic self-expression on social media is associated with greater subjective well-being. *Nature Communications*, 11(1), 1-9. <https://doi.org/10.1038/s41467-020-18539-w>
- Beyers, W., & Seiffge-Krenke, I. (2010). Does identity precede intimacy? Testing Erikson's theory on romantic development in emerging adults of the 21st century. *Journal of Adolescent Research*, 25(3), 387-415. <https://doi.org/10.1177/0743558410361370>
- Bharucha, J. (2018). Exploring education-related use of social media: Business students perspectives in a changing India. *Educatio & Training*, 60(2), 198-212. <https://doi.org/10.1108/ET-07-2017-0105>
- Bogdan, I., Turliuc, M. N., & Candel, O. S. (2022). Transition to parenthood and marital satisfaction: A meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 13, 1-11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.901362>
- Boursier, V., Gioia, F., Musetti, A., & Schimmenti, A. (2020). Facing loneliness and anxiety during the COVID-19 isolation: the role of excessive social media use in a sample of Italian adults. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1-10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.586222>
- Brailovskaia, J., & Margraf, J. (2021). The relationship between burden caused by coronavirus (Covid-19), addictive social media use, sense of control and anxiety. *Computers in Human Behavior*, 119(19), 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106720>
- Britten, B. (2013). Losing control: Using social media to engage and connect. *Journal of Magazine Media*, 14(2), 1-3. <https://dx.doi.org/10.1353/jmm.2013.0000>

- Brooks, S. (2015). Does personal social media usage affect efficiency and well-being?. *Computers in Human Behavior*, 46(2015), 26-37. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.12.053>
- Buunk, A. P. (2006). Responses to a happily married other: The role of relationship satisfaction and social comparison orientation. *Personal Relationships*, 13(4), 397-409. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2006.00126.x>
- Bühler, J. L., & Orth, U. (2024). How relationship satisfaction changes within and across romantic relationships: Evidence from a large longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 126(5), 930-945. <https://doi.org/10.1037/pspp0000492>
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Veri analizi el kitabı*. Pegem Akademik Yayıncılık.
- Cabrera Garcia, V., & Aya Gómez, V. (2014). Limitations of evolutionary theory in explaining marital satisfaction and stability of couple relationships. *International Journal of Psychological Research*, 7(1), 81-93.
- Cravens, J. D. (2013). *Social networking infidelity: Understanding the impact and exploring rules and boundaries in intimate partner relationships* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Texas Tech University.
- Czyżowska, D., Gurba, E., Czyżowska, N., Kalus, A., Sitnik-Warchulska, K., & Izydorczyk, B. (2019). Selected predictors of the sense of intimacy in relationships of young adults. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(22), 1-13. <https://doi.org/10.3390/ijerph16224447>
- Çalışkan, M., & Mencik, Y. (2015). Değişen dünyanın yeni yüzü: Sosyal medya. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 254-277.
- Çulfa, E., Izgi, F. D., & Çulfa, F. (2024). How the internet and social media affect and shapes romantic relationships?. *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi*, 2(4), 383-410.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
- Deniz, L., & Tutgun-Ünal, A. (2019). Sosyal medya çağında kuşakların sosyal medya kullanımı ve değerlerine yönelik bir dizi ölçek geliştirme çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 1025-1057. <https://doi.org/10.26466/opus.557240>
- Doss, B. D., & Rhoades, G. K. (2017). The transition to parenthood: Impact on couples' romantic relationships. *Current Opinion in Psychology*, 13(2017), 25-28. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.04.003>
- Ehoro, O., & Badey, D. (2021). New media and marital instability: Exploring the implications of social media on new marriages. *International Journal of Innovative Development and Policy Studies*, 9(3), 116-126.
- Fallis, E. E., Rehman, U. S., Woody, E. Z., & Purdon, C. (2016). The longitudinal association of relationship satisfaction and sexual satisfaction in long-term relationships. *Journal of Family Psychology*, 30(7), 822-831. <https://doi.org/10.1037/fam0000205>
- Flood, S. M., & Genadek, K. R. (2016). Time for each other: Work and family constraints among couples. *Journal of Marriage and Family*, 78(1), 142-164. <https://doi.org/10.1111/jomf.12255>

- Goh, T. T., Xin, Z., & Jin, D. (2019). Habit formation in social media consumption: a case of political engagement. *Behaviour & Information Technology*, 38(3), 273-288. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2018.1529197>
- Goldberg, S., Yeshua-Katz, D., & Marciano, A. (2022). Online construction of romantic relationships on social media. *Journal of Social and Personal Relationships*, 39(6), 1839-1862. <https://doi.org/10.1177/02654075211067814>
- Gull, H., Iqbal, S. Z., Al-Qahtani, S. H., Alassaf, R. A., & Kamaleldin, M. M. (2019). Impact of social media usage on married couple behavior a pilot study in Middle East. *International Journal of Applied Engineering Research*, 14(6), 1368-1378.
- Haggerty, B. B., Du, H., Kennedy, D. P., Bradbury, T. N., & Karney, B. R. (2023). Stability and change in newlyweds' social networks over the first years of marriage. *Journal of Family Psychology*, 37(1), 20-30. <https://dx.doi.org/10.1037/fam0001016>
- Heinonen, A. (2024). Alone and together in domestic space: Navigating spatial and conceptual relationship boundaries in Finnish small-scale communes. *Families, Relationships and Societies*, 13(4), 495-511. <https://doi.org/10.1332/20467435Y2023D000000005>
- Impett, E. A., Beals, K. P., & Peplau, L. A. (2018). Testing the investment model of relationship commitment and stability in a longitudinal study of married couples. In *Love, romance, sexual interaction* (pp. 163-181). Routledge.
- Ito, K., Yang, S., & Li, L. M. W. (2021). Changing facebook profile pictures to dyadic photos: Positive association with romantic partners' relationship satisfaction via perceived partner commitment. *Computers in Human Behavior*, 120(2021), 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2021.106748>
- Irani, Z. B., & Rezaei, T. (2018). The effects of social networking on marital relationships and couples quality of life (Case study: Couples of social networking members in Shiraz). *Iranian Journal of Social Sciences and Humanities Research*, 6(4), 13-20.
- Jabali, O., Hamamra, B., & Mahamid, F. (2024). Modern relationships and social media: exploring the digital dynamics of husband–wife interactions. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1-9. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-04289-3>
- Joel, S., Gordon, A. M., Impett, E. A., MacDonald, G., & Keltner, D. (2013). The things you do for me: Perceptions of a romantic partner's investments promote gratitude and commitment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(10), 1333-1345. <https://doi.org/10.1177/0146167213497801>
- Jordan, N. A., Russell, L., Afousi, E., Chemel, T., McVicker, M., Robertson, J., & Winek, J. (2014). The ethical use of social media in marriage and family therapy: Recommendations and future directions. *The Family Journal*, 22(1), 105-112. <https://doi.org/10.1177/1066480713505064>
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (2020). Research on marital satisfaction and stability in the 2010s: Challenging conventional wisdom. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 100-116. <https://doi.org/10.1111/jomf.12635>
- Keskin, B. (2020). İstatistiksel Güç Bir Araştırmanın Sonuçlarına Etki Eder Mi? Örneklem Büyüklüğüne Nasıl Karar Verilmeli?. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 157-174.

- Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P., & Silvestre, B. S. (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizons*, 54(3), 241-251. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2011.01.005>
- Kim, J. Y., Shim, J. P., & Ahn, K. M. (2011). Social networking service: Motivation, pleasure, and behavioral intention to use. *Journal of Computer Information Systems*, 51(4), 92-101. <https://doi.org/10.1080/08874417.2011.11645505>
- Kingston, P. W., & Nock, S. L. (1987). Time together among dual-earner couples. *American Sociological Review*, 52(3), 391-400. <https://doi.org/10.2307/2095358>
- Latif, K., Weng, Q., Pitafi, A. H., Ali, A., Siddiqui, A. W., Malik, M. Y., & Latif, Z. (2021). Social comparison as a double-edged sword on social media: The role of envy type and online social identity. *Telematics and Informatics*, 56(2021), 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2020.101470>
- Lavner, J. A., Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (2014). Relationship problems over the early years of marriage: Stability or change?. *Journal of Family Psychology*, 28(6), 979-985.
- Lavner, J. A., Weiss, B., Miller, J. D., & Karney, B. R. (2018). Personality change among newlyweds: Patterns, predictors, and associations with marital satisfaction over time. *Developmental Psychology*, 54(6), 1172-1185.
- Lin, J. S., Lee, Y. I., Jin, Y., & Gilbreath, B. (2017). Personality traits, motivations, and emotional consequences of social media usage. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(10), 615-623. <https://doi.org/10.1089/cyber.2017.0043>
- Luttrell, R. (2025). *Social media: How to engage, share, and connect*. Bloomsbury Publishing USA.
- Mahmoud, H., & Shafik, S. A. (2020). The effect of social media on family relationships. *IOSR Journal of Nursing and Health Science*, 9(6), 47-57. <https://doi.org/10.9790/1959-0906034757>
- Marzo, R.R., Jun Chen, H.W., Ahmad, A. *et al.* The evolving role of social media in enhancing quality of life: a global perspective across 10 countries. *Arch Public Health*, 82(28), 1-14. <https://doi.org/10.1186/s13690-023-01222-z>
- Matud, M. P., Ibañez, I., Bethencourt, J. M., Marrero, R., & Carballeira, M. (2003). Structural gender differences in perceived social support. *Personality and Individual Differences*, 35(8), 1919-1929. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(03\)00041-2](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00041-2)
- McDaniel, B. T., Drouin, M., & Cravens, J. D. (2017). Do you have anything to hide? Infidelity-related behaviors on social media sites and marital satisfaction. *Computers in Human Behavior*, 66(2017), 88-95. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.09.031>
- Mehmood, G., Alam, N., & Afzal, S. (2025). Social media usage interpersonal relationship and mental health issues among married individuals. *Journal of Political Stability Archive*, 3(1), 274-294. <https://doi.org/10.63468/jpsa.3.1.19>
- Miller, R. S., Perlman, D., & Brehm, S. S. (2007). *Intimate relationships*. McGraw-Hill Higher Education.
- Morry, M. M., & Sucharyna, T. A. (2016). Relationship social comparison interpretations and dating relationship quality, behaviors, and mood. *Personal Relationships*, 23(3), 554-576. <https://doi.org/10.1111/pere.12143>

- Morry, M. M., & Sucharyna, T. A. (2019). Relationship social comparisons in dating and marital relationships: Adding relationship social comparison interpretations. *The Journal of Social Psychology*, 159(4), 398-416. <https://doi.org/10.1080/00224545.2018.1498826>
- Noller, P., & Feeney, J. A. (1994). Relationship satisfaction, attachment, and nonverbal accuracy in early marriage. *Journal of Nonverbal Behavior*, 18(3), 199-221. <https://doi.org/10.1007/BF02170026>
- O'Day, E. B., & Heimberg, R. G. (2021). Social media use, social anxiety, and loneliness: A systematic review. *Computers in Human Behavior Reports*, 3(2021), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100070>
- Orben, A. C., & Dunbar, R. I. (2017). Social media and relationship development: The effect of valence and intimacy of posts. *Computers in Human Behavior*, 73, 489-498. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.04.006>
- Orehek, E., & Human, L. J. (2017). Self-expression on social media: Do tweets present accurate and positive portraits of impulsivity, self-esteem, and attachment style?. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(1), 60-70. <https://doi.org/10.1177/0146167216675332>
- Reifman, A., Ursua-Benitez, M., Niehuis, S., Willis-Grossmann, E., & Thacker, M. (2020). HappyAnniversary: gender and age differences in spouses' and partners Twitter greetings. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*, 14(1), 54-68. <https://doi.org/10.5964/ijpr.v14i1.3799>
- Riva, G., Wiederhold, B. K., & Cipresso, P. (2016). Psychology of social media: From technology to identity. *The Psychology Of Social Networking: Personal Experience In Online Communities*, 1, 4-14.
- Rosen, D. E., & Surprenant, C. (1998). Evaluating relationships: are satisfaction and quality enough?. *International Journal Of Service Industry Management*, 9(2), 103-125. <https://doi.org/10.1108/09564239810210451>
- Rusbult, C. E., & Van Lange, P. A. (2003). Interdependence interaction and relationships. *Annual Review of Psychology*, 54(1), 351-375. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.54.101601.145059>
- Salari, N., Zarei, H., Hosseinian-Far, A., Rasoulpoor, S., Shohaimi, S., & Mohammadi, M. (2025). The global prevalence of social media addiction among university students: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Public Health*, 33(1), 223-236. <https://doi.org/10.1007/s10389-023-02012-1>
- Sanders, G. S., & Suls, J. (1982). Social comparison, competition and marriage. *Journal of Marriage and the Family*, 44(3), 721-730. <https://doi.org/10.2307/351592>
- Sciara, S., Contu, F., Bianchini, M., Chiocchi, M., & Sonnewald, G. G. (2023). Going public on social media: The effects of thousands of Instagram followers on users with a high need for social approval. *Current Psychology*, 42(10), 8206-8220. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02172-x>
- Sharifian, N., & Zahodne, L. B. (2020). Social media bytes: Daily associations between social media use and everyday memory failures across the adult life span. *The Journals of Gerontology: Series B*, 75(3), 540-548. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbz005>

- Shakeri, S. S., Aghamohammadian Sharbaf, H., & Aghili, S. M. (2019). Mediating role of attitude towards betrayal and marital conflict in relation between using virtual social networks and emotional divorce. *Journal of Community Health Research*, 8(4), 220-227. <https://doi.org/10.18502/jchr.v8i4.2077>
- Shao, G. (2009). Understanding the appeal of user-generated media: a uses and gratification perspective. *Internet Research*, 19(1), 7-25. <https://doi.org/10.1108/10662240910927795>
- Simpson, J. A. (1987). The dissolution of romantic relationships: Factors involved in relationship stability and emotional distress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(4), 683-692. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.4.683>
- Siregar, E. H., Marliyah, M., & Yanti, N. (2025). Social media and lifestyle shape student purchasing patterns. *Academia Open*, 10(2), 10-21. <https://doi.org/10.21070/acopen.10.2025.11070>
- Sprecher, S. (2011). The influence of social networks on romantic relationships: Through the lens of the social network. *Personal Relationships*, 18(4), 630-644. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01330.x>
- Tandon, A., Dhir, A., & Mäntymäki, M. (2021). Jealousy due to social media? A systematic literature review and framework of social media-induced jealousy. *Internet Research*, 31(5), 1541-1582. <https://doi.org/10.1108/INTR-02-2020-0103>
- Taprial, V., & Kanwar, P. (2012). *Understanding social media*. Bookboon.
- Tiryaki, S., & Karakuş, M. (2018). Evli bireylerin sosyal medya kullanımları üzerine bir saha araştırması. *Kurgu*, 26(3), 422-443.
- Trillingsgaard, T., Baucom, K. J., & Heyman, R. E. (2014). Predictors of change in relationship satisfaction during the transition to parenthood. *Family Relations*, 63(5), 667-679. <https://doi.org/10.1111/fare.12089>
- Turel, O., & Serenko, A. (2012). The benefits and dangers of enjoyment with social networking websites. *European Journal of Information Systems*, 21(5), 512-528. <https://doi.org/10.1057/ejis.2012.1>
- Utz, S., & Beukeboom, C. J. (2011). The role of social network sites in romantic relationships: Effects on jealousy and relationship happiness. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 16(4), 511-527. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2011.01552.x>
- Uusiautti, S., & Määttä, K. (2017). Will social media strengthen or threaten romantic love?. *Journal of Social Sciences*, 6(4), 709-725. <https://doi.org/10.25255/jss.2017.6.4.709.725>
- Wang, T. (2017). Social identity dimensions and consumer behavior in social media. *Asia Pacific Management Review*, 22(1), 45-51. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2016.10.003>
- Wang, W., Wang, M., Hu, Q., Wang, P., Lei, L., & Jiang, S. (2020). Upward social comparison on mobile social media and depression: The mediating role of envy and the moderating role of marital quality. *Journal of Affective Disorders*, 270, 143-149. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.03.173>

- Yang, N., & Crespi, B. (2025). I tweet, therefore I am: a systematic review on social media use and disorders of the social brain. *BMC Psychiatry*, 25(1), 1-37. <https://doi.org/10.1186/s12888-025-06528-6>
- Zimmer-Gembeck, M. J., & Petherick, J. (2006). Intimacy dating goals and relationship satisfaction during adolescence and emerging adulthood: Identity formation, age and sex as moderators. *International Journal of Behavioral Development*, 30(2), 167-177. <https://doi.org/10.1177/0165025406063636>

AİLE VE SOSYAL MEDYA: TÜRK-İSLAM AİLE YAPISINDA DİJİTAL ETKİLEŞİMİN PSİKOSOSYAL ETKİLERİ

Adnan KALKAN¹

ÖZET

Günümüzde sosyal medya hayatın her alanını etkilediği gibi aile yapısını da derinden etkilemiştir. Değer aktarımından iletişim biçimlerine, günlük yaşamdan bakış açısına, psikolojik alandan sosyal ve bilişsel alana, kısacası her alanda aileyi dijital-sosyal medyadan etkilenmiştir. Az sayıda olumlu etkisi söz konusu olduğu gibi genel anlamda olumsuz etkilere yol açmıştır.

Bu çalışma, sosyal medyanın çocuk ve ergenlere değer eğitimi aktarımı, aile mahremiyeti, aile içi iletişim dinamiklerine etkisi, sosyal medyanın ailede milli ve manevi değerlere etkisi, dijital oyunların manevi değerler ve bilişsel etkisi incelenecektir.

Bu çalışmada literatür taraması ve aile danışmanlığı gözlemlerinden yararlanılmıştır. Bulgular, sosyal medyanın aile mahremiyetine zarar verme, sosyal medyanın aile iletişim bağlarını zayıflatma, ailede çocuk ve gençlerde kimlik ve şahsiyet karmaşası oluşturma benzeri riskleri barındırdığı; sosyal medya bilinçli kullanıldığında ise bilgilenme, eğitim, gelişim ve kültür aktarımında faydalı olabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak ailelerin sosyal medya kullanımı risklerinin farkına varması; sosyal medyayı bilinçli kullanarak değer temelli bir yaklaşımla, aile çocuk ve gençlerde dijital ve sosyal medya faydasını üst düzeye çıkarılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Sosyal Medya, Dijital Oyun, Mahremiyet, Değer Aktarımı, Türk-İslam Aile Yapısı

FAMILY AND SOCIAL MEDIA: PSYCHOSOCIAL EFFECTS OF DIGITAL INTERACTION IN TURKISH-ISLAMIC FAMILY STRUCTURE

Adnan KALKAN, Consultant

0000-0001-6142-098X

Special Career Family Counseling Center, Adana, Turkey

Email: adnankalkan01@gmail.com

ABSTRACT

Today, social media has profoundly affected family structure, as it has every aspect of life. From value transmission to communication styles, from daily life to perspective, from the psychological to the social and cognitive, in short, every aspect of family life has been

¹ **Uzman,** Özel Kariyer Aile Danışma Merkezi, Adana / Türkiye. E-posta: adnankalkan01@gmail.com. Orcid: [0000-0001-6142-098X](https://orcid.org/0000-0001-6142-098X)

affected by digital social media. While there are a few positive effects, it has generally led to negative effects.

This study will examine the effects of social media on value education transmission to children and adolescents, family privacy, family communication dynamics, the impact of social media on national and spiritual values within the family, and the spiritual and cognitive effects of digital games.

This study utilizes literature reviews and observations from family counseling. The findings indicate that social media poses risks such as damaging family privacy, weakening family communication bonds, and creating identity and personality confusion in children and adolescents within the family; however, when used consciously, social media can be beneficial in terms of information, education, development, and cultural transmission.

In conclusion, it is recommended that families become aware of the risks of social media use and maximize the benefits of digital and social media for children and young people by using social media consciously and with a value-based approach.

Keywords: Family, Social Media, Digital Games, Privacy, Values Education, Turkish-Islamic Family Structure

1. Giriş

Aile, insanın doğduğu andan itibaren aidiyet başta olmak üzere birçok duyguyu yaşadığı ve davranışı edindiği en önemli ve ilk sosyal kurumdur. Bir fert olarak kişiliğinin geliştiği, davranış biçimlerinin şekillendiği, değer sistemlerinin oluştuğu, şahsiyet ve kimliğin inşa edildiği ve yerleştiği kurumdur. Ferdin rol model olarak manevi kimliğini kazandığı ve yerleştirdiği kurum yine ailedir. Aile kurumunun bu önemi, Türk-İslâm medeniyetinde aileye büyük değer verilmesine vesile olmuştur. Çünkü değerler ailede kazanılır, yaşanır ve sonraki kuşağa aktarılır, anlayışı hâkimdir.

Türk-İslâm medeniyetinin aileye verdiği bu öneme rağmen, son zamanlarda aile bağları çok ciddi anlamda zayıflamıştır. Bu bağların zayıflamasındaki en önemli sebeplerin başında ise, teknolojik ilerlemeler sonucunda gelişen dijitalleşmedir. Dijitalleşme bütün toplumlarda büyük etki göstermesiyle birlikte, Türk-İslâm toplumlarında da aile bağlarını sosyal platformlarla, çevrim içi oyunlarla ve dijital iletişimle zayıflatmıştır. Sosyal medya ve çevrimiçi oyunların hızlı bir şekilde yayılması ve ulaşımının kolay olması, ailede fertlerin yaşam tarzlarını değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Bu değişim ve dönüşüm aile içi iletişim dinamiklerini zayıflamış, iletişim biçimlerini değiştirmiş, aile içi rolleri değiştirmiş, mahremiyet anlayışını zayıflatmış, değer aktarımını ise temelinden etkilemiştir. Kadim Türk-İslâm aile medeniyeti, bu değişimle ciddi anlamda sarsılmış, her ne kadar yıkılma aşamasına gelmese de bireyselleşmenin ve sekülerliğin etkisi ile yıkıma karşı karşıya kalmıştır. Nüfus artış oranları buna delildir. Özellikle sosyal medyanın yanında, aile medeniyetine ciddi zarar veren televizyon dizileri, aileyi bu yıkıma karşı karşıya getirmiştir.

Biz bu çalışmamızda sosyal medya ve dijitalleşmenin aile üzerindeki psikososyal etkilerini değerlendirerek, sorun alanlarını tespit ederek çözüm önerileri sunmaya çalışacağız.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmamızda, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmamızdaki amacımız, dijitalleşmenin Türk-İslâm aile kurumu üzerindeki olası etkilerini yine Türk-İslâm aile yapısı bağlamında çok yönlü olarak analiz etmektir. Çalışmamızda nitel veriler literatür taraması ve aile danışmanlık süreçlerinden sağlanan gözlemlerle desteklenmiştir.

2.2. Örneklem

Adana ilinde bulunan aile danışma merkezine başvuran ailelerden 2022-2024 yıllarında elde edilen vaka örnekleri ve gözlem notlarından oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu bildiride kullanılan veriler, akademik makaleler, kitaplar, sosyal medya kullanımı ile ilgili sahada yapılan araştırmalar ve aile danışmanlığı notlarından toplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada yer alan veriler içerik analizi yöntemi ile başlıklar altında sınıflandırılıp yorumlanmıştır. Mahremiyet algısı medya okuryazarlığı ve dijital oyunlar iletişim biçimleri sosyal medya kullanımı benzeri konular çerçevesinde bütüncül analiz yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Sosyal Medyanın Aile Kurumuna Etkisi

Büyüksener (2009) Bireylerin sınırları belirlenmiş bir sistem içinde halka yarı/açık profil oluşturmaya, bağlantıda olduğu diğer kullanıcıların listesini açıkça vermesine, bu diğer kullanıcıların sistemdeki listelenmiş bağlantılarını görmesine ve aralarında gezmesine izin veren web tabanlı hizmetlerin tümüne sosyal ağlar denmektedir, şeklinde açıklar. Sosyal medya iletişim konusunda, her ne kadar iletişimi hızlandırmış olsa da aile içerisinde fertlerin iletişimini zayıflamıştır. Karı-koca arasındaki ilişki ve iletişimde ilgisizlik, duygusal kopukluk, kıyaslama ve tahammülsüzlük artmıştır. Özellikle aile danışma seanslarında yapılan gözlemlerden eşler arasındaki sosyal medya kullanımı ve bağımlılığına bağlı olarak eşler arasında ilgisizlik, güven problemleri ve hatta sadakatsizlik gibi sorunlar arttığı tespit edilmiştir. Çocuklar arasında şiddete, eşler arasında iletişim kopukluklarına sosyal medya sebep olmaktadır. Anne babalar sosyal medyada geçirdikleri zaman sebebiyle çocuklarıyla ilgilenememekte, çocuklar ise dijital oyun sebebiyle anne babasıyla yeterli iletişim kuramamaktadır. Denebilir ki, sosyal medya, aile içerisinde fertlerin yalnızlaşmasına sebep olmuştur.

3.2. Çocuk ve Gençlere Değer Aktarımı

Değerler, toplumun geneli tarafından kabul edilen ortak kavramlardır (Tarhan, 2017). Kişinin davranışlarını düzene koymayı sağlayan sistemler bütünü (Güngör ve Işık, 1976: 18) olarak

da ifade edilen değerler, bir nevi toplumsal kontrol mekanizması işlevini görür (Karaca, 2019: 1). Değer aktarımı Türk-İslâm aile kültüründe anne baba tarafından geleneksel şekilde sözlü ve davranışsal yöntemle çocuklara kazandırılır. Hatta bazen dede ve nine tarafından kültür aktarımı gerçekleştirilir. Ailenin sosyal ortamı, kültür aktarımı açısından yine anne baba tarafından düzenlenir. Anne baba kendi değerlerini çocuklara aktarır ve çocuklarının fitrat ve inanç kodlarıyla yetişmelerine vesile olurlardı. Bu değerlerle yetişen çocuk ise anne babanın değerleri ile değer kazanırdı. Öyle ki atalarımız “armut dibine düşer” atasözünü bu anlamda kullanırlardı. Ancak günümüzde dijitalleşme ile birlikte değer aktarımının anne baba tarafından verilmesi sekteye uğramıştır. Youtuber’lar, sosyal medya fenomenleri, oyun karakterleri çocuklarımız tarafından rol model alınmakta ve bunların vermiş oldukları kültür kodlarımıza aykırı mesajları kendi kimlik ve kişiliğine çocuklarımız yerleştirmektedir. Bu kişilerin ahlak ve değer yargıları olmadığı gibi milli manevi değerlerden de birçoğunun uzak olduğu kendi yaptıkları programlardan anlaşılmaktadır. Değer aktarımı aile tarafından ciddiyetle programlı ve planlı bir şekilde aktarılmadığı takdirde, çocuklar ve gençler sosyal medya ve oyun kahramanlarının aktarımlarını şahsiyetine yerleştireceklerdir. Bu da milli ve manevi anlamda ailede büyük hasar anlamı taşır.

3.3. Aile Mahremiyeti

Mahremiyetin, “bir insanı diğerlerinden farklılaştıran özellikler, tercihler, sırlar ve hayatın her alanını sarmalayan kendine özgülük çerçevesi”(Yılmaz, 1999-2000) şeklinde tanımlanabilir. Günümüzde dijitalleşme ve sosyal medyanın Türk-İslâm aile kültürüne verdiği en büyük zarar denebilir ki mahremiyet alanındadır. Çocuklarının mahremiyetini sosyal medyada paylaşanlar olduğu gibi, sosyal medyada kendi çektikleri videolarla aile içi huzursuzluk ve boşanmaya kadar sebep olan eşler de söz konusudur. Eşler bazen kendi bazen ailesi bazen de çocuklarının mahremiyetini hiçe sayarak sosyal medyada paylaşımlar yapması sebebiyle tartışmalara sebep olmakta ve bu da aile içi huzurun hasar almasına yol açmaktadır. Ayrıca çocuklar anne babalarının sosyal medyadaki sörflerini ve özellikle yine televizyon programlarındaki milli ve manevi değerlerimize aykırı programları görünce, bir nevi onları rol model almakta ve kendileri de zamanla değer aşınımı yaşayabilmektedir. Yine aile danışma seanslarındaki gözlemlerimize göre, sohbet odalarında ve çeşitli sosyal medya hesaplarında eş tarafından yapılan görüşmeler zamanla aldatmaya kadar gidebilmekte ve aile mahremiyetine ve sadakatine ciddi anlamda zarar verebilmektedir. Aile mahremiyetini korumak için sosyal hayatta geçerli olan mahremiyet sınırlıkları, sosyal medyada da geçerli olabilmelidir.

3.4. Aile İçi İletişim ve Sosyal Medya

“Aile içi iletişim, eşler, ebeveyn-çocuk, kardeşler arası iletişim ve kuşaklar arası iletişim aklı gelmektedir” (Baran 2004: 31). Dijital sosyal medya araçları her ne kadar aile içerisinde ve toplumda iletişimi kolaylaştırıyorsa da, ya da kolaylaştırıyor gibi görünse de yüz yüze iletişimin yerini alması sebebiyle eşler arasında ve ailede duygusal bağı zayıflatmakta ve etkileşimi azaltmaktadır. Aynı evde bedenlen birlikte, zihnen farklı yerlerde ve birbirinden uzakta birer fert olmaktadır. Sohbet, muhabbet, ortak etkinlik, paylaşım, birlikte kaliteli zaman geçirme gibi aile içi iletişim dinamiklerini ciddi anlamda zayıflatmaktadır. Aile danışmanlığı seanslarında edindiğimiz gözlemlere göre artık aynı evin içerisinde eşler

mesajlaşma platformlarını kullanabilmekte yani birbiriyle aynı evde mesaj yöntemiyle haberleşebilmektedir. Çocuklar kendi odasında, eşler biri salonda diğeri yatak odasında sosyal medya ve dijital oyunlar ile birbirinden kopmaktadır. Hatta bazen bu kopuşlar duygusal uzaklaşmaya ve zamanla boşanmaya kadar gidebilmektedir. Ayrıca çocuk eğitimi bu anlamda sekteye uğramaktadır.

3.5. Dijital Oyunların Bilişsel, Sosyal ve Maneviyata Etkisi

Dijital oyunlar bilgisayar, akıllı telefon, tablet gibi dijital ekranda oynanan oyunlardır (Kalkan, 2021). Suak (2019), Yengin (2012)'den aktardığına göre, dijital oyun; şekil ve değişkenlik gösteren, oyun oynayanın da oyuna dâhil olduğu, bireylerin birbirleriyle iletişim içinde bulunduğu ortamdır. Dijital oyunlar zevk almak, zaman geçirmek, para kazanmak, kendini kanıtlamak gibi sebeplerle oynanmaktadır. Bu oyunlar, yapılan bilimsel araştırmalarla nörobilişsel, biyolojik ve fizyolojik rahatsızlıklara sebep olduğu kanıtlanmıştır. Ayrıca sabır ve tahammül seviyesinin düşmesi ile ders çalışma süresinde azalma, derslerde odaklanamama, akademik başarının düşmesi, sosyal ortamda yalnızlık gibi birçok problemi beraberinde getirmektedir. Yine sosyal medyada bu oyunları oynayan birçok gencin felç geçirme, görme yetisini yitirme gibi rahatsızlıklara sebep olduğu gözlenmiştir. Öğrenmenin temel dinamikleri olan konsantrasyon, dikkat, hafıza ve mantık mahkemeyi zayıflattığı araştırmalarda mevcuttur. Yine dijital oyunların birçoğunda İslam dinine yönelik itibarsızlaştırma ve İslamafobi çocuklarımıza aşılama çalıştığı literatür ve yapılan gözlemlerde mevcuttur. Şiddet, cinsellik ve ahlak dışı içerikler dijital oyunlarda yer almaktadır. Dijital oyunlar yerine kutu oyunlarının ve kaliteli vakit geçirmenin nesil yetiştirmede çok daha büyük olumlu etkisi olacaktır.

3.6. Sosyal Medyanın Yanlış Kullanımının Aileye Olumsuz Etkisi

Sosyal medya, aile ilişkileri ve dinamiklerini etkiler (Dilber, 2019). Sosyal medya mecraların bilinçsiz bir şekilde kullanılması, aile içerisinde birçok iletişim ve duygusal probleme sebep olabilmektedir. Özellikle eşlerin sohbet odalarında yer alması birbirine sadakatinin azalması ve güveninin sarsılmasına sebep olabilmekte, bu da önce iletişim problemlerine ardından boşanmalara kadar gidebilmektedir. Uzun zaman sosyal medyada vakit geçirerek ailedeki sorumluluklarını ihmal etmek ailede paylaşılması gereken sorumlulukların bir eşe yüklenmesi aile iletişim bağlarını zayıflatmaktadır. Eşler sosyal medyayı ve dijital araçların amaca uygun ve aile içi iletişimi sarsmayacak şekilde kullanması bu anlamda aile içi iletişimi güçlendirecektir ve eşler arası muhabbet güçlendiği taktirde aile medeniyeti inşa edilecektir.

3.7. Medya Okuryazarlığı ile Medyanın Faydalı Kullanımı

Medya okuryazarlığının ne olduğuna dair çeşitli tanımlar mevcuttur. Temel olarak medya okuryazarlığı çeşitli biçimlerde mesajlara ulaşma, analiz etme, değerlendirme ve iletme yeteneğidir (Koltay, 2011: 212). Dijital araçlar ve medyayı bilinçli kullanmak aile içi bağları kuvvetlendirmektedir. Zaman yönetimini sağlamak ve eşlerin çocuklarla birlikte birbirine vakit geçirmelerine vesile olmaktadır. Bu da ancak medya okuryazarlığı ile mümkündür. Her aile mutlaka medya okuryazarlığı eğitimi almalı ya da bu konuda kendini okumalarla yetiştirmelidir. Eşlerin sosyal medyada geçirecekleri zaman ve kullanacakları sosyal medya

ağları ya da platformları medya okuryazarlığıyla öğrenilebilir. Aile danışmanlık uygulamalarında medyayı bilinçli kullanan ve dijital araçları amacına uygun kullanan aile fertlerinde dijital araçlar ve sosyal medyanın aileyi daha az olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Bu anlamda aile içi iletişimi pozitif anlamda güçlendirmek aile bağlarını sağlamlaştırmak aile içerisinde kaliteli vakit geçirmek ve huzurlu yuvalar tesis etmek için medya okuryazarlığı önemli bir yere sahiptir.

4. Sonuç ve Öneriler

4.1.Sonuç

Dijitalleşme bütün gerçekliğiyle hayatımıza girmiş ve hayatımızı her yönden kuşatmıştır. Dijital ve sosyal medya artık hem aile hem iş hayatımızda hem de sosyal hayatta vazgeçilmez bir yere oturmuştur. Bu durumda bütün bütün terk etmek mümkün olmadığından sosyal medya ve dijital araçları birer araç yaparak, yani tehdit olabilecekken fırsata dönüştürerek, bilinçli kullanımla aile hayatına katkı sağlamaya araç edilmelidir. Hem psikososyal hem manevi zarar verme potansiyelinde olan dijital ve sosyal medya araçları, bilinçli kullanım ile faydaya çevrilebilecektir. Türk-İslâm aile yapısının temel dinamiklerini korumak ve aile medeniyetimizi yeniden ihya etmek için sınırlılık ve kontrollü kullanım ile dijital ve sosyal medyadan faydalanılmalıdır. Ayrıca dijital oyunların zararları göz önünde bulundurularak çocuklarımıza alternatif kutu oyunları ve bunlarla etkili vakit geçirme ile bu zarardan muhafaza ederek onlara fayda sağlamaya çalışmalıyız.

4.2. Öneriler

- Aile kendi içerisinde dijital ve sosyal medya araçlarını faydalı kullanmaya çalışmalı.
- Okullarda medya okuryazarlığı dersi mutlaka tercih edilmeli.
- Uzmanlar bu konuda daha fazla içerik üretmeli.
- Aile içerisinde sosyal ve dijital medya kullanımına yönelik ortak alanlar ve sınırlar belirlenmeli.
- Dijital sosyal medyaya yönelik mahremiyet eğitimi erken yaşta çocuklara verilmeli.
- Milli ve manevi değerlere yönelik içerikler teşvik edilmeli ve desteklenmeli.
- Okullardan ve sivil toplum kuruluşlarında anne babalara yönelik medya okuryazarlığı eğitim seminerleri artırılmalı.
- Okullarda psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenlerine medya okuryazarlığı eğitici eğitimi verilmeli.
- RTÜK sosyal medyayı da denetlemeli.
- Diyanet, aile bakanlığı ve milli eğitim bakanlığı koordinasyonunda ailelere yönelik dijital danışmanlık ve rehberlik uygulamaları artırılmalı.
- Belediyeler çocuklara yönelik etkinlik alanlarını arttırmalı.
- TV kanallarında ve sosyal medya platformlarında bilinçli kullanım ile ilgili içerikler artırılmalı.
- Hastanelerde dijital bağımlılık klinikleri açılmalı.
- Dijital bağımlılığa karşı bütüncül bir önleme hareketi başlatılmalıdır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Dijital Ebeveynlik Rehberi*.
- Büyüksener, E. (2009, Aralık). Türkiye’de sosyal ağların yeri ve sosyal medyaya bakış. 14. Türkiye’de İnternet Konferansında Sunulan Bildirileri. Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Dilber, F. (2019), Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 33, Aralık 2019.
- Güngör, E. ve Işık, E. (1976). Ahlak. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- Kalkan, A. (2021) Teknoloji Bağımlılığı ve Bilinçli Medya Kullanımı, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Karaca, S.S. (2019). Çizgi Filmlerde Değerler Eğitimi, Değerler Eğitimi Açısından Rafadan Tayfa Çizgi Filminin İncelenmesi. İzmir Katip Çelebi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir
- Koltay, T. (2011). “The Media and The Literacies: Media Literacy, Information Literacy, Digital Literacy”, Media Culture Society, 33(2) s.211-221.
- Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımında Sosyal Medya Kullanımı: Bir Durum Çalışması, Tuğba Özdiñ, Bahçeşehir Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2014
- Saygılı, S. (2022). *Aile Terapisi Rehberi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Suak S., Lisede Okuyan Öğrencilerde Dijital Oyun Bağımlılığı, Aleksitimi Karakter Özelliği Ve Gözlerden Zihin Okuma Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, 2019.
- Tarhan, N.(2017), Değerler Psikolojisi ve İnsan Güzel İnsan Modeli, Timaş Yayınları, 10. Baskı, İstanbul.
- Yılmaz Fikret, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair”, Toplum ve Bilim, 83 (Kış1999/2000), (92-110).

KADIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İLETİŞİM BECERİLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Mümine TEZDİĞ¹
Erol YILMAZ²

ÖZET

Bireylerarası etkileşim, insan yaşamının temel bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle üniversite dönemi, genç yetişkinlerin yoğun sosyal etkileşimler yaşadığı ve iletişim becerilerinin belirgin şekilde anlam kazandığı kritik bir gelişim evresini temsil etmektedir. Bu süreçte, aile yapısı ve sosyodemografik özellikler bireylerin iletişim becerilerinin gelişiminde temel belirleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, kadın üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin sosyodemografik faktörlerle ilişkisini sistematik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Kırıkkale Üniversitesi'nin 12 fakültesinde öğrenim gören 600 kadın öğrenci üzerinde yürütülmüş kesitsel bir çalışmadır. Veri toplama aracı olarak geçerlik ve güvenirliği kanıtlanmış "İletişim Becerileri Ölçeği" ve "Kişisel bilgi Formu" kullanılmıştır. Toplanan verilerin analizinde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Anket sonuçları istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Fakülteler arasında, anne ve babanın birliktelik durumu, annenin eğitimi düzeyi ve arkadaşlık kurmada güçlük gibi değişkenlerde iletişim becerileri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0.05$). Ancak babanın eğitim düzeyi, anne ve babanın çalışma durumlarında ise anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir. Araştırma bulguları, üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin fakülte türü, aile yapısı ve sosyodemografik özellikler gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Eğitim Fakültesi öğrencilerinin diğer fakültele kıyasla daha yüksek iletişim becerisi puanları elde etmesi, mesleki eğitimin bu becerilerin gelişimindeki rolünü destekler niteliktedir. Ayrıca, anne eğitim düzeyi ve aile bütünlüğünün iletişim becerileri üzerindeki anlamlı etkisi, aile ortamının iletişim yeterliliklerinin şekillenmesindeki kritik rolünü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim becerileri, aile, üniversite öğrencileri

¹ Sosyal Çalışmacı, Kırıkkale Üniversitesi, Engelsiz Yaşam Birimi, m.tezdig@kku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6850-7532>

² Profesör Doktor, Kırıkkale Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, erolyilmaz@kku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6689-1745>

AN EXAMINATION OF FEMALE UNIVERSITY STUDENTS COMMUNICATION SKILLS ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Mümine TEZDİĞ¹
Erol YILMAZ²

ABSTRACT

Interpersonal interaction constitutes one of the fundamental components of human life. The university period, in particular, represents a critical developmental stage where young adults engage in intensive social interactions and where communication skills gain significant meaning. During this process, family structure and sociodemographic characteristics emerge as key determinants in the development of individuals' communication skills. This study aims to systematically examine the relationship between female university students' communication skills and sociodemographic factors. The research is a cross-sectional study conducted with 600 female students from 12 faculties at Kırıkkale University. The data collection instruments included the validated and reliable "Communication Skills Scale" and a "Personal Information Form." The collected data were analyzed using one-way analysis of variance (ANOVA) and independent samples t-test. The survey results were statistically analyzed. Statistically significant differences in communication skills were found across faculties and in variables such as parental cohabitation status, mother's education level, and difficulty in making friends ($p<0.05$). However, no significant differences were detected in father's education level or parents' employment status. The research findings reveal that university students' communication skills show significant variations according to faculty type, family structure, and sociodemographic characteristics. Notably, students from the Faculty of Education achieved higher communication skill scores compared to other faculties, supporting the role of professional training in developing these skills. Furthermore, the significant impact of mother's education level and family integrity on communication skills highlights the crucial role of family environment in shaping communication competencies.

Keywords: Communication skills, family, university students

1. GİRİŞ

İnsan yaşamının sosyal temelini oluşturan iletişim, bireyin psikolojik iyi oluşunu doğrudan etkileyen karmaşık bir süreçtir. Üniversite dönemi özellikle genç yetişkinlerin sosyal çevrelerini genişlettiği, yeni ilişkiler kurduğu ve iletişim becerilerinin yaşam kalitesi üzerindeki belirleyici rolünü deneyimlediği kritik bir gelişim evresidir. Bu dönemde bireylerin

¹ Social Worker, Kırıkkale University, Vocational School of Health Services, m.tezdig@kku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6850-7532>

² Professor, Kırıkkale University, Department of Information and Records Management, erolyilmaz@kku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6689-1745>

sosyal uyumlarını ve psikolojik dayanıklılıklarını şekillendiren etkenler arasında aile yapısı ile çeşitli sosyodemografik özelliklerin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Bireyin yaşamını sürdürebilmesi ve uyum sağlayabilmesi, çevresiyle kurduğu ilişkilerin niteliğiyle yakından bağlantılıdır. İnsan, fiziksel, zihinsel ve duygusal ihtiyaçlarını güvence altına almak için çevresindeki kişilerle denge kurmaya çalışan, sosyal ve dinamik bir varlıktır (Vatankhah ve arkadaşları, 2013). Bu varlık, aynı zamanda değişen dünyayla uyum sağlama ve farklı kültürlerle etkileşim içinde olma sürecini de aktif bir şekilde deneyimlemektedir.

Dijital çağda her gün büyük miktarda bilgi iletilmekte, alınmakta ve analiz edilmektedir. Etkili iletişim, yalnızca bilgi aktarmak değil, aynı zamanda bu bilginin ardında yatan duyguları da anlamaktır. Bu beceri, okul, iş ve sosyal yaşamda ilişkileri güçlendirir, iş birliğini artırır ve problem çözme sürecini kolaylaştırır (Ansari ve ark., 2022). İletişim, günümüz dünyasında her alanda etkin bir biçimde varlık göstererek, toplumsal, kültürel ve teknolojik açılardan farklı biçimlerde kendisini ortaya koymaktadır. Bu durumda iletişimin birçok farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre iletişim, "duygu, düşünce ya da bilgilerin her türlü yöntemle başka bireylere iletimi; bildirişim, haberleşme, iletişim" olarak ifade edilmektedir (TDK, 2025). Başka bir ifadeyle iletişim, "*bilgiyi üretme aktarma ve anlamlandırma sürecidir*" (Dökmen, 2008). İletişim, kişilerarası ilişkilerin temel taşı olarak her bireyin yaşamında kritik bir rol oynar. Bireyler, sahip oldukları duygu ve düşünceleri iletişim aracılığıyla ifade ederek hem kendi mutluluklarını şekillendirme hem de içinde bulundukları sosyal çevrenin refahına katkıda bulunma imkânı elde ederler (Bingöl ve Demir, 2011). İletişim becerileri ise, "bireyin, sahip olduğu duygu, düşünce ve bilgileri karşındakine aktarabilmesi, etkin bir şekilde dinleme yapabilmesi, empati kurabilmesi, sözlü veya sözsüz yollarla ilişki geliştirebilmesi ve bu ilişkiyi sağlıklı biçimde sürdürebilmesi yetkinliği" olarak tanımlanmaktadır (Gündüz, 2023). Başka bir yaklaşıma göre iletişim becerileri, bireyin toplumsal rolünün sorumluluklarını kabul etmesine ve özellikle kişilerarası ilişkileri kendine veya başkalarına zarar vermeden etkili bir şekilde sürdürebilmesi başta olmak üzere, günlük ihtiyaç ve talepleriyle baş etmesine yardımcı olmasıdır (Shahri ve ark., 2021).

İletişim becerileri, kişilerarası nitelikleri ve sosyal yetenekleri içeren, hedeflere ulaşmak için gerekli olan özelliklerdir. Bu beceriler "soft skills" olarak adlandırılır. Çünkü bireylerin başkalarını "okuyabilmesini" sağlayan duygular veya öngörülerle ilişkilidir. Hemen hemen tüm mesleklerde ihtiyaç duyulan bu beceriler, iş ortamında etkili iletişim kurmak ve eyleme geçebilmek açısından kritik öneme sahiptir. Bazı kişiler bu becerilere doğuştan sahip olsa da bazıları için bu yetkinliklerin gelişmesi daha fazla çaba gerektirir. Yükseköğretim kurumlarında ise, öğrenciler çoğunlukla yalnızca akademik başarıya odaklanmakta, "soft skills" olarak adlandırılan bu iletişim ve sosyal becerileri geliştirmeye yeterince önem vermemektedir (Hawamleh ve Al-Mafraq, 2019).

Üniversite ortamı, bireylerin yalnızca akademik bilgi ve becerilerini geliştirdikleri bir yer olmayıp aynı zamanda sosyal, duygusal ve manevi anlamda olgunlaşmalarına da katkı sağlayan bir süreci kapsar. Üniversite öğrencilerinin manevi iyi oluş düzeyi, pek çok faktörün

bir arada etkileşimiyle şekillenmekte olup, bu faktörlerin en önemlilerinden biri de, bireylerin sahip olduğu iletişim becerileridir. İletişim becerileri, bireyin duygusal ihtiyaçları doğrultusunda kendini ifade edebilmesine, çevresindeki bireylerle etkili iletişim kurabilmesine ve empati yapabilmesine olanak tanır. Bu tür etkileşimler hayatın her döneminde farklı biçimlerde ortaya çıkabilmekle birlikte, en belirgin şekilde ergenlik döneminde gözlemlenir. Ergenlik sürecinde anne ile kız çocuğu arasındaki ilişki, karmaşık ve yoğun duygusal dinamikleri içeren bir nitelik taşır. Kız çocuklarının sağlıklı bir ergenlik geçirmesi, özellikle anne ile kurulan duygusal bağın güçlü olmasıyla yakından ilişkilidir. Bununla birlikte, yetişkin çocuklar arasında kadınların aile içi sorunlara karşı daha duyarlı olduğu ve kişiler arası çatışmaları içselleştirme eğiliminin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Kelley ve ark, 2008). İletişim becerilerinin ve eğitimsel uyumun öğrencilerin akademik iyi oluşunu geliştirmedeki önemi göz önüne alındığında, bu becerileri etkileyen faktörleri tanımak ülkenin eğitim sistemi açısından temel bir gereklilik olarak görülmektedir (Shalian, 2021).

Alanyazın incelendiğinde, iletişim becerilerinin gelişiminde ailesel faktörlerin önemine işaret eden çok sayıda çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Balcı ve Yılmaz'ın (2019) yaptığı araştırma, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve aile içi iletişim kalitesinin bireylerin sosyal becerileri üzerinde anlamlı bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Benzer durumda, Durualp ve Aral'ın (2018) çalışması, aile bütünlüğünün korunduğu ortamlarda yetişen bireylerin daha yüksek düzeyde iletişim becerisine sahip olduğunu göstermiştir. Eğitim ortamının iletişim becerileri üzerindeki etkisine ilişkin olarak ise, Milli ve Yağcı'nın (2017) araştırması, öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin diğer bölüm öğrencilerine kıyasla daha gelişmiş olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, mesleğe yönelik eğitim süreçlerinin iletişim becerilerinin gelişiminde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Sosyodemografik değişkenlerden özellikle anne eğitim düzeyinin ve baba eğitim düzeyinin bireylerin iletişim becerileri üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Kaya ve Sarıcam'ın (2020) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, annenin eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyinin iletişim becerileri açısından anlamlı bir fark yarattığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgu, anne ve babanın çocuk yetiştirme sürecindeki birincil rolünün iletişim becerilerinin kazanılmasındaki etkisini destekler niteliktedir. Ancak literatürdeki bazı çalışmalar, öğrencilerin iletişim becerileri ve akademik bağlılıkları ile ebeveynlerinin eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır (Ergüney ve Tepe, 2023). Bu durum, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin tutarlı bir şekilde gözlemlenemediğine işaret etmekte olup, farklı araştırma bulgularının varlığına dikkat çekmektedir.

Arkadaşlık ilişkileri bağlamında ise, Balcı ve Ersanlı'nın (2006) çalışması, sosyal ilişki kurmada güçlük yaşayan bireylerin iletişim becerilerinin de sınırlı kaldığını göstermiştir. Bu durum, sosyal etkileşim fırsatlarının iletişim becerilerinin gelişimindeki kritik rolünü ortaya koymaktadır.

Alanyazında yer alan bu araştırmalar genel olarak değerlendirildiğinde, iletişim becerilerinin hem bireysel gelişim hem de mesleki uygulamalar açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Etkili iletişim, özellikle sosyal ilişkilerin yönetilmesi,

sorunların çözülmesi ve akademik ya da profesyonel ortamlarda sağlıklı etkileşimlerin sürdürülebilmesi için temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, mevcut çalışmanın amacı, kadın üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini daha derinlemesine anlamak ve bu becerilerin çeşitli sosyodemografik faktörlerle olan ilişkisini sistematik bir biçimde incelemektir.

2. YÖNTEM

Kırıkkale Üniversitesi'nde farklı fakültelerde lisans eğitimine devam eden kız öğrencilerin manevi iyi oluş düzeylerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırma, Kırıkkale Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 20 Kasım 2023 tarihli toplantısında (Karar No: 216331) etik açıdan uygun bulunmuştur. Çalışmada kullanılan İletişim Becerileri Ölçeği, ölçek geliştiricisinden alınan yazılı izin doğrultusunda kullanılmıştır.

Araştırmanın örneklem grubu, tabakalı rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu yöntem, evrenin daha geniş bir temsilini sağlayarak örnekleme hatasını azaltmakta ve bulguların genellenebilirliğini artırmaktadır. Aynı zamanda örneklemin heterojen yapısını güçlendirerek, elde edilen verilerin evreni daha tutarlı ve güvenilir biçimde yansıtmasına olanak tanımaktadır (Baltacı, 2018). Bu kapsamda, çalışmanın örneklemini 2023-2024 akademik yılı güz ve bahar dönemlerinde Kırıkkale Üniversitesi'nde lisans eğitimine devam eden toplam 608 kız öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar, üniversite bünyesindeki 12 fakülteden (Dış Hekimliği Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İslami İlimler Fakültesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Tıp Fakültesi ve Veteriner Fakültesi) seçilmiştir.

Kırıkkale Üniversitesi'nin resmî internet sitesinde Ekim 2023 itibarıyla yayımlanan verilere göre, lisans düzeyinde eğitim gören kız öğrenci sayısı 11.243 olarak kaydedilmiştir. Çalışma, %5'lik (0,05) bir örnekleme hatası düzeyiyle yürütülmüştür. Araştırmaya lisans düzeyinde öğrenim gören ve çalışmaya gönüllülük esasını kabul eden öğrenciler dâhil edilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcıların kişilik haklarına ve özel hayatlarına yönelik ihlal oluşturabilecek nitelikte herhangi bir soruya yer verilmemiştir.

2.1. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama sürecinde, uygun örnekleme yöntemiyle belirlenen katılımcılara iki temel araç uygulanmıştır: Kişisel Bilgi Formu ve iletişim becerilerini değerlendirmek amacıyla Owen ve Bugay (2014) tarafından tekrardan geliştirilmiş olan "İletişim Becerileri Ölçeği". Çalışmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniği benimsenmiş olup, gerekli veriler hem internet tabanlı hem de yüz yüze uygulanan anketler aracılığıyla toplanmıştır.

2.2. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların sosyodemografik bilgilerini toplamak amacıyla hazırlanan formda; öğrenim görülen fakülte, ebeveynlerin eğitim, çalışma ve birliktelik durumu ile öğrencinin arkadaşlık kurmada güçlük çekme durumu gibi çeşitli sorular yer almaktadır.

2.3.İletişim Becerileri Ölçeği

Araştırmada kullanılan İletişim Becerileri Ölçeği, üniversite öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerini ölçmek üzere Owen ve Bugay (2014) tarafından, Korkut'un (1996) geliştirmiş olduğu İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeği temel alınarak uyarlanmış bir formdur. Ölçek, dört alt boyut ve toplam 25 maddeden oluşmakta olup, 5'li Likert tipi derecelendirme üzerinden yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puan 25 ile 125 arasında değişmekte ve yüksek puanlar, bireyin iletişim becerilerinin daha gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutları ve madde dağılımları şu şekildedir: İletişim İlkeleri ve Temel Beceriler (İİTB): 1. 3. 6. 13. 15. 16. 21. 23. 24. 25. Maddeler; Kendini İfade Etme (KİE): 2, 5, 17, 20. Maddeler; Etkin Dinleme ve Sözel Olmayan İletişim (EDSOİ): 10. 11. 12. 18. 19. 22. maddeler; İletişim Kurmaya İsteklilik (İKİ): 4. 7. 8. 9. 14. maddeler. Ölçeğin güvenilirlik analizlerine göre, alt boyutlarına ilişkin iç tutarlılık değerleri .64 ile .79 arasında değişmektedir. Ölçeğin tamamı için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı ise .88'dir. Ayrıca, düzeltilmiş madde-toplam korelasyonunun .81 olduğu görülmüştür.. Alt boyutlara ait madde-toplam korelasyon katsayılarının .70 ile .76 aralığında olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmada kullanılan ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,889 olarak hesaplanmıştır.

2.4.Veri Analizleri

Araştırmada elde edilen verilerin iletişim becerileri puan dağılımlarının normallik durumu Kolmogorov-Smirnov testi ile sağlanmıştır. Normal dağılım gösteren verilerde gruplar arası karşılaştırmalar için ANOVA testinden yararlanılırken, normallik varsayımının sağlanmadığı durumlarda non-parametrik testlerden biri olan Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır. Gruplar arasında anlamlı fark tespit edildiğinde, bu farkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak kabul edilmiş olup, analiz sonuçları "Bulgular" bölümünde tablolar halinde özetlenmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında yer alan 608 kadın öğrenciden elde edilen veriler, iletişim becerilerinin çeşitli değişkenler temelinde değerlendirilmesi amacıyla istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Bu analizler neticesinde oluşturulan tablolar, çalışmanın bu bölümünde sistematik bir sırayla sunulmuştur. Anket uygulaması sonucunda toplanan puanlamalara ilişkin detaylı bulgular, aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1 İletişim Becerileri Ölçek puanının devam ettiği fakülteye göre analiz

Fakülteler	n	$\bar{X}$	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p	Fark
Diş Hekimliği Fakültesi ¹	50	3,78	0,57	1,04	4,80	256,21	11	26,086	0,006	12-6
Hukuk Fakültesi ²	51	3,90	0,39	2,96	4,80	295,30				12-7

Tıp Fakültesi ³	51	3,91	0,46	2,88	5,00	298,15				12-11
Veteriner Fakültesi ⁴	51	3,89	0,47	2,44	4,64	299,84				
Eğitim Fakültesi ⁵	51	3,94	0,48	2,44	4,80	323,15				
Sağlık Bilimleri Fakültesi ⁶	51	4,02	0,54	2,08	4,92	348,36				
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ⁷	50	4,03	0,47	2,64	4,84	356,61				
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi ⁸	50	3,88	0,44	2,44	4,64	295,20				
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ⁹	50	3,88	0,45	2,60	4,84	288,26				
İslami İlimler Fakültesi ¹⁰	52	3,92	0,43	3,00	4,80	301,20				
Güzel Sanatlar Fakültesi ¹¹	51	4,07	0,37	3,36	4,76	358,09				
Spor Bilimleri Fakültesi ¹²	50	3,67	0,58	1,96	4,92	231,84				

*p<0,05, **p<0,01

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim görülen fakülteye göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Smirnov ile sınanmış ve normal dağılım varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir (K-S₁= 0,124, p=0,054>0,05; K-S₂= 0,099, p=0,200>0,05 ; K-S₃= 0,066, p=0,200>0,05 ; K-S₄= 0,136, p=0,020<0,05 ; K-S₅= 0,127, p=0,040<0,05 ; K-S₆= 0,095, p=0,200>0,05; K-S₇= 0,116, p=0,090>0,05; K-S₈= 0,106, p=0,200>0,05; K-S₉= 0,066, p=0,200>0,05; K-S₁₀= 0,077, p=0,200>0,05; K-S₁₁= 0,084, p=0,200>0,05; K-S₁₂= 0,137, p=0,020<0,05). Verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle parametrik test koşulları sağlanamamış ve nonparametrik analiz yöntemlerine başvurulmuştur. Kruskal-Wallis testi ile yapılan karşılaştırmada, fakülteler arasında iletişim becerileri puanları açısından istatistiksel bağlamda anlamlı farklar olduğu belirlenmiştir (p = 0,006). Gruplar arası farklılıkların kaynağını belirlemek üzere Mann-Whitney U testi uygulanmış ve Bonferroni düzeltmesi ile anlamlılık düzeyi p<0,05 olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda, Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin iletişim puanlarının; Sağlık Bilimleri Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, söz konusu üç fakülte (Sağlık Bilimleri, İnsan ve Toplum Bilimleri, Güzel Sanatlar) ile Spor Bilimleri Fakültesi arasında iletişim becerileri açısından istatistiksel bağlamda anlamlı farklılıklar bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 2 İletişim Becerileri Ölçek puanının anne ve babanın birliktelik durumuna göre analiz

Anne ve Babanın birliktelik durumu	n	$\bar{X}$	ss	Min	Max	S. O	Sd.	U	p	f
Beraber	565	3.90	0.48	1.04	5.00	299.81	1	9498.500	0.017	var

Boşanmış	43	4.05	0.43	3.00	4.72	366.10				
----------	----	------	------	------	------	--------	--	--	--	--

*p<0,05, **p<0,01

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin Anne ve baba birliktelik durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Smirnov ile sınanmış ve dağılımların normal dağılım varsayımını karşılamadığı belirlenmiştir ($K-S_{\text{Beraber}} = 0.068$, $p=0.000<0.05$; $K-S_{\text{Boşanmış}} = 0.128$, $p=0.074>0.05$). Normal dağılım varsayımının sağlanmaması durumu bağımsız örneklem t testi testinin normallik varsayımının ihlaline sebep olmuştur. Bağımsız örneklem t-testinin parametrik varsayımlarının karşılanmadığı durumlarda kullanılan non-parametrik alternatif test olan Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre çalışmaya katılan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanı bakımından Anne ve baba birliktelik durumunda istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p = 0.017<0.05$).

Tablo 3 İletişim Becerileri Ölçek puanının annenin eğitimi düzeyine göre analiz

Anne Eğitim Düzeyi	n	$\bar{X}$	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Okuryazar değil ¹	31	3,74	0,73	1,04	4,92	262,74	4	7,236	0,124
İlkokul mezunu ²	183	3,85	0,50	1,96	4,92	283,03			
Ortaokul mezunu ³	104	3,93	0,49	2,44	4,84	312,30			
Lise mezunu ⁴	170	3,96	0,42	2,44	4,92	324,93			
Üniversite ve üzeri ⁵	120	3,94	0,45	2,76	5,00	312,33			

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin annenin eğitim düzeyine göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Smirnov ile sınanmış ve normal dağılım varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($K-S_1=0,196$, $p=0,004<0,05$; $K-S_2=0,060$, $p=0,200>0,05$; $K-S_3=0,068$, $p=0,200>0,05$; $K-S_4=0,086$, $p=0,200>0,05$; $K-S_5=0,060$, $p=0,200<0,05$). Kruskal-Wallis testi ile yapılan analiz sonuçları, katılımcıların İletişim Becerileri Ölçeği'nden aldıkları puanlar ile anne eğitim düzeyi arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir ($p = 0,124$). Bu bulgu, bireylerin iletişim becerisi puanının, anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediğine işaret etmektedir.

Tablo 4 İletişim Becerileri Ölçek puanının babanın eğitimi düzeyine göre analiz

Baba Eğitim Düzeyi	n	$\bar{X}$	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Okuryazar değil ¹	10	3,56	1,18	1,04	4,68	287,60	4	5,685	0,224
İlkokul mezunu ²	108	3,82	0,48	2,44	4,80	271,06			
Ortaokul mezunu ³	100	3,91	0,50	1,96	4,92	306,20			
Lise mezunu ⁴	208	3,95	0,46	2,44	4,92	320,11			
Üniversite ve üzeri ⁵	182	3,93	0,43	2,44	5,00	306,50			

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin baba eğitim düzeyine göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Smirnov ile sınanmış ve normal dağılım varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($K-S_1=0,227$, $p=0,154>0,05$; $K-S_2=0,060$, $p=0,200>0,05$; $K-S_3=0,069$, $p=0,200>0,05$; $K-S_4=0,092$, $p=0,000<0,05$; $K-S_5=0,054$, $p=0,200>0,05$). Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre, çalışmaya katılan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanı bakımından baba eğitim düzeyinde istatistiksel bağlamda anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($p = 0,224>0,05$).

Tablo 5 İletişim Becerileri Ölçek puanının anne çalışma durumuna göre analiz

Anne Çalışma Durumu	n	$\bar{X}$	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Çalışıyor ¹	161	3,89	0,49	1,04	4,76	301,15	2	2,763	0,251
Çalışmıyor ²	408	3,90	0,48	1,96	4,92	301,50			
Emekli ³	39	4,05	0,49	3,20	5,00	349,71			

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin anne çalışma durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Smirnov ile sınanmış ve normal dağılım varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($K-S_1 = 0,115$, $p=0,000<0,05$; $K-S_2 = 0,066$, $p=0,000<0,05$; $K-S_3 = 0,086$, $p=0,200>0,05$). Kruskal-Wallis testi analizi, araştırmaya katılan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği'nden aldıkları puanlar ile annelerinin çalışma durumu arasında istatistiksel bağlamda anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir ($p = 0,251$). Bu bulgu, annenin çalışıyor ya da çalışmıyor olmasının, bireylerin iletişim becerileri üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 6 İletişim Becerileri Ölçek puanının babanın çalışma durumuna göre analiz

Baba Çalışma Durumu	n	$\bar{X}$	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p
Çalışıyor	393	3,92	0,48	1,04	5,00	308,87	2	2,311	0,315
Çalışmıyor	35	3,97	0,51	2,08	4,76	331,13			
Emekli	180	3,87	0,48	1,96	4,92	289,79			

Tablo 6 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin baba çalışma durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Smirnov ile sınanmış ve normal dağılım varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($K-S_{\text{Çalışıyor}} = 0,067$, $p=0,000<0,05$; $K-S_{\text{Çalışmıyor}} = 0,146$, $p=0,057>0,05$; $K-S_{\text{Emekli}} = 0,079$, $p=0,009<0,05$). Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre, çalışmaya katılan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanları açısından baba çalışma durumunda istatistiksel bağlamda anlamlı olarak fark bulunmamaktadır ($p = 0,315>0,05$).

Tablo 7 İletişim Becerileri Ölçek puanının arkadaşlık kurma düzeyine göre analiz

Arkadaşlık kurmada güçlük çekme durumu	n	$\bar{X}$	ss	Min	Max	S. O	Sd.	H	p	f
Evet ¹	43	3.55	0.62	1.04	4.48	189.24	2	57.468	0,000	1-2,

Hayır ²	375	4.02	0.44	1.96	5.00	345.48				3-2
Bazen ³	190	3.78	0.45	2.44	4.80	249.70				

*p<0,05, **p<0,01

Tablo 7 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin arkadaşlık kurmada güçlük çekme durumuna göre İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanlarının dağılımları Kolmogorov-Smirnov ile sınanmış ve normal dağılım varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($K-S_1 = 0.114$, $p=0.186>0.05$; $K-S_2 = 0.073$, $p=0.000<0.05$; $K-S_3 = 0.043$, $p=0.200>0.05$). Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre çalışmaya katılan bireylerin İletişim Becerileri Ölçeği, iletişim puanı bakımından arkadaşlık kurmada güçlük çekme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı olarak fark bulunmaktadır ($p = 0.000<0.05$). Gruplar arasındaki farklılığın hangi yönde olduğunu ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen Mann-Whitney U testinin sonuçlarına göre (Bonferroni düzeltmesine göre “ $p<0.05$ ”) Evet-Hayır, Bazen-Hayır grupları arasında farklılık olduğu gözlenmektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada öğrencilerin İletişim Becerileri Ölçeği’nden aldığı puanların çeşitli sosyodemografik değişkenler doğrultusunda anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Ulaşılan bulgular, iletişim becerilerinin özellikle bazı bireysel ve çevresel faktörlerle ilişkili olabileceği sonucunu ortaya koymuştur.

Öncelikle öğrenim görülen fakülte değişkeni açısından elde edilen sonuçlar, öğrencilerin iletişim becerilerinin fakültelere göre anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymuştur. Bu durum, eğitim programlarının niteliği, öğrencilerin ders içerikleri veya mesleki yönelimleri gibi değişkenlerin iletişim becerilerinin gelişiminde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle sosyal bilimler temelli programlarda etkileşim, sunum, tartışma ve grup çalışması gibi iletişim gerektiren öğrenme ortamlarının daha sık kullanılması, bu farklılıkların oluşmasında belirleyici olabilir. Literatürde de fakülte veya bölüm temelli öğrenme ortamlarının öğrencilerin iletişim becerilerini etkilediğini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla, kurumsal ve pedagojik farklılıkların iletişim becerilerinin şekillenmesinde rol oynadığı söylenebilir. Akyol (2019), çalışmasında benzer sonuçlar bulmuştur. Fakültelerdeki öğrencilerde iletişim becerileri puanlarında anlamlı farklılıklar tespit etmiş ve cinsiyete göre farklılık olduğu sonucuna varmıştır. Yine başka bir çalışmada, müzik eğitimi bölümü öğrencilerinin iletişim beceri puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Milli ve Yağcı, 2017). Üniversitede yapılan bir çalışmada, öğretim üyelerinin etkili iletişim becerileri ile öğrencilerin akademik başarısı arasındaki ilişki incelenmiş; öğrencilerin büyük kısmı, öğretmenlerinin samimi ve anlayışlı iletişim kurmasının akademik başarılarını olumlu etkilediğini belirtmiştir (Al-Madani, 2015).

Anne ve baba birliktelik durumu değişkenine ilişkin bulgular, ebeveynleri birlikte olan öğrencilerin iletişim becerileri puanlarının anlamlı şekilde farklılaştığını göstermiştir. Ebeveyn birlikteliğinin aile içi iletişim kalitesini ve duygusal destek düzeyini etkileyebildiği bilinen bir durumdur. Aile yapısındaki bütünlük, bireyin kendini ifade etme biçimini, duygu

düzenleme kapasitesini ve kişilerarası iletişime yönelik güvenini güçlendirebilir. Bu sonuç, aile içi ilişkilerin öğrencilerin sosyal ve iletişimsel gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğine işaret etmektedir. Bunu destekleyen çalışmalar mevcut olup Zhang (2020) çalışmasında, ebeveyn-çocuk iletişiminin kalitesinin çocukların akademik performansıyla pozitif bir ilişki içinde olduğu sonucuna varmıştır. Başka bir çalışma, anne-baba ile ergenin iletişim/ problem çözme becerileri, aile yapısı (örneğin ebeveyn birlikteliği, aile yapısı) ve bilişsel faktörler arasındaki ilişkileri incelemiş; aile yapısı (örneğin çekirdek aile, anne-baba beraberliği vb.) bağlamında iletişim becerilerinin niteliğine dikkat çekmiştir (Eryüksel, 1996).

Bununla birlikte anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne çalışma durumu ve baba çalışma durumu değişkenlerinde anlamlı bir farkın bulunmaması dikkat çekicidir. Bu bulgu, iletişim becerilerinin yalnızca ebeveynlerin eğitim veya çalışma durumuna bağlı olmadığını, daha çok aile içi iletişim örüntüleri, ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliği ve bireyin sosyal çevresiyle olan deneyimleriyle şekillendiğini düşündürülebilir. Literatürde ebeveyn eğitim düzeyi ile iletişim becerisi arasında tutarlı bir ilişki bulunmadığını gösteren araştırmalarla uyumludur. Bu durum, iletişim yetkinliğinin yalnızca sosyoekonomik göstergelerle açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürdeki bazı çalışmalar, anne-baba eğitim düzeyine göre okul öncesi çocuklarının sosyal-duygusal yeterliklerini (empati, öz-düzenleme, sosyal yeterlik vb.) incelemiş; sonuçlar anne-baba eğitim düzeyinin anlamlı farklılıklar yarattığını göstermiştir (Ogelman, 2022). Başka bir araştırmada, anne ve babanın eğitim düzeyi ile ailenin sosyoekonomik statüsü (anne/baba çalışma durumu ve diğer göstergeler) “ebeveyn katılımı, ebeveyn iletişimi, özerklik desteği” vb. değişkenlerle ilişkilendirilmiştir. Anne-baba sosyoekonomik durumu yükseldikçe aile katılımı ve iletişimin daha aktif olduğu bulunmuştur (Kurt ve Taş, 2019).

Araştırmanın dikkat çeken bir diğer bulgusu, öğrencilerin arkadaşlık kurmada güçlük yaşama durumuna göre iletişim becerilerinin anlamlı şekilde farklılaşmasıdır. Arkadaşlık ilişkilerinde zorlanan bireylerin iletişim becerilerinin daha düşük olabileceği veya iletişim becerisi zayıf bireylerin sosyal ilişkilerde daha fazla problem yaşayabileceği düşünülebilir. Bu bulgu, iletişim yetkinliği ile sosyal uyum arasındaki yakın ilişkiyi desteklemektedir. Özellikle “Evet-Hayır” ve “Bazen-Hayır” grupları arasındaki fark, sosyal ilişkilerde yaşanan güçlüğü iletişim becerisinin önemli bir belirleyeni olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, üniversite öğrencilerinin sosyal destek sistemlerini güçlendirmeye yönelik psikososyal müdahalelerin önemini vurgulamaktadır. Literatürdeki çalışmalar, ortaokul öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerileri ile arkadaşlık kurma (friendship-making) becerilerinin çeşitli demografik ve davranışsal değişkenlerle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim sosyal duygusal yeterlik düzeyi yükseldikçe öğrencilerin arkadaşlık kurma becerilerinin de arttığı belirlenmiştir (Öngören ve Yılmaz, 2024). Benzer biçimde, genç yetişkinler üzerinde yapılan başka bir araştırma, bağlanma stili, iletişim becerileri ve arkadaşlık kalitesi arasındaki ilişkileri incelemiş; iletişim becerilerinin arkadaşlık kalitesi üzerinde aracılık rolü üstlendiğini göstermiştir. Buna göre, kişilerarası iletişim yetkinliği yüksek olan bireylerin daha nitelikli arkadaşlık ilişkileri kurma olasılıkları artmaktadır (Khoo ve Yueh, 2022).

Genel olarak bakıldığında, araştırmada elde edilen bulgular iletişim becerisinin çok boyutlu, bireysel ve çevresel faktörlerden etkilenen bir yapı olduğunu göstermektedir. Fakülte farklılıklarının belirgin olması, eğitim ortamlarının iletişim yetkinliğini geliştirmede kritik bir rol oynadığını ortaya koyarken; aile birlikteliği ve sosyal ilişkilerde güçlük yaşama gibi faktörlerin de iletişim becerisini etkileyebildiği görülmektedir. Öte yandan ebeveyn eğitimi veya çalışma durumunun anlamlı sonuçlar vermemesi, iletişim becerisinin yalnızca sosyodemografik değişkenlerle açıklanamayacak karmaşık bir süreç olduğunu düşündürmektedir.

Bu araştırmada kadın üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri çeşitli demografik ve sosyal değişkenler açısından incelenmiş ve elde edilen bulgular literatürdeki çalışmalarla büyük ölçüde paralellik göstermiştir. Fakülte değişkenine göre iletişim becerileri puanları arasında anlamlı farklılıkların saptanması, öğrenim görülen akademik ortamın ve mesleki hazırlığın iletişim yeterliliklerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Buna karşılık, anne ve baba eğitim düzeyi ile ebeveynlerin çalışma durumuna ilişkin bulgular, öğrencilerin iletişim becerilerinin aile sosyoekonomik yapısından bağımsız olarak şekillenebildiğine işaret etmektedir. Bu durum, iletişim becerilerinin yalnızca aile kökenli değişkenlerle açıklanamayacağını, bireysel, sosyal ve eğitimsel etkileşimlerin daha güçlü belirleyiciler olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmada, anne-baba birliktelik durumu ile iletişim becerileri arasında anlamlı fark bulunması, aile bütünlüğünün öğrencilerin sosyal işlevselliği ve kişilerarası iletişim tarzları üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, arkadaşlık kurmada güçlük yaşayan öğrencilerin iletişim becerilerinin anlamlı düzeyde düşük olması, kişilerarası etkileşim kalitesinin iletişim yeterliliğiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, literatürde iletişim becerilerinin sosyal uyum, arkadaşlık ilişkileri ve psikolojik iyilik hâli ile yakından bağlantılı olduğunu belirten çalışmalarla uyumludur.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kadın üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin, bireysel ve sosyal deneyimlerle şekillendiği; özellikle öğrenim görülen fakülte ve sosyal ilişki dinamiklerinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgular, üniversitelerde iletişim becerilerini destekleyen programların, sosyal uyum ve psikolojik iyilik hâlini güçlendirmeye katkı sağlayabileceğini göstermektedir.

5. KAYNAKÇA

- Akyol, P. (2019). Farklı fakültelerdeki öğrencilerin iletişim becerilerinin karşılaştırılması. *Spor Eğitim Dergisi*, 3(3), 71-77.
- Al-Madani, F. M. (2015). Relationship between teachers' effective communication and students' academic achievement at the Northern Border University. *European Journal of Educational Research*, 4(2), 90-96.
- Ansari, S., Kumar, P., Jain, V. ve Singh, G. (2022). Communication skills among university students. *World Journal of English Language*, 12(3), 103-109.
- Balcı, S. ve Ersanlı, K. (2006). İletişim becerileri envanterinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolog Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(10), 7-12.

- Balcı, Ş. ve Yılmaz, M. (2019). Aile içi iletişim ve sosyal beceriler arasındaki ilişki. *Aile ve Toplum Dergisi*, 15(2), 45-62.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bingöl, G. ve Demir, A. (2011). Amasya Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin iletişim becerileri. *Göztepe Tıp Dergisi*, 26(4), 152-159.
- Durualp, E. ve Aral, N. (2018). Çocukların ince ve kaba motor gelişimlerine oyun etkinliklerinin etkisinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 243-258.
- Dökmen, Ü. (2008). Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergüney, M. ve Tepe, N. (2023). Üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ile öğrenci bağlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 163-181.
- Eryüksel, G. N. (1996). Ana-baba ve ergen ilişkilerinin problem çözme iletişim becerileri, bilişsel çarpıtmalar ve aile yapısı açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gündüz, R. (2023). Üniversiteye devam eden öğrencilerin algılanan anne-baba tutumları ve çocukluk çağı narsisizminin iletişim becerilerini yordama gücü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Hawamleh, M. S. ve Al-Mafraq, J. (2019). Communication skills in practice. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 18(6), 1-19.
- Kaya, M. ve Sarıcam, H. (2020). Anne eğitim düzeyinin üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 10(55), 78-92.
- Kelley, M. L., French, A., Schroeder, V., Bountress, K., Fals-Stewart, W., Steer, K. ve Cooke, C. G. (2008). Mother–daughter and father–daughter attachment of college student ACOAs. *Substance Use & Misuse*, 43(11), 1559-1570.
- Khoo, E. E. ve Yueh, R. E. (2022). Attachment style, friendship quality and the mediating effect of communication skills in young adults friendship: Literature review. *Jurnal Psikologi Malaysia*, 35(3), 26-39.
- Korkut, F. (1996). İletişim becerilerini değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi: Güvenirlilik ve geçerlik çalışmaları. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 18-23.
- Kurt, U. ve Taş, Y. (2019). Ebeveynlerin sosyoekonomik düzeyleri ile çocuklarının okul hayatına katılımları arasındaki ilişki. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 12(3), 978–991
- Milli, M. S. ve Yağcı, U. (2016). Öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 286-298.
- Ogelman, H. G., Yüce, G. ve Yüce, A. (2022). Social-emotional competence of pre-school children by their parent's education level. *Aurum Journal of Social Sciences*, 7(2), 143–159
- Owen, F. ve Bugay, A. (2014). İletişim becerileri ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlilik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 51-64.

- Öngören, H. ve Yılmaz, A. (2024). Investigation of secondary school students' social-emotional learning and friendship-making skills in terms of various variables. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (60), 1135-1153.
- Shahri, M., Moeinikia, M., Zahed, A. ve Narimani, M. (2014). Investigation the impact of paint therapy on communication skills of shyness girl students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 128, 327-331.
- Shalian, J. (2021). Relationship between teachers' communication skills and students' academic well-being with emphasis on the mediating role of academic adjustment in girls' high schools in Kashmar. *Management and Educational Perspective*, 3(1), 167-195.
- TDK. (2025). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>
- Vatankhah, H., Daryabari, D., Ghadami, V. ve Naderifar, N. (2013). The effectiveness of communication skills training on self-concept, self-esteem and assertiveness of female students in guidance school in Rasht. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84(9), 885-889.
- Zhang, Y. (2020). Quality matters more than quantity: Parent–child communication and adolescents' academic performance. *Frontiers in Psychology*, 11, 1203.

EKOLOJİK YAŞAMIN ANAHTARI: DOĞA DOSTU AİLE VE UYGULAMALARI

Mahire ÖZÇALIK¹

ÖZET

Su, yalnızca canlı yaşamının temel kaynağı değil, aynı zamanda doğal ekosistemlerin sürdürülebilirliğini belirleyen dinamik bir unsurdur. Bu çalışma, suyun ekolojik dengedeki merkezi rolünü ve insan faaliyetlerinin suya bağlı ekosistemler üzerindeki etkilerini bütüncül bir yaklaşımla incelenecektir. Artan kentleşme, tarımsal kimyasal kullanımı, sanayi kaynaklı kirlilik ve su kaynaklarının plansız kullanımı; sulak alanların azalmasına, biyolojik çeşitliliğin kaybına ve ekosistem hizmetlerinde bozulmalara neden olmaktadır. Literatür taramasına dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, su kaynaklarının korunmasına yönelik planlama, teşvik, bilinçlendirme ve toplumsal katılım gibi temel çevre yönetimi stratejileri değerlendirilecek; biyolojik çeşitlilik ile ekosistem dayanıklılığı arasındaki ilişki irdelenecektir. Yüksek tür çeşitliliğinin çevresel stres faktörlerine karşı bir tampon görevi gördüğünü ve su ekosistemlerinin direncini artırdığını görülmektedir. Buna karşın, düşük çeşitliliğe sahip habitatların, küçük ölçekli müdahaleler karşısında dahi ciddi ekolojik bozulmalara açık olduğu vurgulanacaktır. Bu nedenle, sağlıklı su döngülerinin korunması yalnızca çevresel bir zorunluluk değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak ele alınacaktır. Çalışma; paydaş katılımını, ekonomik destek mekanizmalarını ve sürdürülebilir arazi kullanımını temel alan bütüncül bir yönetim anlayışını önermektedir. Sonuç olarak, suyun yaşam döngüsündeki vazgeçilmez rolü ve insan etkisinin bu döngü üzerindeki dönüştürücü gücü, doğal dengenin korunması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Su Ekosistemleri, Biyolojik Çeşitlilik, Sürdürülebilirlik, Çevre Yönetimi, Sulak Alanlar

THE ARCHITECT OF NATURAL BALANCE: THE IMPACT OF HUMAN ACTIVITIES ON ECOSYSTEMS

Mahire ÖZÇALIK

Kırıkkale University, Faculty of Fine Arts, Department of Landscape Architecture

Email: mozcalik@kku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6420-4358

ABSTRACT

Water is not only a fundamental source of life but also a dynamic element that determines the sustainability of natural ecosystems. This study aims to examine the central role of water in

¹ Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü. Email: mozcalik@kku.edu.tr Orcid: 0000-0002-6420-4358

maintaining ecological balance and the impacts of human activities on water-dependent ecosystems from a holistic perspective. Increasing urbanization, the use of agricultural chemicals, industrial pollution, and the unplanned exploitation of water resources contribute to the shrinkage of wetlands, loss of biodiversity, and degradation of ecosystem services. Based on a comprehensive literature review, this research will evaluate key environmental management strategies such as planning, incentives, public awareness, and community participation in the protection of water resources. The study emphasizes that high species diversity acts as a buffer against environmental stress factors and strengthens the resilience of aquatic ecosystems. In contrast, habitats with low biodiversity are particularly vulnerable to even small-scale interventions, often resulting in significant ecological degradation. Therefore, the protection of healthy water cycles should be regarded not only as an environmental necessity but also as a social responsibility. The study advocates for an integrated management approach that includes stakeholder participation, economic support mechanisms, and sustainable land use planning. In conclusion, the indispensable role of water in the life cycle and the transformative power of human intervention on this cycle are of critical importance for maintaining the natural balance.

Keywords: Aquatic Ecosystems, Sustainable Water Management, Wetland Conservation, Biodiversity

Giriş

İklim değışikliğı, biyolojik çeşitlilik kaybı ve doğal kaynakların tükenmesi, insanlığın karşı karşıya olduğu en büyük çevresel krizler arasında yer almaktadır (IPCC, 2023). Bu krizlerin çözümünde bireysel farkındalığın ve toplumsal dönüşümün önemi büyüktür (Kollmuss ve Agyeman, 2002). Özellikle aile kurumu, çocuklara çevre bilinci kazandırmada ve ekolojik değerlere dayalı yaşam biçimlerini benimsetmede kritik bir role sahiptir (Chawla, 2007).

Çevre, bir insanın dışındaki tüm unsurları kapsar ve dış dünya ile insan bedeni dediğimiz iç dünya arasındaki denge sayesinde sağlıklı bir yaşam alanı oluşur. Çevre sağlıklı yaşam için son derece önemlidir; kötü bir çevrede insanın hastalanması veya dogmatik düşünce yapısına ve bedene sahip bir insanın çevreyi hasta etmesi kaçınılmazdır. Günümüzde düşünce gözlüğüyle çevremize, yaşadığımız ortama bir göz attığımızda; hava, su-toprak, deniz-okyanus, dağ-bahçe, nehir-vadi, yiyecek-içecek, giyim-kuşam, sebze ve meyvelerin hepsinin zehir ve toksinlerle kirlenmiş olduğunu görürüz (Anonim1).

Gürültülü şehir hayatında, hepimiz huzurlu bir vaha, ruhumuzu doğaya döndürebileceğimiz bir liman özlüyoruz. Ekolojik ev yaşamı (ekolojik ev dekorasyonu) tam da bu anlayışı yansıtan bir kavramdır. Doğal unsurları yaşam alanımıza entegre ederek, betonarme bir ormanın içinde bile doğanın nefesini ve ritmini hissedebilmemizi sağlar. Günümüzde çevre sorunlarının artmasıyla birlikte ekolojik yaşam biçimleri önem kazanmaktadır. Doğa dostu aile kavramı, sürdürülebilir tüketim alışkanlıkları, enerji verimliliğı, atık azaltımı ve çevre bilincinin kuşaktan kuşağa aktarılması açısından temel bir

model sunmaktadır. Bu çalışma, ailelerin ekolojik yaşam uygulamaları üzerindeki etkilerini incelemekte ve çevresel farkındalıkla günlük yaşam pratikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Aile, çocukların temas ettiği ilk sosyal çevredir; aynı zamanda onların öğrenme, gelişme ve uygulama alanındaki ilk sahnesidir. Modern toplumda çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınmanın önemi giderek artmaktadır. Bu nedenle, aile ortamında ekolojik uygulamaların gerçekleştirilmesi, çocukların çevre bilincini ve sürdürülebilir gelişme anlayışını geliştirmeleri açısından son derece önemlidir. Bu makalede ailede ekolojik uygulamaların önemi incelenecek ve uygulanabilir bazı yöntem ve öneriler sunulacaktır.

Kavramsal Ve Kurumsal Çerçeve

Ekolojik Yaşam Nedir?

Ekoloji, doğal yaşamın dengesini oluşturan unsurların bütüncül bir şekilde incelenmesini amaçlar. Ekolojik yaşam ise, insanın doğayla uyum içinde, israftan kaçınarak ve kaynakları sürdürülebilir biçimde kullanarak yaşadığı bir hayat tarzıdır. Bu yaklaşım, insanı doğanın hakimi değil bir parçası olarak görür; tüketimi ve atık üretimini en aza indirerek ekosistemlerin devamlılığını ve gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakılmasını hedefler. Ekolojik yaşam biçimleri, doğayı ve ekosistem dengesini korumayı amaçlayan çeşitli yöntem ve yaklaşımları içermektedir. Bu yaşam biçimleri, temel olarak doğaya zarar veren unsurları reddetmeyi veya sürdürülebilir yöntemlerle dönüştürmeyi hedefler. Ekolojik yaşam anlayışında, doğayla uyumlu, teknolojik kirlilikten uzak ve çevresel huzurun ön planda olduğu bir yaşam modeli benimsenmektedir.

Aile Kavramının Ekolojik Yaşam İle İlişkisi

Aile, bireyin sosyalleşme sürecinde en temel rol oynayan toplumsal birim olarak, değerlerin, tutumların ve davranışların biçimlendiği ilk ortamdır. McLennan (2004)'ün dediği gibi, Ekolojik yaşam , insanın doğayla uyum içinde yaşadığı, kaynak kullanımında tasarruflu ve çevreye duyarlı bir hayat tarzını ifade eder.

Bu bağlamda, aileler çocuklara doğa sevgisi, çevre bilinci ve sürdürülebilir yaşam alışkanlıklarını kazandırmada merkezi bir rol üstlenir. Bu nedenle aile, yalnızca bireylerin sosyal ve kültürel gelişimini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda ekolojik yaşamın toplumsal düzeyde yaygınlaşmasına ve sürdürülebilir bir gelecek oluşturulmasına katkı sağlar.

Sürdürülebilirlik Ve Ekolojik Dengeye Aile Katkısı

Sürdürülebilirlik kavramı, günümüzde hem teorik hem de uygulamalı alanlarda geniş bir şekilde ele alınmakta olup, bu konuda çok sayıda araştırma, düşünce ve uygulama geliştirilmiştir. Ancak bazı araştırmacılar, sürdürülebilir kalkınma tanımının belirsiz ve soyut yapısını eleştirmektedir. Özellikle “gelecek kuşakların ihtiyaçlarının nasıl tanımlanacağı” konusundaki belirsizlikler ve nüfus artışı gibi dinamiklerin yeterince dikkate alınmaması, kavramın yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Bartlett, 2012; Heinberg, 2010; Geçimli ve ark., 2018). Bu eleştiriler, sürdürülebilirlik söyleminin genel geçer

ifadelerden uzaklaştırılarak daha ölçülebilir ve somut temellere oturtulması gerekliliğine işaret etmektedir.

Sürdürülebilir tasarım alanında ise McLennan (2004), sürdürülebilirlik ilkelerini tasarım disipliniyle bütünleştiren bir yaklaşım sunmuş ve bu doğrultuda altı temel prensip ortaya koymuştur. Bu prensipler;

- Doğal ekosistemlerin işleyişini taklit ederek tasarım süreçlerine yön vermek,
- İnsan refahını, sağlığını ve yaşam kalitesini merkeze alan çözümler geliştirmek,
- Tüm tasarım süreçlerinde çevresel etkileri en aza indirmek,
- Ürün ve yapıların tasarımından kullanımına kadar tüm süreçlerinde doğaya ve yaşam döngüsüne saygı göstererek çevresel etkilerini en aza indirilmek,
- Yenilenebilir kaynak kullanımını teşvik etme ve enerji verimliliğini artırmak,
- Tasarımın yalnızca sonuç değil, aynı zamanda etik, sosyal ve ekolojik bir süreç olduğunu kabul etmek.

Bu ilkeler, sürdürülebilir tasarımın yalnızca çevresel korumayla sınırlı bir yaklaşım olmadığını; aynı zamanda insan, doğa ve teknoloji arasındaki etkileşimi bütüncül bir bakış açısıyla ele alan bir düşünce sistemi olduğunu göstermektedir (McLennan, 2004).

Aile, bireyin değer ve davranışlarının biçimlendiği temel toplumsal birimdir. Sürdürülebilir kalkınma ise ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları bütüncül biçimde ele alan bir yaklaşımdır. Sağlıklı bir çevre ve güçlü aile yapısı, toplumsal denge ve refahın sürdürülebilirliği için karşılıklı olarak gereklidir. Aileyi destekleyen sosyal ve hukuksal altyapının eksikliği ise kalkınma sürecini olumsuz etkiler.

Ailede Ekolojik Bilincin Oluşumu

Çevre bilinci, bireylerin doğal çevreye karşı duyarlılık geliştirmesi ve sürdürülebilir davranışlar benimsemesi sürecini ifade eder. Bu bilinç, çocukluk döneminde kazanıldığında, bireylerin yaşam boyu ekolojik farkındalık sahibi olmasına önemli katkı sağlar (Chawla, 1998). Aile, çocukların ilk sosyalleşme ortamı olması nedeniyle çevresel değerlerin öğrenilmesinde merkezi bir rol oynar. Çocuklar, aile üyelerinin çevreye yönelik davranışlarını gözlemleyerek kendi tutumlarını şekillendirirler (Zorlu, 2006).

Ekolojik değerlerin günlük yaşama entegrasyonu, çevre bilincini kalıcı hale getiren bir stratejidir. Bu yaklaşım, çocukların doğal kaynakları bilinçli kullanması, israfı azaltması ve sürdürülebilir yaşam biçimlerini benimsemesi gibi alışkanlıkların kazanılmasını destekler. Ailelerin, günlük yaşamda enerji tasarrufu, suyun bilinçli kullanımı, geri dönüşümlü ürünlerin tercih edilmesi ve doğa dostu ulaşım yöntemlerinin uygulanması gibi basit önlemleri çocuklara model olarak göstermesi, ekolojik farkındalığın güçlenmesine yardımcı olur .

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmış olup literatür taraması yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmada, ekolojik yaşam, sürdürülebilir aile davranışları, çevre

eğitimi ve toplumsal dđnüşüm konularına ilişkin ulusal ve uluslararası kaynaklar incelenmiştir.

Bulgular Ve Tartışma

Elde edilen bulgular, doğa dostu ailelerin ev içi enerji kullanımını azaltma, atık ayrıştırma, geri dönüşüm, organik beslenme ve doğa temelli etkinlikleri yaşamlarının bir parçası haline getirdiklerini göstermektedir (Thogersen, 2010). Aile içindeki çevreci davranışların, çocukların doğa sevgisini ve çevresel duyarlılığını artırdığı belirlenmiştir (Evans ve ark., 2007). Ayrıca, ekolojik yaşam uygulamalarında **annelerin rolü** özellikle vurgulanmaktadır; çünkü günlük yaşam pratiklerinde alınan birçok çevresel karar (örneğin alışveriş, beslenme, temizlik ürünleri seçimi) kadınlar tarafından yönetilmektedir (Cohen, 2019). Bununla birlikte, çocukların çevreyle etkileşimi arttıkça sürdürülebilir davranışları içselleştirme düzeylerinin yükseldiği gözlemlenmiştir (Barr, 2006). Sonuç olarak, aileler ekolojik yaşam uygulamalarını modelleyerek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürdürülebilir davranışların yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda aile, çevresel değerlerin nesiller boyu aktarılmasında ve sürdürülebilir bir gelecek oluşturulmasında kritik bir role sahiptir.

Sonuç

Aile, bireyin ilk sosyalleştiği kurum olarak tutumların oluşumunda temel bir etkiye sahiptir. Yoğun duygusal ilişkilerin yaşandığı bir ortam olması nedeniyle, ailede kazanılan bazı tutumlar kalıcı olma eğilimindedir. Aile, bireye hangi nesnelere olumlu veya olumsuz tutum geliştireceğini sosyalleşme süreci aracılığıyla aktarır ve aynı zamanda toplumun değerlerini ve kültürel normlarını bireye iletir (Zorlu, 2006). Ailede alınan kararlar, üyelerin birer tüketici olarak toplum içindeki davranışlarını ve tüketim eğilimlerini de şekillendirir (Bayraktar, 1989). Bu bağlamda, aile toplumun en küçük birimi olmakla birlikte, tüketim faaliyetlerinde temel bir rol oynar ve bireylerin tüketici kimliğinin oluşumunda belirleyici bir etkindir (Rodda, 1991).

Doğa dostu aile yapısı, sürdürülebilir toplumların temel taşı olarak değerlendirilebilir. Ailelerin çevreye duyarlı davranışları, yalnızca bireysel yaşamı değil, toplumsal çevre bilincini de dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, çevre eğitiminin aile temelli programlarla desteklenmesi ve yerel yönetimlerin ekolojik yaşamı teşvik eden politikalar geliştirmesi önerilmektedir.

Ekolojik ev yaşamı, bir yaşam biçimi; doğaya duyulan saygı ve sevginin ifadesidir.

Doğal ışığın içeri alınması, bitkilerle yaşam alanlarının yeşillendirilmesi, doğal malzemelerin kullanımı, su öğelerinin mekâna entegre edilmesi, enerji tasarruflu ve çevre dostu teknolojilerin tercih edilmesi, ayrıca açık alanların doğayla bütünleşecek şekilde tasarlanması sayesinde; evimizde doğayla uyum içinde, dengeli bir yaşam alanı oluşturulabilir (Anonim2).

Böyle bir ortamda yalnızca doğanın güzelliğini yaşamakla kalmayız, aynı zamanda içsel huzuru ve dengeyi de buluruz.

1. Çöp Ayırıştırma ve İsrafın Azaltılması

Çöp ayırıştırma, çevre korumanın temel gerekliliklerinden biridir. Evde çocukları çöpleri ayırıştırmaya teşvik edebiliriz; örneğin geri dönüştürülebilir atıklar, zararlı atıklar ve organik atıkları uygun çöp kutularına ayrı ayrı atmaları sağlanabilir. Ayrıca çocuklara israfı azaltmayı da öğretebiliriz; örneğin daha az miktarda gıda veya ürün satın almak ve ev kaynaklarını makul şekilde kullanmak gibi.

2. Enerji ve Su Kaynaklarının Yönetimi

Ailede enerji tasarrufu ve su kaynaklarının yönetimi, çevre koruma açısından son derece önemlidir. Çocukların elektrik ve su kullanımında iyi alışkanlıklar geliştirmeleri teşvik edilebilir; örneğin kullanılmadığında elektrikli cihazları kapatmak veya suyu boşa akıtmamak gibi.

Ailede enerji tasarrufu ve su kaynaklarının yönetimi, çevre koruma açısından son derece önemlidir. Çocukların elektrik ve su kullanımında iyi alışkanlıklar edinmeleri teşvik edilebilir; örneğin, elektrikli cihazları kullanmadıklarında kapatmayı öğrenmeleri ve su tasarrufu yapmaları gibi. Aynı zamanda çocuklar, enerji tasarrufu sağlayan etkinliklere katılmaya da teşvik edilebilir; örneğin enerji tasarruflu ampuller kullanmak veya güneş enerjili su ısıtıcıları kurmak gibi.

3. Doğayla Temas Etmek

Doğayla temas, çocukların çevre bilincini ve ekosistem hakkındaki anlayışlarını geliştirmeleri açısından büyük önem taşır. Çocukları doğaya çıkararak çevredeki değişimleri gözlemlemelerini sağlayabiliriz; örneğin açık havada yürüyüş yapmak, bitki ve hayvanları gözlemlemek veya çiçek ve ot ekmek gibi etkinlikler. Ayrıca çocuklarla birlikte çevre koruma faaliyetlerine de katılabiliriz; örneğin ağaç dikmek, sahil temizliği yapmak gibi. Böylece çocuklar çevre uygulamalarının önemini bizzat deneyimleyebilirler.

Aileler çevresel sürdürülebilirliği desteklemek için şu önlemleri alabilir:

- Evden ayrılırken tüm cihazların fişini çekmek; bekleme modunda cihazlar ülke elektriğinin %5'ini tüketmektedir.
- Tek kullanımlık plastik ve kağıt ürünler yerine cam ve porselen mutfak eşyalarını tercih etmek.
- Evde atıkların ayrıştırılarak geri dönüşümünü sağlamak.
- Bulaşık ve çamaşır makinelerini tam kapasite ile çalıştırmak.
- Şarj edilebilen pilli cihazları kullanmak.
- Ürünleri kullanırken doğrudan güneş veya rüzgar enerjisinden yararlanmak

- Su ve enerji tasarrufu yapılması, diş fırçalarken suyu kapatmak, duş süresini kısarak tutmak.
- Tek kullanımlık ürün kullanımından kaçınmak
- Doğa temalı kitapların okunması ve çevreye ilişkin tartışmaların yapmak.

Bu önlemler, ailelerin günlük yaşamda çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmasına yardımcı olur. Ekolojik yaşam, bireysel farkındalığın ötesinde, toplumsal bir dönüşüm gerektirir. Bu dönüşümün temeli ailede başlar. Ailenin günlük yaşamında çevreye duyarlı uygulamalara yer vermesi, sürdürülebilir bir geleceğin anahtarıdır. Eğitim kurumlarının ve yerel yönetimlerin, doğa dostu aile modellerini destekleyen projeler geliştirmesi, ekolojik yaşam kültürünün yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Anonim1: Satukoğlu, A. (2024). <https://www.hekimizi.com>
- Anonim2: 绿色生活方式的内涵及实践路径[N]. 周力辉, 方世南. 辽宁日报. 2019-01-24 (007); “Yeşil Yaşam Tarzının Anlamı ve Uygulama Yolları” [Haber]. Zhou Lihui, Fang Shinan., (2019). “*Liaoning Daily*”, (Sayı: 007).
- Geçmeli, M., Yamaçlı, R., (2018). “Konut Mekanlarının Tasarımında Yaşam Döngüsü ve Ekolojik Sürdürülebilirlik”, Akdeniz Sanat Dergisi, 12(22):25-37
- Bartlett, Emeritus Albert A. (2012). The Meaning of Sustainability. Teachers Clearinghouse for Science and Society Education Newsletter, Winter, Volume 31, No:1,1.
- Hemberg, Richard (2010). What is Sustainability?. Santa Rosa, CA: Post Carbon Institute.
- Barr, S. (2006). “*Environmental action in the home: Investigating the ‘value–action’ gap*”, Geography, 91(1), 43–54.
- Bayraktar, M (1989). Tüketici Kararları ve Çevre Standart Ekonomik ve Teknik Dergi 28(334), 5.
- Chawla, L. (2007). “*Childhood experiences associated with care for the natural world: A theoretical framework for empirical results*”. Children, Youth and Environments, 17(4), 144–170.
- McLennan, Jason F. (2004). The Philosophy of Sustainable Design: The Future of Architecture. Kansas City, Mo.: Ecotone
- Cohen, M. (2019). “*Gender and sustainable consumption: Exploring the “green housewife” phenomenon*. Sustainability, 11(23), 6623.
- Evans, G. W., Brauchle, G., Haq, A., Stecker, R., Wong, K., & Shapiro, E. (2007). *Young children's environmental attitudes and behaviors*. Environment and Behavior, 39(5), 635–659.
- IPCC. (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report*. Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Rodda, A. (1991). Women and Environment, London: Zed Book Ltd.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). “*Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?*”, Environmental Education Research, 8(3), 239–260.

- Thøgersen, J. (2010). “*Country differences in sustainable consumption: The case of organic food*”. *Journal of Macromarketing*, 30(2), 171–185.
- Zorlu, A. (2006). *Tüketim Sosyolojisi*, Ankara: Cantekin Matbaası, 52.

ERKEN EVLİLİKLERİN KADINLARIN EŞ VE ANNELİK ROLLERİNDEKİ SORUNLARA ETKİSİ: NİTEL BİR İNCELEME

Doç. Dr. Çağla GİRGİN¹

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, erken yaşta evlilik yapmış kadınların eş ve annelik rollerine ilişkin deneyimlerini, karşılaştıkları güçlükleri ve bu durumun yaşamlarına etkilerini incelemektir. Araştırma, Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan otuz beş kadınla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak yürütülmüş ve veriler tematik analizle çözümlenmiştir. Örneklem yaş, eğitim ve çocuk sayısı bakımından çeşitlidir; çoğu katılımcı 16–19 yaşında evlenmiş, genç yaşta anne olmuştur. Analiz kodlayıcı güvenirliği gözetilerek yürütülmüş ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Bulgular, “evlilik deneyimi”, “annelik deneyimi”, “toplumsal ve duygusal yönler” ve “geriye dönük değerlendirme” başlıkları altında toplanmıştır. Katılımcıların önemli bir bölümü evliliğe erken yaşta, sınırlı bilgi ve deneyimle adım attığını; başlangıçta heyecan, mutluluk ve aidiyet hissinin bulunmasına karşın sabır, iletişim ve sorumluluk yönetimi konularında zorlandığını belirtmiştir. Annelik deneyiminde planlı ve istekli başlayanlar kadar, ani ve hazırlıksız gebelik yaşayanlar da vardır; yine de çoğu kadın ebeveynliğin getirdiği bağ, anlam ve motivasyonun zamanla güçlendiğini ifade etmiştir. Erken yaşta hamilelik çoğunlukla fiziksel yıpranma, uykusuzluk ve yorgunluk; psikolojik düzeyde ise kaygı ve yetersizlik duygularıyla ilişkilidir; bununla birlikte bebeğe kavuşmanın yarattığı sevinç ve dayanıklılık hissi de sıklıkla vurgulanmıştır. Çocuk bakımında eş ve aile desteği çeşitlenmekte; tam destek alanlar kadar süreci tek başına omuzlayanlar da bulunmaktadır. Genç yaşta anneliğin en belirgin zorlukları tecrübesizlik, kendi gençliğini yaşayama ve sosyal izolasyondur; ekonomik güçlükler bazı hanelerde ihtiyaç karşılamayı zorlaştırmıştır. Evlilik içinde sevgi ifadesi çoğunlukla mevcut olmakla birlikte, bazı çiftlerde dolaylı ve sınırlı kalmaktadır. Geriye dönük değerlendirmelerde çocuklarla “birlikte büyüme”, enerji ve yakın ilişki olumlu; kişisel gelişim fırsatlarının sınırlandırılması, erken sorumluluk yükü ve toplumsal baskılar olumsuz çıktılar olarak öne çıkmıştır. Sonuç olarak, erken yaşta evlilikler kadınların yaşam döngüsünde derin ve çok yönlü etkiler yaratmakta; önleyici eğitim, güçlendirici sosyal hizmet ve aile odaklı destek programlarının erken ve evlilik sonrası dönemlerde bütüncül biçimde tasarlanması gerektiğini göstermektedir. Bulgular politika ve hizmet tasarımı somut öneriler sunmaktadır. Özellikle eğitim, ruh sağlığı ve ebeveynlik desteği önceliklenmelidir ve izleme mekanizmaları güçlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Erken evlilik, kadın, annelik rolü, eş rolü, nitel araştırma, psikolojik danışma

¹ Selçuk Üniversitesi, Beyşehir Ali Akkanat Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü, Konya, Türkiye ORCID: 0000-0001-8440-6320

THE IMPACT OF EARLY MARRIAGES ON WOMEN'S SPOUSAL AND MOTHERHOOD ROLE CHALLENGES: A QUALITATIVE STUDY

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the experiences of women who married at an early age in relation to their spousal and maternal roles, the challenges they face, and the effects of these experiences on their lives. The research was conducted with thirty-five women residing in different provinces of Türkiye through semi-structured interviews, and the data were analyzed using thematic analysis. The sample was diverse in terms of age, education, and number of children; most participants married between the ages of 16 and 19 and became mothers at a young age. The analysis was carried out with attention to inter-coder reliability and supported by direct quotations. Findings were grouped under the themes of “marital experience,” “motherhood experience,” “social and emotional aspects,” and “retrospective evaluation.” A significant number of participants reported entering marriage at an early age with limited knowledge and experience; while they initially experienced excitement, happiness, and a sense of belonging, they also faced challenges in patience, communication, and managing responsibilities. In terms of motherhood, some women began the process in a planned and desired way, while others experienced sudden and unprepared pregnancies; nevertheless, most stated that the bond, meaning, and motivation brought by parenting strengthened over time. Early pregnancy was often associated with physical strain, sleeplessness, and fatigue, as well as psychological challenges such as anxiety and feelings of inadequacy; however, the joy of meeting their baby and a sense of resilience were also frequently emphasized. Support in childcare varied; some participants received full support from their spouse and family, while others carried the process alone. The most prominent difficulties of young motherhood included inexperience, inability to fully enjoy youth, and social isolation; in some households, economic hardships made it difficult to meet needs. While expressions of love within marriage were generally present, in some couples they were limited or indirect. In retrospective evaluations, “growing together” with their children, energy, and close relationships emerged as positive outcomes, whereas restricted opportunities for personal development, early responsibility burdens, and social pressures stood out as negative aspects. In conclusion, early marriages have deep and multifaceted effects on women’s life cycles. The findings highlight the need for preventive education, empowering social services, and family-oriented support programs designed in an integrated manner for both the pre- and post-marriage periods. The results offer concrete recommendations for policy and service design, emphasizing the prioritization of education, mental health, and parenting support, as well as the strengthening of monitoring mechanisms.

Keywords: Early marriage, women, motherhood, spousal role, qualitative research, psychological consultation

GİRİŞ

Türkiye’de hem Türk Medeni Kanunu’nun hem de uluslararası düzenlemelerin 18 yaşın altındaki bireylerin gerçekleştirdiği evlilikleri “erken” veya “zorla evlilik” olarak

tanımlaması, çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini tamamlamadan yetişkin sorumluluklarına itilmesinin ciddi bir hak ihlali olduğunu göstermektedir (Aral ve Gürsoy, 2001; Abukan ve Yıldırım, 2017; Aktepe ve Atay, 2017). Erken evlilikler; ekonomik yoksunluk, düşük eğitim düzeyi, aile içi şiddet, geleneksel uygulamalar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi çok yönlü nedenlerle ortaya çıkmakta ve bu faktörler birbirini güçlendirerek erken evlilik riskini artırmaktadır (Boran ve ark., 2013; Yüksel ve Yüksel, 2014). Kırsal bölgelerde kız çocuklarının ekonomik yük olarak görülmesi, başlık parası uygulamasının devam etmesi ve eğitim olanaklarının sınırlı olması erken evlilikleri besleyen önemli sosyoekonomik etmenlerdir (Duman ve Coşkun, 2019; Özcebe ve Küçük Biçer, 2013). Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe erken evlilik oranlarının belirgin biçimde azalması, eğitimsizliğin hem erken evliliğin nedeni hem de sonucu olduğunu göstermektedir (Yüksel ve Yüksel, 2014).

Erken evliliklerin geleneksel ve ataerkil toplum yapılarında kültürel bir norm hâline getirilmesi, kız çocuklarının eğitim ve çalışma yaşamından uzaklaştırılmasına yol açmakta; “kadının yeri kocasının yanındır” anlayışı evlilik kararlarının çoğu zaman kız çocukları dışında aile büyükleri tarafından verilmesine neden olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1990; Aydemir, 2011). Bu kültürel yapı içinde kız çocuklarının yaşam seçenekleri daralmakta, kendi kimliklerini geliştirme fırsatları sınırlanmakta ve erken evlilikler toplumsal düzeyde meşrulaştırılmaktadır.

Erken yaşta yapılan evlilikler, çocukların henüz ergenlik döneminde gebelik riskine maruz kalmasına yol açarak anne ve bebek sağlığı açısından son derece tehlikeli sonuçlar doğurmaktadır. 15–19 yaş arası gebeliklerde anne ölümlerinin bu yaş grubundaki en yaygın ölüm nedeni olması ve 15 yaş altı gebeliklerde ölüm riskinin yetişkin gebelere göre beş kat fazla olması, erken evliliğin yüksek düzeyde mortalite riski içerdiğini ortaya koymaktadır (IPPF, 2006; UNICEF, 2001). Ergen annelerde düşük, ölü doğum ve doğum komplikasyonlarının daha sık görülmesi, fiziksel gelişimin tamamlanmamış olmasıyla ilişkilendirilmektedir (UNFPA, 2003). Benzer şekilde, 18 yaşın altında anne olan kadınların bebeklerinde ilk yıl ölüm oranının %60 daha yüksek olduğu saptanmıştır (UNICEF, 2001). Eğitimden kopan erken yaş annelerinin ekonomik bağımsızlık kazanamaması ve çocukların da bu yoksulluk döngüsünü sürdürmesi, erken evliliklerin uzun vadeli toplumsal etkilerini daha da derinleştirmektedir (IPPF, 2006).

Erken evliliklerin psikososyal sonuçları da aynı ölçüde yıkıcıdır. Araştırmalar, ergenlik döneminde evlendirilen kız çocuklarının annelik rolüne hazırlıksız yakalandığını, kaygı, depresyon ve uyum güçlüğü yaşadığını ve ruhsal destek ihtiyacının yetişkin yaşta evlenen kadınlara kıyasla daha fazla olduğunu göstermektedir (Eray ve ark., 2019; UNFPA, 2020; Le Strat ve ark., 2011; Aktepe ve Atay, 2017). Cinsel sağlık bilgisine sahip olmadan evlendirilen kız çocuklarının gebelikten korunma yollarını bilmemesi, HIV gibi enfeksiyonlara daha açık hâle gelmelerine neden olmaktadır (Kidman, 2016; Kasım ve ark., 2015). Ayrıca yaşça daha büyük erkeklerle evlendirilen çocuk gelinlerde cinsel uyum sorunları ve zorlanma oranlarının daha yüksek olduğu, ilk cinsel deneyimin baskı ve zorlamayla gerçekleşmesinin cinsel işlev bozukluklarına zemin hazırladığı belirtilmektedir (Güneş ve ark., 2016; Erulkar, 2013).

Tüm bunlardan yola çıkarak, erken yaşta evliliklerin yalnızca bireysel bir tercih değil, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılar tarafından şekillenen yapısal bir sorun olduğunu ve hem kadınların eş ve annelik rollerine hem de toplumun geleceğine dair çok boyutlu riskler

barındırdığını göstermektedir. Bu nedenle erken evlilik olgusunu anlamak önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, erken yaşta evlilik yapmış kadınların eş ve annelik rollerine ilişkin deneyimlerini, yaşadıkları güçlükleri ve bu deneyimlerin yaşamlarına olan etkilerini derinlemesine incelemektir.

Bu doğrultuda çalışma, erken yaşta evliliğin kadınların bireysel, ailesel ve toplumsal yaşam döngüsündeki rol algılarını, ilişkisel dinamiklerini ve başa çıkma biçimlerini derinlemesine anlamayı amaçlanmaktadır.

Alt Amaç 1: Evlilik Deneyimini Derinlemesine Anlamak

Bu amaç kapsamında, erken yaşta evlenen kadınların evlilik sürecine ilişkin yaşantıları çok yönlü olarak keşfedilecektir:

1. Katılımcıların evlilik yaşını nasıl algıladıklarını ve erken yaşta evliliğe ilişkin yükledikleri anlamları derinlemesine keşfetmek.
2. Evlilik kararının nasıl alındığını ve bu süreçte bireyin, aile ve çevrenin rolünü anlamak.
3. Evliliğe ilişkin beklentilerin neler olduğunu ve bu beklentilerin zaman içinde nasıl karşılandığını veya karşılanmadığını ortaya koymak.
4. Kadınların, eşlerinde evlilik sürecinde gördükleri fiziksel ve ruhsal değişimi nasıl betimlediklerini anlamak.
5. Evlilikte yaşanan tartışma ve çatışma durumlarında uzlaşmanın nasıl sağlandığını ve bu süreçte kadının kendini nasıl konumlandığını keşfetmek.
6. Kadınların, eşin ekonomik gücünü ilişki içinde bir güç unsuru olarak kullanıp kullanmadığına dair algılarını ve bunun evlilik deneyimine yansımalarını ortaya koymak.

Alt Amaç 2: Annelik Deneyimini Derinlemesine Anlamak

Bu amaç kapsamında, erken yaşta anne olan kadınların anneliğe geçiş ve annelik sürecine ilişkin yaşantıları incelenecektir:

1. Katılımcıların anneliğe hazır olma durumlarını ve gebelik sürecinin planlı ya da plansız gelişmesine ilişkin anlatılarını keşfetmek.
2. Erken yaşta hamileliğin fiziksel ve psikolojik etkilerini, kadınların kendi ifadeleri üzerinden anlamak ve betimlemek.
3. Kadınların çocuk bakımında eşten ve aileden gördükleri destek ya da destek eksikliğini, bu destek biçimlerinin annelik deneyimini nasıl etkilediğini ortaya koymak.
4. Genç yaşta annelikten kaynaklanan bireysel ve sosyal zorlukları kadınların dilinden derinlemesine anlamak.
5. Katılımcıların, çocuklarının maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılama sürecindeki deneyimlerini ve bu süreçte yaşadıkları güçlükleri veya güçlük yaşamama durumlarını keşfetmek.

6. Kadınların, annelik rolü ile kişisel gelişim, eğitim, sosyal yaşam ve kendine zaman ayırma arasında nasıl bir denge kurduklarını ya da bu dengeyi neden kuramadıklarını ortaya koymak.
7. Katılımcıların, bugünden geriye dönüp baktıklarında erken yaşta evlilik ve annelik deneyimlerini nasıl yorumladıklarını (pişmanlık, olgunlaşma, dayanıklılık, kayıp duygusu vb.) derinlemesine anlamak.

Araştırma Deseni

Bu çalışma, erken yaşta evlilik yapmış kadınların eş ve annelik rollerine ilişkin deneyimlerini derinlemesine anlamayı amaçlayan, nitel araştırma yöntemi kullanılmış bir araştırmadır. Çalışma, bireylerin kendi yaşantılarına yükledikleri anlamları keşfetmeye odaklandığından, fenomenolojik desen temel alınmıştır (Creswell, 2009). Fenomenolojik yaklaşım, katılımcıların öznel deneyimlerini ve bu deneyimlerin psikososyal boyutlarını betimleme olanağı sunmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan 35 kadın oluşturmaktadır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde erken yaşta evlilik deneyimine sahip olma ölçütü temel alınmıştır. Buna göre, katılımcıların tamamı 16–19 yaş aralığında evlenmiş, büyük çoğunluğu halen evli, bir kısmı ise boşanmış veya ayrı yaşamaktadır. Katılımcıların yaş dağılımı 25 ile 55 arasında değişmekte olup, çoğunluğu (%57,6) 25–35 yaş grubundadır. Eğitim düzeyleri incelendiğinde, yaklaşık yarısının (%48,6) ilkokul mezunu olduğu, az sayıda katılımcının lise (%20), önlisans (%5,7) ve üniversite (%5,7) mezunu olduğu görülmüştür. İki katılımcı ise okuma yazma bilmediğini belirtmiştir. Bu durum, erken evliliklerin düşük eğitim düzeyiyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcıların annelik yaşları büyük oranda 18–19 yaş aralığındadır (%51,4). Daha ileri yaşlarda anne olanların oranı ise %37,1'dir. Çocuk sayısı açısından, katılımcıların yarısından fazlası (%54,3) üç ya da dört çocuğa sahiptir. Tüm katılımcılar hâlen evli olduklarını belirtmiştir. Eşlerin eğitim durumları değerlendirildiğinde, en yüksek oran ortaokul mezunu (%34,3) katılımcılarda gözlenmiştir; bunu lise mezunu (%28,6) ve ilkokul mezunu (%22,9) eşler izlemektedir. Üniversite mezunu eş oranı %14,3 ile sınırlıdır. Bu bulgular, erken evliliklerin çoğunlukla düşük eğitim düzeyi ve geleneksel aile yapısına sahip gruplarda ortaya çıktığını göstermektedir. Bu çeşitlilik, erken evlilik olgusunun farklı sosyoekonomik ve kültürel bağlamlarda nasıl deneyimlendiğine ilişkin derinlemesine bir yorum yapmaya olanak tanımıştır. Katılımcıların yaş, eğitim ve çocuk sayısı bakımından heterojen yapısı, verilerin zenginliğini ve temsil gücünü artırmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Frekans (n)	Yüzde (%)
Yaş Grubu		
25–35	19	57.58
36–45	7	21.21

Değişken	Frekans (n)	Yüzde (%)
46–55	7	21.21
Evlilik Yaşı		
14–15	1	2.86
16–17	17	48.57
18–19	17	48.57
Eğitim Durumu		
Okuma yazma bilmiyor	2	5.71
İlkokul	17	48.57
Ortaokul	5	14.29
Lise	7	20.00
Önlisans	2	5.71
Üniversite	2	5.71
Anne Olma Yaşı		
16–17	4	11.43
18–19	18	51.43
20 ve üzeri	13	37.14
Çocuk Sayısı		
1–2	15	42.86
3–4	19	54.29
5–6	1	2.86
Eşin Eğitim Durumu		
İlkokul	8	22.86
Ortaokul	12	34.29
Lise	10	28.57
Üniversite	5	14.29

Veri Toplama Süreci

Veriler, katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme formu, erken evlilik, eş ilişkisi, annelik deneyimi, toplumsal destek ve bireysel değerlendirmelere ilişkin açık uçlu sorulardan oluşmuştur.

Görüşmeler, katılımcıların tercih ettiği ortamlarda (ev, kurum binası, çevrim içi görüşme vb.) gerçekleştirilmiş; her görüşme yaklaşık 45–60 dakika sürmüştür. Katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kayıtları alınmış, ardından kayıtlar yazıya dökülerek analiz edilmiştir.

Veri Analizi

Toplanan veriler, tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir (Braun ve Clarke, 2006). Öncelikle görüşme dökümleri tekrar okunmuş, anlam birimleri belirlenmiş ve açık kodlar oluşturulmuştur. Daha sonra bu kodlar arasındaki benzerlikler incelenerek temalar geliştirilmiştir. Bulguların güvenilirliğini artırmak için kodlama süreci iki araştırmacı tarafından bağımsız biçimde yürütülmüş ve kodlayıcılar arası uyum katsayısı hesaplanmıştır. Elde edilen temalar katılımcı alıntlarıyla desteklenmiş, yorumlamalar araştırmacı önyargılarından arındırılmaya çalışılmıştır.

Etik İlkeler

Araştırma, gönüllülük, gizlilik ve anonimlik ilkelerine uygun olarak yürütülmüştür. Katılımcılardan yazılı onam alınmış, veriler yalnızca araştırma amaçlı kullanılmıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş ve metin içinde rumuzlar kullanılmıştır.

BULGULAR

A. Evlilik Deneyimine İlişkin Bulgular

Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans (n)
Evlilik Yaşı Algısı	Erken yaşın olumsuzluğu	Olgunlaşmadan evlilik	9
	Olumlu duygular ve heyecan	Heyecan ve mutluluk	10
	Tecrübesizlik ve bilgi eksikliği	Evlilik deneyimi eksikliği	7
	Pişmanlık	Erken yaşta evlilikten pişmanlık	5
	Görücü usulü etkisi	Görücü usulü evlilik	3
Evlilik Kararına Katılım	Kendi kararı	Kendi isteğiyle evlilik	17
	Aile kararı	Aile tarafından belirlenen evlilik	13
	Kısmen kendi, kısmen aile/çevre	Ortak karar/alınan yönlendirme	5
Beklentilerin Karşılanma Durumu	Tamamen karşılandı	Beklentilerin eksiksiz gerçekleşmesi	12
	Kısmen karşılandı	Bazı beklentilerin gerçekleşmesi	7
	Karşılanmadı	Beklentilerin gerçekleşmemesi	9
	Belirgin beklenti yok	Net bir beklenti ifade etmeme	4
Beklentilerin Türü	Sevgi, saygı ve güven	Duygusal ihtiyaçların	6

Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans (n)
		vurgulanması	
	Huzurlu bir yuva	Aile içi huzur beklentisi	5
Eş Değişim Algısı	Değişim yok	Fiziksel ve ruhsal değişim olmadığı algısı	15
	Kısmi değişim	Sadece fiziksel veya ruhsal değişim algısı	8
	Tam değişim	Fiziksel ve ruhsal değişim olduğu algısı	12
Tartışmalarda Uzlaşma	Katılımcı	Uzlaşmayı kendisinin sağlaması	17
	Eş	Uzlaşmayı eşin sağlaması	12
	Ortak	Uzlaşmanın karşılıklı sağlanması	6
Ekonomik Güç Kullanımı	Kullanmadı	Eşin ekonomik gücünü kullanmadığı algısı	32
	Kullandı	Eşin ekonomik gücünü kullandığı algısı	3

3.1. Evlilik Deneyimine İlişkin Bulgular

3.1.1. Evlilik Yaşı Algısı

Katılımcıların büyük bölümü, evliliğe çok erken yaşta adım attıklarını belirtmiş ve bu yaştan olgunlaşma, karar verme ve evlilik sorumluluğunu taşıma açısından yeterli olmadığını ifade etmiştir. Erken yaş, birçok katılımcı için hem tecrübe eksikliğini hem de pişmanlık duygusunu beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, bazı kadınlar evliliği o dönem için heyecan verici ve mutluluk veren bir adım olarak tanımlamıştır.

Örnek Görüşler:

“16 yaşındaydım... en aşağı 20 yaşında olmak isterdim.” (K1)

“18 yaşındaydım... kimseye tavsiye etmiyorum.” (K2)

“Evlilik beni heyecanlandırıyordu... mutluydum.” (K5)

3.1.2. Evlilik Kararının Alınma Süreci

Katılımcıların evlilik kararlarında özne olma düzeyleri farklılaşmıştır. Bazı kadınlar kararı tamamen kendi istekleriyle verdiklerini belirtirken, önemli bir kısmında kararın aile tarafından alınması veya yönlendirilmesi belirleyici olmuştur. Görücü usulü evliliklerin de hâlen etkili olduğu görülmektedir.

Örnek Görüşler:

“Eşimle isteyerek evlendim.” (K3)

“Aile büyüklerime aitti.” (K20)

“Görücü usulü evlendim.” (K4)

3.1.3. Evliliğe Dair Beklentiler ve Beklentilerin Karşılanma Durumu

Katılımcıların evliliğe yönelik beklentileri genel olarak sevgi, saygı, sadakat ve huzurlu bir yuva kurmaya odaklanmaktadır. Ancak bu beklentilerin gerçekleşme düzeyi farklılık göstermektedir. Bazı katılımcılar beklentilerinin tamamen karşılandığını ifade ederken; bazıları kısmen karşılandığını ya da hiç karşılanmadığını belirtmiştir.

Örnek Görüşler:

“Hepsi gerçekleşti.” (K7)

“Bir kısmı gerçekleşti.” (K5)

“Gerçekleşmedi, kaynanamla yaşadım.” (K1)

3.1.4. Eşin Zaman İçindeki Değişim Algısı

Katılımcılar eşlerinde fiziksel, ruhsal ya da davranışsal değişimler gözlemlediklerini ifade etmiştir. Bazıları eşinde belirgin bir değişiklik olmadığını belirtirken, bazıları fiziksel değişimlerin veya her iki yönde değişimin yaşandığını aktarmıştır.

Örnek Görüşler:

“Eşim fiziksel olarak çok değişti, ruhsal olarak da değişti.” (K5)

“Ruhsal olarak aynı ama fiziksel olarak değişti.” (K4)

“İlk gün gibi, değişiklik olmadı.” (K2)

3.1.5. Tartışmalar ve Uzlaşma Biçimleri

Katılımcıların önemli bir bölümü, evlilik içindeki çatışmalarda uzlaşmayı sağlayan tarafın çoğunlukla kendileri olduğunu ifade etmiştir. Bazıları eşlerinin uzlaştırıcı olduğunu, bazıları ise uzlaşmanın karşılıklı olduğunu belirtmiştir.

Örnek Görüşler:

“Genellikle ben uzlaşıyorum.” (K4)

“Eşim sağlar.” (K5)

“İkimiz de geri adım atarız.” (K3)

3.1.6. Ekonomik Gücün Kullanımına İlişkin Algılar

Katılımcıların çok büyük bir kısmı eşlerinin ekonomik gücünü bir baskı aracı olarak kullanmadığını belirtmiştir. Ancak küçük bir grup, maddi gücün kontrol ve kısıtlama amaçlı kullanıldığını ifade etmiştir.

Örnek Görüşler:

“Asla kullanmadı.” (K30)

“Hayır, düşünmüyorum.” (K3)

“Evet, kullandığını düşünüyorum.” (K25)

B. Annelik Deneyimine İlişkin Bulgular

Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans (n)
1. Annelik Sürecine	Hazır Hissedenler	Bilinçli ve İstekli Başlangıç	20

Tema	Alt Tema	Kategori	Frekans (n)
Hazır Olma Durumu			
		Bilgi Eksikliğine Rağmen İstekli	6
	Hazır Hissetmeyenler	Ani ve Plansız Gebelik	9
2. Erken Yaşta Hamileliğin Etkileri	Psikolojik Etkiler	Mutluluk ve Heyecan	10
		Kaygı ve Yetersizlik Hissi	9
		Etkisiz / Nötr Algı	8
	Fiziksel Etkiler	Fiziksel Zorluk ve Yorgunluk	13
		Fiziksel Etkilenme Yok	4
3. Çocuk Bakımında Destek Durumu	Destek Görenler	Eş ve Aileden Tam Destek	12
		Kısmi Destek (Eş veya Aile)	13
	Destek Görmeyenler	Hiç Destek Alamayanlar	10
4. Genç Yaşta Anne Olmanın Zorlukları	Bireysel Zorluklar	Tecrübesizlik ve Bilgisizlik	15
		Kendi Çocukluğunu Yaşayamama	8
	Sosyal/Çevresel Zorluklar	Eşin Ailesi ile Yaşamının Zorlukları	4
		Sosyal Hayattan İzolasyon	8
5. Çocuğun İhtiyaçlarını Karşılama	Maddi Zorluklar	Ekonomik Güçlükler	13
	Manevi Zorluklar	Çocuğun Duygusal/Manevi İhtiyaçlarını Karşılama Güçlüğü	4
	Zorluk Yaşamayanlar	Maddi ve Manevi Sıkıntı Yok	18
6. Annelik ve Kişisel Gelişim Dengesi	Denge Kurabilenler	Annelik ve Kendine Zaman Ayırma Arasında Denge	10
		Çocuğuyla Birlikte Büyüme	6
	Denge Kuramayanlar	Kişisel Gelişimi İhmal Etme	19

3.2.1. Annelik Sürecine Hazır Olma Durumu

Katılımcıların çoğu anneliğin planlı veya istekli bir şekilde gerçekleştiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, bazı kadınlar bilgi eksikliği nedeniyle başlangıçta zorlandıklarını, bir kısmı ise gebeliğin ani ve sürpriz şekilde ortaya çıktığını ifade etmiştir.

Örnek Görüşler:

“İstediğim yaşta anne oldum, güzel bir başlangıç oldu.” (K33)

“Anne olmayı istiyordum ama anneliğe dair bilgim yoktu.” (K8)

“Birdenbire aniden oldu, istemsiz bir şeydi.” (K2)

3.2.2. Erken Yaşta Hamileliğin Fiziksel ve Psikolojik Etkileri

Fiziksel etkiler açısından katılımcıların çoğu hamileliğin erken yaşta daha yıpratıcı geçtiğini belirtmiştir. Psikolojik etkiler ise mutluluk, heyecan, kaygı, yetersizlik hissi veya nötr bir algı olarak çeşitlenmiştir.

Örnek Görüşler:

“Hamilelik beni çok yordu.” (K35)

“Yapamayacağımı düşündüm.” (K18)

“Beni pek fazla etkilemedi.” (K25)

3.2.3. Çocuk Bakımında Destek Durumu

Çocuk bakımında eş ve aile desteği önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkmıştır. Bir kısmı her iki taraftan tam destek aldığını ifade ederken, bazıları kısmi destek aldığını veya hiç destek görmediğini belirtmiştir.

Örnek Görüşler:

“Eşim ve annem çok yardımcı oldu.” (K4)

“Anneme daha çok yükleniyordum, eşim çalışıyordu.” (K15)

“Tek başıma büyüttüm, çok zorlandım.” (K18)

3.2.4. Genç Yaşta Anne Olmanın Zorlukları

Erken yaşta annelik, katılımcıların büyük bir kısmı tarafından tecrübesizlik, kendi çocukluğunu yaşayamama, sosyal izolasyon ve kayın aile baskısı gibi zorluklarla ilişkilendirilmiştir.

Örnek Görüşler:

“Çocuğa nasıl bakılır bilmiyordum.” (K5)

“Kendi çocukluğumu yaşayamadım.” (K28)

“Evden çıkamaz hale geldim.” (K18)

3.2.5. Çocuğun Maddi ve Manevi İhtiyaçlarını Karşılama

Katılımcıların bir kısmı ekonomik güçlükler yaşadığını ifade etmiştir. Bazı katılımcılar manevi ihtiyaçları karşılamada zorlanırken, oldukça önemli bir grup hem maddi hem manevi yönden sorun yaşamadığını söylemiştir.

Örnek Görüşler:

“Gelirimiz yetersizdi.” (K19)

“Çocuğuma vakit ayıramadım.” (K3)

“Hiçbir eksiklik hissetmedik.” (K33)

3.2.6. Annelik ve Kişisel Gelişim Dengesi

Erken yaşta anne olan kadınların önemli bir kısmı, annelik sorumluluklarının kişisel gelişimlerini geri plana ittiğini ifade etmiştir. Bazıları hem annelik hem kendine zaman ayırma arasında denge kurabildiğini, bazıları ise çocuklarıyla birlikte olgunlaştıklarını belirtmiştir.

Örnek Görüşler:

“Kendime vakit ayıramadım.” (K12)

“Çocuğumla birlikte olgunlaştım.” (K31)

“Çocuğuma bakarken kendime de vakit ayırdım.” (K14)

TARTIŞMA

1. Erken Yaşta Evliliklerin Evlilik Deneyimine Etkileri

Araştırmanın bulguları, erken yaşta evlenen kadınların büyük bölümünün evliliğe duygusal, sosyal ve bilişsel açıdan hazırlıksız yakalandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, literatürdeki çalışmalarla güçlü bir paralellik göstermektedir. Örneğin Yıldız ve Poyraz (2020), erken evliliklerin çoğunlukla “huzur”, “namus”, “akrabalık” gibi kültürel temalar üzerinden meşrulaştırıldığını ve kadınların karar alma süreçlerinde gerçek bir özne olmaktan ziyade toplumsal baskıların taşıyıcısı hâline geldiğini vurgulamaktadır. Mevcut çalışmada kadınların bir kısmının evlilik kararını kendi istekleriyle verdiklerini belirtmelerine karşın, aile kararlarının belirleyiciliği ve görücü usulünün varlığının sürdüğü görülmüş; bu da literatürde tanımlanan kültürel normların bireysel tercihleri gölgelediği yönündeki bulguları desteklemiştir (Yıldız ve Poyraz, 2020; Orçan ve Kar, 2008).

Erken yaşta evliliğin temelinde yer alan ataerkil değerler, geleneksellik ve eğitim yoksunluğu, mevcut çalışma bulgularında da güçlü biçimde kendini göstermektedir. Tuna Uysal, Tan Eren ve Şimşek’in (2019) vurguladığı gibi, bu yapısal unsurlar genç kadınları sadece erken evliliğe sürüklememekte, aynı zamanda evlilik içinde uyum sorunları, eşler arası çatışma, baskı, şiddet ve istismar risklerini de artırmaktadır. Mevcut çalışmada bazı kadınların tartışmalarda sürekli geri adım atan taraf olduklarını ya da eşlerinin ekonomik gücü zaman zaman baskı unsuru olarak kullanıldığını belirtmeleri, ataerkil aile yapısının evlilik ilişkisindeki güç asimetrisini pekiştirdiğini göstermektedir.

Evlilik yaşına yönelik pişmanlık bildiren kadınların varlığı, erken evliliğin psikososyal hazır bulunuşluk eksikliği yarattığını göstermektedir. Benzer biçimde Yavaş Çelik ve Karasu (2022), erken yaşta evlenen Türk ve Suriyeli kadınlarda evlilik kararında ailenin belirleyiciliği ve evlilik sonrası yaşanan sağlık-tercih uyumsuzluklarının, kadınların evlilik rollerine hazırlıksız girdiğini ortaya koyduğunu bildirmektedir. Bu yönüyle mevcut çalışma bulguları, erken evliliklerin kadınların eş rolünü sağlıklı biçimde yapılandırmalarını engellediğine dair literatürle uyumludur.

Kara’nın (2015) değerlendirmesi ise erken evliliklerin temelinde yer alan eğitimsizlik, maddi yetersizlik ve kültürel baskıların, kadınların evlilik deneyimlerini eşitsizlik zeminine oturttuğunu göstermektedir. Bu bakış, araştırma bulgularında yer alan tecrübesizlik, sosyal izolasyon ve kayıncı baskısı gibi temalarla uyumludur. Dolayısıyla erken yaşta evlilik,

bulguların gösterdiği gibi yalnızca bir zamanlama problemi değil; kadınların yetişkinlik rollerine geçişini bozan yapısal bir eşitsizlik rejiminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

2. Erken Yaşta Evliliklerin Annelik Deneyimine Etkileri

Mevcut çalışma bulguları, erken yaşta anne olan kadınların önemli bir kısmının ani/plansız gebelikler, tecrübesizlik, fiziksel ve psikolojik zorlanma, sosyal izolasyon ve çocuk bakımı konusunda bilgi eksikliği yaşadığını göstermektedir. Bu bulgular, erken yaşta gebeliğin biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan yüksek risk taşıdığına ilişkin literatür ile uyumludur.

Yavaş Çelik ve Karasu'nun (2022) çalışmasında, erken yaşta evlenen kadınlarda düşük yapma riskinin yüksekliği ve gebeliğin sağlık sorunlarıyla ilişkilendirilmesi, mevcut çalışmadaki fiziksel yorgunluk ve zorlanma temalarını desteklemektedir. Benzer şekilde Çelebi Erkilic ve Piyal (2022), erken evliliği çocuk istismarı ve insan hakları ihlali olarak değerlendirmekte ve bu evliliklerin kız çocuklarının fiziksel ve ruhsal gelişimini olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Mevcut çalışmada birçok kadının “kendi çocukluğunu yaşayamadan anne olma” deneyimi, literatürde tanımlanan gelişimsel kopukluğun somut bir yansımasıdır.

Yorgun'un (2019) Ardahan çalışması, erken yaşta evlenen kadınların anne olduktan sonra kayınvalideye bağımlılık, aile planlamasında bilgi yetersizliği ve sık gebelikler gibi sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Mevcut bulgularda da çocuk bakımında destek alamayan kadınlar ile yalnızca aile desteğiyle süreci yönetmeye çalışanların varlığı, erken anneliğin kadınları duygusal ve fiziksel olarak zorlayıcı bir bakım yüküyle karşı karşıya bıraktığını doğrulamaktadır. Bu durum, erken yaşta anneliğin ebeveynlik becerilerini de olumsuz etkilediğini gösteren Eray, Uçar ve Murat'ın (2019) bulgularıyla örtüşmektedir.

Erken evliliğin psikososyal etkilerine yönelik literatür de mevcut bulgularla paralellik göstermektedir. Çalışmalar, erken yaşta evlenen kadınların depresyon, psikolojik kırılganlık ve travma riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Aktepe ve Atay, 2017; Güneş ve ark., 2016; Le Strat ve ark., 2011). Mevcut çalışmada da annelik sürecinde kaygı, yetersizlik ve yalnızlaşma hissinin öne çıkması, erken yaşta anneliğin psikolojik açıdan zorlayıcı yönlerini göstermektedir.

Ayrıca literatür, erken yaşta evliliğin anne-bebek sağlığı açısından ciddi sonuçları olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. UNICEF (2001) ve UNFPA (2003) raporları, 18 yaş altı gebeliklerde anne ve bebek ölüm riskinin belirgin biçimde yükseldiğini; erken yaşta evlenen kadınların daha uzun süre doğurganlık riski altında kaldığını vurgulamaktadır. Bu değerlendirmeler, mevcut çalışmadaki fiziksel zorlanma, sağlık sorunları ve bakım yükü temalarını bütünleyen önemli göstergelerdir.

SONUÇ

Bu araştırmanın bulguları, erken yaşta evlenen kadınların hem evlilik hem de annelik rollerine çoğunlukla hazırlıksız adım attığını ve bu durumun ataerkil yapı, geleneksellik, eğitimsizlik ve ekonomik güçlükler gibi yapısal faktörlerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Kadınların evlilik kararına katılımı çoğu zaman sınırlı kalmakta, evlilik içinde uyum, iletişim ve güç dengesi sorunları yaşanmakta; annelik sürecinde ise tecrübesizlik, fiziksel ve psikolojik zorlanma, sosyal izolasyon ve destek eksikliği belirginleşmektedir.

Bulgular, erken yaşta evliliğin kadınların yaşam döngüsünde eğitimden ekonomik bağımsızlığa, psikolojik iyilik hâinden ebeveynlik becerilerine kadar pek çok alanı olumsuz etkileyen çok boyutlu bir toplumsal sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

ÖNERİLER

Erken yaşta evliliklerin önlenmesi ve erken yaşta evlenen kadınların güçlendirilmesi için toplum temelli farkındalık çalışmaları, kız çocuklarının eğitime kesintisiz erişiminin sağlanması, ailelere yönelik bilinçlendirme programları ve risk altındaki bölgelerde sosyal hizmet müdahalelerinin güçlendirilmesi önemlidir. Erken yaşta evlenen kadınlara psikolojik danışmanlık, ebeveynlik eğitimi, doğum sonrası destek ve ekonomik güçlenme programları sunulmalı; sağlık, eğitim ve sosyal hizmet kurumları arasında koordinasyon artırılarak çocuk yaşta evliliklerle mücadelede bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir.

TEŞEKKÜRLER

Helin Karakoç ve Sema Karabulut’a veri toplama sürecindeki katkılarından dolayı teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Abukan, B., & Yıldırım, F. (2017). Toplumsal cinsiyet temelli şiddetin bir biçimi olarak erken evlilikleri önlemek için kadınların güçlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*, 10(53), 425–432.
- Aktepe, E., & Atay, İ. M. (2017). Çocuk evlilikleri ve psikososyal sonuçları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 410–420. <https://doi.org/10.18863/pgy.310791>
- Aral, N., & Gürsoy, F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151(5), 1–25.
- Aydemir, E. (2011). Evlilik mi evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler: Çocuk gelinler (USAK Rapor No. 11). Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Sosyal Araştırmalar Merkezi.
- Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., & Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26, 58–62.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Çelebi Erkiş, M., & Piyal, B. (2022). Early age and forced marriages at childhood. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 16(3), 632–638. <https://doi.org/10.21763/tjfmpe.1097766>
- Duman, N., & Coşkun, B. N. (2019). “Çocuk yaşta evlilik” ya da “çocuk gelin” olgusuna psikososyal bir bakış. *Journal of International Scientific Researches*, 4(2), 268–277. <https://doi.org/10.21733/ibad.536029>
- Eray, Ş., Uçar, H. N., & Murat, D. (2019). Evlilik?-Evcilik?: Çocuk gelinler ve ilişkili ruhsal hastalıklar. *Van Tıp Dergisi*, 26(4), 445–451.
- Erulkar, A. (2013). Early marriage, marital relations and intimate partner violence in Ethiopia. *International perspectives on sexual and reproductive health*, 6-13.

- Güneş, M., Selçuk, H., Demir, S., İbiloğlu, A. O., Bulut, M., Kaya, M. C., Yılmaz, A., Atlı, A., & Sır, A. (2016). Marital harmony and childhood psychological trauma in child marriage. *Journal of Mood Disorders*, 6, 63–70. <https://doi.org/10.5455/jmood.20160425100345>
- IPPF. (2006). Ending child marriage: A guide for global policy action. International Planned Parenthood Federation & The Forum on Marriage and the Rights of Women and Girls.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). İnsan – aile – kültür. Remzi Kitabevi.
- Kara, B. (2015). Değişen aile dinamikleri açısından erken yaşta evlilikler sorunu ve toplumsal önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 59–72.
- Kasım, B., Cem, U., Mustafa, K., Süleyman, S., İsmail, B., Ubeydullah, D., & Süleyman, G. (2015). Evaluation of the early age married girls applying to our department. *Open Journal of Pediatrics*, 5(4), 334.
- Kidman, R. (2016). Child marriage and intimate partner violence: A comparative study of 34 countries. *International Journal of Epidemiology*. <https://doi.org/10.1093/ije/dyw225>
- Le Strat, Y., Dubertret, C., & Le Foll, B. (2011). Child marriage in the United States and its association with mental health in women. *Pediatrics*, 128(3), 524–530.
- Orçan, M., & Kar, M. (2008). Türkiye’de erken yaşta yapılan evlilikler ve risk algısı: Bismil örneği. *Aile ve Toplum*, 4(14), 97–111.
- Özcebe, H., & Küçük Biçer, B. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48(2), 86–93. <https://doi.org/10.4274/tpa.1907>
- Tuna Uysal, M., Tan Eren, G., & Şimşek, E. (2019). Sosyo-kültürel özellikler bağlamında erken evlilikler: Ağrı örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(1), 349–375. <https://doi.org/10.13114/MJH.2019.468>
- UNFPA. (2003). State of world population 2003: Making 1 billion count – Investing in adolescents’ health and rights.
- UNFPA. (2020). Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık riskleri ve sonuçlarına çok sektörlü yaklaşım.
- UNICEF. (2001). Early marriage: Child spouses. *Innocenti Digest* 7.
- Yavaş Çelik, M., & Karasu, F. (2022). Türk ve Suriyeli kadınlarda erken evlilikler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(3), 799–810. <https://doi.org/10.33417/tsh.942915>
- Yıldız, D., & Poyraz, T. (2020). Sosyo-demografik ve sosyo-kültürel bağlamda erken evlilikler: Çocuk gelinler ve çocuk damatlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 32(Bahar), 159–186.
- Yorgun, E. (2019). Erken evlilikler ve çocuk yetiştirmede karşılaşılan problemler (Ardahan ili örneği) (Yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, H., & Yüksel, M. (2014). Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye’de çocuk gelinler gerçeği. *Journal of Institute of Social Sciences*, 5(2), 1–24.

TÜRKİYE'DEKİ KADINLARIN YABANCILAŞMA DENEYİMLERİNE KEŞFEDİCİ BİR BAKIŞ AÇISI

Zeynep MERCAN¹

Esra SAĞIR²

Merve OKUTAN³

Mehmet KARASU⁴

ÖZET

Araştırmalar, yabancılaşmayı bireyin kendisi ile çevresindeki kişiler ve nesneler arasında deneyimlediği bir ayrışma duygusu olarak tanımlamaktadır. Ancak literatürde, birçok çalışmanın farklı faktörler ve bağlamlar temelinde ele aldığı yabancılaşma kavramı için genel kabul gören bir tanım bulunmamaktadır. Yabancılaşma, kimi zaman bireyin kendi iç dünyasıyla, kimi zaman da toplumsal roller ve çevresel beklentilerle yaşadığı uyumsuzluk olarak tanımlanabilmektedir. Bu araştırma, Türkiye’de yaşayan kadınların yabancılaşma deneyimlerini sorgulayarak bu deneyimin nasıl anlamlandırıldığı, deneyimi etkileyen unsurları, kadınların bu deneyimle başa çıkma yollarını ve bunun aile üzerindeki etkisini irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmıştır; çeşitli meslek gruplarında çalışan kadınlar ve ev kadınlarından oluşan 26 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcı seçimi, amaçlı ve kriter örnekleme teknikleri ile yapılmış; yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve medeni durum gibi demografik değişkenlerde çeşitlilik gözetilerek, farklı bağlamlarda yabancılaşma deneyimlerinin değerlendirilebilmesi hedeflenmiştir. Elde edilen veriler tematik analizle değerlendirilmiştir. Ön bulgular, kadınların yabancılaşma duygusunu nasıl tanımladıkları, bu duyguyu hangi bağlamlarda deneyimledikleri ve bu durumla nasıl başa çıktıkları üzerine yoğunlaşmıştır. Katılımcıların ifadelerine göre, yabancılaşma genellikle bireyin kendisine, toplumsal cinsiyet rollerine veya çevresel beklentilere karşı duyduğu uyumsuzluk hissiyle ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet normlarının, bazı durumlarda bireyler için aidiyet ve kimlik kaynağı olabileceği, ancak kimi durumlarda kişisel hedefler veya yaşam tarzı ile uyuşmadığında yabancılaşma hissini güçlendirebileceği görülmüştür. Kadınların yabancılaşma deneyimlerini şekillendiren üç ana faktör belirlenmiştir: ailevi stres, sosyal baskılar ve çevresel/toplumsal beklentiler. Bu uyumsuzluk duygusu kadınlarda duygusal tükenmişlik, failliğin azalması ve kendinden kaçış tepkisine yol açabilmektedir. Katılımcılar bu durumla başa çıkmak için zamanı kendileme pratikleri bağlamında kişisel zaman oluşturma, kendiledikleri zaman dilimlerini aile ile paylaşma, sosyal destek arayışı ve içsel dayanıklılık geliştirme gibi stratejiler kullanmaktadır. Katılımcıların zaman yönetimi ve sosyal destek stratejileri, yabancılaşma ile başa çıkma süreçlerinde koruyucu faktörler olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu stratejilerin etkinliği, kadınların sosyoekonomik konumu, eğitim düzeyi ve sosyal ağlarının gücü gibi faktörlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ön

¹ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Bölümü, ORCID No: 0000-0002-1459-6904

² Bağımsız Araştırmacı, ORCID No: 0009-0003-7403-6081

³ Bağımsız Araştırmacı, ORCID No: 0009-0000-2303-9328

⁴ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Bölümü, ORCID No: 0000-0002-6620-2807

bulgular, kadınların yabancılaşma deneyimlerinin hem bireysel hem de çevresel unsurlardan etkilendiğini göstermektedir. Toplumsal roller ve beklentiler, bağlama göre hem koruyucu hem de kısıtlayıcı işlevler görebilmektedir. Bu araştırma, kadınların yabancılaşma deneyimlerine odaklanarak sağlık çalışanları, işe alım uzmanları, akademisyenler ve kadınların psikolojik iyi oluşunu desteklemeyi hedefleyen araştırmacı ve uygulayıcılar için önemli bir başlangıç noktası sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: yabancılaşma, kadınlar, roller, duygusal tükenmişlik, faillik, zamanı kendileme

AN EXPLORATORY PERSPECTIVE ON WOMEN’S EXPERIENCES OF ALIENATION IN TÜRKİYE

ABSTRACT

Studies define alienation as a sense of separation that individuals experience between themselves and the people or objects in their environment. However, in the literature, there is no universally accepted definition of alienation, as many studies approach the concept based on different factors and contexts. Alienation can sometimes be described as a misalignment experienced by individuals with their own inner world, and at other times, with social roles and environmental expectations. This research aims to explore the alienation experiences of women in Türkiye, examining how this experience is interpreted, the factors influencing it, the strategies women use to cope with it, and its ramifications for family dynamics. Within the scope of the study, qualitative research methods were used, specifically semi-structured interviews. In-depth interviews were conducted with 26 participants, consisting of women from various professional backgrounds as well as homemakers. Participants were selected using purposive and criterion sampling techniques. Diversity in demographic variables such as age, educational background, employment status, and marital status was considered, with the aim of evaluating alienation experiences in different contexts. The data were analyzed using thematic analysis. Preliminary findings focused on how women define the feeling of alienation, the contexts in which they experience it, and how they cope with it. According to the participants, alienation often emerges from a sense of mismatch between the individual and herself, gender roles, or environmental expectations. It was observed that gender norms can, in some cases, provide a sense of identity and belonging, but when misaligned with personal goals or lifestyles, they can intensify feelings of alienation. Three main factors shaping women’s experiences of alienation were identified: familial stress, social pressures, and environmental/societal expectations. This sense of dissonance may lead to emotional burnout, a diminished sense of agency, and responses characterized by escapism. To cope with this situation, participants employed strategies within the framework of time appropriation practices such as creating personal time, sharing appropriated time segments with family, seeking social support, and developing internal resilience. Time management and social support strategies emerged as protective factors in coping with alienation. However, the effectiveness of these strategies varies depending on women’s socioeconomic status, level of education, and the strength of their social networks. Preliminary findings suggest that

women's experiences of alienation are influenced by both individual and environmental factors. Social roles and expectations can serve as both protective and restrictive functions depending on the context. By focusing on women's alienation experiences, this research provides a valuable starting point for health care professionals, recruitment specialists, academics, and practitioners aiming to support women's psychological wellbeing.

Keywords: alienation, women, roles, emotional burnout, agency, time appropriation

Giriş

Yabancılaşma, bireyin kendi benliği ile içinde bulunduğu toplumsal yapı, çalışma yaşamı ya da kişisel deneyimleri arasındaki ilişkinin zayıflaması sonucunda ortaya çıkan bir ayrışma ve kopuş durumudur (Bronfenbrenner, 1979; Case, 2008). Kavram, toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirildiğinde, kadınların roller, bakım yükü ve yapısal eşitsizlikler nedeniyle kendilik algılarında ve yaşam deneyimlerinde daha derin bir kırılma meydana getirerek benlik düzeyinde çok katmanlı bir yabancılaşma biçimine dönüşebilmektedir. Kamusal mekân ve ücretli emek üzerinden tartışılan geleneksel yabancılaşma yaklaşımı (Marx, 1976; 1844/2013), kadının özel alandaki görünmez emeğini açıklamakta çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda mevcut çalışma, Van ili ve çevresinde yaşayan ev kadınları ve çalışan kadınların yabancılaşma deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını karşılaştırmalı bir perspektifle keşfetmeyi amaçlamaktadır. Kadınların “ev” ve “iş” gibi farklı mekânsal ve sosyal konumlarda bulunmalarına rağmen, benliklerinden uzaklaşmalarına dair benzer anlatılar üretip üretmediklerini ortaya koymak; yabancılaşmanın sadece ekonomik ilişkilerin bir sonucu değil, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği yapısal bir mekanizma olduğunu göstermek açısından kritik bir öneme sahiptir.

Literatür incelendiğinde, ev kadınlarının yabancılaşma deneyimlerinin büyük ölçüde “görünmezlik” ve “kültürel uyum” ekseninde şekillendiği görülmektedir. Bakım emeğinin doğallaştırılarak bir sevgi gösterisi gibi sunulması, bu emeği görünmez kılmaktadır ve kadının kendilik algısını adeta aşındırmaktadır (Laugier, 2021). Özellikle ataerkil kodların baskın olduğu kültürel yapılarda, kadınların benliklerini aile ve toplum beklentileri üzerinden inşa etme eğiliminde oldukları (Durak ve ark., 2023) ve geleneksel cinsiyet rollerini benimsendikleri ölçüde dış etkileri daha kolay kabul ettikleri ve kendilerine yabancılaştıkları bilinmektedir (Bozkur ve Arıcı Şahin, 2022). Bir çalışmaya göre, ev kadınlarının kendine yabancılaşma düzeylerindeki değişimin %41'i, toplumsal cinsiyet algılarıyla açıklanabilmektedir (Kaplan ve Kaçın, 2024). Üstelik, bakım verme sorumluluğu arttıkça, kişi kendine, sosyal çevresine veya önceki yaşam biçimine karşı yabancılaşma hissedebilir (Zygouri ve ark., 2024). Bu durum, ev kadınları için yabancılaşmayı, kendi isteklerinden vazgeçip başkalarının ihtiyaçlarını önceleyen bir benlikten uzaklaşma olarak çerçevelenmesini mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla, ev içi alandaki bu benlikten uzaklaşma hâlinin, kadının psikolojik dünyasında nasıl bir yankı bulduğunun anlaşılması gerekmektedir.

Öte yandan, kadının istihdama katılımının onu özgürleştirdiği ve yabancılaşmadan koruduğu varsayımı, modern çalışma yaşamının getirdiği yeni yüklerle birlikte sorgulanır hâle gelmiştir. Heu (2023), sosyal çevrelerinde otantik benliklerini sergileyemeyen ve arzuladıkları değeri göremeyen bireylerde yabancılaşmanın tetiklendiğini ifade ederken; Güven (2021), istihdam durumundan bağımsız olarak bakım yükünü üstlenmeye devam eden kadınlarda zaman baskısının içe çekilmeyi artırdığına dikkat çekmektedir. Çalışan kadınlar için ikinci vardiya olarak adlandırılan ev içi sorumluluklar, kamusal alandaki varlıklarına rağmen bir görünmezlik hissi ortaya çıkarmaya devam etmektedir (Kaplan ve Kaçın, 2024). Kadınların istihdam edildikleri kurumlarda bakım sorumluluklarına ilişkin yeterli destek ve anlayışı bulamamaları hem ev içi yaşamlarını hem de ailelerine yönelik bağlılıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Blair-Loy ve ark., 2015). Türkiye’de kadın istihdamının önündeki temel engellerden biri olan bakım yükü, kadınların işgücüne katılımını da anlamlı ölçüde sınırlamaktadır (Eşiğül Yaghmaei ve Taymaz, 2024). Bunun yanı sıra, bekâr çalışan kadınların evli ve çocuk sahibi kadınlara kıyasla iş yerlerinde daha yoğun çalışma baskısına maruz kaldıkları (Küçükaltan ve ark., 2020) ve bu durumun yalnızlık duygularını artırdığı bildirilmiştir (Koçak ve Tunç, 2020). Bu çalışma, tam da bu noktada, farklı yaşam pratiklerine sahip kadınların “zaman kıtlığı,” “bakım yükü” ve “otantiklik kaybı” eksenindeki ortak ve ayrışan yabancılaşma deneyimlerini derinlemesine analiz ederek alanyazındaki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Yöntem

Bu çalışmada ev kadınları ve çalışan kadınların yabancılaşma deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını keşfetmeyi amaçlayan nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Katılımcılara amaçlı örnekleme ve kriter örnekleme teknikleri kullanılarak erişim sağlanmıştır. Örnekleme kriteri olarak kadınların çalışma durumları temel alınmış, bu sayede deneyim ve pratiklerdeki olası farklılıkların keşfedilmesi hedeflenmiştir. Katılımcı grubuna Van ili ve çevre illerde yaşayan toplam 26 yetişkin kadın dâhil edilmiştir. Bu grubun yarısı ev kadınlarından ($n = 13$), diğer yarısı ise çalışan kadınlardan ($n = 13$) oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 37.69 olarak belirlenmiş; medeni duruma göre 9 katılımcı bekâr durumdadır. Örneklem seçiminde yaş, eğitim, çalışma durumu ve medeni durum gibi sosyo-demografik özelliklerde çeşitlilik gözetilmiştir. Görüşmeler birebir ve gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Veri toplama sürecinde iki farklı form kullanılmıştır. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu, katılımcıların yabancılaşma deneyimleri, bu deneyimlerin arka planındaki sosyal psikolojik faktörler derinlemesine ortaya çıkarmak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmış, açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Demografik Bilgi Formu ise katılımcıların yaş, eğitim durumu, çalışma durumu ve medeni durum gibi temel özelliklerini belirlemek ve örneklem çeşitliliğini teyit etmek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulan sorulardan meydana gelmektedir.

Araştırmanın yürütülebilmesi için gerekli etik izinler Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi’nden alınmıştır (Tarih: 03/03/2025; Protokol No: 2025/04-34). Tüm katılımcıların çalışmaya dâhil

edilmesi gönüllülük esasına dayanmış, araştırmaya katılmadan önce kendilerine çalışmanın amacı ve süreci hakkında bilgi verilmiş ve bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Görüşmeler yüz yüze ve katılımcıların kendilerini rahat, güvenli hissedecekleri mekânlarda yapılmıştır. Her bir görüşme yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Katılımcıların onayları alınarak görüşmeler sırasında ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtları, yapay zekâ tabanlı deşifre araçları kullanılarak metin formatına dönüştürülmüş ve ardından araştırmacılar tarafından deşifrelerin doğruluğu manuel olarak kontrol edilmiştir.

Verilerin analizinde Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Analiz sürecinin güvenilirliğini artırmak amacıyla, deşifreler iki bağımsız kodlayıcı tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirliği tanımlamak için Kappa analizi gerçekleştirilmiş ve kodlayıcılar arası uyum katsayısı .86 olarak tespit edilmiştir. Bu değer, Landis ve Koch (1977) ile Viera ve Garrett (2005) kriterlerine göre oldukça yüksek bir güvenilirlik düzeyine işaret etmektedir.

Bulgular

Analizler, ev kadınları ve çalışan kadınların yabancılaşma deneyimlerinin ontolojik bir benzerlik taşımasına rağmen, bu deneyimin anlamlandırılma biçimlerinin gündelik yaşam pratikleri ve sosyal roller bağlamında belirgin farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kadınların yabancılaşma tanımlarını şekillendiren dinamikler dört ana eksenle değerlendirilmiştir. Tablo 1’de karşılaştırmalı özeti sunulan bu yapısal çerçeve, bulguların ele alınmasında sistematik bir bakış açısı sağlamaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki bölümlerde sırasıyla; ev kadınlarına özgü yabancılaşma temaları, çalışan kadınlara özgü yabancılaşma temaları ve her iki grubun benzerliklerini gösteren temalar sunulmaktadır.

Tablo 1. Ev Kadınları ve Çalışan Kadınlarda Yabancılaşma Dinamiklerinin Karşılaştırmalı Analizi

Boyut	Ev Kadınları	Çalışan Kadınlar	Benzerlikler
	Farklılıklar		
1. Yabancılaşma Kaynakları	Bakım yükü, ev içi görünmez emek, kültürel uyum baskısı	Zaman kıtlığı, iş-yaşam çatışması, mesleki otantiklik kaybı	Rol fazlalığı ve kontrol yitimi
2. Yabancılaşma Görünümleri	Sessiz içe çekilme, kimlik silinmesi	Zaman ve anlam baskısı altında kimlik dağılması	Özerklik kaybı ve tatminsizlik
3. Başa Çıkma Mekanizmaları	İçine kapanma, kısa yalnızlık anları	Mikro zaman oluşturma, iç sesle temas	Sessizlik ve yalnızlıkta kendini hatırlama

4. Öne Çıkan Duygular	Yorgunluk, görünmezlik	Zaman baskısı, içsel kopukluk	Kendini yeniden kurma ihtiyacı
-----------------------	------------------------	-------------------------------	--------------------------------

A. Ev Kadınlarına Özgü Temalar

Bu temalar, ev kadınlarında ev içi roller, evliliğe dayalı/kültürel geçişler ve bakım verme yükü bağlamında ortaya çıkan yabancılaşma deneyimi anlamlandırmalarını içermektedir.

Tema 1A. Kültürel Geçiş ve Ait Olamama. Bu tema, evlilik ya da gelin olma süreciyle birlikte yeni bir sosyal ortama geçişin, katılımcılar tarafından yabancılaşma deneyiminin kaynağı olarak anlamlandırıldığını göstermektedir. Bu bağlamda yabancılaşma, yeni aile normlarına uyum sağlama sürecinde aidiyet hissinin zayıflaması ve aile ile benlik bağlarında kopuş olarak ifade edilmektedir. Bu tema, fiziksel yer değişikliğinin ötesinde bir kimlik geçişine işaret etmekte; bireyler eski sosyal kodları ile yeni aile normları arasında sıkıştıklarını ifade etmektedir. Aidiyet süreci, günlük pratiklerde görünür hâle gelmektedir. Bu temaya özgü katılımcı ifadeleri şöyledir:

“İşte geldiğin yer yabancı, oturman, kalkman, yemekleri farklı, kültürleri farklı. Evet, yaşadım o zaman çok yalnızlık çektim yani.” (Katılımcı 2)

“Kendinden uzaklaşınca kopuk gibi oluyorsun.” (Katılımcı 3)

Tema 2A. Bakım Yükü ve Kimlik Silikleşmesi. Bu tema ev içi sorumlulukların (örn., ev işleri, çocuk bakımı) sürekliliğine bağlı olarak, katılımcıların kendi benliklerinin geri planda kaldığını ve kendilerini yok sayma hissini ifade ettikleri yanıtlardan oluşmaktadır. Ayrıca bakım emeğinin yalnızca fiziksel bir yük yanı sıra bir tür öznel tükenmişlik kaynağı olarak deneyimlendiğine işaret etmektedir. Davranışsal düzeyde bitmeyen görev döngüsü, duygusal düzeyde ise kaçma arzusu ve benlikten uzaklaşma hissiyle birleşmektedir. Bakım sorumluluğunun niteliği özellikle engelli çocuğa bakım gibi yüksek düzeyde sürekli dikkat gerektiren durumlarda yabancılaşma tarifiinin yoğunluğunu belirgin biçimde artırmaktadır. Bu temayla ilişkili örnek bir katılımcı ifadesi şöyledir:

“...oğlum...otizmli... o çıkmazın içine girdiği zamanlarda ben kendimden kaçmak istiyorum. Yani, sadece varlık olarak oradasın ama beyin olarak duruyor.” (Katılımcı 21)

Tema 3A. Duygusal Yorgunluk ve İç Çekilme. Bu tema, aile içi beklentiler ve ilişkisel çatışmaların yol açtığı duygusal yorgunluğun, katılımcıları sosyal ilişkilerden geri çekilmeye yöneltmesini ifade etmektedir. İç çekilme, bir yandan duygusal korunma amacı taşıyan bir tür uzaklaşma stratejisi, diğer yandan da değersizlik veya anlaşılmama hissiyle gelişen pasif bir izolasyon biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bireyin hem ilişkisel hem de benlik düzeyinde yabancılaşma deneyimini derinleştirmekte; kendini koruma ile yalnızlaşma arasındaki sınırın belirsizleşmesiyle görünür olmaktadır. Bu temaya ilişkin örnek katılımcı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Bazen bir sessizliğe çekilirim. Kendimi bir tenhaya kapatırım. Yani bazen çok bunaldığımda bunu yaparım.” (Katılımcı 1)

“Kardeşler olsun, ailem olsun, arkadaşlarım olsun. Benimle konuşmadıkları için kendimi yalnız hissediyorum, ilgilenmedikleri için.” (Katılımcı 22)

B. Çalışan Kadınlara Özgü Temalar

Bu temalar, çalışan kadınlarda istihdamın getirdiği zaman baskısı, iş-aile dengesinin uyumsuzlaşması ve mesleki tükenme bağlamında ortaya çıkan yabancılaşma görünümünü içermektedir.

Tema 1B. Zaman Baskısı ve Benlikten Uzaklaşma. Bu tema, yoğun iş temposunda çalışan kadınların kendi benlikleriyle kurdukları bağın zayıflamasını işaret eden yanıtlardan oluşmaktadır. Katılımcılar, kendilerine ait “blok” zamanların yokluğundan ve sürekli mesleki taleplere yanıt verme zorunluluğundan söz etmektedir. Bu durum, benlik bakımının ihmal edilmesine, kendini unutma ya da kendine zaman ayıramama hissinin tarif edilmesiyle görünür olmaktadır. Yabancılaşma deneyimi bu bağlamda daha çok niceliksel bir zaman baskısı üzerinden tanımlanmakta; bireyin içsel ihtiyaçlarını ertelemesi ve kendilik farkındalığının azalması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Örnek katılımcı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Yani iş yerinde olduğum vakitlerde iş yerinin bana sunduğu şartlardan dolayı onların kurallarına göre yaşamak bana kendimden uzaklaştırmayı gerektiriyor diye düşünüyorum.” (Katılımcı 6)

“Kendime zaman ayırmadığım zamanlarda, daha çok böyle evde, işe adapte olmuşsam... iş, çocuklar, günlük rutinime çok böyle boğulmuşsam... açıkçası kendim uzaklaşmış... boşlukta hissediyorum.” (Katılımcı 17)

Tema 2B. Rol Beklentilerinde Otantikliğin Bozulması. Bu tema, iş yaşamındaki ve ev yaşamındaki rol beklentileri ile bireyin kişisel değerleri ve otantiklik arayışı arasındaki uyumsuzlukları gösteren katılımcı yanıtlarından oluşmaktadır. Katılımcılar, özellikle mesleki rollerin benlikleriyle uyumsuzlaştığı durumlarda kendine yabancılaşma veya farklı biri gibi hissetme deneyimlerinden söz etmektedir. Bu yabancılaşma yalnızca zamansal değil, anlamsal bir düzeyde gerçekleşmekte; birey işin gerektirdiği davranış kalıplarını sürdürürken kendi iç sesinden uzaklaşmaktadır. Böylece çalışma yaşamı, kimlik bütünlüğünü tehdit eden bir alan hâline gelmekte ve kadınların benliklerini yeniden tanımlama ihtiyacını tetiklemektedir. Bu temaya özgü katılımcı ifadeleri şöyledir:

“...böyle kınadığın, istemediğin, o bağırان, kızan öğretmene dönüştüğün an. Bir şok oluyorsun, o diyorsun, bu ben miyim? Ben bu hâle nasıl geldim diyorsun” (Katılımcı 9)

“... baş edemediğim bir durum olursa, çocuklar olabilir, bu eşinle alakalı olabilir ya da işinle alakalı olabilir... O an kendimi farklı biri gibi hissedebilirim yani kendimi özümden uzaklaşmış olabilirim.” (Katılımcı 12)

Tema 3B. Anlaşılmama ve İlişkisel İzolasyon. Bu tema, iş ortamında veya yakın ilişkilerde anlaşılmama hissinin, yabancılaşma deneyiminin tarif edilmesini şekillendirdiği ifadelerden oluşmaktadır. Özellikle yalnız yaşayan kadın katılımcılar, görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerine rağmen duygusal düzeyde duyulmadıklarını ya da yanlış anlaşıldıklarını ifade etmektedir. Bu durum, bireyin çevresiyle kurduğu iletişime dayalı bağlarını şekillendirerek bir tür ilişkisel yalnızlık deneyimi ortaya çıkarıyor gibi görünmektedir. Aşağıda bu temaya özgü katılımcı ifadeleri sunulmuştur.

“... fikirlerimin ya da söylediğim bir şeyin duyulmaması ya da işte herkes bir fikir atıyorken ortaya ya da konuşmaya dâhil oluyorken benim dâhil olmamla birlikte ya anlayamadıkları için... fikirlerimin önemsenmemesi ya da söylediğim bir şeyin duyulmazdan gelmesi” (Katılımcı 10)

“Özellikle hani eve döndüğümde o sessizlik içinde kendi içime kapanıyorum... Kalabalık ortamlarda anlaşılmadığımı hissediyorum bazen. Çünkü yakın çevremden uzağım.” (Katılımcı 15)

C. Her İki Grup İçin Ortak Temalar

Bu gruptaki temalar hem ev kadınlarında hem çalışan kadınlarda ortaya çıkan, benzer yabancılaşma tariflerini içermektedir.

Tema 1C. Özerklik Kaybı ve Hayattan Tat Almama. Bu tema, katılımcıların kendi istek ve değerleri doğrultusunda hareket edememesinin tetiklediği yabancılaşma tariflerine odaklanmaktadır. Katılımcılar hem ev içi görevlerin sürekliliği hem de iş baskısının kişisel özgürlük alanlarını daralttığını, bu durumun da hayattan zevk alamama, tatminsizlik ve tükenmişlik hislerine yol açtığını belirtmektedir. Bu durum, yalnızca fiziksel yorgunluk değil, aynı zamanda adeta bir tür duygusal soluklanma eksikliği olarak da deneyimlenmekte; bireyin yaşamdan aldığı anlamı ve motivasyonu zayıflatmaktadır. Aşağıda örnek katılımcı ifadeleri sunulmuştur.

“evladım ile tartıştığımızda ailem aklıma geliyor. O anda üzülmüyoruz.” (Katılımcı 5)

“herhalde öyle bir şey olursa insanı hayattan tat almaz zaten de.” (Katılımcı 14)

Tema 2C. Kendine Ait Zaman İhtiyacı ve Korunma Rutinleri. Bu tema hem ev kadınlarının hem de çalışan kadınların yabancılaşma hissine karşı geliştirdikleri benlik alanını koruma ifadelerini içermektedir. Katılımcılar, kendiyle baş başa kalma ihtiyacını gidermek için zamanı kendileyerek kısa süreli öz-bakım ritüelleri ya da planlı zaman dilimleri oluşturduklarını belirtmektedir. Ev kadınları bu alanı genellikle ev içi sorumlulukların arasına sıkıştırılmış parçalı zamanlarda bulurken, çalışan kadınlar planlı blok zamanlar (örn., hafta sonu etkinlikleri) üzerinden kendilerini yeniden merkeze alma çabası göstermektedir. Her iki durumda da bu mikro-ritüeller, bireyin benlik bütünlüğünü koruma ve yabancılaşmanın

duygusal etkilerini dengeleme işlevi taşımaktadır. Bu temaya özgü katılımcı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

“Kendime zaman ayırmışsam... Dışarı çıkıp bir çocukları babalarına bırakmışsam. Bir yürüyüş, bir kitap okuma.” (Katılımcı 17)

“Çok yorulduğum zamanlar evet oluyor. Yani mesela kendi çocuğumla bile ona bile şey yapmak istemiyorum yani. Sadece kafamı dinlemek istiyorum.” (Katılımcı 20)

Yukarıda ayrıntılı biçimde tartışılan her iki gruba özgü ve ortak temalar, Tablo 2’de özetlenmektedir.

Tablo 2. Kadınların Yabancılaşma Deneyimi Grupları ve Temaları

Gruplar	Tema Adı
Ev Kadınlarına Özgü Temalar	1A. Kültürel Geçiş ve Ait Olamama
	2A. Bakım Yüğü ve Kimlik Silikleşmesi
	3A. Duygusal Yorgunluk ve İç Çekilme
Çalışan Kadınlara Özgü Temalar	1B. Zaman Baskısı ve Benlikten Uzaklaşma
	2B. Rol Beklentilerinde Otantikliğin Bozulması
	3B. Anlaşılmama ve İlişkisel İzolasyon
Her İki Grup İçin Ortak Temalar	1C. Özerklik Kaybı ve Hayattan Tat Almama
	2C. Kendine Ait Zaman İhtiyacı ve Korunma Rutinleri

Tartışma

Bu çalışma, ev kadınları ve çalışan kadınların yabancılaşma deneyimlerini, bu deneyimlerin arka planındaki sosyal psikolojik dinamikleri derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonuçları, ev kadınları ve çalışan kadınların yabancılaşma deneyimlerinde yapısal benzerlikler (örn., benlikten uzaklaşma, yorgunluk, anlaşılmama) olmasına rağmen, bu hissi üreten kaynakların ve başa çıkma mekanizmalarının bağlamsal olarak ayrıştığını ortaya koymaktadır. Ev kadınları için yabancılaşma daha çok mekânsal aidiyet eksikliği, görünmez emek ve bakım yükü ekseninde şekillenirken; çalışan kadınlar için zaman kıtlığı, rol çatışması ve mesleki otantiklik kaybı üzerinden tanımlanmaktadır. Bu durum, yabancılaşmanın tek tip bir psikolojik durumdan ziyade, kadının sosyal konumuyla yeniden üretilen çok katmanlı bir olgu olduğunu göstermektedir.

Ev kadınlarına özgü sonuçlar incelendiğinde, yabancılaşmanın köklerinin “ev”in kendisinde ve bu alana atfedilen geleneksel rollerde yattığı görülmektedir. Özellikle kültürel geçiş ve yeni aile normlarına uyum süreci, ev kadınları için fiziksel bir yer değişikliğinin ötesinde, benliğin baskılandığı bir kimlik meselesine dönüşmektedir. Katılımcıların

ifadelerindeki “yeni aileye ait olamama” vurgusu, evliliğin getirdiği sosyal kodların bireyin kimliğini gölgelediğini düşündürmektedir. Öte yandan, bakım yükünün (örn., çocuk, yaşlı, engelli bakımı) sürekliliği ve bu emeğin görünmezliği, ev kadınlarında yabancılaşma deneyimini şekillendiriyor gibi görünmektedir. Birey, “kendisi” olmaktan çıkıp sadece “bakım veren” bir özneye dönüştüğünde, kendi varlığına yabancılaşmakta ve duygusal bir tükeniş yaşamaktadır. Dolayısıyla ev kadınları için yabancılaşma, kamusal alandan kopukluktan ziyade, özel alanın (ev) içinde benliğin bir tür erimesi ve ilişkisel beklentiler altında ezilmesi biçiminde gerçekleşmektedir.

Çalışan kadınların deneyimleri ele alındığında ise yabancılaşmanın karakteri, “mekânsal sıkışmışlıktan” “zamansal parçalanmışlığa” doğru evrilmektedir. Bulgular, çalışan kadınlarda yabancılaşmanın temel tetikleyicisinin zaman baskısı ve rol çatışması olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. İş yaşamının gerektirdiği profesyonel persona ile bireyin otantik benliği arasındaki uyumsuzluk, katılımcıların kendilerini “başka biri gibi” hissetmelerine, başka bir anlatımla bir tür otantiklik kaybına neden olmaktadır. Bu grup için yabancılaşma, sadece yoğunluktan kaynaklanan bir yorgunluk değil; iş, aile ve bireysel kimlikler arasında sürekli geçiş yapma zorunluluğunun tetiklediği bir içsel bölünme hâlidir. Çalışan kadın, kamusal alanda var olmasına rağmen, “anlaşılmama” ve “duygusal izolasyon” hissiyle, kalabalıklar içinde bir yalnızlık deneyimlemektedir. Bu bağlamda, istihdamın kadını özgürleştirdiği varsayımı, modern çalışma hayatının ortaya çıkardığı yeni yabancılaşma biçimleriyle adeta gölgelenmektedir.

Tüm bu farklılıklara rağmen, her iki grubun da özerklik kaybı ve kendine ait zaman oluşturma ihtiyacı noktasında birleşmesi, çalışmanın en çarpıcı sonuçlarından biridir. İster ev içinde görünmez emekle ister iş hayatında zaman baskısı ile mücadele etsinler; kadınlar, patriyarkal ve kapitalist yapıların ortasında kendi benliklerine ait alanları yitirebilmektedirler. “Hayattan tat almama” ve “tatminsizlik” gibi ortak duygular, kadınların yaşam üzerindeki kontrol hissini kaybettiklerine işaret etmektedirler. Buna karşılık geliştirilen zamanı kendileme (örn., kısa yürüyüşler, sessiz kalma anları) stratejileri, kadınların yabancılaşmaya karşı bir tür nefes alma çabası olduğunu ortaya koymaktadır (Karasu ve ark., 2025).

Ev kadınlarının, büyüdükları kültürel çevre ile kendilerini daha belirgin şekilde tanımlama eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir. Bu sebeple yeni kültürel ortamlarda yabancılaştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kültürün de etkisi ile aileye yönelik bakım faaliyetlerini orantısız olarak üstlenmeleri yabancılaşma hislerine katkı sunuyor gibi görünmektedir (Durak ve ark., 2023). Bu bulgular cinsiyet temelli kültür uygulamalarını içselleştiren kadınların daha çok kendine yabancılaşma deneyimlediklerini rapor eden literatür ile uyushmaktadır (Bozkur ve Şahin, 2022). Ayrıca özellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilen bakım işlemleri toplum tarafından görünmez durumdadır (Laugier, 2021). Bu durum ev kadınlarının bakım rollerinden dolayı kendilik duygularının körelmesine neden olduğu belirtilmektedir. Çalışan kadınların yabancılaşma deneyimleri ise daha çok ilişkisel faktörler ile ifade etmişlerdir. Özellikle evli ve çocuk sahibi olan çalışan kadınlar zaman baskısını psikolojik olarak yıpranmalarına neden olduğunu ifade etmişlerdir.

Heu'nun (2023) bulgularına paralel olarak, kendi özgünlüklerini sergileyemeyen ve etrafları tarafından arzuladıkları değeri göremeyen kadınların yabancılaşma deneyimlerini tetiklediği gözlemlenmiştir. Özellikle aileye bakım rollerinin istihdam durumu fark etmeksizin kadınlar tarafından üstlenilmesi kadınlarda zaman baskısı algısını ve içe çekilme deneyimini arttırdığı gözlemlenmiştir ve bu bulgu var olan literatürü desteklemektedir (Güven, 2021). Bu bulgular Kaplan ve Kaçın'ın (2024) ev kadınları özelinde yaptıkları araştırmayı genişleterek desteklemektedir. Kadınların aile bakım yükünü üstlenmelerinin istihdamda olan kadınlar için de görünmezlik duygusunu tetiklediği gözlemlenmiştir.

Bu araştırma bazı sınırlılıklar içermektedir. Örneklemin Van ili ve çevresiyle sınırlı olması, bulguların bölgeye özgü kültürel dinamiklerle şekillenmiş olabileceğini ve diğer kentlerdeki kadınların deneyimlerine doğrudan genellenemeyeceğini göstermektedir. Ayrıca çalışma yalnızca kadınların perspektifine odaklanmış, eşler ve aile üyelerinin süreçteki rolleri dolaylı biçimde ortaya çıkmıştır. Gelecek araştırmalarda, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel grupları kapsayan boylamsal tasarımlar ile bu çalışmada belirlenen temaların geniş örneklemelerle nicel tekniklerle incelenmesi önerilmektedir. Araştırma için veri büyük oranda evli olan kadınlarda toplanmıştır. Kadınların medeni durumlarının yabancılaşma deneyimleri üzerindeki rolünü daha iyi araştırabilmek için daha çeşitli gruplardan kadınlara ulaşılması yararlı olacaktır.

Sonuçlar, kadın psikolojik sağlığı ve sosyal politika alanları için önemli kuramsal ve pratik sonuçlar sunmaktadır. Araştırma, yabancılaşmanın yalnızca ücretli emek bağlamıyla sınırlı olmadığını; ev içi görünmez emek ve bakım yükünün de benlikten ayrışmayı şekillendirdiğini göstermektedir. Bu nedenle psikolojik sağlık profesyonellerinin, depresif belirtileri veya tükenmişliği salt bireysel sorunlar olarak değil, yapısal yabancılaşma ve özerklik kaybı çerçevesinde değerlendirmesinin yararlı sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir. Politika yapıcılar açısından ise çalışan kadınlarda zaman baskısı, ev kadınlarında mekânsal sıkışmışlık gibi sorunlar; kamusal bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi ve iş-yaşam dengesi odaklı esnek modellerin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Kadınların “mikro zamanlar” oluşturma çabasının sürdürülebilir olabilmesi için bakım yükünü azaltan ve özerklik alanlarını genişleten makro düzeyde yapısal düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Blair-Loy, M., Hochschild, A., Pugh, A. J., Williams, J. C. ve Hartmann, H. (2015). Stability and transformation in gender, work, and family: Insights from the second shift for the next quarter century. *Community, Work & Family*, 18(4), 435–454. <https://doi.org/10.1080/13668803.2015.1080664>
- Bozkur, B. ve Arıcı Şahin, F. (2022). Relationships among traditional gender roles, acceptance of external influence and self-alienation: The mediator role of internalized

- sexism. *International Journal of Progressive Education*, 18(4), 43–53. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2022.459.4>
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiment by nature and design*. Harvard University Press.
- Case, J. M. (2008). Alienation and engagement: Development of an alternative theoretical framework for understanding student learning. *Higher Education*, 55(3), 321–332. <https://doi.org/10.1007/s10734-007-9057-5>
- Durak, M., Şenol-Durak, E. ve Karakose, S. (2023). Psychological distress and anxiety among housewives: The mediational role of perceived stress, loneliness, and housewife burnout. *Current Psychology*, 42, 14517–14528. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02636-0>
- Eşigül Yaghmaei, S. N. ve Taymaz, B. (2024). Çalışan kadınlarda iş güvencesizliği algısı ve bakım sorumluluğu. *Çalışma ve Toplum*, 3(82), 993–1022. <https://doi.org/10.54752/ct.1517553>
- Güven, Y. (2024). Üniversite öğrencilerinin benlik ayırılma düzeyi ile özgünlük düzeyi arasındaki ilişkide yabancılaşmanın aracı rolünün incelenmesi. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(40), 1107–1117. <https://doi.org/10.31589/joshas.659>
- Heu, L. C. (2023). The loneliness of the odd one out: How deviations from social norms can help explain loneliness across cultures. *Perspectives on Psychological Science: A Journal of the Association for Psychological Science*, 20(2), 199–218. <https://doi.org/10.1177/17456916231192485>
- Kaplan, V. ve Kaçkin, Ö. (2024). The consequences of housewives' gender perceptions in Turkey: Self-alienation and burnout. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 7(1), 56–75. <https://doi.org/10.33708/ktc.1392411>
- Karasu, M., Cesur, S. ve Gürlük, Y. O. (2025). Exploring time appropriation: Development and validation of the time appropriation scale. *Current Psychology*, 44, 5713–5733. <https://doi.org/10.1007/s12144-025-07601-9>
- Koçak, E. ve Tunç, B. (2020). İş doyumu ve çalışma yaşamında yalnızlık: Mersin Üniversitesi idari çalışanlarına ilişkin bir araştırma. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(4), 2092–2112.
- Küçükaltan, E. G., Gökhan, S. ve Demirağ, I. F. (2020). İş yaşamında gözardı edilen bekar kadın çalışanlar. *Kadın/Woman 2000*, 21(1), 107–137.
- Landis, J. R. ve Koch, G. G. (1977). The measurement of observer agreement for categorical data. *Biometrics*, 33(1), 159–174. <https://doi.org/10.2307/2529310>
- Laugier, S. (2021). Paradoxes in the invisibility of care work. *Philosophical Topics*, 49(1), 61–80. <https://doi.org/10.5840/philtopics20214915>
- Marx, K. (1844/2013). *Yabancılaşma* (K. Somer, A. Kardam, S. Belli, A. Gelen, Y. Fincancı ve A. Bilgi, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. (1976). The notion of alienation. L. A. Coser ve B. Rosenberg (Ed.), *Sociological theory* içinde (ss. 397–401). MacMillan.

- Viera, A. J. ve Garrett, J. M. (2005). Understanding interobserver agreement: The kappa statistic. *Family Medicine*, 37(5), 360–363.
- Zygouri, I., Mantzoukas, S., Cowdell, F., Gouva, M. ve Ploumis, A. (2024). The experience of gender in spousal caregiving: A phenomenological psychological study (Greece). *Rehabilitation Psychology*, 69(4), 375–383. <https://doi.org/10.1037/rep0000558>

EMZİRMENİN ÖTESİNDE BİR AKRABALIK: İSLAM AİLE HUKUKUNDA SÜTLE KURULAN BAĞIN SOSYO-BİYOLOJİK VE HUKUKÎ MAHİYETİ

Şehadet Sena BAYIR¹

ÖZET

Bu bildiri, İslam aile hukukunda süt akrabalığının (radâ‘) neden nesep akrabalığıyla eşdeğer sayıldığını, yalnızca normatif hükümler düzeyinde değil aynı zamanda biyolojik ve sosyolojik boyutlarıyla birlikte ele almaktadır. Kur’an’da açık bir biçimde evlenme engelleri arasında sayılan süt akrabalığı, Hz. Peygamber’in “Süt, nesebin haram kıldığını haram kılar” hadisinde ifadesini bulan fikhî ilke doğrultusunda mezhepler tarafından tafsilatlandırılmıştır. Ancak burada dikkat çeken yön, kan bağı bulunmamasına rağmen bu ilişkinin hukukî sonuçlar doğurmasıdır. Bu durum, klasik fıkıhın sadece hüküm üretme değil; insan doğasına ve toplumsal düzene ilişkin sezgisel bir farkındalık da taşıdığını göstermektedir.

Bildiri, ilk olarak süt akrabalığının fikhî şartlarını ve evlilik engeli başta olmak üzere doğurduğu sonuçları incelemekte, ardından bu düzenlemenin arkasındaki biyolojik ve psikososyal gerekçeleri günümüz bilimsel verileri ışığında ortaya koymaktadır. Modern tıbbî veriler, anne sütüyle birlikte çocuğa yalnızca besin değil, bağışıklık sistemini etkileyen antikorlar, hormonlar (özellikle oksitosin ve prolaktin) ve çeşitli biyokimyasal unsurların da geçtiğini göstermektedir. Emzirme sürecinde hem çocuk hem de emziren kadın arasında psikolojik bağ oluşmakta; bu bağ kalıcı sosyal etkiler doğuracak şekilde kişilik gelişimini ve güven ilişkisini şekillendirmektedir. Süt anneye kurulan bu ilişki, sadece geçici bir bakım ilişkisi olmayıp, bedenî, duygusal ve sosyal anlamda nesep benzeri bir mahiyet kazanmaktadır.

Günümüz modern hukuk sistemlerinde ise süt akrabalığına dair herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu boşluk, dinî hassasiyet taşıyan bireyler açısından evlilik hukukunda ciddi belirsizliklere neden olmakta, sosyal düzeyde ise mahremiyet ihlalleri, soy karışıklığı ve vicdan-hukuk çatışması gibi sorunlara kapı aralamaktadır. Bu bağlamda bildiri, süt akrabalığının yeniden hatırlanması gerektiğini, fıkıh ile modern bilim arasında kavramsal bir köprü kurularak bu kurumun hem dinî hem de insanî boyutunun yeniden tesis edilmesini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Süt Akrabalığı, Nesep, Evlenme Engeli, Medeni Kanun

¹ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, İslam Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, e-mail: sehadetsena.bayir@student.asbu.edu.tr, ORCID:0000-0002-3983-831

A KINSHIP BEYOND BLOOD: THE SOCIO-BIOLOGICAL AND LEGAL NATURE OF MILK-KINSHIP IN ISLAMIC FAMILY LAW

ABSTRACT

This paper examines why milk kinship (*radāʿ*) in Islamic family law is considered equivalent to blood kinship, not only at the level of normative rulings but also in its biological and sociological dimensions. Milk kinship, explicitly mentioned among marriage prohibitions in the Qurʿan, has been elaborated by Islamic schools of jurisprudence in line with the Prophetic hadith: "*Milk prohibits what blood (lineage) prohibits.*" What stands out here is that this relationship carries legal consequences despite the absence of a blood tie. This demonstrates that classical Islamic jurisprudence (*fiqh*) is not merely about deriving rulings but also embodies an intuitive awareness of human nature and social order.

The paper first explores the juristic conditions of milk kinship and its legal consequences, primarily focusing on marriage prohibitions. It then examines the biological and psychosocial justifications behind this ruling in light of contemporary scientific evidence. Modern medical research shows that breast milk transfers not only nutrients but also antibodies affecting the immune system, hormones (particularly oxytocin and prolactin), and various biochemical elements to the child. The breastfeeding process fosters a psychological bond between the child and the nursing woman, shaping personality development and trust in a way that produces lasting social effects. This relationship with the milk mother is not merely a temporary caregiving bond but acquires a nature akin to lineage in physical, emotional, and social terms.

In contrast, modern legal systems lack any regulation concerning milk kinship. This gap creates serious ambiguities in marriage law for religiously observant individuals and opens the door to issues such as violations of privacy, lineage confusion, and conflicts between conscience and law at the societal level. In this context, the paper argues for the need to revisit milk kinship, advocating for the restoration of this institution's religious and human dimensions by building a conceptual bridge between *fiqh* and modern science.

Keywords: Islamic Law, Milk Kinship, Lineage, Marriage Prohibition, Civil Code

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca birlikte yaşamış ve doğaları gereği birbirlerine yakınlık hissetmişlerdir. Yakınlıklarını çeşitli şekillerde tanımlayıp kendi aralarında bir takım akrabalık bağı geliştirerek nesillerini sürdürmüşlerdir. İnsanların kurdukları akrabalık ilişkisi birkaç yolla gerçekleşir. En temelde kan bağıyla gelen akrabalık ilişkisidir. Bu ilişki hukukta bazı hakların kazanılmasına ve engellerin oluşmasına kaynaklık eder. Hukuk karşısında edim, engel ve hakları sağlayan bir diğer akrabalık ilişkisi ise evlilik yoluyla oluşmaktadır.

İslam dini, bahsi geçen iki akrabalık şekline, çok eski çağlara dayanan süt akrabalığını ıslah ederek üçüncü bir evlenme engeli olarak eklemiştir. Dini bir kavram olmasının yanı sıra hukuki bir yapıya sahip olması çalışmamızın konusu olmaktadır.

Toplumsal doğruların, devletlerin ahlaki ve normatif yapısı içerisinde kanunlaştığı ve korunduğu bilinmektedir. Gelişmiş insan gruplarının ilkel gruplardan ayrılan en belirgin yönü hukuk kurallarının dokunulmazlığı ve kanunların canlılığıdır. Bu yönüyle bakılacak olursa hukuk toplumun ihtiyaçlarını karşılarken toplum da hukukun savunucusu ve koruyucusu konumunda yer almaktadır. Kanunların kaynağı toplumun değerlerine göre farklılık arz etmektedir. Sözelimi, İslam dinine mensup toplumlarda insanlar akrabalık ilişkilerini fıkha uygun şekilde gönüllü olarak belirlemektedirler. Bu zaviyeden bakıldığında toplumsal ihtiyaçları gidermek ve sistemsal tutarlılığı sağlamak amacıyla hukukun varlık bulduğu bölgelerin yüzyıllardır yaşattıkları, yok sayıldığında toplumsal faciaya yol açacak uygulamaların dikkate alınması ve hukukta karşılık bulması önem arz etmektedir.

Süt akrabalığına dair fikhî bakış açısıyla ülkemizde ve yurt dışında bazı çalışmalar yapılmıştır. Recep Bağbancı'nın *Osmanlı ve Türk Hukuk Sisteminde Süt Akrabalığı* (Bağbancı, 2020), İlhan İlkılıç ile Abdullah Uçar'ın editörlüğünü yaptığı *Süt Akrabalığı ve Süt Bankası* (İlkılıç - Uçar, 2016) ve Meryem Ünal'ın *İslam Hukukunda Süt Akrabalığı- Problemler ve Çözüm Önerileri* (Ünal, 2025) isimli çalışmalar muhtevayı doğrudan ve dolaylı olarak inceleyen başlıca eserlerdir. Bu konuyla ilgili öteden beri yapılagelmiş akademik tez (Özdemir, 1997; Kayış, 2002; Paçacı, 2008; Ünal, 2025) ve makaleler (Yaman, 2002; Çeker, 2019; Şen, 2021) de bulunmaktadır. Çalışmamıza kaynak olarak da kullanılması sebebiyle diğer çalışmalar burada yer verilmemiştir.

Bildirinin konuya kaynaklık eden çalışmalarla fikhî yorumlar açısından benzerliği bulunmaktadır. Benzerliğin temel sebebi ise ayet ve hadislere karşı ortak tutumdur. Çalışmanın diğer çalışmalardan temel farkı, ülkemiz dışındaki hukuk sistemlerini üçlü bir tasnife tâbi tutmasıdır. Bu çerçevede, bir dönem İslam hukukuyla yönetilmiş ancak daha sonra medeni hukukları tagayyür etmiş ülkelerde süt akrabalığının evlenme engeli olarak mevcudiyeti ile bu kurumun hukukta yer edinme ya da hukuka aykırılık sebepleri tartışılmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Süt akrabalığını ifade etmek için literatürde **radâ'** (**ridâ'**) kavramı kullanılmaktadır. Sözlük anlamı "süt emmek; emzirmek" olarak bilinmekle birlikte ıstılahî olarak "süt emzirmeye elverişli bir kadının bir bebeği ağız yoluyla veya başka bir yolla kendi sütünden beslemesi" açıklanmaktadır. Sütüyle besleyen kadına **murdiya** ya da **murdi'** denilirken, sütü içen çocuğa **radî'**, süt anneyi bu vazifeyi verene **müstardî'**, oluşan bu akrabalığa ise **karâbetü'r-radâ'** kavramları kullanılmaktadır. (Kaşıkçı, 2007, 34/384-386) Rada' kavramı Kur'an-ı Kerim'de muhtelif yerlerde farklı bağlamlarda kullanılmaktadır. (Bakara, 2/233; Nisa, 4/23; Hacr, 22/2; Kasas, 28/7; Talak, 65/6.) Pek çok hadis de bu kavrama yer vermektedir.

Süt akrabalığının yalnızca Arap yarımadasında ve Arap toplumuna ilişkin bir adet olmadığı bilinmektedir. (Cin, 1974, 105) Süt anneliğe ilişkin kayıtlar Hammurabi Kanunları'nda süt anneliğine ilişkin hükümler arasında tespit edilmiştir. (Stol, 2000, 180) Buna benzer olarak Eski Mısır, Eski Yunan ve Roma'da da süt anne tutmak bir gelenektir. (Stevens vd., 2009, 9) Üstelik Rönesans döneminde Avrupa'da süt anne tutmak bir statü göstergesi ve yalnızca

aristokratların erişebildiği bir imkandı. Keza Süryani, Eski Ermeni ve Mısır kiliseleri uygulamalarında da süt anneliğine dair kayıtlara ve bilgilere rastlanmaktadır. (Kayabaş, 2009, 54) Semavî dinlerin hukuklarında süt bağı ya da ona benzeyen sistemlere rastlanmaktadır. Musevilerde Hz. Musa'nın Firavun'un sarayında bir süt anne tarafından emzirilmesi hadisesi bu konuya örnek teşkil eder. Fakat Yahudiliğin hukuk sisteminde süt annelik bir evlenme engeli olarak görülmemiştir. Hristiyanlarda ise süt akrabalığına benzeyen vaftiz baba (competer) ve vaftiz anne (commahter) ile evlilik yasaklanmıştır. Bununla birlikte bu yasak, süt akrabalığından farklı olarak soybağına benzer bir akrabalık ilişkisi doğurmamaktadır. (Ansary, 1952; BÖKE, 2016)

Süt akrabalığına benzeyen uygulamalara Eski türk toplumlarında da rastlanmaktadır. Dünyanın birçok yerinde, kendi çocuğundan başka bir çocuğu emziren kadının bulunduğu ve bu kadınlara yapılan bir karşılık verildiği bilinmektedir. Ayrıca Türk örf ve adetlerinde “süt hakkı” olarak bilinen bir uygulama mevcuttur. Bu uygulamaya göre evlenmek amacıyla talip olunan kızın annesine veya süt annesine hediye kabilinden bir ödeme yapılarak ailesinin ya da hak iddia edebilecek kişilerin kızın üzerindeki tasarruf hakkının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. (Aydın, 2021, 19)

Emzirmeyle ilişkili olarak meydana gelen engelin hukuken nihai ve kesin bir şekilde sistemleşmesi İslam Hukuku ile gerçekleşmiştir. Vahyin indiği bölgede İslam öncesi adetlere göre çocukların süt anneye verildiği bilinen bir olgudur. Fakat bu dönemde emzirmeyle bir akrabalığın oluşup oluşmadığına dair bir malumat bulunmamaktadır. Vahiyle birlikte evlenilmesi yasak olarak kabul edilen bu akrabalık evrensel bir hüviyet kazanmıştır. Zira ilahi emir yalnızca Arap toplumuna inmiş değildir.

2. Fıkḥî Temeller

İslam hukukuna göre evlilik engeli üç grupta ele alınabilir. Bunlardan ilki nesep yoluyla, ikincisi sıhrîyet yani evlilik yoluyla, üçüncüsü ise emzirme yoluyla oluşan evlilik engelidir. Neseben erkeğin kendi usûlü (Ana, anneanne ile üst soyları, babaanne ile üst soyları.), fûrûu (Kızlar, oğlun kızları, kızın kızları ve bunların alt soyları.), ebeveynin cüzleri (Öz, baba bir ve anne bir olmak üzere kız kardeşler, erkek ve kız kardeşlerin kızları yani bütün yeğenler.), dede ile ninenin ilk derece cüzleri (Teyze ve annelerin teyzeleri, hala ve babanın halaları.) ile evlenmesi haramdır. (Çeker, 2019, 343) İkinci olarak sayılan sıhrîyet, yani evlilik sebebi ile oluşan evlilik engelidir ki bunlar, karının usulü (Kayınvalide, kayınbaba ve anne tarafından nineler), karının fûrûu (Rebîbe: Bir erkeğin, eşinin önceki evliliğinden dünyaya gelen kız çocuğu ile evlilik akdi yapması meşru değildir; başka bir ifadeyle, üvey baba ile kadının önceki birlikteliğinden olan kızı arasında nikâh bağı kurulması dinen yasaklanmıştır. Ancak bu yasak zıfafa kesinleşir.), usulün karıları (Babanın veya dedenin sonradan evlendiği kadınlar, önceki eşlerden olan erkek çocuklar için nikâhı yasaklanan kimselerdendir.), fûrûun karıları (Zıfaf şartına bakılmaksızın yalnızca nikah sebebiyle gelinler de nikahı yasaklanan kimselerdendir. Ayrıca sıhrî yakın hısımlar arasında sayılan baldız, hala, teyze ve eşin yeğeni, bir kadınla aynı erkeğin nikâhında birleşemez; bu kimselerin eş zamanlı olarak evlilik akdine dâhil edilmesi hükmen câiz değildir.) olarak sıralanabilmektedir. (Çeker, 2019, 345) Zikredilen bu hususlarla birlikte üçüncü grup olarak, emzirme de evlilik engeline sebep

olmaktadır. Daha önce tarihçesinden bahsettiğimiz emzirme engelinin nihai şekli ve diğer engellerle birlikte sayılması Kur'an ve sünnetle sübut bulmuştur.

Mezhepler ittifakla evlenilmesi yasak olan kimselerin "...sizi emziren süt anneleriniz, süt kardeşleriniz...ile evlenmek size haram kılındı" (Nisa, 4/23) ayetine dayanarak süt akrabalığını evlilik engeli olarak kabul etmişlerdir. Bu engel yalnızca emziren kadınla emen çocuk arasında sınırlı kalmamıştır. Fıkıh emen çocuğu emziren kadının ailesindeki bir çocukla denk tutarak mahremiyet sınırlarını belirlemiştir. Kısaca belirtmek gerekirse emziren kadının çocuklarının kiminle evlenmesi yasak ise süt verilen çocuğun da o kimselerle evlenmesi yasaktır.

Sübut bakımından kat'î olan naslar, delalet bakımından zannî bir yapıya sabit olmaları hasebiyle emzirme dönemi, miktarı, keyfiyeti ve emzirilen çocuğun yaşı gibi hususlarda mezheplerin aralarında bazı farklı şer'î yorumlara neden olmuştur.

2.1.Emzirme Dönemi

Evlenme engelinin oluşması için çocuğun emzirildiği yaş aralığı önemli bir kriterdir. Emzirme yaşının üst sınırının kaç olduğu mezhepler arasında ihtilaflı bir meseledir. Mezhepler, üç ayetten yola çıkarak emzirme yaşını belirlemişlerdir: "*Emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimse için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler.*" (Bakara, 2/233) "*Çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur.*" (Lokman, 31/14)

Hanefilerden Ebu Yusuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805), İmam Züfer (ö. 158/775) ve diğer üç mezhep mevzubahis ayete dayanarak bu yaşın yirmi dört ay olduğu görüşündedirler. Fakat İmam Malik (ö. 179/795) bu dönemin, miktar belirtmeksizin biraz daha uzatılması kanaatindedir. (Kâsânî, 1986, 4/6; İbn Rüşd, 2004, 2/31; Askalânî, 1970, 9/146; eş-Şâfi'î, 1990, 5/29) Aynı kanaatte olan Ebu Hanife (ö.150/767) "... o (çocuğun ana karnında) taşınması ve süttten kesilmesi otuz aydır..." (Ahkaf, 46/15) ayetini esas alarak bahsi geçen dönemin 30 ay olduğunu ifade etmektedir. [Ebu Hanife **وَحَمْلُهُ وَفِصْلُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا** ayetindeki **حمل** kavramını "kucakta taşıma" olarak değerlendirerek, ayetin emzirme süresinin 30 ay olduğuna işaret ettiğini belirtmiştir. (Neseî, 1419/1998, 3/312)]

2.2.Emzirme Miktarı

İslam hukukunun dikkate aldığı bir diğer husus emzirme miktarıdır. Rada' mutlak manada ele alındığında, süttün miktarının ehemmiyeti bulunmamaktadır. Miktar ister az olsun ister çok her koşulda bir mahremiyet oluşturmaktadır. Mezheplerin bu kavramı, ayetin mutlaklığı ile usûlî birtakım yaklaşımlar serdederek değerlendirdikleri görülmektedir.

Hanefî ve Malikî alimler, miktar belirten rivayetleri dikkate almaksızın, ayetin mutlaklığını teyit eden hadisleri delil olarak almış ve emmenin miktarına asgari bir sınır tayin etmemişlerdir.[**يَحْرُمُ مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ** "*Neseben haram olanlar, süttten de haram olurlar.*" Buhari, "Nikah", 27, 117, "Humus", 4, "Şehadet", 7;, 1, 2, 9, 12; Ebu Davud, "Nikah", 6; Muslim, "Rada'", İbn Mace, "Nikah", 34; Muvatta', "Rada'", 1, 2, 15; Darimi, "Nikah", 48; (İbn Rüşd, 2004, 2/29; Askalânî, 1970, 9/146)] Şafîî ve Hanbelîlere göre hadislerdeki süt emme miktarlarına dair rivayetler önem arz etmiştir. Bu sebeple bebeğe

verilen süt miktarının en az beş kere ayrı ayrı meclislerde çocuk doyacak kadar emzirmek gerektiği görüşünü benimsemişlerdir. (eş-şâfi'î, *el-Umm*, 5/29.; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, 2/30) Ayrıca İslam'ın ilk dönemlerinde farklı uygulamalar mevcut olsa da genel aksiyon dikkate alınarak emzirmenin asgari miktarı beş defa ile sınırlandırılmıştır. [Miktarın kaç olduğu ile ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır. bir-iki defa emzirmenin mahremiyet oluşturmayacağını, beş, yedi veya on defa emzirmeyle mahremiyet oluşacağını ifade eden rivayetlerin yanında Hz. Aişe'nin kendine has içtihatları da bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk.: (Paçacı, 2008) Ayrıca yetişkin birine süt verilmekle karabetin vukuu da tartışılmıştır. Sehle rivayeti de bunlardan biridir. Alimler bu rivayetleri değerlendirirken yetişkin bir kimsenin süt almasıyla süt hısımlığının doğmayacağı şeklinde değerlendirilmiştir. Bu rivayetin genel geçerli bir hüküm değil, Sâlim'e mahsus bir istisna niteliği taşıdığını ifade etmektedirler. Pek çok yorumla birlikte makbul yorum ise İbn Teymiye'nin bu uygulamanın evlilik yaşağı oluşurmaktan ziyade mahremiyetin sınırlarını düzenlemeye yönelik özel bir ruhsat olduğudur. (şevkânî, 1993, 7/115; Zuhaylî, 2023, 7/709)]

2.3.Sütün Keyfiyeti ve Emziren Kadınlı İlgili Görüşler

Mezheplerin ihtilaf ettiği bir başka konu sütün niteliği ile ilgilidir. Sütün başka bir besinle karışması durumunda mezheplerin ittifakıyla karışımın oranlarına bakılıp galibiyete göre hükmetmek gerekmektedir. Anne sütü ile karıştırılan besin oranının eşit olması halindeyse ihtiyat devreye girmekte ve mahremiyet oluştuğu kanaati hasıl olmaktadır. (Kâsânî, 1986, 4/9; İbn Kudâme el-Makdisî, 1417/1997, 7/539-540)

İslam hukukçularına göre süt hısımlığının gerçekleşebilmesi için emzirenle ilgili bazı nitelikler ne sürülmüş olsa da bu kriterlerin çoğu naslara değil içtihada dayanmaktadır. Fakihler, erkekten veya hayvanlardan gelen sütün mahremiyet doğurmayacağı konusunda ittifak etmiştir. Ayrıca Cumhur, emziren kadının doğurganlık çağında olmasını şart koşarken Malikîler yaş şartını dikkate almamışlardır. Yaşayıp yaşamaması ile ilgili olarak ise kadının sağ olması gerektiğini ileri süren İmam şâfi'nin aksine, diğer mezhepler kadının sağ ya da l oluşunun hükme etki etmeyeceği görüşündedirler. Zira l kadının memesindeki süt, hayattayken oluşmuş kabul edilir. (şan'ânî, ts., 3/216; Mevşılı, 1937, 5/3/119; İbn Kudâme el-Makdisî, 1417/1997, 7/540)

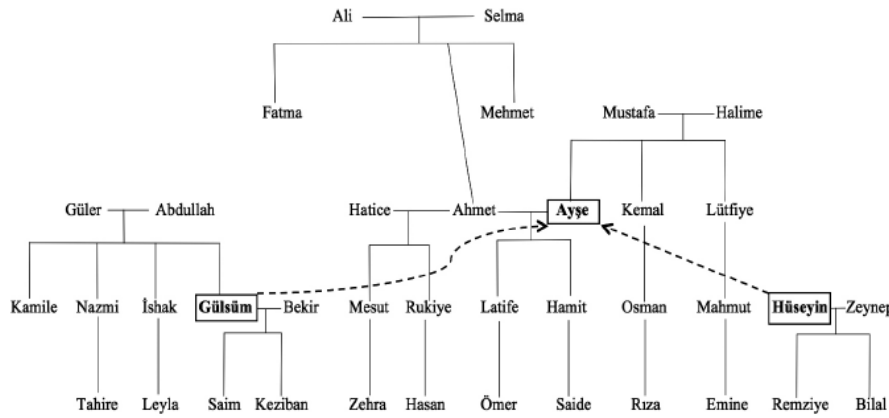
2.4.Emzirmenin İspatı

Emzirmenin evlenme engeli olarak kabul edilebilmesi için bazı delillere ihtiyaç duyulmaktadır. Vahyin indiği dönemde, bu problemlere bazı çözümler getirilmişti. Bunlardan biri ikrar (eş-şâfi'î, 1990, 5/35) diğeri ise beyyinedir. Fakihler bu konuda farklı beyan ölçüleri öngörmüş ve genel olarak bu tür şahitliğe diğer hukukî konulara nazaran daha müsamahalı yaklaşmışlardır. Hanbelîler tek kadının (gerektiğinde yeminiyle birlikte) (Ahmed b. Hanbel, 1421/2001, 4/7-8), Malikîler iki kadının (İbn Rüşd, 2004, 2/32), şâfiîler dört kadının (şevkânî, 1993, 7/125-126; Zuhaylî, 2023, 7/715-716), Hanefîler (Kâsânî, 1986, 4/14) ise bir erkek ve iki kadının şahitliğini yeterli görmektedir. (Türk, 2022, 96-100)

Emzirme fiilinin mahremiyet alanına ilişkin oluşu sebebiyle kadın şahitliğinin öncelenmesi, mezhepler arasında ortak bir gerekçe olarak zikredilmektedir. Şahitlik iddiası halinde, emzirminin şartlarına uygun şekilde meydana gelip gelmediği tahkik edilmektedir. Zira şeklen gerçekleştiği sanılan bir fiilin İslam hukukuna göre süt hısımlığı doğurmayabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca emzirminin vukuuna dair tereddüdün bulunması hâlinde, hısımlık hükmen sabit olmamaktadır. Ancak ihtiyat ilkesi gereğince temkinli davranılması tavsiye edilmiştir. (Bilmen, 1991, 2/87)

Şekil-1: Emzirmeyle gerçekleşen akrabalık.(Çeker, 2019)

Yukarıda verilen şekil (Çeker, 2019, 354) süt akrabalığının nasıl gerçekleştiğini

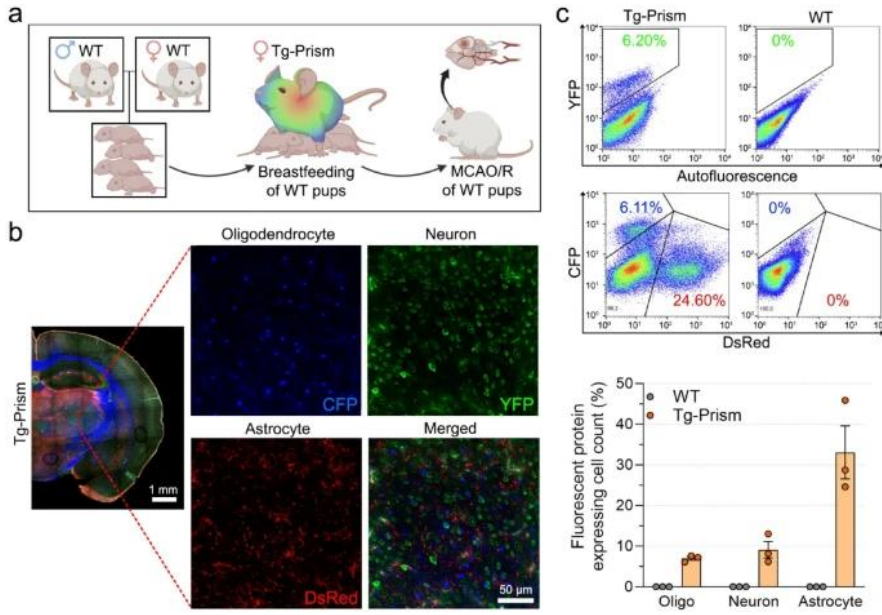

göstermektedir. Orhan Çeker şekli şöyle açıklamıştır: “Şemaya göre; yatay çizgilerle birbirine bağlanan Ali ile Selma karı kocadır. Dikey çizgiler ise Fatma, Ahmet ve Mehmet’in onların çocukları olduğuna işaret etmekte olup özetle üç çocukları vardır. Ahmet, Mustafa ile Halime’nin üç çocuğundan Ayşe ve başka bir aileden Hatice ile evli olup yani iki hanımı vardır. Çerçeve içine alınan Gülşüm ve Hüseyin, Ayşe’den süt emdiklerine işaret etmektedir.” Bu açıklamaya göre süt emen çocuklar emziren kadının ailesine katılarak Ayşe’nin çocukları hükmünde kabul edilmiştir.

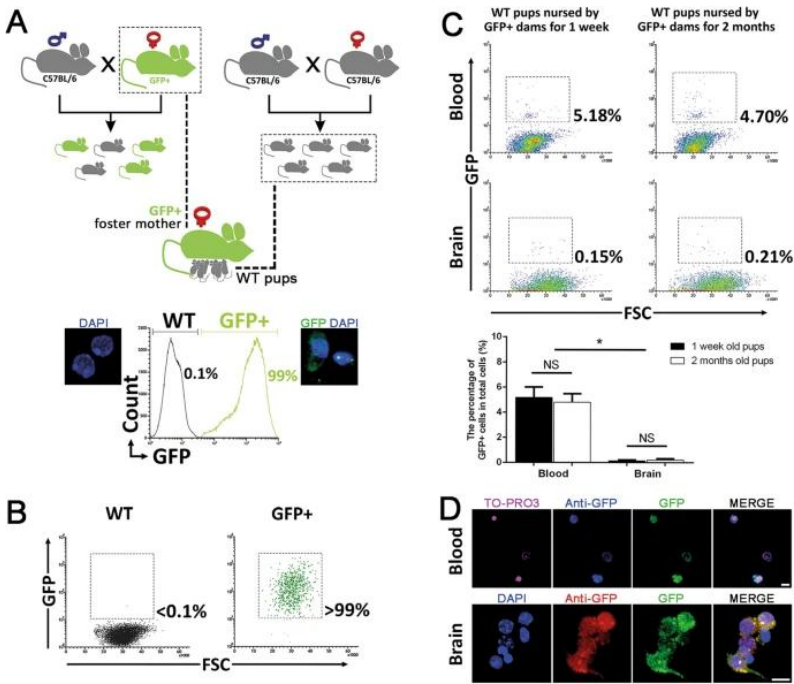
3. Biyolojik ve Psikososyal Boyut

3.1.Süt Akrabalığının Biyolojik Yönü

Anne sütü kimyasal çeşitliliğe sahip, yalnızca insana özgü eşsiz bir besindir. Bebekler için alternatif besinler olsa da gelişimi en çok destekleyen besin “anne sütüdür.” (Samur, 2008, 7) Anne sütü, besin değeri yüksek pek çok bileşenler içermesinin yanında anneden bebeğe intikal eden canlı hücreler de barındırmaktadır. (Ozkan vd., 2012) Hatta doğumdan sonra ilk beş gün içerisinde yüksek protein, kalsiyum, potasyum, magnezyum gibi minerallerden oluşan kolostrum salgılanmaktadır ki bebeğin bu sütü alması ehemmiyet arz etmektedir. Anne sütünün içeriğinde anneden bebeğe intikal eden mikroRNA ve antikorlar da bulunmaktadır. çeşitli deneyler neticesinde kök hücrelerin bebeğin beyne entegre olduğu tespit edilmiştir. Yani emziren anne ile emen bebek arasında mahremiyet oluşturacak bir sebep ortaya çıkıp çıkmadığı incelenmiştir.

Şekil-2: Emzirmeyle Genetik Aktarımın Gerçekleşmesi (Yiğit vd., 2025)

Şekil-3: Emzirmeyle Genetik Aktarımın Gerçekleşmesi (Aydın vd., 2018)

Yukarıda bulunan görüntüler bahse konu engelin oluştuğunu gösteren veriler içermektedir. (Alıntılanan makalelere atıf yapılmıştır.) Bu görüntüler, genetiğine floresan proteinler yerleştirilmiş bir farenin, normal fare yavrularını emzirmesi sonucunda ortaya çıkan biyolojik farklılaşmayı göstermektedir. Emzirme neticesinde, sütle birlikte taşınan kök hücre kaynaklı bazı proteinlerin yalnızca sindirim sistemiyle sınırlı kalmadığı, yavruların beyin hücrelerine kadar ulaştığı ve burada belirli yapılara entegre olduğu tespit edilmiştir. Emzirmenin artması ve süreklilik kazanması ise bu biyolojik aktarımın oranını yükselttiğini ortaya koymuştur.

Ayrıca bu hücrelerin beyin hasarında iyileşmeyi desteklediği ve bu etkinin yetişkinlik döneminde de devam ettiği kaydedilmiştir. Konuya ilişkin diğer ayrıntılı bulguların burada zikredilmesi çalışmanın kapsamını aşacağından bu kadarla yetinilmiştir. Sonuç olarak, anne sütünün anne ile bebek arasında akrabalık ilişkisi oluşturduğunu ifade etmek gerekmektedir.

3.2.Süt Akrabalığının Psikolojik ve Sosyolojik Yönü

Dünyaya gelen her canlı ortama alışma süreci geçirmektedir. Her canlının fiziksel ve mental açıdan alışma süreci farklılık arz etmektedir. İnsanlar için alışma süreci ebeveynlerin yönlendirmeleriyle sağlanmaktadır. Bu sürecin baş rolünde bulunan anneler ile bebekler arasında sağlıklı ve güvenli bağlanmanın oluşması bebeklerin ileriki dönemlerinde büyük rol oynamaktadır.

Güvenli bağlanmanın ilk adımı emzirme ile sağlanmaktadır. Bebeklerin ilk iki yaş içerisinde emzirilmesi hem fiziksel besinleri edinme hem de duygusal yönünü kuvvetlendirmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde yeni doğum yapan annelerin doğum sonrası depresyonla mücadele ettikleri gözlemlenmiştir. Bunu aşmanın bir yolu da emzirmek olduğu tespit edilmiştir. Emzirme sırasında bebeğin teması, sıcaklığı ile salgılanan bazı hormonlar annede gevşeme ve anti-stres etkisi oluşturmaktadır. Olumsuz duyguların azaldığı da görülmüştür. Bu da fiziksel bir yolla anne ile bebek arasında duygusal bütünleşmeyi sağlamaktadır. (Gómez vd., 2021, 11; Özkan vd., 2014, 125) Bu bağlamda, süt annelikle yoluyla da tıpkı öz annelikte olduğu gibi yakın bir bağın oluşması kaçınılmazdır.

Emzirmenin sosyolojik boyutuna bakıldığında dünyanın pek çok bölgesinde süt anneye duyulan ihtiyacın farklı yollarla karşılandığı görülmektedir. Eski Mısır'dan Arabistan'a, Amerika'dan Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafyada süt annelik, toplumsal yapının bir parçası olarak işlev görmüştür. Sütü olmayan ya da çeşitli sebeplerle emziremeyen annelerin süt anne arayışı bilinen bir gerçektir. Aynı şekilde, bebeklerini annesiz büyütmek durumunda kalan aileler de benzer bir arayış içine girmiştir. Bunun yanında, süt annelik birçok kadın için aynı zamanda bir geçim kaynağı haline gelmiştir. Nitekim Avrupa'da süt annelik yapmak isteyen kadınların gazetelere ilan vermesi ve bu işi bir gelir kapısı olarak değerlendirmesi, söz konusu kurumun toplumsal karşılığını açık biçimde ortaya koymaktadır. (İlkılıç - Uçar, 2016, 11-21) Çin ve Hint toplumlarında ise çocukları için süt anne tutmaları bir sosyal statü sebebi olarak görülmüştür. (Güneş, 2019, 256)

Süt akrabalığı müessesesinin yalnızca Arap toplumlarına değil, Türk toplumlarına da özgü olduğu bilinmektedir. Bu durum, Türk toplumlarında sosyal dayanışmanın farklı bir boyutunu ortaya koymaktadır. Müslümanlıkla birlikte söz konusu dayanışma biçimi evlilik hukukunda bağlayıcı bir unsur hâline gelmiş ve yüzyıllar boyunca da mezkûr meseleye uygun bir teamül geliştirilmiştir. Osmanlı döneminde bu uygulama daha da sistemleştirilmiş, bebeği emziren kadınların taşınması gereken vasıflar dahi ayrıntılı şekilde belirlenmiştir. (Cengiz, 2020; İlkılıç - Uçar, 2016, 23-55) Konunun Osmanlı hukukundaki boyutu ise bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

Emzirmenin hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan bir akrabalık zemini oluşturduğu göz ardı edilmemelidir. Özellikle Türk toplumlarında asırlardır uygulanan, zamanla geliştirilen ve

hukukî bir forma kavuşturulan bu gelenek dikkat çekicidir. Nitekim söz konusu müessese, bugün de toplumumuz tarafından kabul edilen (Güç, 2018) bir evlenme engeli niteliğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Günümüzde, Türk toplumu tarafından bu akrabalık ilişkisi örfe hâlâ bir evlenme engeli olarak kabul edilmektedir. Zikredilen akrabalık bağı, evlilik sürecinde biliniyorsa toplum tarafından kerih görülmekte, nişanlanma ve evlilik aşamalarında bilinmeyen bir akrabalık durumu sonradan öğrenildiğinde ise eşlerin ayrılması beklenmektedir. Bu durum, çiftler açısından da rahatsızlık verici bir olgu olarak değerlendirilmektedir. (Şen, 2021)

Modernleşme süreciyle birlikte anne sütü metalaştırılmış ve “insan sütü (human milk)” olarak anılmaya başlanmıştır. Bu süreçte anneler sütlerini sağarak biberonla vermeye yönelmiş, devamında hazır mama kültürünün yaygınlaşmasıyla beraber bebekler giderek anneden uzaklaşmıştır. (İlkılıç - Uçar, 2016, 153-165) Sosyoekonomik açıdan her zaman ulaşılabilir olmayan mamaların yanında süt bankaları da gündeme gelmiş, ancak süt bankalarının işleyiş sorunları ve yeni doğan ünitelerinde ortaya çıkan karışıklıklar başlı başına birer sosyolojik problem hâline gelmiştir. (Kuluçtu - Özerdoğan, 2017) Bu hususların ayrıca müstakil bir tartışma ve araştırma konusu olması sebebiyle burada sadece genel çerçeveyi belirtmekle yetinilecektir.

4. Hukukî Açıdan Süt Akrabalığı

Süt akrabalığının evlenme engeli olarak kabul edilmesi ve sınırlarının belirlenmesi İslam Hukuku çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu yönüyle süt akrabalığının, bir kurum olarak İslam hukukuna özgü olduğunu ifade etmek mümkündür. Modern dönemde bu kurumun tamamen göz ardı edildiği ya da hukukî zeminde hiç ele alınmadığı söylenemez. Günümüzde bazı ülkelerin süt akrabalığını evlenme engeli olarak yasalarında koruduğu bilinmektedir.

Dünyadaki Müslüman nüfusun çoğunlukta olması ve süt akrabalığının hukukî sistemlerde yer alma biçimleri dikkate alındığında, ülkeleri üç grupta değerlendirmek mümkündür:

1. Şer’î hukukla yönetilip süt akrabalığını evlenme engeli olarak kabul edenler,
2. Şer’î hukukla yönetilmeyip buna rağmen süt akrabalığını evlenme engeli olarak kabul edenler,
3. Şer’î hukukla yönetilmeyip süt akrabalığını evlenme engeli olarak kabul etmeyenler.

Şer’î hukukla yönetilip süt akrabalığını evlenme engeli olarak kabul eden Suudi Arabistan (Albrithen - Alfalasi, 2025), Katar (Katar Medeni Hukuku, md.23, Yürürlük tarihi: 28/08/2006) (“Al-Meezan”, 24 Kasım 2025), Mısır (“Manshurat”, 24 Kasım 2025), Ürdün (“Aliftaa”, 24 Kasım 2025), Birleşik Arap Emirlikleri (“Uaelegislation”, 24 Kasım 2025), Afganistan (md. 167. “Stanford”, 24 Kasım 2025) ve İran (md.1046. “Raahesh”, 24 Kasım 2025) şer’î hukukla yönetilmektedir. Bu sebeple zikredilen ülkelerin kanunlarında süt akrabalığının engel olarak bulunması şer’î hukukla uyumludur.

Şer’î hukukla yönetilmeyip buna rağmen süt akrabalığını evlenme engeli olarak kabul eden bazı ülkeler şer’î hukuktan ayrılarak kara Avrupası hukukuna uygun bir sisteme geçmiştir. Ancak aile hukukunda, toplumun yerleşik uygulamalarını dikkate alarak şer’î hukukta yer

alan süt akrabalığının evlenme engeli niteliğini kanunlarında sürdürmeye devam etmişlerdir. Tunus (md. 14. “Musawah”, 24 Kasım 2025), Fas (“Idpbarcelona”, 24 Kasım 2025), Cezayir (“CEDAW”, 2024), Suriye (Md. 102“Urbanlex”, 24 Kasım 2025), Malezya [Malezya’da muzaf hukukunda süt emzirme yoluyla akrabalığa dair fikhî görüşler ve uygulamalar literatürde yer almakla birlikte, yürürlükteki federal yasa metinlerinde bu hususun madde numarasıyla açık biçimde düzenlendiği tespit edilmemiştir. (Azizah Mohd vd., 2021)] ve Endonezya (Arsy - Normiati, 2024) şer’î hukukla yönetilmemelerine rağmen süt akrabalığını evlenme engeli olarak kabul eden ülkeler arasındadır.

Müslümanların çoğunlukta yaşadığı ülkelerin bazılarında şer’î hukuktan bağımsız olarak medeni hukukla yaşanmaktadır. Bu ülkeler şer’î hukukla yönetilmeyip süt akrabalığını evlenme engeli olarak kabul etmeyen ülkelerdir. Arnavutluk Medeni Hukuku’nda (“Gjykata”, 24 Kasım 2025), Bosna-Hersek (md. 14-24. “Paragraf”, 24 Kasım 2025), Kosova (“Kyreminstri”, 24 Kasım 2025), Azerbaycan (“e-Qanun”, 24 Kasım 2025), Kazakistan (“zakon”, 24 Kasım 2025), Özbekistan (“Warnath”, 24 Kasım 2025) ve Kıbrıs (Türk, 2024) gibi ülkelerin medeni hukuklarında süt akrabalığına yer verilmemiştir. Türk de Medeni hukukunu İsviçre’den aldığından süt akrabalığı evlenme engelleri arasında sayılmamıştır.

Türk Hukuku’nda süt akrabalığının ilk izleri 1917 *Osmanlı Aile Kararnamesi*’nde görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı ve yasaların düzenlenmesi sırasında örfe uygun olarak bazı adımlar atılması sonrasında bu engelin kaldırıldığı bilinmektedir. 1926 Anayasasının düzenlenmesi esnasında yaşananlar hakkında Prof. Dr. Halil CİN, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* isimli eserinde şunları zikretmiştir: “TMK ilk iktibas sırasında süt ana ve kardeşle evlenmeyi yasaklamıştı. Fakat kanun daha yürürlüğe girmeden önce, süt hısımlığına ilişkin yasak hükmü metinden çıkarıldı.” (Cin, 1974, 106) Anlatıldığı üzere 1333 ve 1340 tasarılarının layihalarında süt akrabalığının evlenme engeli olarak yer alması, TMK’nın başlangıçta toplumumuzun genleriyle örtüşen bir hükmü ihtiva ettiğini göstermektedir. İsviçre medeni kanununda süt akrabalığının yer almaması kendi dinlerinde bu engelin bulunmaması sebebiyledir. Bilimsel verilerin günümüzdeki kadar net olamaması düşünüldüğünde, süt hısımlığına ilişkin yasak hükmünün metinden çıkarılmasının, bilimsel bir gerçekliğe dayandırılmadığı anlaşılmaktadır. (Birsen, 1959) Ayrıca ilgili hükmün TMK’dan kaldırılmasına ilişkin herhangi bir dayanak da gösterilmemiştir. Üstelik bir kanunu toptan ve çeviri yoluyla iktibas yaparak (Akyol, 1995, 130) bir başka topluma uyarlamak sosyolojik açıdan bilimsellikle örtüşen bir yaklaşım olarak kabul edilmemektedir. Bununla birlikte bir hukukun olduğu gibi başka bir millete aktarılması hukukun iktibas yapıldığı dönemde, değerlerin millî oluşu ile ilgili sorular gündeme getirerek eleştirilmiştir. (Gülден, 2024, 90-95) Aynı zamanda bu durum, akrabalık bağına asırlardır uygulayan bir toplum için hukukî boşluğa sebep olmaktadır. (Taş, 2018, 661)

Hukukta oluşan bu boşluk kural içi boşluk olarak değerlendirilerek bu eksikliği doldurmak için kanun koyucu organların bu alanda yapılan bilimsel çalışmaları dikkate alması ve yasa çıkarması beklenmektedir. Bu yasa tamamlayıcı nitelikte bir yasa olabilir. Veyahut önceden geçerli olan ve hukukta cari olan bazı hükümlerin geçerliliği TMK’nın kabulünden sonra da yürütülebilir. Zira bir hukuk profesörü olan Bülent Davran Mukayeseli Medenî Hukuk Dersleri isimli eserinde şu cümleleri kaydetmektedir: “Kanun-u Medenî’nin Suret-i Mer’iyet

ve Şekl-i Tatbiki hakkındaki Kanunun 1. Maddesini de bu münasebetle hatırlatmakta fayda vardır: ‘Kanun-u Medenînin mer’î olmağa başladığı tarihten evvelki hadiselerin hukukî hükümleri mezkûr hadiseler hangi kanun mer’î iken vaki olmuş ise yine o kanuna tabi kalır.’ Binaenaleyh 4 Ekim 1926 tarihinden evvel vuku bulmuş olan muamelelerin hukuken lâzım-ül-ifa olup olmamaları ve neticeleri, mezkur tarihten sonra dahi vukuları zamanında mer’î olan kanunlara tevfikân tayin olunur. ...” (Davran, 1968, 199-200)

Hukukun işlevini daha güçlü ve bilimsel biçimde sürdürebilmesi için bu alandaki çalışmaların zenginleşmesi, içtihat mekanizmasına da önemli katkılar sağlayacaktır. Bu bakımdan konuyla ilgili bazı değerlendirmeler ve öneriler sunulacaktır.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Emzirme döneminin bebeğin beslenme sürecinin tekâmülü, fiziksel değişimler, genel uygulamalar, biyolojik ve psikolojik bulgular göz önünde bulundurularak 24 ayın sonunda bitmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yine de mezheplerin ihtilaflarının giderilmesi adına evlilik öncesinde 30 aylık dönem içerisinde emzirme gerçekleştirilmişse ihtiyaten dikkat edilmesi gerekmektedir.

Emzirmenin miktarı üzerine oluşan ihtilaflar hukuki uygulamaya bir parametre kazandırmaktadır. Biyolojik tespitler göz önünde bulundurularak nihai bir sonuç elde etmek mümkündür. Ancak bunun tespiti yapıncaya dek çiftlerin evlilik niyetlerini beyan etmeleri sürecinde mezheplerin uygun gördüğü en asgari miktar evlilik engeli kabul edilebilirken, tefrik aşamasında mezheplerin belirlediği azami miktar dikkate alınması uygun olmaktadır. Emme miktarının tespiti konusunda dönemin uygulamaları göz önüne alındığında bu yaklaşım etkili de olmuştur.

Günümüz koşullarına bakınca ise bu yöntemler ya yetersiz kalmakta ya da tespiti zor görünmektedir. Bu sebeple ülkemizde yaygın olarak kullanılan e-devlet sistemi kayıt süreçleri açısından işlevsel görünmektedir. Süt bankalarında ve yenidoğan ünitelerinde uygulanacak yöntemler ise anne sütlerinin karışmasını önlemek, verilen sütleri kayıt altına almak gibi yasal düzenlemelerle amaca uygun şekilde hizmet edecektir. Ayrıca kayıt mekanizmasının başka ülkelerde nasıl cari olduğu incelenmelidir.

Biyolojik açıdan yapılabilen deneyler neticesinde bir akrabalık oluştuğu görünmektedir. Ayrıca psikolojik açıdan emen ve emziren arasında bir bağ oluştuğu açıktır. Sosyolojik bağlamda ise toplumun örfen bu yakınlığı bir evlilik engeli olarak kabul ettiği ortadadır.

Evlenme engeli olarak tanımlanması gereken süt akrabalığının hukuken tanınmaması, önlenmemesi veya mevcudiyeti halinde tefrik yoluna gidilmemesi, tarafların bir nevi ensest ilişki içerisinde bulunmasına yol açacaktır. Ayrıca bu karabetin vukuu tarafların şahsi çıkarlarını zedeleyip başkalarıyla da evliliği engelleyerek birbirleri üzerinde evlilikten doğan yükümlülöklere mecbur bırakacaktır. Her ne kadar bu birlikteliğin zina kabilinden kabul edilmeyip nesebin sabit olmasını sağlasa da toplum tarafından çirkin görölen bir birlikteliğin sürdürölmemesi icap etmektedir.

Evlenme engelinin hukuk tarafından tanınıp yasalarımıza dahil edilmesi bir kolektif çalışma neticesiyle olacaktır. Bu çalışmaların artırılması ve gereğinin uygulanması hukuka olan güvenin artmasını sağlayarak Türk Medeni Hukukunu güçlendirecektir. Biyolog, psikolog, sosyolog, hukukçu ve ilahiyatçılardan oluşan bir heyetin bu konu hakkında çalışma yapması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu‘ayb el-’Arna’ût - ‘Âdil Murşid v.dğr. 50 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1421/2001.

Akyol, Şener. *Medenî hukuka giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

Albrithen, Abdulaziz - Alfalasi, Shamma. “Wet-Nursing as a New Strategy for Orphan Care in Saudi Arabia”. *International Breastfeeding Journal* 20/1 (28 Nisan 2025), 33. <https://doi.org/10.1186/s13006-025-00727-3>

Ansay, Sabri Şakir. “Aile Hukuku”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2-3 (1952), 20-32.

Arsy, Muhammad - Normiati, Normiati. “Law of Trading in Mother’s Milk Perspective of Shafi’i Mazhab In Makassar”. *Golden Ratio of Law and Social Policy Review* 3/2 (11 Şubat 2024), 49-56. <https://doi.org/10.52970/grlspr.v3i2.335>

Askalânî, İbni Hacer el-. *El-Fethü’l-Bârî*. 13 Cilt. Mısır: Mektebetü’s-selefiyye, 1970.

Aydın, Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, Gözden geçirilmiş 18. basım., 2021.

Aydın, Mehmet Şerif vd. “Transfer and Integration of Breast Milk Stem Cells to the Brain of Suckling Pups”. *Scientific Reports* 8/1 (24 Eylül 2018), 14289. <https://doi.org/10.1038/s41598-018-32715-5>

Azizah Mohd vd. “An Overview Of Selected Maslahah Based Fatwas Relating To Family Law Issues In Malaysia”. *IIUM Law Journal* 29/1 (30 Haziran 2021), 183-206. <https://doi.org/10.31436/iiumlj.v29i1.652>

Bağbancı, Recep. *Osmanlı ve Türk Hukuk Sisteminde Süt Akrabalığı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2020.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1991.

Birsen, Kemalettin. *Medeni Hukuk Dersleri*. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1959.

BÖKE, Emine Gümüş. “İslam Hukukunda Süt Kardeşliği ve Mahremiyet”. *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* 1 (2016), 481-502.

Cengiz, Gül Hanım. “19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Çocuk Beslenmesinde Yaygın Bir Gelenek: Sütannelik Ya Da Sütinelik”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37 (Ağustos 2020), 1-25.

Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1974.

Çeker, Orhan. “İslam Hukukunda Süt Akrabalığı”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 34 (Ekim 2019), 341-358.

Davran, Bülent. *Mukayeseli Medenî Hukuk Dersleri*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası, 1968.

Gómez, Lidia vd. “Perinatal Psychological Interventions to Promote Breastfeeding: A Narrative Review”. *International Breastfeeding Journal* 16/1 (06 Ocak 2021), 8. <https://doi.org/10.1186/s13006-020-00348-y>

Güç, Ayşe. “Geçirgen Sınırlar: Mardin’de Etnik-Dini Gruplar Arasında Sanal Akrabalık Bağları”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 13/2 (01 Ekim 2018), 237-264. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.423153>

Güliden, Keziban Gurbet. *Osmanlıdan Günümüze Aile Hukuku*. Türkiye Diyanet Foundation Publishing & Printing House : TDV, 2024.

Güneş, Hüseyin Nihat. “Sosyal Olarak İnşa Edilmiş Modern Annelik Söylemi İçerisinde Bir Asma Kat Sütanne Geleneği”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18/69 (15 Ocak 2019), 252-267. <https://doi.org/10.17755/esosder.436754>

İbn Kudâme el-Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn ‘Abdullâh b. Aḥmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâ’îlî. *el-Muğnî*. thk. ‘Abdullah b. ‘Abdulmuḥsin et-Turkî - ‘Abdulfettâḥ Muhammed el-Ḥulv. 15 Cilt. Riyad: Dâru Alemlî’l-Kutub, 3. Basım, 1417/1997.

İbn Rüşd, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Aḥmed b. Muhammed b. Aḥmed Kurtûbî Endelusî. *Bidâyetu’l-muctehid ve nihâyetu’l-mukteşid*. b.y.: Dâru’l-Ḥadîş, 2004.

İlkılıç, İlhan - Abdullah Uçar (ed.). *Süt Akrabalığı ve Süt Bankası*. Üsküdar, İstanbul: İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı, 1. baskı., 2016.

Kâsânî, Ebû Bekir b. Mes’ûd el-. *Bedâ’i’u’s-şanâ’i’ fî tertibi’ş-şerâ’i’*. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1986.

Kaşıkçı, Osman. “Radâ’”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Kayabaş, Ebru. *Osmanlı Devleti’inde Tanzimat Dönemi İtibarıyla Aile Hukukunun Gelişimi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2009.

Kayış, İsmail. *Evlenme Engeli Olması Açısından Süt Akrabalığı*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Kuluçtu, Arzu - Özerdoğan, Nebahat. “Anne Sütü Bankası”. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 4/2 (Haziran 2017), 593-596.

Mevşilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn 'Abdullâh b. Maḥmûd b. Mevdûd el-. *el-İhtiyâr li ta'alili'l-Muhtâr*. Beyrut: Matba'atü'l-Halebî, 1937.

Nesefî, Ebû'l-Berekât 'Abdullâh b. Aḥmed en-. *Medâriku't-Tenzil ve Ḥakâiku't-Te'vil*. thk. Yûsuf 'Alî Budeyvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998.

Ozkan, Hasan vd. “Milk Kinship Hypothesis in Light of Epigenetic Knowledge”. *Clinical Epigenetics* 4/1 (Aralık 2012), 14. <https://doi.org/10.1186/1868-7083-4-14>

Özdemir, Erol. *İslam Hukukunda Süt Akrabalığı ve Hükümleri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Özkan, Hava vd. “Erken Postpartum Dönemde Emzirme Ve Depresyon Arasındaki İlişki”. *Sisli Etfal Hastanesi Tip Bulteni / The Medical Bulletin of Sisli Hospital*, 125-132. <https://doi.org/10.5350/SEMB.20140206061410>

Paçacı, Esra. *Sünnette Süt Akrabalığı Ve İlgili Rivayetlerin İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Samur, Gülhan. *Anne Sütü*. Ankara: Klasmat Matbaacılık, 2008.

Şan'ânî, Kehlânî Muhammed b. İsmâ'il. *Sübülü's-Selâm*. b.y.: Dâru'l-Ḥadîs, ts.

Stevens, Emily E vd. “A History of Infant Feeding”. *Journal of Perinatal Education* 18/2 (01 Ocak 2009), 32-39. <https://doi.org/10.1624/105812409X426314>

Stol, Marten. *Birth in Babylonia and the Bible: Its Mediterranean Setting*. Gronigen: Styx, 2000.

Şâfi'î, Ebû 'Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-. *el-Umm li's-Şâfi'î*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.

Şen, Bilal. “Yıllar Sonra Süt Kardeşi Oldukları Tahmin Edilen Eşlerin Durumunun İslâm Hukuku Açısından Mukayeseli Değerlendirilmesi”. *MUTALAA* 1/2 (Aralık 2021), 240-253.

Şevkânî, Muhammed b. 'Alî b. Muhammed. *Neylu'l-evṭâr*. Mısır: Dâru'l-Ḥadîs, 1993.

Taş, Erhan. “Kabul Sürecinde Türk Medeni Kanunu'na Yönelik Bazı Eleştiriler”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/16 (01 Ekim 2018), 649-670. <https://doi.org/10.29029/busbed.422925>

Türk, İbrahim. *Kıbrıs Fetva Emni Hürremzâde Mehmed Hakkı Efendi ve Fetvaları*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2022.

Türk, İbrahim. “Türk İşleri Komisyonu Ara Raporuna İslam Aile Hukuku Açısından Eleştirel Bir Bakış”. *Journal of The Near East University Islamic Research Center* 10/1 (30 Haziran 2024), 237-263. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.1.10>

Ünal, Meryem. *İslam Hukukunda Süt Akrabalığı–Problemler ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2025.

Yaman, Ahmet. “İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/13 (Şubat 2002). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neuifd/issue//210545>

Yiğit, Esra Nur vd. “Breast Milk Stem Cells Integrate into Cellular Remodeling and Functional Differentiation in the Ischemic Brain”. *Scientific Reports* 15/1 (10 Ekim 2025), 35422. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-18917-8>

Zuhaylî, Vehbe. *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*. İstanbul: Risale Yayınları, 2023.

“Aliftaa”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://www.aliftaa.jo/fatwa/533/%d8%b9%d8%af%d8%af-%d8%a7%d9%84%d8%b1%d8%b6%d8%b9%d8%a7%d8%aa-%d8%a7%d9%84%d9%85%d9%88%d8%ac%d8%a8%d8%a9-%d9%84%d9%84%d8%aa%d8%ad%d8%b1%d9%8a%d9%85>

“Al-Meezan”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://www.almeezan.qa/LawArticles.aspx?LawArticleID=36164&LawID=2558&language=en>

“e-Qanun”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://e-qanun.az/framework/46944>

“Gjykata”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://gjykata.gov.al/media/1960/kodi-familjes.pdf>

“Idpbarcelona”. Erişim 24 Kasım 2025. https://idpbarcelona.net/docs/recerca/marroc/pdf/nor_loi_70_03.pdf

“Kyremministri”. Erişim 24 Kasım 2025. https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/PDF_Projekt_kodi-Civil_30.12.21.pdf

“Manshurat”. Erişim 24 Kasım 2025. : <https://manshurat.org/node/12369>

“Musawah”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://www.musawah.org/wp-content/uploads/2022/11/Tunisia-Overview-Table-2022.pdf>

“Paragraf”. Erişim 24 Kasım 2025. https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html

“Raahesh”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://raahesh.ir/wp-content/uploads/2022/03/Iranian-Civil-Code.pdf>

“Stanford”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2015/10/Civil-Code-of-Afghanistan-ALEP-Translation.pdf>

“The Reflections of the CEDAW Convention on the Legal status of Women in Algerian Family Code”. *Law and World* 10/3 (08 Eylül 2024), 71-79. <https://doi.org/10.36475/10.3.7>

“Uaelegislation”. Erişim 24 Kasım 2025.
<https://uaelegislation.gov.ae/en/legislations/1033/download>

“Urbanlex”. Erişim 24 Kasım 2025. <http://urbanlex.unhabitat.org/laws/syria/law-59-of-1953-personal-status-law-73579>

“Warnath”. Erişim 24 Kasım 2025. https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2024/09/F245977222_UZB-45055.pdf

“zakon”. Erişim 24 Kasım 2025.
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880&pos=408;-59#pos=408;-59

“Aliftaa”. Erişim 24 Kasım 2025.
<https://www.aliftaa.jo/fatwa/533/%d8%b9%d8%af%d8%af-%d8%a7%d9%84%d8%b1%d8%b6%d8%b9%d8%a7%d8%aa-%d8%a7%d9%84%d9%85%d9%88%d8%ac%d8%a8%d8%a9-%d9%84%d9%84%d8%aa%d8%ad%d8%b1%d9%8a%d9%85>

“Al-Meezan”. Erişim 24 Kasım 2025.
<https://www.almeezan.qa/LawArticles.aspx?LawArticleID=36164&LawID=2558&language=en>

“e-Qanun”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://e-qanun.az/framework/46944>

“Gjykata”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://gjykata.gov.al/media/1960/kodi-familjes.pdf>

“Idpbarcelona”. Erişim 24 Kasım 2025.
https://idpbarcelona.net/docs/recerca/marroc/pdf/nor_loi_70_03.pdf

“Kyreminstri”. Erişim 24 Kasım 2025. https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/05/PDF_Projektkodi-Civil_30.12.21.pdf

“Manshurat”. Erişim 24 Kasım 2025. : <https://manshurat.org/node/12369>

“Musawah”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://www.musawah.org/wp-content/uploads/2022/11/Tunisia-Overview-Table-2022.pdf>

“Paragraf”. Erişim 24 Kasım 2025. https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html

“Raahesh”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://raahesh.ir/wp-content/uploads/2022/03/Iranian-Civil-Code.pdf>

“Stanford”. Erişim 24 Kasım 2025. <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2015/10/Civil-Code-of-Afghanistan-ALEP-Translation.pdf>

“The Reflections of the CEDAW Convention on the Legal status of Women in Algerian Family Code”. *Law and World* 10/3 (08 Eylül 2024), 71-79. <https://doi.org/10.36475/10.3.7>

“Uaelegislation”. Erişim 24 Kasım 2025.
<https://uaelegislation.gov.ae/en/legislations/1033/download>

“Urbanlex”. Erişim 24 Kasım 2025. <http://urbanlex.unhabitat.org/laws/syria/law-59-of-1953-personal-status-law-73579>

“Warnath”. Erişim 24 Kasım 2025. https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2024/09/F245977222_UZB-45055.pdf

“zakon”. Erişim 24 Kasım 2025. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51013880&pos=408;-59#pos=408;-59

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ KAPSAMINDA HAZIRLANAN İLKOKUL VE ORTAOKUL PROGRAMLARININ AİLE VE MANEVİYAT BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Neslihan TUTAR¹

ÖZET

Eğitim, bir toplumun toplumsal, ekonomik ve ahlaki değerlere ulaşmada çok önemli rol üstlenen bir etkidir. Eğitim süreci bireyin sadece zihinsel değil aynı zamanda bireyin duygularını, değerlerini, becerilerini de kapsamaktadır. John Dewey'in de dediği gibi “Eğitim hayatın kendisidir.” Yani eğitim sadece okullarda gerçekleşen bir faktör değildir. Yaşamın her alanında önemli rol oynayan bir süreçtir. Bu kapsamda bireyin yaşamış olduğu toplum, aile yapısı, yetiştirilme tarzı ve sahip olduğu manevi değerler de eğitim sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda hazırlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bireyin kendisini geliştirmeyi, benlik oluşumuna katkıda bulunmayı ve kişisel bütünlüğünü oluşturmayı amaçlayan insanın zihinsel, duygusal, ahlaki ve sosyal yönlerini şekillendirerek birey-toplum ilişkilerinde dengeli bir bütünlük kurmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda modelin “Erdem-Değer-Eylem” çerçevesi bireyin kendi içinde uyumlu olmasına ahlaklı ve erdemli bir kişilik oluşturmaya zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda bireyin yaşadığı toplumla uyum içinde etkileşim kurmasına katkı sağlamaktadır. Bu çerçevede aile ve maneviyat bu modelde temel kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Aile, bireyin sosyal kimliğini oluşturan ilk etmendir. Maneviyat ise bireyin bilişsel ve duygusal dünyasını oluşturan bir faktördür.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli toplumsal değerlere duyarlı, toplumsal farkındalığı olan ve toplumsal sorumluluk bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Öğrencilerin yalnızca zihinsel değil, bedensel ve duygusal gelişimlerini de gözetken kapsayıcı bir eğitim modeli sunmaktadır. Bu kapsamda Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğrencinin zihinsel işleyişini, bilgiye erişim yollarını ve öğrenme stratejilerini de değerlendirmektedir. Ayrıca modelin “Erdem-Değer-Eylem” çerçevesi kapsamında yaşanabilir çevre koşulları içerisinde huzurlu insan, aile ve toplum düzenine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmada Türkiye yüzyılı maarif modeli kapsamında hazırlanan ilköğretim ve ortaokul öğretim programlarının aile ve maneviyat bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırma nitel bir çalışma olup doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Maneviyat, Değerler Eğitimi, Maarif Modeli, Öğretim Programı

¹ Kirikkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi Yüksek Lisans / Tezli
ORCID: 0009-0003-2724-673X MAİL: neslitutar0719@gmail.com

AN EXAMINATION OF THE CURRICULA DEVELOPED WITHIN THE SCOPE OF THE TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODEL IN THE CONTEXT OF FAMILY AND SPIRITUALITY

ABSTRACT

Education is a factor that plays a crucial role in a society's acquisition of social, economic, and moral values. The educational process encompasses not only the individual's intellectual aspects but also their emotions, values, and skills. As John Dewey said, "Education is life itself." Thus, education is not a phenomenon confined solely to schools. It is a process that plays an important role in every sphere of life. In this context, the society in which an individual lives, family structure, the style of upbringing, and the spiritual values they hold also play significant roles in the educational process. The Türkiye Yüzyılı Maarif Model aims to shape the intellectual, emotional, moral, and social dimensions of an individual who seeks self-improvement, contributes to identity formation, and establishes personal integrity, thereby establishing a balanced unity in the relationship between the individual and society. At the same time, the model's "Virtue-Value-Action" framework lays the foundation for the individual to become internally harmonious and to cultivate a moral and virtuous character. It also contributes to the individual interacting harmoniously with the society in which they live. Within this framework, family and spirituality emerge as fundamental concepts of this model. The family is the first factor that constitutes an individual's social identity. Spirituality, on the other hand, is a factor that shapes the individual's cognitive and emotional world.

The Turkey Century Maarif Model aims to cultivate individuals who are sensitive to social values, socially aware, and possess a strong sense of social responsibility. It provides an inclusive educational model that considers not only students' mental but also their physical and emotional development. In this context, the Türkiye Yüzyılı Maarif Model also evaluates students' cognitive processes, ways of accessing information, and learning strategies. Furthermore, within the framework of the model's "Virtue-Value-Action" approach, it aims to achieve a peaceful order among individuals, families, and society under livable environmental conditions. This research aims to examine the primary and middle school curricula developed under the Turkey Century Maarif Model in the context of family and spirituality.

This study is qualitative in nature and employs the document analysis method. The data obtained were analyzed using the content analysis technique.

Keywords: Family, Spirituality, Values Education, Maarif Model, Curriculum

GİRİŞ

Aile, insanın hem biyolojik hem de ruhsal yönlerini kuşatan en temel toplumsal kurumdur. İnsan, ilk anlam arayışını, değer yargılarını ve kimlik inşasını aile ortamında deneyimler. Tarhan'ın (2017) da belirttiği gibi bireyin ruhsal dayanıklılığı çoğu zaman aile içinde şekillenen manevi tutumlarla desteklenir. Modernleşme, dijitalleşme ve küreselleşme gibi süreçler, değer aktarımında sürekliliği tehdit eden yeni dinamikler ortaya çıkarmış; bu durum

eğitimin kültürel ve manevi değerlerin korunmasındaki rolünü daha görünür hâle getirmiştir. Eğitim sistemleri artık yalnızca akademik bilgi kazandıran kurumlar değil, aynı zamanda kültürel ve manevi değerlerin taşıyıcısı hâline gelmiştir (Gürsu, 2022). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli bu bağlamda önemli bir dönüm noktasıdır. Model, eğitimin merkezine bilgi aktarımını değil, insanı bütün yönleriyle geliştirmeyi koymakta; öğrencilerin bilişsel becerilerinin yanında duygusal, ahlaki ve manevi boyutlarını da güçlendirmeyi hedeflemektedir (Yılmaz, 2023). Milli değerlerin evrensel ilkelerle harmanlandığı bu yaklaşım hem kültürel köklülüğü hem de çağdaş eğitimi bir araya getirme çabası içindedir. Eğitimin merkezinde yer alan “değer” kavramı, insan davranışlarını yönlendiren içsel bir pusula niteliğindedir. Dewey (1938), bireyin değerleri yaşantı yoluyla içselleştirdiğini ifade ederken; Frankl (1959), yaşamı anlamlı kılan en güçlü unsurun değer temelli yönelim olduğunu vurgular. Bu kuramsal çerçeveler, maneviyatın eğitim sürecindeki önemini ortaya koymaktadır. Koenig (2012) ise maneviyatın psikolojik denge ve iyi oluş üzerindeki belirleyici etkisini vurgulayarak manevi değerlerin eğitime entegre edilmesinin ruh sağlığı açısından koruyucu bir işlev gördüğünü belirtir. Seligman’ın (2011) PERMA modeli de anlam ve ilişkiler boyutlarının iyi oluşta temel unsurlar olduğunu ortaya koyarak aile ve maneviyat ekseninin psikolojik açıdan önemini desteklemektedir. Bu psikolojik ve pedagojik yaklaşımlar, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin öğretim programlarında yer alan değerlerin önemini daha görünür kılmaktadır. MEB’in (2024) yayımladığı programlarda Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü derslerinde aile, vatan sevgisi, yardımlaşma, saygı, sabır, sorumluluk ve maneviyat gibi değerlerin açık biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu değerler, öğrencilerin yalnızca bilişsel değil, duygusal ve ahlaki gelişimlerini de desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, öğretim programlarını doküman analizi yöntemiyle inceleyerek Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nde aile ve maneviyat bağlamında öne çıkan değerlerin görünümünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Mevcut literatürde modelin değer boyutunu aile ve maneviyat ekseninde bütüncül şekilde ele alan araştırmaların sınırlı olması, çalışmanın önemini artırmaktadır. Araştırma problemi, modeldeki kazanımların aile ve maneviyat vurgusunun hangi değer ifadeleriyle somutlaştığı ve bu değerlerin dersler arasında nasıl dağıldığıdır. Aşağıdaki bölümde Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’nin kuramsal temelleri doğrultusunda aile, maneviyat ve değer kavramlarının psikolojik, pedagojik ve felsefi yönleri ele alınacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Değer Kavramı ve Eğitimi

Eğitim, yalnızca bilgi aktarma süreci değildir; insanın anlam arayışı ve kişiliğinin biçimlenmesini sağlayan bir yaşam pratiğidir. Bu sürecin merkezinde değerler yer alır. Her toplum, kendi varlığını sürdürmek ve kültürel sürekliliğini sağlamak için değerlerini kuşaktan kuşağa aktarma ihtiyacı duyar. Bu aktarım, bireysel kimliğin oluşmasını ve toplumsal bütünlüğün korunmasını sağlar. Gürsu (2022), değerler psikolojisi açısından insan davranışlarını, tutumlarını ve kararlarını büyük ölçüde içselleştirilen değerlerin yönlendirdiğini belirtir. Kara (2021) ise değeri “bireyin davranışlarını yönlendiren içsel pusula” olarak tanımlar. Bu bağlamda, değer eğitimi yalnızca akademik başarıya değil, bireyin insan olma bilincine ve etik duruşuna katkı sağlar. Özdemir (2020) değer eğitiminde

genellikle sistematik yaklaşım eksikliği bulunduğunu ve uygulamanın öğretmen inisiyatifine bırakıldığını vurgular. Bu durum, “değer nasıl öğretilir” sorusunun yanı sıra “değer nasıl yaşatılır” sorusunu da gündeme getirir. Değer, yalnızca öğretilerek değil, yaşantı, sosyal etkileşim ve modelleme yoluyla içselleştirilir. Dewey’in (1938) deneyimsel öğrenme anlayışı, değerlerin kazanımında bu yaklaşımın önemini ortaya koyar: İnsan, değerleri deneyimleyerek öğrenir.

2. Eğitim ve Yaşantı Merkezli Öğrenme

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bilgi merkezli değil, yaşantı merkezli öğrenme anlayışını benimseyerek öğrencinin aktif özne olmasını hedefler. Değerler, bu bağlamda teorik olarak değil, yaşam pratiğiyle öğrenilir. Örneğin yardımseverlik, sabır ve adalet gibi değerler, sınıf ortamında yaşatıldığında öğrenilir. Eğitim yalnızca bilişsel kazanımları hedeflemez; bireyin anlam arayışını da destekler. Frankl (1959), insanın temel ihtiyacının “anlam bulma” olduğunu ifade eder. Acı ve zorluk karşısında yaşama sebebi bulan birey, ruhsal dengesini korur. Seligman (2011) ise pozitif psikoloji yaklaşımında “meaning” (anlam) ve “relationships” (ilişkiler) boyutlarını psikolojik iyi oluşun temel taşları olarak görür. Bu iki unsurun aile, maneviyat ve eğitimle ilişkili olması, değer eğitiminin çok boyutlu önemini gösterir.

3. Maneviyat ve Psikolojik İyi Oluş

Maneviyat, bireyin içsel dünyasıyla kurduğu derin bağın ifadesidir. Modern psikoloji uzun süre maneviyatı göz ardı etmiş olsa da son yıllarda bireyin ruhsal bütünlüğünü anlamada kritik bir unsur olduğu kabul edilmiştir. Koenig (2012), maneviyatı bireyin kendini aşma kapasitesi ve psikolojik dayanıklılığı güçlendiren bir faktör olarak tanımlar. Tarhan (2017) ise maneviyatın stres, kaygı ve depresyonla baş etmede koruyucu bir etkiye sahip olduğunu vurgular. Eğitim ortamlarında maneviyatın varlığı, bireyin içsel dengeyi kurmasına ve toplumsal sorumluluk bilincini geliştirmesine yardımcı olur. Maneviyat yalnızca dini bir olgu değil, psikolojik bir ihtiyaç olarak da değerlendirilmelidir.

4. Aile ve Değer Aktarımı

Aile, bireyin değerlerle ilk kez karşılaştığı ortamdır. Aydın (2019), aileyi “manevi mirasın taşıyıcısı” olarak tanımlar. Çocuğun karakter gelişimi, ailesinin tutumları, konuşma biçimi, yaşantıları ve maneviyatı aracılığıyla şekillenir. Demirtaş (2020) ise okulda değer aktarımının sürdürülebilmesi için aileyle iş birliğinin zorunlu olduğunu belirtir. Bu nedenle eğitim, yalnızca okul duvarları arasında sınırlı kalmamalı; evde yaşanan deneyimlerle desteklenmelidir. Frankl (1959), kalıcı değerlerin genellikle sevgi bağları aracılığıyla kazanıldığını ifade eder. Aile, bu bağların en doğal üretim alanıdır.

5. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ve Uygulama

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bireyi yalnızca “bilgili” değil, “bütün ve dengeli” bir insan olarak yetiştirmeyi amaçlar. Yılmaz (2023), modelin anlam temelli öğrenme yaklaşımının bireyin bilişsel ve duygusal gelişimini desteklediğini vurgular. Gençlik Eğitim Kurumları (2024) ise programların milli değerlerle evrensel etik ilkeleri bir arada yaşatmayı

hedeflediğini belirtir. MEB (2024) müfredatlarında, Türkçe, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü derslerinde aile, yardımlaşma, vatan sevgisi, sabır, saygı, sorumluluk ve maneviyat gibi değerlerin kazanımlar içerisinde yoğun biçimde işlendiği görülmektedir. Bu dağılım, eğitimin bilişsel bir süreçten çok, kişilik inşası olarak kurgulandığını ortaya koyar. Dewey'in (1938) "öğrenme yaşantıdır" anlayışıyla uyumlu olarak, birey değerleri pasif bilgi olarak değil, yaşam pratiği olarak edinir.

6. Eleştirel Perspektif ve Geliştirilmiş Yaklaşım

Kavramsal çerçevede çoğunlukla destekleyici literatür kullanılmıştır. Ancak değer eğitiminde kültürel farklılıklar, öğretmen odaklı ve program odaklı uygulamalar arasındaki farklar ve sınırlı uygulama örnekleri ele alınabilir. Bu eksiklerin giderilmesi, çalışmayı hem teorik hem de uygulamalı açıdan güçlendirir. Güncel araştırma verileri ve vaka örnekleri ile maneviyat, aile ve değerlerin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi somutlaştırılabilir. Bu, programlara başvuruda hem akademik hem de uygulamaya dönük bir derinlik sağlar. Sonuç olarak kavramsal çerçeve, değer, aile ve maneviyat kavramlarını bir arada ele alarak eğitimin çok boyutlu doğasını ortaya koyar. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin uygulamaları ile bireyin sadece başarılı değil, bütüncül ve dengeli bir şekilde yetişmesi hedeflenir. Değerlerin yaşantı ve deneyim yoluyla kazanılması, bireyin anlam arayışını destekleyen en güçlü unsurdur.

YÖNTEM

Bu araştırma, doküman analizi yöntemine dayalı nitel bir inceleme çalışmasıdır. Çalışmada amaç, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli çerçevesinde hazırlanan öğretim programlarında yer alan aile ve maneviyat temelli değerlerin görünümünü ortaya koymaktır. Bu yönüyle araştırma, eğitimde değer aktarımının kuramsal zeminini ve öğretim programlarındaki somut yansımalarını bir arada ele alarak bütüncül bir değerlendirme yapmayı hedeflemiştir. Bu çalışma nitel araştırma deseninde yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, sosyal olguları anlamaya, yorumlamaya ve anlamın derinliğini keşfetmeye odaklanır. Yıldırım ve Şimşek (2018)'in tanımladığı biçimiyle, nitel araştırma bireylerin, metinlerin veya sosyal süreçlerin "doğal ortamlarında" incelenmesine olanak tanır. Bu yönüyle doküman analizi, hem araştırmacının doğrudan gözlem yapmadan bilgiye ulaşmasını sağlar hem de metinlerin içerdiği anlam katmanlarını derinlemesine incelemeye imkân verir. Doküman analizi, özellikle eğitim politikaları, öğretim programları ve resmi metinler gibi yazılı içeriklerin incelenmesinde kullanılan uygun bir yöntemdir. Araştırmanın temel verileri, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları (MEB, 2024), Ortak Metin (MEB, 2024) ve bu modele ilişkin genelgelerden oluşmaktadır. Bu belgeler, doğrudan eğitim sisteminin değerler boyutunu yansıttığı için araştırmanın veri kaynağını oluşturmakta, dolayısıyla yöntemin seçimini doğal biçimde gerekçelendirmektedir. Bu yöntemin tercih edilmesinin temel nedeni, araştırmanın doğrudan "söylem ve içerik" üzerine kurulmuş olmasıdır. Çünkü öğretim programları, toplumsal değerlerin, ahlaki ilkelerin ve manevi yönelimlerin eğitim aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini yansıtan resmî belgelerdir. Bowen (2009)'a göre doküman analizi, mevcut belgelerin içerik, biçim ve anlam açısından sistematik biçimde değerlendirilmesini gerektirir. Bu nedenle yöntem hem teorik temellere dayanmakta

hem de eğitim bilimi açısından güvenilir sonuçlar üretmektedir. Bu araştırmada incelenen temel belgeler aşağıdaki gibidir:

1. Türkçe Öğretim Programı (1–4. Sınıflar) (MEB, 2024)
2. Türkçe Öğretim Programı (5–8. Sınıflar) (MEB, 2024)
3. Hayat Bilgisi Öğretim Programı (1–3. Sınıflar) (MEB, 2024)
4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (4–7. Sınıflar) (MEB, 2024)
5. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (4–8. Sınıflar) (MEB, 2024)
6. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortak Metni (MEB, 2024)
7. MEB Genelgesi: 2024–2025 Eğitim-Öğretim Yılına İlişkin İş ve İşlemler (MEB, 2024g)

Bu belgeler, öğretim programlarının felsefi yapısını, genel amaçlarını, öğrenme alanlarını ve kazanımlarını içermektedir. Çalışma özellikle değerler, aile, maneviyat, sorumluluk, sevgi, saygı, yardımlaşma, sabır ve adalet gibi kavramların yer aldığı kazanımların içerik çözümlemesine odaklanmıştır. Veriler, Millî Eğitim Bakanlığı’nın resmî web sitesinde yayımlanan PDF formatındaki belgeler üzerinden toplanmıştır. Her bir belge, araştırmacı tarafından incelenmiş ve her sınıf düzeyinde yer alan değer temaları ayrı ayrı kodlanmıştır. Kodlama sürecinde “aile” ve “maneviyat” temalarına doğrudan ya da dolaylı olarak atıfta bulunan ifadeler belirlenmiş, bu ifadeler tematik olarak gruplandırılmıştır. Araştırmada veri toplama süreci şu aşamalardan oluşmuştur:

1. Belgelerin doğrulanması (kaynak kontrolü ve güncellik denetimi),
2. Değer temalarının belirlenmesi (örneğin: sorumluluk, vatan sevgisi, saygı, maneviyat, yardımlaşma),
3. Kazanım ve amaç ifadelerinin kodlanması,
4. Kodların temalara göre sınıflandırılması,
5. Sınıf düzeylerine göre frekansların çıkarılması,
6. Bulguların tablolştırılması.

Bu süreçte araştırmacı, tüm belgeleri doğrudan orijinal biçimleriyle incelemiş, hiçbir tahmin veya dolaylı yorum yapmadan yalnızca metinlerdeki gerçek ifadeleri temel almıştır. Çalışmada elde edilen veriler, içerik analizi yaklaşımıyla çözümlenmiştir. Krippendorff (2019)’un belirttiği gibi içerik analizi, metinlerde yer alan anlam örüntülerini ortaya çıkarmayı hedefler. Bu doğrultuda öğretim programlarında geçen her değer ifadesi, ait olduğu temaya (örneğin “aile”, “maneviyat”, “toplumsal sorumluluk”) göre sınıflandırılmıştır. Her bir kazanım veya değer, bulunduğu sınıf düzeyi ve ders programı temelinde tablolştırılmıştır. Bu analiz sürecinde güvenilirliği artırmak amacıyla şu ilkeler gözetilmiştir:

Her bir kodlama, doğrudan metinden alıntılanan ifade üzerinden yapılmıştır.

Temalar arasında kavramsal örtüşme (örneğin sabır–sorumluluk veya sevgi–yardımlaşma ilişkisi) dikkate alınmıştır.

Bulguların yorumlanmasında hem MEB’in resmî tanımları hem de literatürdeki kavramsal çerçeve birlikte değerlendirilmiştir. Bu sayede elde edilen bulgular, yalnızca sayısal frekanslara değil, aynı zamanda anlam derinliğine dayandırılmıştır. Araştırma sürecinde etik ilkelere tam olarak uyulmuştur. Kullanılan tüm belgeler kamuya açık resmî kaynaklardan alınmıştır. Kaynak gösterimi APA 7 formatına uygun biçimde yapılmıştır. Araştırma metninde hiçbir tahminî ifade veya kaynak dışı yorum kullanılmamıştır. Bulgular, yalnızca belgelerin sunduğu veriler doğrultusunda şekillendirilmiştir. Güvenirliği sağlamak için dokümanlar birkaç kez tekrar okunmuş, temalar bağımsız olarak gözden geçirilmiş ve doğrulama okuması (cross-check) yapılmıştır. Ayrıca, her bölümün sonunda elde edilen bulguların teorik çerçeveye tutarlılığı kontrol edilmiştir. Bu şekilde, çalışmanın hem iç güvenirliği hem de dış geçerliliği sağlanmıştır. Araştırmanın odaklılığı sağlamak amacıyla kapsam, yalnızca Maarif Modeli programlarıyla sınırlandırılmıştır. Programlar dışında kalan pilot uygulamalar, özel okul müfredatları veya farklı yıllara ait öğretim programları çalışmanın kapsamı dışındadır. Ayrıca araştırma, belgelerdeki açık ve örtük değer ifadeleriyle sınırlı olduğundan, bu değerlerin okul ortamında nasıl uygulandığına ilişkin doğrudan gözlem yapılmamıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın odağını oluşturan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programlarındaki değerlerin aile ve maneviyat bağlamında incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular, doküman analizi yöntemiyle elde edilen veriler doğrultusunda tablolar hâlinde düzenlenmiş ve her tablo, yorumlarla birlikte değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, öğretim programlarının hem ilkökul hem de ortaokul düzeyinde değer aktarımı yapısını, maneviyat temsillerini ve aile odaklı yaklaşımı açıkça ortaya koymaktadır.

4.1. İlkokul Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler

Tablo 1. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli İlkokul Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler

Değer	Ders	Sınıf Düzeyi	Geçtiği Tema / Kazanım Örneği
Sevgi	Türkçe	1, 2, 3, 4	“Kendini, ailesini ve çevresini sevmenin önemini fark eder.”
Saygı	Hayat Bilgisi	1–3	“Farklı düşüncelere saygı gösterir, empati kurar.”
Yardımlaşma	Hayat Bilgisi/Türkçe	2–4	“İhtiyaç sahiplerine yardım etmenin önemini kavrar.”

Değer	Ders	Sınıf Düzeyi	Geçtiği Tema / Kazanım Örneği
Sorumluluk	Türkçe/Hayat Bilgisi	1–4	“Kendine ve çevresine karşı sorumluluklarını yerine getirir.”
Aile birliği	Hayat Bilgisi	1–3	“Aile üyeleri arasındaki dayanışmanın toplumsal önemi üzerinde durur.”
Adalet	Türkçe	3–4	“Hakkaniyetli davranışların güveni artırdığını fark eder.”
Sabır	Din Kültürü	4	“Zorluklar karşısında sabırlı olmanın manevi bir güç kaynağı olduğunu fark eder.”
Maneviyat	Din Kültürü	4	“Şükür, dua ve sabır kavramlarını içselleştirir.”
Dürüstlük	Türkçe	3–4	“Gerçeğe uygun konuşmanın kişisel itibarı koruduğunu kavrar.”
Hoşgörü	Hayat Bilgisi	2–3	“Farklı kültürlere ve görüşlere karşı hoşgörülü olur.”

İlkokul düzeyinde yer alan değerlerin genel yönelimi, öğrencinin aile içi ilişkiler, toplumsal uyum ve temel ahlaki farkındalık konularında gelişimini desteklemektedir. Özellikle *Hayat Bilgisi* ve *Türkçe* dersleri, bu değerlerin öğrencinin yaşam pratiğine aktarılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Aile birliği, sevgi, yardımlaşma ve sorumluluk gibi değerler, programın hem duygusal hem de davranışsal yönelimini temsil etmektedir. Bu durum, Mehmet Zeki Aydın’ın (2019) vurguladığı “aile, maneviyatın ilk öğrenildiği değer aktarım alanıdır” tespitiyle örtüşmektedir. Programda “aile birliği” ve “yardımlaşma” değerlerinin özellikle Hayat Bilgisi dersi kazanımlarında yoğun yer alması, manevi duyarlılığın çocuklukta aile üzerinden kazandırılmaya çalışıldığını göstermektedir. Benzer şekilde, Nevzat Tarhan (2017)’in belirttiği üzere “maneviyat, çocuğun içsel dengeyi kurmasında en güçlü yapı taşıdır.” Türkçe ve Din Kültürü derslerinde sabır, şükür, dürüstlük ve maneviyat gibi kavramların açıkça yer alması, öğrencinin değer dünyasında psikolojik dayanıklılığın temellerinin atıldığını düşündürmektedir. Programın bu yönü, Dewey’in (1938) deneyimsel eğitim anlayışıyla da paralellik taşımaktadır. Dewey’e göre, öğrenme bir yaşantı sürecidir ve değerler, sadece bilgi olarak değil, davranış biçimi olarak kazanılır. İlkokul programında değerlerin doğrudan yaşam örnekleriyle verilmesi (örneğin “yardımlaşma” ya da “aile sevgisi” gibi) Dewey’in “deneyim yoluyla öğrenme” ilkesine uygun düşmektedir. Sonuç olarak, ilkokul düzeyinde değerler eğitimi hem bireyin ahlaki olgunlaşmasına hem de toplumun manevî dokusunun korunmasına hizmet eden bir yapıdadır. Bu bütünlük, Türkiye

Yüzyılı Maarif Modelinin “iyi insan, iyi vatandaş” vizyonunu erken yaşlarda yerleştirme hedefiyle doğrudan ilişkilidir (MEB, 2024).

4.2. Ortaokul Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler

Tablo 2. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Öğretim Programlarında Yer Alan Değerler

Değer	Ders	Sınıf Düzeyi	Geçtiği Tema / Kazanım Örneği
Vatan sevgisi	Sosyal Bilgiler	5–7	“Milli kimliğini korur, tarihsel mirasa sahip çıkar.”
Sorumluluk	Türkçe/DKAB	5–8	“Davranışlarının sonuçlarını değerlendirir.”
Adalet	DKAB/Sosyal Bilgiler	6–8	“Adaletin toplumsal barışı sağladığını örneklerle açıklar.”
Empati	Türkçe	5–8	“Farklı duyguların anlaşılmasını sağlayan metinleri yorumlar.”
Kanaatkârlık	DKAB	6–8	“Kanaatli olmanın manevi huzur getirdiğini kavrar.”
Hoşgörü	Sosyal Bilgiler/DKAB	5–8	“Farklı inançlara saygı duymanın toplumsal bir değer olduğunu fark eder.”
Dayanışma	Türkçe/Sosyal Bilgiler	5–7	“Toplumsal dayanışmanın önemini kavrar.”
Maneviyat	DKAB	5–8	“İnsanın içsel değerleriyle bağ kurmasının önemini açıklar.”

Ortaokul düzeyinde değerler eğitimi, ilkokula göre daha soyut, bilişsel derinliği olan bir düzeye taşınmıştır. Özellikle *adalet*, *sorumluluk* ve *vatan sevgisi* gibi kavramlar, öğrencinin toplumsal kimliğini şekillendirmeye yöneliktir. Frankl’ın (1959) anlam merkezli yaklaşımı burada önemli bir teorik çerçeve sunar. Frankl’a göre, insanın yaşama anlam yüklemesi değerlerle mümkündür. Ortaokul programındaki “adalet” ve “vatan sevgisi” gibi değerler, bireyin yaşamına yön veren anlam kaynakları olarak işlev görmektedir. Bu da Maarif Modeli’nin sadece bilgi aktaran değil, anlam inşa eden bir eğitim modeli olduğunu göstermektedir. Programda “kanaatkârlık” ve “maneviyat” gibi değerlerin DKAB dersinde yer alması, Koenig’in (2012) “dini yönelimin psikolojik iyi oluşu desteklediği” bulgularıyla örtüşmektedir. Öğrencinin manevi değerlerle bağ kurması, içsel doyumu artırarak davranışsal

istikrar sağlamaktadır. Ayrıca, “hoşgörü” ve “empati” gibi değerlerin Türkçe derslerinde işlenmesi, Seligman’ın (2011) pozitif psikoloji yaklaşımındaki “ilişki ve anlam” boyutlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu değerlerin öğrencinin sosyal becerilerine katkı sağladığı görülmektedir. Genel olarak ortaokul düzeyinde değerler, artık yalnızca “öğrenilen” değil, “sorgulanan ve içselleştirilen” bir yapıya bürünmüştür. Bu durum, Gürsu (2022)’nin ifade ettiği “değerlerin davranışsal boyuta taşınması” ilkesini desteklemektedir. Programda yer alan temalar, öğrencinin kendi inanç ve düşünce sistemini yapılandırmasını sağlayarak manevî olgunlaşmayı hedeflemektedir.

4.3. Değerlerin Derslere Göre Yoğunluk Dağılımı

Tablo 3. Değerlerin Derslere Göre Yoğunluk Dağılımı

Ders	Değer Sayısı	Baskın Temalar	Yorum
Türkçe	12	Sevgi, Sorumluluk, Dürüstlük	Değerler dil aracılığıyla içselleştiriliyor.
Hayat Bilgisi	10	Aile birliği, Yardımlaşma, Aile Saygı	Aile temelli toplumsal yaşam vurgulanıyor.
Sosyal Bilgiler	9	Adalet, Vatan sevgisi, Hoşgörü	Kimlik ve vatandaşlık bilinci güçleniyor.
Din Kültürü	11	Maneviyat, Kanaatkârlık	Sabır, Ruhsal olgunluk ve ahlaki derinlik kazandırılıyor.

Bu tablo genel olarak Maarif Modelinin değer merkezli yapısını desteklemektedir. Her dersin kendine özgü bir değer aktarım stratejisi vardır. Türkçe dersi dilsel ifade üzerinden, Din Kültürü dersi ise doğrudan manevî kavramlar üzerinden etki yaratmaktadır.

4.4. Değerlerin Tematik Sınıflandırması

Tablo 4. Değerlerin Tematik Sınıflandırması (Aile ve Maneviyat Bağlamında)

Tema	Alt Değerler	Ders Örnekleri	Eğitimsel Anlam
Aile Teması	Sevgi, Yardımlaşma, Sorumluluk, Birlik	Hayat Bilgisi, Türkçe	Ailede değer öğrenimi ve toplumsal bütünlük.
Maneviyat Teması	Sabır, Şükür, Kanaatkârlık, İnanç	DKAB, Türkçe	Ruhsal olgunluk ve içsel denge.
Toplumsal Değerler	Adalet, Hoşgörü, Vatan sevgisi	Sosyal Bilgiler	Kimlik bilinci ve barış kültürü.

Elde edilen bulgular, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin yalnızca bilişsel hedeflere değil, ahlaki, duygusal ve manevî gelişime de önem verdiğini göstermektedir. Program, aileyi bir “değer aktarım ortamı” olarak merkeze almakta; bireyin maneviyatını, yaşam anlamı ve toplumsal kimliğiyle bütünleştirmektedir. Bu sonuç, Yılmaz'ın (2023) belirttiği gibi Maarif Modeli'nin temel felsefesi olan “insanı merkeze alan eğitim” anlayışının pratiğe dönüşmüş hâlidir. Ayrıca Gençlik Eğitim Kurumları (2024) raporundaki “değerlerin bütüncül biçimde ele alınması” önerisiyle de paralellik göstermektedir. Sonuç olarak, bulgular göstermektedir ki Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, aile ve maneviyat eksenli değerler eğitimiyle hem bireysel gelişimi hem toplumsal istikrarı hedeflemekte, böylece eğitimde bütüncül bir değer yaklaşımını hayata geçirmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programlarının aile ve maneviyat ekseninde nasıl yapılandığı, programlarda yer alan değerlerin hangi temalar üzerinden öğrenciye kazandırılmaya çalışıldığı doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, değerlerin sadece bilgi düzeyinde değil, öğrencinin ruhsal, ahlaki ve toplumsal bütünlüğünü şekillendiren birer yaşantı ögesi olarak ele alındığını göstermektedir. Özellikle ilkökul ve ortaokul düzeyindeki öğretim programlarında, “aile birliği, sevgi, sorumluluk, yardımlaşma, sabır, adalet, kanaatkârlık ve maneviyat” gibi değerlerin açık biçimde yer alması, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin eğitim felsefesini yansıtmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, Maarif Modeli, eğitimi salt bilişsel bir süreç olarak değil, bütüncül bir insan yetiştirme süreci olarak tanımlamaktadır. Modelin merkezinde yer alan “iyi insan, iyi vatandaş” yaklaşımı, öğrencinin toplumsal yaşamda sorumluluk bilincine sahip, manevi yönü gelişmiş ve ahlaki değerleri içselleştirmiş bir birey olmasını hedeflemektedir. Bu yaklaşım, Mehmet Zeki Aydın'ın (2019) belirttiği “aile, değerlerin doğal aktarım ortamıdır” görüşüyle paralellik göstermektedir. Programlarda ailenin yalnızca bir kurum olarak değil, aynı zamanda ahlaki olgunlaşmanın temeli olarak ele alınması, değerlerin aile temelli bir zeminde inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Çalışma boyunca incelenen dokümanlar, aile kavramının eğitim sürecinde yalnızca bir tema değil, bir “aktarım kanalı” olarak konumlandırıldığını göstermiştir. Bu durum, bireyin ilk değer deneyimlerinin aile içinde şekillendiği psikolojik tespitlerle de uyumludur. Gürsu'nun (2022) vurguladığı gibi, değerlerin bireysel davranışa dönüşebilmesi, çocuğun duygusal bağ kurduğu ortamda gerçekleşir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde bu ortam hem aile hem de okul olarak çift yönlü düşünülmüştür. Bulgular, eğitimde maneviyatın ayrı bir tema değil, bütün derslere nüfuz eden bir değer alanı olarak işlendiğini göstermektedir. Özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler derslerinde “sabır, kanaatkârlık, şükür, adalet ve hoşgörü” gibi kavramların kazandırılması, öğrencinin yaşam anlamını güçlendirmeye yöneliktir. Nevzat Tarhan (2017)'ın belirttiği gibi, maneviyat insanın psikolojik dayanıklılığını artıran bir içsel güçtür; bu bakımdan eğitim programında bu değerlerin yer alması, bireyin ruhsal denge gelişimine doğrudan katkı sağlar. Maneviyatın bu şekilde eğitime dâhil edilmesi, “bireyin anlam duygusu” üzerinde belirgin bir etki yaratmaktadır. Frankl (1959)'ın “İnsanın anlam arayışı” yaklaşımı, bu bulgularla bütünleşmektedir. Ona göre, değerler yaşamı anlamlı kılan en güçlü yapılardır. Türkiye

Yüzyılı Maarif Modeli'nde öğrencinin sadece bilgi edinmesi değil, aynı zamanda anlam üretmesi hedeflenmiştir. Bu anlam üretimi, öğrenme sürecinde “sabır, şükür, sorumluluk ve kanaat” gibi manevi tutumların yerleştirilmesiyle desteklenmektedir. Böylece öğrenci, bilgiye yalnızca zihinsel olarak değil, duygusal ve ruhsal olarak da bağlanmaktadır. Bu bütünlük, Dewey'in (1938) “deneyimsel öğrenme” ilkesini de hatırlatmaktadır. Dewey'e göre, eğitim bir yaşantı sürecidir ve gerçek öğrenme, bireyin değerlerle kurduğu aktif deneyim yoluyla gerçekleşir. Maarif Modeli'nde öğrencinin günlük yaşam örnekleri, metinler ve etkinlikler üzerinden değerlerle ilişki kurması, bu ilkenin güncel bir yansımasıdır. Böylece değerler soyut kavramlar olmaktan çıkar, öğrencinin davranışlarında gözlemlenebilir hale gelir. Öğretim programlarının incelenmesi sonucunda görülen bir diğer önemli bulgu, değerlerin her dersin kendi yapısına uygun biçimde ele alınmasıdır. Türkçe dersinde sevgi, saygı ve dürüstlük gibi dil aracılığıyla ifade edilen duygusal değerler; Sosyal Bilgiler dersinde adalet, vatan sevgisi ve dayanışma gibi toplumsal değerler; Din Kültürü dersinde ise sabır, kanaatkârlık ve maneviyat gibi içsel değerler öne çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, değerlerin öğrencinin hem bireysel hem toplumsal kimliğini destekleyecek biçimde dengelendiğini göstermektedir. Ayrıca, Seligman'ın (2011) pozitif psikoloji yaklaşımında yer alan “anlam, ilişki, amaç” unsurları, Maarif Modeli'nin ruhuna oldukça yakındır. Öğrencinin mutluluğu, yalnızca başarıyla değil, sahip olduğu değerlerle ilişkili görülmektedir. Değerlerin öğrenciye içselleştirilebilir biçimde kazandırılması, psikolojik iyi oluş düzeyini artırarak hem okul başarısını hem de yaşam doyumunu desteklemektedir. Bu da maneviyat temelli değer eğitiminin bireyin bütünsel gelişimi üzerindeki olumlu etkisini açıkça göstermektedir. Modelin bu yapısı, Yılmaz'ın (2023) vurguladığı “insanı merkeze alan eğitim” anlayışını somutlaştırmaktadır. Maarif Modeli, insanı yalnızca öğrenen bir varlık olarak değil, aynı zamanda inanan, hisseden, anlam arayan bir özne olarak kabul etmektedir. Böylece bilgi ile maneviyat, akıl ile kalp arasındaki denge korunmaktadır. Bu yaklaşım, Türkiye'nin kültürel ve manevi mirasıyla uyumlu olduğu kadar, çağdaş eğitim anlayışlarının da insana dair bütüncül bakışını temsil etmektedir. Bu araştırmamızın en önemli katkısı, öğretim programlarında yer alan değerlerin aile ve maneviyat teması üzerinden sistematik biçimde analiz edilmesi olmuştur. Bulgular, değerlerin yalnızca öğretim materyalinde değil, eğitim felsefesinde de temel bir bileşen olarak yer aldığını ortaya koymuştur. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, bu yönüyle geçmişteki müfredat yeniliklerinden farklı olarak, değer eğitimi eğitimin merkezine yerleştirmekte ve bunu modern psikoloji, din psikolojisi ve eğitim felsefesi verileriyle desteklemektedir. Çalışmanın sonuçları hem eğitimciler hem de program geliştiriciler için önemli ipuçları sunmaktadır. Programlarda yer alan değerlerin, sınıf içi etkinliklerle, aile katılımını artıran projelerle ve sosyal sorumluluk uygulamalarıyla pekiştirilmesi, öğrencinin davranışsal gelişimini destekleyecektir. Ayrıca, okul-aile iş birliğinin sistematik biçimde güçlendirilmesi, değerlerin sadece okulda değil, evde de yaşatılmasına katkı sağlayacaktır. Aydın'ın (2019) belirttiği gibi, “ailede başlayan değer aktarımı, okulda biçim kazanır.” Eğitim sistemi bu iki alanı birbirine bağladığında, değer eğitimi kalıcı bir niteliğe ulaşacaktır. Öğretmenler açısından bakıldığında, bu modelin başarılı uygulanabilmesi için öğretmenlerin değer odaklı pedagojik formasyonla desteklenmesi gerekmektedir. Öğretmen yalnızca bilgi aktarıcısı değil, öğrencinin karakter gelişimini yönlendiren bir rehberdir. Bu nedenle, programların öğretmen eğitimine yansması ve uygulama süreçlerinde izleme-değerlendirme mekanizmalarının geliştirilmesi önerilmektedir. Politika düzeyinde ise, eğitimde maneviyatın yer alması kimi zaman tartışmalara yol açsa da

bu çalışma maneviyatın bilimsel, psikolojik ve kültürel boyutlarıyla eğitimde yer almasının birey ve toplum açısından olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Koenig (2012)'in araştırmaları da manevi yönelimi yüksek bireylerin stresle baş etmede daha dirençli olduklarını ve toplumsal aidiyetlerinin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Maarif Modeli'nin maneviyatı bir eğitim değeri olarak ele almasının psikolojik dayanaklarını güçlendirmektedir. Araştırmanın sınırlılıkları, yalnızca 2024 öğretim programlarıyla sınırlandırılmış olması ve uygulama süreçlerinin öğretmen görüşleriyle desteklenmemesidir. Ancak bu sınırlılık, gelecekte yapılacak alan araştırmaları için yeni kapılar açmaktadır. Nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma çalışmalarda, değerlerin öğrenciler üzerindeki somut etkileri ölçülebilir; bu da Maarif Modeli'nin etkililiğini değerlendirmede önemli veriler sunabilir. Sonuç olarak, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, sadece yeni bir müfredat değil, kültür, maneviyat ve insan merkezli bir eğitim felsefesidir. Bu model, eğitimin amacını “bilgi aktarmak”tan öteye taşıyarak, bireyin ruhsal derinliğini, aidiyet duygusunu ve ahlaki olgunluğunu geliştirmeyi hedeflemektedir. Aile, bu modelde eğitimin duygusal ve değer temelli ayağını temsil ederken; okul, bu değerlerin toplumsal yaşama taşındığı alanı oluşturur. Böylece bilgiyle değer, akılla kalp, bireyle toplum arasında güçlü bir köprü kurulmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli yalnızca bugünün öğrencilerine değil, geleceğin insanına dair bir vizyon sunmaktadır. Eğitim, bu vizyonda hem akıllı aydınlatan hem kalbi besleyen bir süreç olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu anlayış, bireyin kimliğini, inancını ve değerlerini bir bütün olarak ele alan, modern ve köklü bir maarif yaklaşımını temsil etmektedir.

5.2. ÖNERİLER

Bu araştırma, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin öğretim programlarında aile ve maneviyat eksenli değerlerin belirgin biçimde yer aldığını ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda hem eğitim uygulamalarına hem de program geliştirme süreçlerine yönelik bazı önerilerde bulunmak mümkündür. Öncelikle, değerlerin yalnızca ders içi kazanımlarda değil, öğrencinin yaşantısında da yer bulması önemlidir. Bu nedenle, öğretmenlerin ders sürecinde öğrenciyi etkin katılıma yönlendiren, yaşantıya dayalı öğrenme etkinlikleri planlaması yararlı olacaktır. Dewey'in (1938) ifade ettiği gibi, değerler en iyi “yaşanarak” öğrenilir. Bu yaklaşım, öğrencinin sevgi, sorumluluk, yardımlaşma ve sabır gibi değerleri ezberlemeden, yaşamla ilişkilendirerek kazanmasını sağlayacaktır. Eğitimde ailenin rolü daha görünür hâle getirilmelidir. Aile, çocuğun ilk değer deneyimini yaşadığı yer olduğundan, okul-aile iletişimini güçlendiren projelerin artırılması önerilmektedir. Aydın'ın (2019) vurguladığı üzere, “ailede başlayan değer aktarımı, okulda biçim kazanır.” Bu nedenle öğretim programları hazırlanırken, aile katılımını destekleyecek faaliyet örneklerine daha fazla yer verilmesi, değerlerin kalıcılığını artırabilir. Öğretmen eğitimi programlarının da bu modele uygun biçimde güncellenmesi gerekir. Öğretmen, yalnızca bilgiyi aktaran kişi değil, öğrencinin karakter gelişimini şekillendiren bir rehberdir. Tarhan'ın (2017) da belirttiği gibi, maneviyat insanın içsel direncini güçlendirir; öğretmen bu farkındalığa sahip olduğunda, öğrencideki manevî potansiyeli fark edip destekleyebilir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme programlarında değer aktarımı, manevi gelişim ve sınıf içi psikolojik iklim konularına yönelik uygulamalı eğitimlerin artırılması faydalı olacaktır. Müfredat düzeyinde ise, değer temalarının

tüm derslerde dengeli bir biçimde dağıtılması önerilebilir. Özellikle Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde aile birliği, yardımlaşma ve adalet değerlerinin yoğun işlendiği görülmektedir. Buna karşılık, ortaokul düzeyinde bazı soyut değerlerin (örneğin sabır, kanaatkârlık) sınırlı yer aldığı tespit edilmiştir. MEB (2024) verileri ışığında, bu değerlerin daha fazla örneklendirilmesi, öğrencinin soyut kavramları somut davranışlarla ilişkilendirmesine katkı sağlayacaktır. Eğitim politikası düzeyinde, manevi değerlerin sadece DKAB dersiyle sınırlandırılmaması; diğer derslerde de örtük müfredat yoluyla desteklenmesi önemlidir. Frankl'ın (1959) ifade ettiği “yaşama anlam kazandıran değerler” düşüncesi, öğrencinin sadece dinî değil, insani bir anlam dünyası kurmasını sağlar. Bu nedenle, dil derslerinde metin seçimi, sosyal bilgiler derslerinde tema kurgusu, hayat bilgisi derslerinde örnek olaylar manevi yönü güçlendirecek biçimde planlanabilir. Okullarda yürütülen sosyal sorumluluk çalışmaları da bu modelle daha sıkı ilişkilendirilmelidir. Öğrencilerin yardım faaliyetlerine, dayanışma projelerine ya da toplumsal hizmet etkinliklerine katılımı, “değer”i bir davranışa dönüştürmenin en doğal yoludur. Bu tür etkinliklerin öğretim programlarına entegre edilmesi hem bireyin hem toplumun manevi gelişimine katkı sağlar. Son olarak, gelecekte yapılacak araştırmaların yalnızca doküman analiziyle sınırlı kalmaması önerilmektedir. Öğretmen, öğrenci ve veli görüşlerinin dahil edildiği karma yöntemli çalışmalar, değer eğitiminin sınıf içi yansımalarını daha net gösterebilir. Yılmaz'ın (2023) belirttiği “insanı merkeze alan eğitim” anlayışının uygulamadaki etkisini ölçmek, Maarif Modeli'nin sürdürülebilirliğini güçlendirecektir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin başarısı yalnızca programların içeriğine değil, bu içeriklerin yaşamda karşılık bulmasına bağlıdır. Değerler, ders kitaplarında kaldığında değil, öğretmenin dilinde, öğrencinin davranışında, ailenin ilgisinde anlam kazanır. Bu bütünlük sağlandığında, eğitim sadece bilgi öğretmez; insanı, hayatı ve inancı anlamlandıran bir süreç hâline gelir.

KAYNAKÇA

- Aydın, M. Z. (2019). *Ailede değerler eğitimi: Çocuğa kazandırılması gereken temel değerler*. Ankara: Dem Yayınları.
- Dewey, J. (1938). *Experience and education*. New York: Macmillan.
- Frankl, V. E. (1959). *Man's search for meaning*. Boston: Beacon Press.
- Gençlik Eğitim Kurumları. (2024). *Maarif Modeli görüş ve önerileri*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gürsu, O. (2022). *Değer psikolojisi ve eğitimde yansımaları*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Koenig, H. G. (2012). Religion, spirituality, and health: The research and clinical implications. *ISRN Psychiatry*, 2012(1), 1–33. <https://doi.org/10.5402/2012/278730>
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul 1–4. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Türkçe dersi öğretim programı (ortaokul 5–8. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Hayat bilgisi dersi öğretim programı (1–3. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4–7. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı (4–8. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ortak metni*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *2024–2025 eğitim-öğretim yılına ilişkin genelge*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. New York: Free Press.
- Tarhan, N. (2017). *Pozitif psikoloji: Mutluluğun formülü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yılmaz, H. (2023). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin felsefî temelleri üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Eğitim Dergisi*, 8(2), 211–230. <https://doi.org/10.56509/istjed.2023.256>

AİLE VE GÖÇ

Dr. Murat CİHAN¹

ÖZET

Göç, insanlık tarihiyle birlikte süregelen mitolojik ve metafizik kabulleri olan bir olgudur. Yaygın inanışa göre insan mutlak yerleşik bir varlık olarak görülmekte, göçmenlik ise sıra dışı bir durum olarak algılanmaktadır. Oysa gerçek olan İnsanın göçen bir varlık (homo-migration”migratus”:Göçen insan) olduğudur. Göç sebepleri ve sonuçları iç içe geçmiş çok boyutlu bir olgudur. Uluslararası Göç Hukuku Terimleri Sözlüğünde bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi göç olarak tanımlanmıştır.

İnsanlar göçle birlikte sadece fiziksel olarak yerlerini değiştirmek zorunda kalmazlar, aynı zamanda bireysel ve sosyal hayatlarını kuşatan bütün ilişkileri de yeniden kurarlar. Göçmenler yalnızca elle tutulur, gözle görülür eşyalarını değil, kültürlerini, hayat tecrübelerini, yaşam tarzlarını, dillerini, hayallerini ve anılarını da taşırlar. Göçmenler sosyal varlık olarak yeni sosyolojilere ve kültürlere açılırlar. Yaşanılanların merkezinde gelinen yer ile gidilen yer arasındaki kopuş, terk edilenle sığınılan arasındaki belirsizlikler bulunmaktadır. Göçmenler ile ana kültürel yapı arasında her geçen gün artan çatışmanın temelinde göçmenlerin bagajında bulunan sosyo-kültürel farklılıklar yer almaktadır.

Göç, aile yapısında önemli dönüşümlere yol açabilir. Örneğin, göçmen aileler genellikle çekirdek aile formuna geçiş yapar ve geniş aile bağları zayıflayabilir. Anavatanlarında büyükanne, büyükbaba ya da diğer akrabalarla yaşayan aileler, yeni bir ülkede daha izole bir yaşam sürebilir. Bu durum, aile içinde dayanışma ve destek ağlarının azalmasına neden olabilir.

Ayrıca, göçmen ailelerde geleneksel cinsiyet rolleri ve hiyerarşiler değişime uğrayabilir. Örneğin, bazı kültürlerde erkekler ailenin geçimini sağlayan birincil kişi olarak görülürken, göçmen kadınlar yeni ülkede iş gücüne katılarak ekonomik roller üstlenebilir. Bu durum, aile içinde güç dinamiklerinin yeniden şekillenmesine ve bazen çatışmalara yol açabilir. Çocuklar ise genellikle yeni kültüre ebeveynlerinden daha hızlı adapte olur, bu da "kültürel aracı" rolü üstlenmelerine ve aile içinde otorite dengelerinin değişmesine neden olabilir.

Göç süreci, aile bireyleri üzerinde ciddi psikolojik etkiler yaratabilir. Göçmen aileler, dil bariyerleri, kültürel farklılıklar, ayrımcılık ve ekonomik belirsizlik gibi zorluklarla karşılaşabilir. Bu durum, aile bireylerinde stres, kaygı ve depresyon gibi sorunlara yol açabilir. Özellikle çocuklar, yeni bir eğitim sistemine uyum sağlama, akran gruplarına kabul edilme ve kimlik arayışı gibi ek zorluklarla mücadele edebilir.

Göç, bazen aile bireylerinin fiziksel olarak ayrılmasına da neden olur. Örneğin, bir ebeveyn iş bulmak için önce başka bir ülkeye ya da bölgeye giderken, diğer aile üyeleri geride kalabilir. Bu ayrılıklar, duygusal bağların zayıflamasına, çocuklarda terk edilme korkusuna veya eşler

¹ Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, muratecihan94@gmail.com, ORCID:0000-0003-3500-6034

arasında güvensizliklere yol açabilir. Ancak, teknolojinin gelişmesiyle aileler bu ayrılıkların etkisini bir miktar hafifletebilmektedir.

FAMILY AND MIGRATION

Migration is a phenomenon with mythological and metaphysical acceptances that has been going on with human history. According to the common belief, humans are seen as absolute settled beings, while immigration is perceived as an extraordinary situation. However, the reality is that human beings are migratory beings (homo-migration “migratus”: Migratory human). Migration is a multidimensional phenomenon whose causes and consequences are intertwined. In the International Migration Law Terms Dictionary, migration is defined as the displacement of a person or a group of people by crossing an international border or within a state.

With migration, people not only have to change their location physically, but also re-establish all the relationships surrounding their individual and social lives. Migrants carry not only their tangible and visible belongings, but also their culture, life experiences, lifestyles, languages, dreams and memories. As social beings, immigrants open up to new sociologies and cultures. At the center of what is experienced is the rupture between the place of origin and the place of destination, the uncertainties between the abandoned and the refugee. The socio-cultural differences in the baggage of immigrants lie at the basis of the increasing conflict between immigrants and the main cultural structure.

Migration can lead to significant changes in family structure. For example, immigrant families often shift to nuclear families, and extended family ties may weaken. Families who live with grandparents or other relatives in their homeland may live more isolated lives in a new country. This can lead to a decline in family solidarity and support networks.

Additionally, traditional gender roles and hierarchies may change in immigrant families. For example, in some cultures, men are seen as the primary breadwinners, while immigrant women may take on economic roles by joining the workforce in the new country. This can lead to a reshaping of power dynamics within the family and sometimes conflict. Children often adapt to the new culture faster than their parents, which can lead to them taking on the role of “cultural broker” and changing the balance of authority within the family.

The process of migration can have serious psychological effects on family members. Immigrant families may face challenges such as language barriers, cultural differences, discrimination and economic uncertainty. This can lead to problems such as stress, anxiety and depression in family members. Children in particular may struggle with additional challenges such as adapting to a new education system, being accepted into peer groups and searching for identity.

Migration can sometimes lead to the physical separation of family members. For example, one parent may first move to another country or region to find work while other family members stay behind. These separations can lead to weakened emotional bonds, fear of

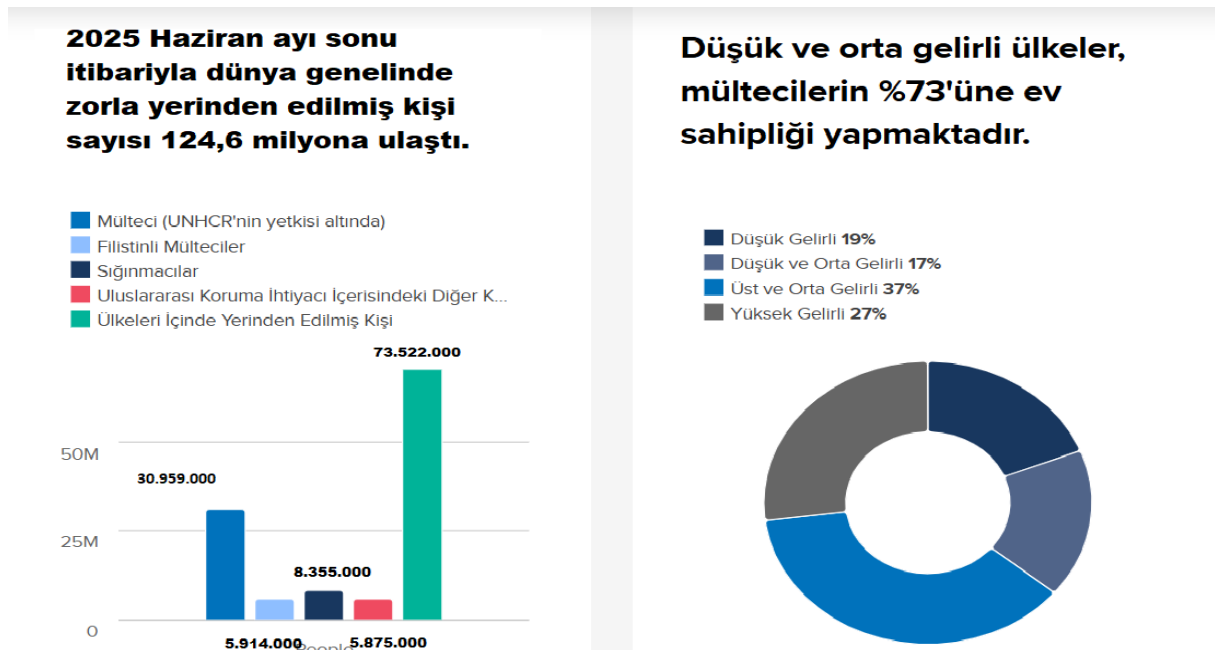
abandonment in children, or distrust between spouses. However, with the advancement of technology, families can mitigate the impact of these separations to some extent.

Giriş

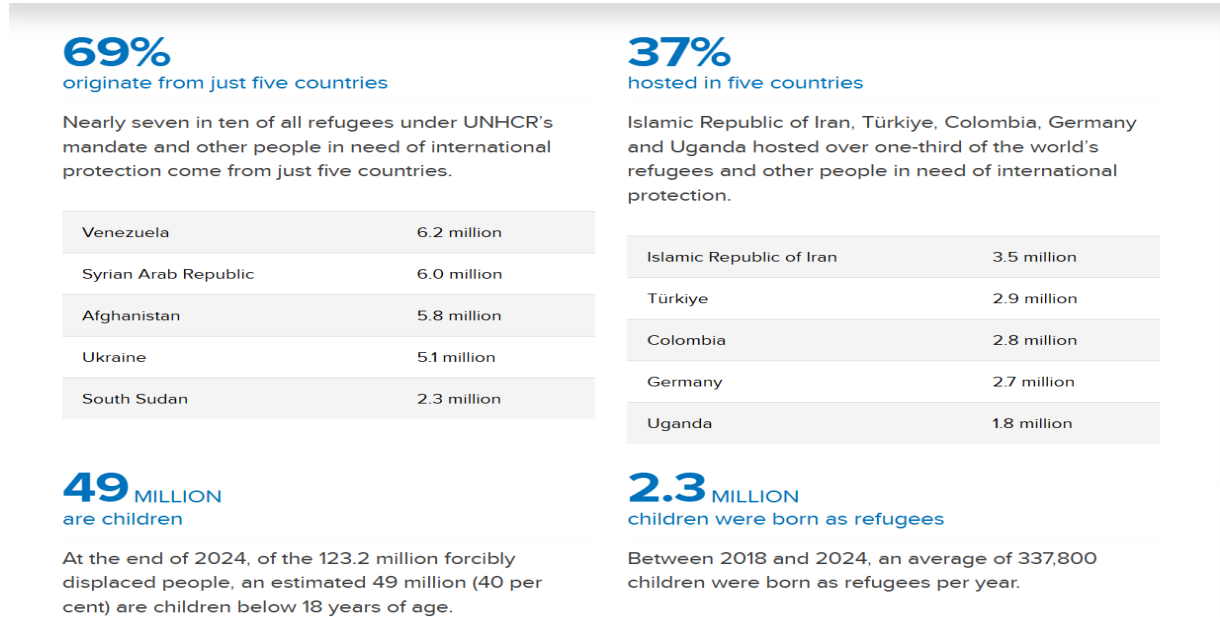
Göç, insanlık tarihiyle birlikte süregelen mitolojik ve metafizik kabulleri olan bir olgudur. Yaygın inanışa göre insan mutlak yerleşik bir varlık olarak görülmekte, göçmenlik ise sıra dışı bir durum olarak algılanmaktadır. Oysa gerçek olan İnsanın göçen bir varlık (*homo-migration* "migratus": Göçen insan) olduğudur. Göç sebepleri ve sonuçları iç içe geçmiş çok boyutlu bir olgudur. Uluslararası Göç Hukuku Terimleri Sözlüğünde bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi göç olarak tanımlanmıştır.

İnsanlık tarihi içerisinde göçler siyasi haritaların değişmesine neden olan en büyük etkenlerden biridir. Bu nedenle günümüzde yine göçlerin büyük siyasi ve sosyal olaylara neden olabileceğini söyleyebiliriz.

Dünya göç profiline bakıldığında, 2025 yılı Nisan ayı sonu itibarıyla savaş/iç savaş, çatışma, zulüm, şiddet ve insan hakları ihlalleri nedeniyle zorla yerinden edilmiş kişi sayısının 124,6 milyona ulaştığı görülmektedir. Bu yerinden edilmiş insanların %73'ü orta veya düşük gelir seviyesine sahip yoksul ülkelerde yaşamını sürdürmektedir (UNHCR, 2025). Yani zaten çoğu ekonomik nedenlerle veya savaş, şiddet gibi nedenlerle kendi ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan insanların birçoğu yine benzer koşulların bulunduğu ülkelere sığınmak zorunda kalmaktadır. Dünyadaki mevcut siyasi ve sosyal durum göç eden insanların sayısının azalmayacağını aksine gittikçe artacağını göstermektedir. Grafik 1.

Yaklaşık 37 milyon mülteci ve uluslararası korumaya ihtiyaç duyan göçmenlerin %69'unun Venezüella, Suriye, Afganistan, Ukrayna ve Güney Sudan vatandaşlarından oluştuğu görülmektedir. Yine bu göçmenlerin %37'sine İran, Türkiye, Kolombiya, Almanya ve Uganda ev sahipliği yapmaktadır (UNHCR, 2025). 124 milyona yakın göçmenin 49 milyonunu yani %40'ını on sekiz yaşından küçük çocuklar oluşturmaktadır. 2018-2024 yılları arasında 2,3 milyon çocuk kendi ülkeleri sınırları dışında, başka ülkelerde, göçmenlik şartları altında dünyaya gelmiştir (UNHCR, 2025). Grafik 2.

2023 yılı içerisinde 1,8 milyon mülteci veya sığınmacının kendi ülkelerine döndüğü, 4,4 milyon vatansız insanın 101 farklı ülkede raporlanmıştır. Ancak bu sayının raporlanandan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Grafik 3.

1.8 MILLION

refugees returned or were resettled

More than 1.6 million refugees returned to their countries of origin during 2023 while 188,800 were resettled (with or without UNHCR's assistance).

73%

hosted in low- and middle-income countries

Low- and middle-income countries host 73 per cent of the world's refugees and other people in need of international protection. The Least Developed Countries provided asylum to 23 per cent of the total.

4.4 MILLION

stateless people

Data on some 4.4 million stateless people residing in 101 countries was reported at end-2024. The true global figure is estimated to be significantly higher.

67%

hosted in neighbouring countries

67 per cent of refugees and other people in need of international protection lived in countries neighbouring their countries of origin.

Göçmenler genel olarak üç ana nedenle göç etmektedir. Kalıcı olarak yaşamlarını sürdürebilecekleri bir yurt bulmak, iş bulmak ve geçici olarak yaşamlarını sürdürmek veya acil ve güvenli bir sığınak bulmak (Castles, 2002: 1151). Göçmenlerin bazıları aileleri ile birlikte göç ederken, bazıları başka ailelere katılmakta, bazen de münferit olarak göç etmektedirler (Spitzer, 2018: 2). Dünya genelinde aile sınıfı göçmenlerin tam sayısını belirlemek oldukça zordur. Bu yönde bir çalışmada yoktur. Ancak Uluslararası Göç Organizasyonu (IOM) OECD ülkelerine yerleşen göçmenlerin yaklaşık yarısının aile sınıfı göçmen olduğunu tahmin etmektedir (IOM, 2015).

Göçün aile üzerindeki etkilerini incelerken hem ülke sınırları içerisinde yer değiştiren aile sınıfını hem de ülke sınırları dışına çıkan aile sınıfını ayrı ayrı ele almak gerekir. Bu noktada göçün hangi nedenle yapıldığı da büyük önem taşımaktadır. Aynı ülke sınırları içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye giden göçmenler kendi rızaları ile göç etmişlerse ki bu göç genelde ekonomik nedenlerle gerçekleşmektedir aile fertleri bir bütün olarak genellikle kırsaldan kente göç etmektedir. Burada kalıcı olarak yerleşerek tüm yaşamsal faaliyetlerini yeni geldikleri yerde gerçekleştirmektedirler. Göç edilen yer genel olarak aynı dilin konuşulduğu ve kültürel farklılıkların bölgesel farklılıklara dayandığı göç tipini oluşturmaktadır. Burada insanlar kaçak göçmen muamelesi görmemektedirler çünkü zaten vatandaşı oldukları ülke içerisinde göç etmişlerdir. Aynı ülke içerisinde yapılan başka bir göç ise iç savaş, şiddet ve terör gibi eylemler nedeniyle zorla göç eden ailelerdir ki bu ailelerde çoğunlukla aile bütünlüğü bozulabilmektedir.

Dış göç diye tanımlanan ve ülke sınırlarının değiştiği göçlerin en önemli nedenleri arasında savaş/iç savaş, çatışma ve ekonomik nedenler yer almaktadır. Yaşanan dış göçlerin büyük bir kısmında da aile bütünlüğünün bozulduğu görülmektedir. Başka bir ülke ile yapılan savaşlarda örneğin Ukrayna gibi ülkelerde yaşanan göçlerde askerlik vazifesini yerine getiren erkek bireyler ülkelerinde kalırken ailenin yaşlı, kadın ve çocuklardan oluşan diğer fertleri komşu ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır.

Yapılan göçün nedenleri ve göçün yapıldığı yer doğal olarak göçmenlerin gittikleri yerlerde karşılaşılabilecekleri sorunları ve sosyo-kültürel farklılıkları da belirlemektedir. İç göçlerde sosyo-kültürel farklılıklar dış göçlere göre kısmen daha düşük seviyede olabilmektedir. İç göçlerde vatandaşlık sorunları ve mültecilik statüsü yokken dış göçlerde en önemli sorunların başında vatandaşlık sorunu gelmektedir. Ayrıca dış göçlerde göçmenlerin mülteci statüsü kazanıp kazanmaması da uluslararası hukuk yönünden önem arz etmektedir. Bir göçmenin mülteci mi, sığınmacı mı, geçici koruma altında mı olup olmadığı göçülen yerde karşılaşıacağı yaşamsal faaliyetlerini etkileyebilmektedir.

İnsanlar göçle birlikte sadece fiziksel olarak yerlerini değiştirmek zorunda kalmazlar, aynı zamanda bireysel ve sosyal hayatlarını kuşatan bütün ilişkileri de yeniden kurarlar. Göçmenler yalnızca elle tutulur, gözle görülür eşyalarını değil, kültürlerini, hayat tecrübelerini, yaşam tarzlarını, dillerini, hayallerini ve anılarını da taşırlar. Göçmenler sosyal varlık olarak yeni sosyolojilere ve kültürlerle açılırlar. Yaşanılanların merkezinde gelinen yer ile gidilen yer arasındaki kopuş, terk edilenle sığınılan arasındaki belirsizlikler bulunmaktadır. Göçmenler ile ana kültürel yapı arasında her geçen gün artan çatışmanın temelinde göçmenlerin bağajında bulunan sosyo-kültürel farklılıklar yer almaktadır.

Göçmen ailelerin yasal hakları

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin (1948) 16. maddesi, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'nin (1950) 8. maddesi, Avrupa Sosyal Şartı'nın (1961) 16. maddesi, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (1966) 17 ve 23. maddeleri, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (1966) 1. maddesi, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (1969) 17. maddesi, Afrika Halk ve İnsan Hakları Şartı'nın (1981) 18. maddesi , bir ailenin birlikte yaşama hakkı ve toplumun temel birimi olarak saygı görme, korunma, yardım ve destek alma hakkını güvence altına almıştır. Bu hak sadece kendi Devletlerinde yaşayan vatandaşlarla sınırlı değildir ve uluslararası hukukun koruması altındadır (Perruchoud ve Redpath, 2004: 8). *(Bu hak, aile birleşimi hakkını içermediği gibi, özellikle aile üyelerinin başka bir ülkede ikamet etmesinin mümkün olduğu durumlarda, aile olarak istedikleri ülkede birlikte yaşamaları konusunda mutlak bir hak vermez).*

Ayrıca 2001 yılında UNHCR tarafından düzenlenen aile birliği üzerine yapılan uzmanlar toplantısının sonuç kısmında şu konuda mutabık kalınmıştır: “Aile birliği hakkı, ailenin toplumun temel grup birimi olarak evrensel kabulü içinde doğal olarak vardır ve korunma ve yardımdan yararlanma hakkına sahiptir. Bu hak, evrensel ve bölgesel insan hakları belgelerinde ve uluslararası insancıl hukukta güvence altına alınmıştır ve statülerine bakılmaksızın tüm insanlara uygulanır. Bu nedenle mülteci bağlamında da geçerlidir...”(Nicholson, 2018: 3).

UNICEF yapmış olduğu bir çalışmada aile birliği ve çocuklarla ilgili şu hususları ifade etmiştir:

- Tüm çocuklar, kendi veya ebeveynlerinin mülteci, geçici koruma veya göçmenlik statüsüne bakılmaksızın, aileleriyle birlikte büyüme hakkına sahiptir.

- Aile birliği, çocukların yaşamlarını, gelişimlerini ve iyilik hallerini korur. Göçmen ve mülteci ailelerin fiziksel olarak bir arada olması, onların gelişmesini sağlarken ev sahibi toplumlara daha üretken katkılarda bulunmalarına olanak tanır ve bu şekilde kabul görmelerini ve entegrasyonlarını teşvik eder. Aile birliği, düzensiz göç, insan kaçakçılığı ve kaçakçılık ihtiyacını da azaltır ve güvenli, düzenli ve kurallı bir küresel göç yönetim sistemine yönelik küresel çabalara destek sağlar.
- Göç ve yerinden edilme bağlamında, aile birliğine ve aile yaşamı hakkına saygı, şu unsurları içerir: ailelerin birlikte hareket etmelerine izin vermek; ayrılmış ailelerin yeniden birleşmesini sağlamak; ve geri göndermeler söz konusu olduğunda aile birliğini ve çocuğun üstün yararını göz önünde bulundurmak.
- 2018 Küresel Göç Mutabakatı (GCM), aile birliğini sürdürmek ve sağlamak için mevcut yasal ve pratik engelleri ele alma ve ortadan kaldırma fırsatı sunmaktadır (Family Unity, 2019:1)

Göçün aile üzerindeki etkileri

Bir veya daha fazla aile üyesinin göç etmesinin aile yapısı üzerindeki doğrudan etkisi, ailenin göç edilen yer ile varış bölgesi arasında coğrafi olarak dağılmış iki veya daha fazla haneye ayrılmasıdır. Kırsal alanlardaki akrabaların bir araya gelmesi kentsel alandaki aile yapısını değiştirmektedir. Kırsal alandan kente yaşanan göç kırsal alandaki hane sayısını azaltmakta ve aile yapısı da değişime uğramaktadır (Wahyuni, 2005: 2).

Genellikle ülke içerisinde yaşanan göçlerde yani iç göçlerde, aile yapısı kırsal bölgelerde aşağıdaki etkilerle karşılaşmaktadır:

1. Hane genişliği azaltmakta,
2. Hanelerdeki ortalama yaş sınırı yükselmekte,
3. Aile fertleri arasındaki ilişkiler, aile parçalanması ile (özellikle gençlerin göç etmesi) sürekli bir özlem duygusu içerisinde geçmekte,
4. İş gücünün bölüşümü ve hiyerarşik yapı bozulmaktadır.

Kentsel bölgelerdeki etkisi ise şu şekildedir: (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998.,Gürbüz, 2007., İçli, 1999., Yenigül, 2005., Turan ve Beşirli, 2005., Kaygalak, 2006).

1. Aile fertleri arasındaki sosyal ve ekonomik ilişkiler azaltmakta,
2. Çekirdek aile tipi hatta bireysel yaşam tipi fertler arasında tercih edilmekte,
3. Aile içi şiddet ve çocuk iş gücünün çalıştırılma yoğunluğu artmakta (Özellikle ekonomik nedenlere bağlı olarak kentsel bölgelerdeki varoşlarda daha sık rastlanmaktadır).

4. Geleneksel Türk aile tipi yerine birbiri ile daha az hiyerarşik ve geleneksel ilişkiler içindeki aile tipleri ortaya çıkmakta,

5. Kadının aile içindeki rolü ve fonksiyonu çalışma hayatına katılımı ile değişmektedir (Güreşçi, 2012:152).

- Göç, aile yapısında önemli dönüşümlere yol açabilir. Örneğin, göçmen aileler genellikle çekirdek aile formuna geçiş yapar ve geniş aile bağları zayıflayabilir. Anavatanlarında büyükanne, büyükbaba ya da diğer akrabalarla yaşayan aileler, yeni bir ülkede daha izole bir yaşam sürebilir. Bu durum, aile içinde dayanışma ve destek ağlarının azalmasına neden olabilir.
- Ayrıca, göçmen ailelerde geleneksel cinsiyet rolleri ve hiyerarşiler değişime uğrayabilir. Örneğin, bazı kültürlerde erkekler ailenin geçimini sağlayan birincil kişi olarak görülürken, göçmen kadınlar yeni ülkede iş gücüne katılarak ekonomik roller üstlenebilir. Bu durum, aile içinde güç dinamiklerinin yeniden şekillenmesine ve bazen çatışmalara yol açabilir. Çocuklar ise genellikle yeni kültüre ebeveynlerinden daha hızlı adapte olur, bu da "kültürel aracı" rolü üstlenmelerine ve aile içinde otorite dengelerinin değişmesine neden olabilir.
- Göç süreci, aile bireyleri üzerinde ciddi psikolojik etkiler yaratabilir. Göçmen aileler, dil bariyerleri, kültürel farklılıklar, ayrımcılık ve ekonomik belirsizlik gibi zorluklarla karşılaşabilir. Bu durum, aile bireylerinde stres, kaygı ve depresyon gibi sorunlara yol açabilir. Özellikle çocuklar, yeni bir eğitim sistemine uyum sağlama, akran gruplarına kabul edilme ve kimlik arayışı gibi ek zorluklarla mücadele edebilir.
- Göç, bazen aile bireylerinin fiziksel olarak ayrılmasına da neden olur. Örneğin, bir ebeveyn iş bulmak için önce başka bir ülkeye ya da bölgeye giderken, diğer aile üyeleri geride kalabilir. Bu ayrılıklar, duygusal bağların zayıflamasına, çocuklarda terk edilme korkusuna veya eşler arasında güvensizliklere yol açabilir. Ancak, teknolojinin gelişmesiyle aileler bu ayrılıkların etkisini bir miktar hafifletebilmektedir.
- Göç en fazla kadınlar ve çocuklar üzerinde olumsuz etki göstermektedir. Göçmen kadınlar erkeklere oranla daha az ücretli işlerde ve daha çok hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Ayrıca kadınlar düşük statülü işlerde, hastalık riski taşıyan, ruhsal, cinsel ve fiziksel istismara maruz kalabileceklerdi işlerde çalışmaktadırlar. Düşük ücretlerle birlikte uzun çalışma saatleri ve sigortasız işlerde çalışma, mevcut riskleri daha da arttırmaktadır (United Nations Population Fund, 2006).
- Göçmenlik, aile yapısının parçalanmasına, sosyal bağların azalmasına ve ruhsal sorunlara neden olmaktadır. Bireyler uyum sağlama sürecinde depresyon ve anksiyete gibi psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar. Ekonomik sorunların yanı sıra eğitim ve dil engeli gibi faktörlerde ortaya çıkmaktadır (Hovey ve ark., 2002).
- Kırdan kente göçün neden olduğu çarpık kentleşme toplumsal buhranlara yol açmakta bu durum en fazla aileleri etkilemektedir. Aileleriyle birlikte kente göç eden bireyler, ekonomik sorunlarla beraber sosyal ve kültürel çatışmalarda yaşamaktadırlar. Göç, aile yapısı ve sosyal işlevlerini önemli ölçüde değiştirmekte daha bireyci bir toplum oluşmasına ve toplumsal dayanışmanın zayıflamasına neden olmaktadır (Engin, 2021: 235).
- Göçler ailenin geleneksel yapısı, ebeveyn rolleri, çocuk yetiştirme yöntemleri ve kadının toplumdaki yeri ve algısı gibi konularda değişimlere yol açmaktadır. Kırdan kente göçlerde

geleneksel yaşamdan ayrılmak zorlaşmış ve kendi içerisinde kırılma noktaları oluşturmuştur. Kırsal yaşam ve kent hayatının oluşturduğu çift kimliklik baskısı, göç edenlerin köy ve kent hayatının kuralları arasında bocalamalarına neden olmaktadır (Küçükmanav, 2021: 20).

- Yasadışı göçmenler, sağlık sorunları ile karşılaştıklarında, yetkililere yakalanma korkusu ile sağlık hizmetlerinden kaçınmaktadırlar. Sağlıklı göçmenlerin birçoğunun göç ettikleri yerlerdeki hayat şartları veya sağlık hizmetine ulaşmadaki güçlükler nedeniyle sağlıklarını kaybettikleri anlaşılmıştır (Malsumi ve ark., 2010). Göç eden insanların üreme sağlığı da dahil olmak üzere, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması kamu sağlığı açısından öncelikli olarak görülmektedir (Baş ve Molu, 2017: 1683)
- Sığınmacıların yaşadıkların en büyük sorunlardan biri de ayrımcılıktır. Okullarda, resmi dairelerde, işyerlerinde, hastanelerde ve diğer kamuya açık mahallerde yerel halk tarafından istenmedikleri çoğu zaman açıkça belli olmaktadır. Kültürel ve ekonomik bir tehdit olarak algılanmaktadırlar. Kiraların yükselmesinden, istihdamın azalmasından, ücretlerin düşüklüğünden, suç oranlarının artmasından ve hastanelerdeki kuyruklardan sığınmacılar sorumlu tutulmaktadır (Türk Tabipler Birliği, 2016).
- Bebeklik ve küçük çocukluk dönemlerinde çocuklar ile ebeveynleri arasındaki etkileşimler, özellikle tutarlı ilişkiler ve yeterli sosyal destekler aracılığıyla, çocukların gelecekteki öğrenme, davranış ve sağlıklarını şekillendirmede kritik öneme sahiptir. Ebeveyn-bakıcı ilişkisinin bozulması, çocuklar için son derece stresli ve zararlı olabilir ve madde bağımlılığı, okul başarısızlıkları, mali sıkıntılar ve kötü sağlık gibi olumsuz uzun vadeli sonuçlara yol açabilir. Ebeveynlerinden ayrılmış ergen mülteciler ve göçmenler, birden fazla travmaya maruz kalma riski daha yüksek olan gruplardır ve bu durum ciddi zihinsel sağlık sorunlarına yol açabilir (Family Unity, 2019:2).
- Uluslararası bir dernek tarafından Türkiye’de bulunan ve 237 üyesi olan 69 Afrikalı sığınmacı aile üzerinde yapılan bir araştırmada, görüşme yapılan aile üyelerinden %29’u herhangi bir hastaneye ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin olmadığını belirtirken, %61’i ihtiyaç halinde sağlık hizmetine erişebildiklerini belirtmişlerdir. Görüşme yapılan hane üyelerinin birçoğunun işsiz olduğu ve hane içi gelirin büyük bir bölümünün Kızılay’ın yaptığı sosyal yardımlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Söz konusu hanelerde bulunan ve okul çağındaki 125 çocuktan 89’unun (%71) okula kayıtlı olduğu, 36’sının (%29) okul kaydının bulunmadığı veya ekonomik zorluklar nedeniyle okula gidemedikleri anlaşılmıştır. Ailelerden %82’si (60 hane) ihtiyaç duymaları durumunda hukuki yardım ve yasal korumaya erişemediklerini belirtmişlerdir (Türkiye’deki Afrikalı, 2021).

KAYNAKLAR

- Baş, Melike. Molu, Birsal. (2017). Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 6 (3), 1680-1693. Erişim: (10.09.2025). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/30065/309437>.
- Castles, S. (2002). "Migration and Community Formation under Conditions of Globalization." International Migration Review 36(4): 1143-1168.

- Engin, M. (2021). Türkiye’de İç Göçün Aile Kurumu Üzerindeki Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 41, 230-243.
- Family Unity, (2019). Family Unity in the Context of Migration, <https://www.unicef.org/media/58341/file/Family%20unity%20issue%20brief.pdf>.
- Güreşçi, Ertuğrul. (2012). *Türkiye’de Kırsal Göçün Aile Üzerindeki Etkisi*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt/Volume: 9 (17), s. 149-161. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/182961>.
- Hovey, J.D., Magana, C.G. (2002). Migrant farmworker stress: mental health implications. J Psychol, 136, 493-513.
- International Organization for Migration. (2015). Migration and Families: International Dialogue on Migration. Geneva: International Organization for Migration.
- Küçükmanav, A. (2021). Kırsaldan Kente Göç Eden Ailelerin Parçalanmasının Türk Dizilerinde Temsili. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.
- Malsumi, D., Borrel, C., Benach, J. (2010). Migration-related health inequalities: Showing the complex interactions between gender, social class and the place of origin. Social Science & Medicine. 77, 1610- 1619.
- Nicholson, Frances. (2018). LEGAL AND PROTECTION POLICY RESEARCH SERIES The Right to Family Life and Family Unity of Refugees and Others in Need of International Protection and the Family Definition Applied. Erişim (15 Ekim 2025). No. 35: The Right to Family Life and Family Unity of Refugees and Others in Need of International Protection and the Family Definition Applied, 2nd edition | UNHCR.
- Perruchoud, Richard ve Redpath, Jillyanne (2004). Göç Terimleri Sözlüğü. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.
- Spitzer, Denise L. (2018). Family Migration Policies and Social Integration. United Nations Expert Group Family Policies for Inclusive Societies May 15-16, 2018, NYC, USA. <https://www.un.org/development/desa/family/wp-content/uploads/sites/23/2018/05/Family-Oriented-Migration-Policies-and-Social-Integration.pdf>.
- Türk Tabipler Birliği (TTB) (2016). Savaş, Göç ve Sağlık, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara.
- Türkiye’deki Afrikalı, (2021). Document - Türkiye: Dünya Evimiz - Türkiye’deki Afrikalı Mültecilerin İhtiyaç ve Profil Analizi - Mayıs 2021. Erişim (15 Ekim 2025). <https://data.unhcr.org/en/documents/details/86940>.
- UNFPA (United Nations Population Fund) (2006). State of World Population, A Passage to Hope: Women and International Migration, New York.

UNHCR. (2025) The UN Refugee Agency, <https://www.unhcr.org/>

Wahyuni, Ekawati S. (2005). Paper presented in Poster Session 5 in IUSSP XXV International Population Conference, Tours, France, July 18-23, 2005.

YENİ NESİL EBEVEYNLER: GENÇ YETİŞKİN ANNELERİN VE BABALARIN EBEVEYNLİK ROLLERİNE İLİŞKİN ALGILARI

Psikolojik Danışman Elif BEŞPINAR¹
Prof. Dr. Nuray TAŞTAN²

ÖZET

Toplumun yapı taşı olan aile, fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı gelişim için bireyin ihtiyacı olan sevgiyi, şefkati ve güveni sağlamaktadır. Ailenin temelini oluşturan anne ve babaların büyük çoğunluğu, toplumda hâkim olan geleneksel ebeveyn rollerine göre, çocuk yetiştirmektedir. Geleneksel ebeveyn rollerinde; anneden evin bakımını üstlenmesi, çocuk yetiştirmesi, babadan ise evin geçimini üstlenmesi, otorite figürü olması, aileyi dış tehditlere karşı koruması ve aile ile sosyal çevre arasındaki ilişkileri düzenlemesi beklenmektedir. Son yıllarda çocuğun sağlıklı gelişimi için hem anne hem de babanın çocuk ile etkileşim ve iletişimde bulunmasının önemi vurgulanmaktadır. Geçmişten bugüne aile yapısının dönüşümü, kadının eğitim düzeyinin artması ile iş yaşamında aktif olarak yer alması erkek ve kadının aile içindeki sorumluluk ve rollerini değiştirip geliştirmiştir. Ebeveynlik kavramı da bu değişim ve dönüşümlerden etkilenmiştir. Babanın daha katı ve mesafeli görünümü, çocukları ve ev işleri ile yakından ilgilenen, esnek ve sevecen tutumlara dönüşmüştür. Kadının ev içi rolleri ise, zamanla, iş ve sosyal yaşam ile yürütülmeye başlamıştır. Böylece geleneksel ebeveyn rollerinden modern anne-babalık uygulamalarına geçilmeye başlanmıştır. Alanyazın incelendiğinde, aile ve ebeveyn rollerindeki değişimi ve bu değişimi etkileyen nedenleri araştıran çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada, kadın ve erkeklerin ebeveynlik rollerine ilişkin algıları belirlenmiştir.

Bu nitel çalışmanın amacı, genç yetişkin annelerin ve babaların ebeveynlik rollerine ilişkin algılarını inceleyerek, çağdaş aile yaşamı bağlamında ebeveynliğe yüklenen anlamları belirlemektir. Çalışmada, anne-babaların ebeveynlik deneyimlerine ilişkin öznel anlamları belirlemeye yönelik fenomenolojik bir yaklaşım benimsenmiştir. Çalışmanın katılımcıları, 25-40 yaş aralığında, en az bir yıl ebeveynlik deneyimi olan otuz ebeveyn (on beş anne, on beş baba). Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla, yüz yüze toplanmıştır. Görüşme formu; ebeveynlik algısı, bakım verme sorumluluklarının paylaşımı, kuşaklar arası ebeveynlik etkileri ve ideal annelik/babalık gibi temaları içeren açık uçlu sorulardan oluşmuştur. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir; veriler kodlanarak temalar oluşturulmuş ve bu temalar üzerinden katılımcıların ebeveynlik rollerine ilişkin ortak ve farklı bakış açıları değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları, anne ve babaların ebeveynlik rollerine ilişkin algılarının değişen ebeveynlik rolleri ile ilişkisi açısından tartışılmıştır.

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD., Yüksek Lisans Öğrencisi, bespinarelif@gmail.com, 0000-0002-1605-1596

² Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Sosyal Psikoloji ABD. nuraytastan@gmail.com, 0000-0001-9101-0236

Anahtar Kelimeler: Aile, ebeveynlik rolleri, ebeveynlik algısı

THE NEW GENERATION OF PARENTS: YOUNG ADULT MOTHERS' AND FATHERS' PERCEPTIONS OF THEIR PARENTING ROLES

**Elif BEŞPINAR
Nuray TAŞTAN**

ABSTRACT

As the building block of society, the family provides the love, affection and trust that individuals need for healthy physical and mental development. The majority of mothers and fathers, who form the basis of the family, raise children according to the traditional parental roles prevailing in society. In traditional parental roles, the mother is expected to take care of the home and raise children, while the father is expected to provide for the family, be an authority figure, protect the family against external threats and regulate the relations between the family and the social environment. In recent years, the importance of both mother and father interacting and communicating with the child has been emphasized for the healthy development of the child. The transformation of the family structure from past to present, the increase in the level of education of women and their active participation in business life have changed and developed the responsibilities and roles of men and women in the family. The concept of parenting has also been affected by these changes and transformations. The father's more rigid and distant outlook has been transformed into a flexible and caring attitude that is closely involved with children and household chores. Women's domestic roles, on the other hand, started to be carried out with work and social life over time. Thus, the transition from traditional parental roles to modern parenting practices has begun. When the literature is examined, it is seen that there is a need for studies investigating the change in family and parental roles and the reasons affecting this change. In this study, women's and men's perceptions of parenting roles were determined.

The purpose of this qualitative study is to examine young adult mothers' and fathers' perceptions of their parenting roles and to identify the meanings attributed to parenting in the context of contemporary family life. The study adopted a phenomenological approach to identify the subjective meanings of parents' parenting experiences. The participants of the study were thirty parents (fifteen mothers and fifteen fathers) between the ages of 25-40 with at least one year of parenting experience. Participants were determined by purposive sampling method. The data were collected face-to-face using a semi-structured interview form developed by the researchers. The interview form consisted of open-ended questions on themes such as parenting perception, sharing caregiving responsibilities, intergenerational parenting effects and ideal motherhood/parenting. The data obtained were analyzed by content analysis method; the data were coded and themes were created and the common and different perspectives of the participants on parenting roles were evaluated through these themes. The findings of the study were discussed in terms of the relationship between mothers' and fathers' perceptions of parenting roles and changing parenting roles.

Keywords: Family, parenting roles, parenting perception

1. GİRİŞ

Yetişkinlik dönemi, gelişimsel süreçte diğer gelişim dönemlerine oranla daha uzun bir zaman dilimini kapsamakta olup; ilk, orta ve ileri yetişkinlik olmak üzere üç alt döneme ayrılmaktadır (Doğan ve Cebioğlu, 2011). Bu dönemlerin ilk evresi olan genç yetişkinlik, genellikle 18-30 yaş aralığını kapsamaktadır ve bireyin üniversiteye başlama, kariyer oluşturma, ekonomik bağımsızlık kazanma, yakın ilişkiler kurma, evlenme ve çocuk sahibi olma gibi temel gelişim görevlerini içermektedir (Grinnell ve ark., 2023). Erikson’a (1968) göre bu dönemin temel gelişim krizi “yakınlığa karşı yalıtılmışlık”tır; birey sosyal, bilişsel ve duygusal açıdan gelişirken sağlıklı ilişkiler kurma ve duygusal bağ oluşturma becerilerini geliştirir. Benzer biçimde Sullivan (1953) ve Levinson (1996) genç yetişkinlik döneminde iş bulma, eş seçimi ve kişilerarası ilişkilerde doyum sağlama gibi gelişim görevlerinin önemine dikkat çekmiştir. Arnett’in (2000) ise beliren yetişkinlik olarak tanımladığı 18-25 yaş aralığını kapsayan dönem, bireyin kimliğini netleştirdiği ve yaşam değerlerini biçimlendirdiği bir süreçtir. Ergenlikte temelleri atılan romantik ilişkilerin, genç yetişkinlikte duygusal ve fiziksel yakınlık kurma, kimlik gelişimini tamamlama ve yaşamı paylaşacak kişiyi seçme açısından önemli bir işlevi vardır.

Genç yetişkinlik döneminde bireyin kimliğini biçimlendirme ve yakın ilişkiler kurma süreçleri sadece bireysel gelişim görevleri ile değil aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun normatif beklentileri ile de yakından ilişkilidir. Toplumsal normlar, toplumun kadın ve erkekten beklediği davranış kalıplarını, rollerini ve sorumluluklarını belirleyen sosyokültürel düzenlemelerdir. Bu normlar, bireylerin biyolojik cinsiyetlerinden hareketle belirli roller üstlenmesini bekleyen kültürel bir sistem oluşturmaktadır (Akkaş, 2020). Altınova ve Duyan’a (2013) göre toplum bireylerin biyolojik özelliklerinden yola çıkarak onlara “uygun” görülen roller tanımlar ve bu roller, kadınlık ve erkeklik kimliklerinin oluşumunda belirleyici olur. Erkek çocuklarına güç ve bağımsızlık, kız çocuklarına ise duygusallık ve uyumluluk gibi özelliklerin atfedilmesi; ev işleri ve çocuk bakımının kadına, ekonomik sorumlulukların ise erkeğe yüklenmesi toplumsal normların yönlendirici etkisine örnek olarak gösterilebilir. Dökmen (2022) bu normların kadınlar ve erkeklere yönelik yapılması ya da yapılmaması gereken davranışları kesin çizgilerle belirlediğini ve bireylere katı biçimde ayrıştırılmış roller yüklediğini vurgulamaktadır.

Toplumsal normlar, kadın ve erkek için uygun görülen davranış biçimlerini ve rollerini belirleyerek, cinsiyet temelli bir rol dağılımı oluşturmaktadır. Bu bağlamda toplumun temel bir birimi olan aile üyeleri de içinde bulunduğu sosyokültürel yapının benimsediği normatif cinsiyet rollerinden etkilenmektedir. Söz konusu normlar geleneksel ve eşitlikçi olmak üzere iki ana kategoride ele alınmaktadır. Geleneksel normlar; kadına ev içi sorumluluklar yüklerken, erkeğe ekonomik sorumluluk ve otorite rollerini atfetmektedir. Buna karşın eşitlikçi normlar; kadın ve erkeğe eğitim, iş yaşamı ve aile içinde benzer haklar ile eşit düzeyde sorumluluklar tanımlamaktadır (Dökmen, 2022).

Geleneksel normların etkisi ile biçimlenen ebeveyn rolleri ise cinsiyete dayalı bir iş bölümü temelinde yapılandırılmaktadır. Bu anlayışta anneden evin bakımını üstlenmesi ve çocuk yetiştirme sorumluluğunu yerine getirmesi beklenirken; babadan ailenin geçimini sağlama,

otorite figürü olma, aileyi dış tehditlere karşı koruma ve sosyal çevre ile ilişkileri düzenleme görevlerini üstlenmesi beklenmektedir (Taşkın, 2011).

Geçmişten günümüze aile yapısındaki dönüşümler özellikle kadının eğitim düzeyinin yükselmesi ve iş yaşamına aktif katılımı ile kadın ve erkeğin aile içindeki rollerini ve sorumluluklarını yeniden biçimlendirmiştir. Bu değişim, sadece toplumsal rollerin değil ebeveynlik anlayışının da dönüşümüne yol açmıştır. Geleneksel olarak babaya atfedilen katı, mesafeli ve otoriter ebeveyn rolü; günümüzde çocukları ile daha yakın ilişki kuran, ev işlerine katılan, esnek ve destekleyici bir baba imajına dönüşmüştür (Gökler ve Atamtürk, 2021). Kadının ev içi rollerinin zamanla iş yaşamı ve sosyal hayata entegre olması ile ebeveynlik anlayışında da köklü bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu doğrultuda geleneksel ebeveynlik yaklaşımlarından modern, demokratik, çocuk merkezli ve eşitlikçi anne-babalık uygulamalarına geçişin başladığı ifade edilmektedir (Dolgikh ve Zakharova, 2018).

Alanyazın incelendiğinde aile yapısı ve ebeveyn rollerindeki değişim ve dönüşümü etkileyen sosyokültürel, ekonomik ve toplumsal etmenleri ele alan çeşitli araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Uluslararası düzeyde yürütülen Parenting Across Cultures projesi kapsamında gerçekleştirilen araştırmada dokuz farklı ülkede ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre anneler babalara oranla daha ilerici, demokratik ve destekleyici ebeveynlik tutumları sergilerken, babaların ise daha otoriter ve geleneksel eğilimler gösterdiği belirlenmiştir (Bornstein ve ark., 2011). Barutçu ve Hıdır'ın (2016) "Türkiye'de Babalığın Değişen Roller" başlıklı çalışmasında, Türkiye'de babalık kimliğinin geleneksel "ekonomik sağlayıcı ve otorite figürü" rolünden uzaklaşarak, bakım veren, duygusal olarak daha ilgili ve katılımcı bir yapıya dönüşüm süreci içinde olduğu belirtilmiştir. Ancak araştırma bulgularına göre, bu dönüşümün toplumsal normlar ve hegemonik erkeklik kalıplarının etkisi ile sınırlı düzeyde gerçekleştiği; dolayısıyla babalığın dönüşümünün kültürel ve yapısal faktörler tarafından sınırlandığı vurgulanmaktadır. Önder-Erol ve Aloglu'nun (2017) "Çocuğun Değeri ve Aile Değişimi: Türkiye'den Otuz Yıllık Bir Portre" başlıklı çalışmasında, Türkiye'de çocuklara atfedilen değerlerin zaman içerisinde önemli bir değişim geçirdiği belirlenmiştir. Araştırma aile yapısındaki sosyoekonomik, kültürel ve demografik değişimlerin sonucunda çocukların aile içindeki konumunun yeniden tanımlandığını ve çocuklara verilen psikolojik değerlerin belirgin biçimde arttığını ortaya koymaktadır. Geçmişte çocuk aile yapısının ekonomik işleyişinde iş gücü olarak değerlendirilen bir rol üstlenirken; günümüz aile anlayışı çocuğu duygusal bağların güçlendiği, bireysel gelişimin desteklendiği ve ebeveynlik rollerinin paylaşımcı biçimde yeniden tanımlandığı bir merkeze taşımıştır. Bu değişim sosyoekonomik gelişmeler, eğitim düzeyinin yükselmesi ve kentleşmenin etkisi ile aile yapısının değişimine paralel olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla çalışma Türkiye'de ebeveynlik anlayışının geleneksel yapıdan demokratik ve çocuk merkezli bir yapıya doğru değiştiğini göstermektedir. Raley ve Bianchi'nin (2021) çalışması, son yirmi yılda Batı toplumlarında aile içi iş bölümünün daha eşitlikçi bir yapıya doğru değiştiğini ortaya koymuştur. Kadınların işgücüne katılımının artması sonucunda babaların ev içi bakım ve çocuk yetiştirme süreçlerine katılımında belirgin bir artış gözlenmiştir. Ancak araştırma, bu değişimin tam bir eşitlikten çok "görelî bir denge" yarattığını; kadınların hâlâ ev içi sorumlulukların büyük kısmını üstlendiğini göstermektedir.

Buna karşın, ebeveynlik rollerinin giderek daha paylaşımcı ve katılımcı bir nitelik kazandığı vurgulanmaktadır. Chung ve Van der Lippe'nin (2020) çalışması, Avrupa ülkelerinde uygulanan esnek çalışma modellerinin toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün değişmesine neden olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına göre esnek çalışma uygulamaları, özellikle babaların çocuk bakımına ve ev içi sorumluluklara katılımını artırmakta; böylece ebeveyn rollerinin daha dengeli ve paylaşımcı bir yapıda olmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte geleneksel toplumsal normların etkisi ile kadınların ev içi işlerin büyük kısmını üstlenmeye devam ettiği belirtilmiştir. Yılmaz ve Aksoy (2022) tarafından yürütülen çalışmada, genç kuşak ebeveynlerin eşitlikçi ebeveynlik anlayışını benimsedikleri ancak bu ideallerin pratikte tam olarak yansıtılamadığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre; aile büyüklerinin etkisi, geleneksel değerler ve toplumsal normlar, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını biçimlendirmeye devam etmekte; bu durum, eşitlikçi ebeveynlik anlayışının kültürel sınırlarla şekillendiğini göstermektedir. Aydın ve Demirtaş (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise modern babalık kavramının Türkiye'de giderek daha görünür duruma geldiği saptanmıştır. Bulgular, babaların artık sadece ekonomik sorumluluk üstlenen bireyler olmaktan çıkıp, çocuk bakımında, duygusal destek sağlamada ve çocukla kaliteli zaman geçirmede daha etkin roller üstlendiklerini ortaya koymuştur. Bu durum, babalığın toplumsal normlar doğrultusunda yeniden tanımlandığını göstermektedir. Doğan ve Tunç'un (2024) yaptığı çalışmada, dijitalleşme, bireyselleşme ve toplumsal değerlerdeki dönüşümün aile yapısı ile ebeveyn rollerini yeniden şekillendirdiği belirlenmiştir. Elde edilen bulgular yeni nesil ailelerde ebeveynlik rollerinin giderek daha çocuk merkezli, demokratik ve iletişime dayalı bir yapıya büründüğünü; ebeveynlerin ise çocukların bireysel gelişimini desteklemeye odaklanan bir tutum sergilediklerini göstermektedir.

Alanyazındaki bu konuda yapılan ulusal ve uluslararası araştırmalar incelendiğinde, aile yapısı ve ebeveyn rollerinin son yıllarda önemli bir değişim geçirdiği görülmektedir. Kadınların işgücüne katılımının artması, esnek çalışma modellerinin yaygınlaşması ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının güçlenmesi ile ebeveynlik daha demokratik, paylaşımcı ve çocuk merkezli bir yapıya dönüşmüştür. Ancak bu dönüşümün kültürel değerler, toplumsal normlar ve geleneksel cinsiyet rolleri tarafından hâlâ sınırlandırıldığı; özellikle Türkiye bağlamında babalık rollerinin dönüşüm sürecinin kısmen ilerlediği, eşitlikçi ebeveynlik anlayışının ise idealler düzeyinde daha güçlü biçimde benimsendiği görülmektedir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada, toplumsal normların etkisi ile şekillenen ebeveynlik rollerine ilişkin algıların incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında kadın ve erkeklerin ebeveynlik rollerine yönelik tutumları arasındaki farklılıkların belirlenmesi, geleneksel ve eşitlikçi ebeveynlik anlayışlarının günümüz toplumsal yapısı içerisindeki yansımalarının ortaya konulması hedeflenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, genç yetişkin anne ve babaların ebeveynlik deneyimlerine ilişkin öznel anlamlarını belirlemek amacı ile nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım uygulanmıştır. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin yaşantılarına ve bu yaşantılara yükledikleri anlamlara odaklanarak deneyimlerin özünü derinlemesine incelemeyi amaçlayan bir araştırma desendir. Bu yöntemde temel amaç, belirli bir olgunun katılımcıların bakış

açısıyla nasıl algılandığını, yaşandığını ve anlamlandırıldığını ortaya koymaktır (Creswell, 2013).

Çalışmanın katılımcı grubunu, 25–40 yaş aralığında yer alan ve en az bir yıl ebeveynlik deneyimine sahip toplam otuz genç yetişkin ebeveyn (on beş anne ve on beş baba) oluşturmaktadır. Katılımcılar, araştırmanın amacı doğrultusunda amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Veri toplama sürecinde, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, katılımcıların ebeveynlik rollerine, toplumsal normlara ve ebeveynlik deneyimlerine ilişkin algılarını derinlemesine ortaya koymaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Görüşmeler, katılımcıların gönüllü onayı alınarak yüz yüze gerçekleştirilmiş ve her bir görüşme yaklaşık 30–45 dakika sürmüştür. Elde edilen veriler, nitel veri analizinde sıklıkla kullanılan içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, öncelikle görüşme kayıtları yazılı forma dönüştürülmüş; ardından veriler tekrarlayan okumalar yapılarak sistematik biçimde kodlanmıştır. Kodlamalar arasındaki benzerlik ve farklılıklar değerlendirilerek temalar oluşturulmuş, bu temalar aracılığı ile katılımcıların ebeveynlik rollerine ve toplumsal normlara ilişkin algıları derinlemesine yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri ile ebeveynlik rollerine, toplumsal normlara ve aile içi sorumluluk paylaşım algılarına ilişkin bulgular sunulmuştur.

Katılımcıların cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek durumu, yaşanılan yer, evlilik süresi ve çocuk sayısı gibi demografik özelliklerine ait veriler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	15	50
	Erkek	15	50
Eğitim Durumu	Lise	7	23.3
	Lisans	18	60
	Lisansüstü	5	16.7
Meslek	Memur	8	26.7
	Öğretmen	5	16.7
	Mühendis	4	13.3
	Serbest/Diğer	13	43.3

Değişken	Kategori	Frekans	Yüzde (%)
Yaşadıkları Yer	İl	20	66.7
	İlçe	10	33.3
Evlilik Süresi	13-16 Yıl	5	16.7
	9-12 Yıl	10	33.3
	5-8 Yıl	15	50
Çocuk Sayısı	1	12	40
	2	15	50
	3 ve üzeri	3	10

Tablo 1’de araştırmaya katılan otuz ebeveynin demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların %50’sinin kadın (n=15), %50’sinin erkek (n=15) olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunu lisans mezunları (%60) oluşturmakta; bunu lise mezunları (%23,3) ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcılar (%16,7) izlemektedir. Katılımcıların meslek gruplarında, en yüksek oranın serbest meslek ya da diğer alanlarda çalışan ebeveynlere ait olduğu (%43,3) belirlenmiştir. Bunu sırasıyla memurlar (%26,7), öğretmenler (%16,7) ve mühendisler (%13,3) takip etmektedir. Yaşanılan yer değişkeni açısından, katılımcıların önemli bir kısmının il merkezinde (%66,7) yaşadığı, geri kalanının ise ilçede (%33,3) ikamet ettiği görülmektedir. Evlilik süresi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların yarısının (%50) 5–8 yıl arasında evli olduğu, %33,3’ünün 9–12 yıl, %16,7’sinin ise 13–16 yıl aralığında evlilik süresi olduğu belirlenmiştir. Çocuk sayısı değişkenine göre; katılımcıların yarısının (%50) iki çocuğu olduğu, %40’ının bir çocuk sahibi olduğu ve %10’unun üç ya da daha fazla çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcı grubunun eğitilmiş, orta yaş grubunda ve farklı meslek alanlarında çalışan bireylerden oluştuğu; ebeveynlik deneyimlerinin çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 2’de katılımcıların ebeveynlik algıları ve deneyimleri içerik analizi sonucunda belirlenen temalar ve alt temalar çerçevesinde incelenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Ebeveynlik Algı ve Deneyimlerine İlişkin Temalar

Tema	Alt Tema	Katılımcı Sayısı (frekans)	Yüzde (%)
Ebeveynliğin Tanımı ve Anlamı	Çocuğa sevgi ve rehberlik sunma	25	83

Tema	Alt Tema	Katılımcı Sayısı (frekans)	Yüzde (%)
	Yaşam tarzı ve öncelik değişikliği	20	67
Sorumluluk Paylaşımı ve Cinsiyet Roller	Görev paylaşımı	22	73
	Cinsiyetin sorumluluk algısına etkisi	18	60
Kuşaklar Arası Aktarım ve Değer Çatışması	Anne-babadan alınan olumlu örneklerin aktarımı	27	90
	Geleneksel ve modern değer çatışması	15	50
Duygusal Deneyimler ve Zorluklar	Zorlandığı anlar	26	87
	Kendini iyi hissettiği anlar	28	93
Sosyal Çevre ve Medya Etkisi	Destek kaynakları (anneanne, babaanne, bakıcı)	18	60
	Medyanın etkisi	12	40

Tablo 2’de içerik analizi sonucunda elde edilen veriler incelendiğinde, katılımcıların ebeveynlik deneyimlerine ilişkin algı ve tutumlarının beş ana tema altında toplandığı görülmektedir. Bu temalar; Ebeveynliğin Tanımı ve Anlamı, Sorumluluk Paylaşımı ve Cinsiyet Roller, Kuşaklar Arası Aktarım ve Değer Çatışması, Duygusal Deneyimler ve Zorluklar ile Sosyal Çevre ve Medya Etkisi olarak belirlenmiştir.

Ebeveynliğin Tanımı ve Anlamı teması kapsamında, katılımcıların büyük çoğunluğu ebeveynliği çocuklarına sevgi ve rehberlik sunma süreci olarak tanımlamış; ebeveynliğin sadece bakım vermekten ibaret olmayıp yaşam tarzı, öncelikler ve kişisel sorumluluklarda köklü değişiklikleri de içerdiğini ifade etmiştir. Katılımcı 1, ebeveynliği “*çocuklarının*

mutluluğu için onlara sevgiyle rehberlik etmek” olarak ifade etmiştir. Katılımcı 5, ebeveyn olmanın *“hayat planlarını ve önceliklerini tamamen değiştirmek”* anlamına geldiğini belirtmiştir. Katılımcı 17, ebeveynliği *“hayatında sürekli endişelenmek zorunda olduğun biri olması”* şeklinde tanımlayarak, bu sürecin duygusal yönüne dikkat çekmiştir. Katılımcı 23 ise *“hayatının artık çocuğunun ihtiyaçlarına göre şekillendiğini, ancak bunun kendisini daha planlı hale getirdiğini”* dile getirmiştir. Bu ifadeler ebeveynliğin bireylerin yaşamlarında hem duygusal hem de yapısal değişimlere yol açtığını ortaya koymaktadır.

Sorumluluk Paylaşımı ve Cinsiyet Rollerı temasında, katılımcıların çoğu ev içi görevlerin paylaşımında belli bir denge bulunduğunu belirtse de kadınların bakım yükünü daha fazla üstlendiği; erkeklerin ise sorumluluk paylaşımında daha esnek bir yaklaşım sergilediği görülmüştür. Katılımcı 21, *“günlük bakımın çoğunun kendisinde olduğunu, eşinin ise akşamları çocuklarla oyun oynadığını”* belirtmiştir. Katılımcı 27, *“eşinin evde yemek ve temizlik gibi işleri üstlendiğini, kendisinin dışarıdaki işleri hallettiğini”* ifade etmiştir. Katılımcı 29, *“görev ayrımı yapmadıklarını ve o anda kimin müsaitse işin onun tarafından yapıldığını”* dile getirmiştir. Katılımcı 12 ise *“eşinin daha fazla yorulduğunu, bu nedenle sorumlulukların tam anlamıyla adil dağılmadığını, ancak elinden gelen desteği sağlamaya çalıştığını”* belirtmiştir. Bu ifadeler katılımcılar arasında eşitlikçi, tamamlayıcı ve durum odaklı rollerin bir arada görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca erkek katılımcıların, toplumun kendilerinden daha az bakım sorumluluğu beklediğini; kadın katılımcıların ise ebeveynliğin daha fazla fedakârlık gerektirdiğini vurgulamaları, cinsiyet rollerinin ebeveynlik deneyimleri üzerindeki etkisini göstermektedir.

Kuşaklar Arası Aktarım ve Değer Çatışması temasında, katılımcılar ebeveynlerinden aldıkları olumlu değerleri sürdürme eğiliminde olduklarını ancak özellikle disiplin ve özgürlük dengesinde geleneksel ve modern yaklaşımlar arasında çatışmalar yaşadıklarını ifade etmiştir. Katılımcı 23, *“annesinin sevgi dolu yaklaşımını sürdürdüğünü ancak babasının cezalandırıcı tutumunu benimsemediğini”* ifade etmiştir. Katılımcı 25, *“kendi anne-babasının ilgisiz ve kuralsız bir ebeveynlik tarzına sahip olduğunu, bu nedenle kendi çocuğuna karşı daha ilgili ve koruyucu davrandığını, onun duygularını önemseyip dinlediğini”* belirtmiştir. Katılımcı 29 ise *“çocuğun karar alma süreçlerinde serbest bırakılmasının özgüveni geliştirdiğini, ancak aşırı özgürlük tanımının zaman zaman sınır sorunlarına yol açabileceğini”* dile getirmiştir. Bu bulgular katılımcıların geçmiş ebeveynlik modellerinden hem olumlu hem de olumsuz örnekler çıkararak kendi ebeveynlik rollerinde daha dengeli ve bilinçli bir yaklaşım geliştirdiklerini göstermektedir.

Duygusal Deneyimler ve Zorluklar temasında, ebeveynlerin büyük çoğunluğu ebeveynliğin hem zorlayıcı hem de tatmin edici yönlerinin bulunduğunu; zorlukların genellikle çocukların farklı ihtiyaçlarını aynı anda karşılamaya çalışmaktan kaynaklandığını, en mutlu oldukları anların ise çocuklarıyla etkileşimde bulundukları ve onların gelişimini gözlemledikleri zamanlar olduğunu dile getirmiştir. Katılımcı 24, *“çocuklarının aynı anda hastalanmasının kendisini oldukça zorladığını, ancak onlara sarıldığında tüm yorgunluğunun geçtiğini”* ifade etmiştir. Katılımcı 28, *“ebeveyn olduktan sonra önemsiz konuları dert etmeyi bıraktığını, boş zamanının azaldığını fakat yaşamının daha planlı hale geldiğini”* belirtmiştir. Katılımcı 29, *“çocuğuyla birlikte etkinlik yaptığında veya çocuğunun yeni bir şey öğrendiğini gördüğünde*

yoğun bir mutluluk hissettiğini” dile getirmiştir. Katılımcı 17 ise *“çocuğu tehlikeli bir davranışta bulunduğunda duygularını kontrol etmekte zorlandığını, ancak bu tür durumlarda kendini yönetmeyi öğrendiğini”* aktarmıştır. Bu bulgular ebeveynliğin bireylerde duygusal olgunlaşmayı desteklediğini ve çocukla kurulan bağın ebeveynlik sürecinde güçlü bir tatmin kaynağı olduğunu göstermektedir.

Sosyal Çevre ve Medya Etkisi temasında ise, katılımcıların önemli bir kısmı çocuk bakımında aile büyükleri ya da profesyonel desteklerden yararlandıklarını belirtirken; sosyal medyada sunulan “ideal ebeveynlik” imgelerinin çoğu zaman gerçek yaşamla örtüşmediğini ve bu durumun ebeveynler üzerinde yetersizlik duygusuna neden olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcı 27, *“annesinin zaman zaman yardıma gelmesinin eşine rahatlama fırsatı sunduğunu”* ifade ederek aile desteğinin pratik faydasına vurgu yapmıştır. Katılımcı 25, *“sosyal medyada mükemmel ebeveynlik örneklerinin sürekli sunulmasının kendisinde yetersizlik hissi oluşturduğunu”* dile getirmiştir. Katılımcı 29 ise *“medya ve sosyal medyadaki ebeveynlik örneklerine inanmadığını, her ailenin kendi koşulları ve dinamikleri olduğunu”* belirtmiştir. Bu bulgular ebeveynlerin sosyal destek sistemlerini değerli gördüklerini ancak medyada sunulan ideal ebeveynlik temsillerine karşı eleştirel bir tutum geliştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 3’te, katılımcıların ebeveynlik deneyimlerine ilişkin ifadelerinin cinsiyete göre dağılımına ait frekans sonuçları sunulmuştur.

Tablo 3. Temaların Cinsiyete Göre Frekans Dağılımı

Tema	Alt Temalar	Kadın (n)	Kadın (%)	Erkek (n)	Erkek (%)	Toplam (n)	Toplam (%)
1.Ebeveynliğin Tanımı ve Anlamı	Sevgi ve rehberlik, rol dönüşümü	15	100%	15	100%	30	100%
2.Sorumluluk Paylaşımı ve Cinsiyet Roller	Günlük bakım ve iş yükü paylaşımı, adil/adalet siz sorumluluk	14	93%	14	93%	28	93%
3.Kuşaklar Arası Aktarım ve Değer	Olumlu model, olumsuz modelin	13	87%	12	80%	25	83%

Tema	Alt Temalar	Kadın (n)	Kadın (%)	Erkek (n)	Erkek (%)	Toplam (n)	Toplam (%)
Çatışması	reddi						
4.Duygusal Deneyimler ve Zorluklar	Stres, duygusal tatmin, planlı vs. rahat ebeveynlik	14	93%	13	87%	27	90%
5.Sosyal Çevre ve Medya Etkisi	Geniş aile desteği, ideal ebeveyn baskısı	11	73%	9	60%	20	67%

Tablo 3’te görüldüğü gibi toplam 30 katılımcı (15 kadın, 15 erkek) ebeveynliği sevgi verme, rehberlik etme ve yeni bir rol üstlenme süreci olarak tanımlamıştır. Bu sonuç ebeveynliğin iki cinsiyet açısından ortak bir anlam evrenine sahip olduğunu ve deneyimin temelinde benzer duygusal ve işlevsel tanımlar bulunduğunu göstermektedir. Sorumluluk paylaşımına ilişkin görüşler ise toplam 28 katılımcı (14 kadın, 14 erkek) tarafından dile getirilmiş; katılımcılar ev içi işlerde ve günlük bakım süreçlerinde adil veya adaletsiz sorumluluk dağılımını tartışmıştır. Bulgular özellikle bakım emeğinin hâlâ büyük ölçüde kadınlara yüklendiğini ancak bazı ailelerde eşitliğe dayalı bir paylaşımın da var olduğunu göstermekte; böylelikle ebeveynlik deneyiminin cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği ya da dönüştürüldüğü önemli bir alan olduğuna işaret etmektedir. Kuşaklar arası aktarım ve değer çatışmasına ilişkin görüşler 25 katılımcı (13 kadın, 12 erkek) tarafından belirtilmiş olup; katılımcılar ebeveynlik davranışlarının büyük ölçüde kendi büyüme deneyimlerinden etkilendiğini, olumlu modelleri sürdürürken olumsuz aile örüntülerini bilinçli biçimde reddettiklerini ifade etmiştir. Bu bulgu kuşaklar arası aktarımın ebeveynlik pratiklerinde güçlü bir belirleyici olduğunu ve zaman zaman değer çatışmalarına yol açtığını göstermektedir. Duygusal deneyimler ve zorluklar teması kapsamında 27 katılımcı (14 kadın, 13 erkek), ebeveynliği hem yoğun sorumluluk barındıran hem de yüksek duygusal tatmin sağlayan bir süreç olarak tanımlamıştır; stres, tükenmişlik, planlı ebeveynlik ile daha rahat ebeveynlik arasındaki farklar katılımcı ifadelerinde sıkça yer almıştır. Bu durum, ebeveynlik deneyiminin çift yönlü bir doğaya sahip olduğunu, yani hem zorlayıcı hem de ödüllendirici yanlarının birlikte yaşandığını ortaya koymaktadır. Son olarak sosyal çevre ve medya etkisi teması, 20 katılımcı (11 kadın, 9 erkek) tarafından dile getirilmiş; geniş aile desteğinin ebeveynlik sürecini kolaylaştırdığı ancak sosyal çevre ve özellikle sosyal medya aracılığıyla dolaşıma giren “ideal ebeveyn” imajının katılımcılar üzerinde baskı yarattığı belirtilmiştir. Bu bulgular ebeveynlik deneyiminin

bireysel ve aile içi süreçlerin ötesine geçerek geniş bir sosyal bağlam içinde şekillenen çok katmanlı bir olgu olduğunu göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, ebeveynlik rollerinin günümüzde önemli bir dönüşüm süreci geçirdiğini ortaya koymaktadır. Bulgular ebeveynliğin artık sadece çocuğun fiziksel bakımına yönelik bir görev olmaktan çıkarak, duygusal destek, rehberlik ve bireysel gelişimi içeren çok boyutlu bir süreç durumuna geldiğini göstermektedir.

Ebeveynliğin tanımı ve anlamı teması, çalışmaya katılan 30 katılımcının tamamı (15 kadın, 15 erkek; %100) tarafından vurgulanmış olup, anne ve babalar ebeveynlik rollerini sevgi, sorumluluk ve kişisel dönüşüm ile ilişkilendirmekte; ebeveynlik rolünü hem çocuklarının gelişimini destekleyen hem de kendi yaşam anlayışlarını yeniden şekillendiren bir deneyim olarak tanımlamaktadır. Elde edilen veriler, sorumluluk paylaşımı ve cinsiyet rolleri teması kapsamında 28 katılımcı (14 kadın, 14 erkek; %93) tarafından desteklenmekte; cinsiyet rollerinde esneklik ve paylaşım eğiliminin arttığını ancak geleneksel kalıpların etkisini tamamen yitirmediğini ortaya koymaktadır. Kadınlar hâlen bakım sorumluluğunun büyük bölümünü üstlenirken, erkeklerin duygusal katılım ve ev içi görevlerde giderek daha aktif bir rol üstlendikleri gözlemlenmektedir.

Çalışma bulguları ayrıca kuşaklar arası aktarım ve değer çatışması temasını da ortaya koymuştur; toplam 25 katılımcı (13 kadın, 12 erkek; %83), ebeveynlik anlayışlarını kendi ebeveynlerinden aktarılan değerleri yeniden yorumlayarak biçimlendirdiklerini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların geleneksel ebeveynlik tutumları ile modern, eşitlikçi yaklaşımlar arasında denge kurma çabası içinde oldukları ve ebeveynlik rollerini değişen toplumsal koşullara uyarladıkları görülmektedir. Duygusal deneyimler ve zorluklar teması, 27 katılımcı (14 kadın, 13 erkek; %90) tarafından dile getirilmiş; katılımcılar, ebeveynliğin hem zorlayıcı hem de tatmin edici bir deneyim olduğunu, artan sorumluluk, stres ve yorgunluğa rağmen çocukları ile kurdukları ilişkinin yaşamlarına derin bir anlam ve mutluluk kattığını belirtmiştir. Sosyal çevre ve medya etkisi teması 20 katılımcı (11 kadın, 9 erkek; %67) tarafından belirtilmiş; sosyal çevre ve medyanın ebeveynlik deneyimlerini biçimlendirdiği, ancak katılımcıların bu etkilere karşı eleştirel ve seçici bir tutum benimsedikleri görülmüştür. Özellikle sosyal medyada idealize edilen ebeveynlik modelleri, bazı katılımcılarda yetersizlik duygusuna yol açarken bazıları bu içerikleri gerçekçi bulmadığını ve kendi aile dinamiklerine göre değerlendirdiğini belirtmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, yeni nesil ebeveynliğin sevgi temelli, paylaşımcı ve esnek bir yapıya doğru evrildiğini ancak bu dönüşümün kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet kalıplarının etkisiyle belirli sınırlar içinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Alanyazın incelendiğinde, bu bulguları destekleyen çeşitli araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır. Akgöz-Aktaş ve Ebeoğlu-Duman (2025) tarafından yirmi beş baba ile yürütülen nitel araştırmada, babaların önceki nesillere oranla çocuk bakımını daha fazla üstlendikleri ancak toplumsal normların hâlen babalık rollerini sınırlayıcı etkide bulunduğu belirlenmiştir. Çiçek ve Erkal (2023) tarafından, 0-6 yaş aralığında çocuğu olan 538 ebeveynin katılımı ile gerçekleştirilen araştırmada, anneler ve babalar arasında cinsiyet rolü tutumlarında anlamlı

farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bulgular, annelerin eşitlikçi rolleri daha yüksek oranda benimsediğini, babaların ise geleneksel rollere daha fazla eğilim gösterdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca ebeveynlerin eğitim düzeyi arttıkça eşitlikçi tutumların güçlendiği belirlenmiştir. Cabrera ve arkadaşları (2018) tarafından babalar ile gerçekleştirilen derleme çalışmasında, babalık kavramının sadece ekonomik destek sağlama rolü ile sınırlı olmadığı aynı zamanda çocukların duygusal, bilişsel ve sosyal gelişimine katkı sağladığı belirtilmiştir. Araştırma, babaların çocuk bakımına aktif katılımının çocukların özgüveni, akademik başarıları ve sosyal becerilerinin gelişimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bununla birlikte, geleneksel toplumsal cinsiyet normlarının, babaların bu katılım düzeyini sınırladığı vurgulanmıştır.

İngiltere’de otuz baba ile yürütülen nitel çalışmada, erkeklerin babalığı artık “duygusal bağlılık” ve “aktif katılım” çerçevesinde tanımladıkları; kadınların iş gücüne katılımının ise ev içi rol paylaşımını yeniden şekillendirdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, çalışmada “ekonomik sağlayıcılık” normunun hâlen etkisini sürdürdüğü saptanmıştır (Suwada, 2022). Almeida ve arkadaşları (2023) tarafından yürütülen araştırmada, kadınların erkeklere oranla daha eşitlikçi ebeveynlik değerlerine sahip olduğu ancak geleneksel değerlerin hâlen ebeveyn davranışlarını etkilemeye devam ettiği görülmüştür. Lau ve Fung (2021) tarafından yapılan çalışmada, sosyal medyada sunulan idealize edilmiş ebeveynlik imajlarının birçok ebeveynde “yetersizlik hissi” uyandırdığı özellikle kadın katılımcıların bu baskıyı erkeklere göre daha yoğun hissettiği belirlenmiştir.

Alanyazın taraması, ebeveynlik rollerinde geleneksel cinsiyet kalıplarının hâlen belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmalar, kadınların ev içi bakım ve çocuk yetiştirme sorumluluklarının büyük bir bölümünü üstlenmeye devam ettiklerini, babaların ise ev işlerine ve çocuk bakımına katılımının sınırlı kaldığını göstermektedir. Ayrıca eşitlikçi ebeveynlik yaklaşımlarının giderek artmakla birlikte, henüz yaygınlaşmadığı ve kültürel normlar ile toplumsal cinsiyet beklentilerinin bu dönüşümü sınırlandığı vurgulanmaktadır (Suwada, 2022; Truffelli, 2023; Stovell, 2025). Bu bulgular ebeveynlik rollerinin modernleşme eğilimi gösterse de; toplumsal ve kültürel etkilerin ebeveynlik rollerindeki dönüşüm sürecinde hâlâ güçlü bir engel teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın bulguları, ebeveynlik rollerinde gözlemlenen dönüşümün hem duygusal hem de iş yükü boyutlarında belirgin olduğunu; kadınların çocuk bakımı sorumluluğunu üstlenmeye devam ederken, erkeklerin de ev içi sorumluluklar ve çocuk bakımına daha aktif katıldığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, katılımcıların ebeveynlerinden aktarılan değerleri yeniden yorumlayarak modern ve eşitlikçi yaklaşımlarla dengelemeye çalıştıkları; sosyal çevre ve medyanın etkisine yönelik eleştirel bir tutum benimsedikleri görülmüştür. Bu bulgular ışığında, aile ve ebeveynlik politikalarının, eşitlikçi rolleri destekleyecek şekilde yapılandırılması, toplumsal cinsiyet normlarının dönüşüm sürecine olumlu katkı sağlaması ve babaların ev içi sorumluluklara katılımını artıracak bilinçlendirme programlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, sosyal medya ve toplumsal mesajların ebeveynlik algısına olumsuz etkisini önleyecek psikoeğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması da yararlı olabilir.

5. KAYNAKÇA

- Akgöz-Aktaş, G., ve Ebeoğlu-Duman, M. (2025). Babaların gözünden baba katılımı ve ebeveynlik rolleri: Nitel bir çalışma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 68, 219–240. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1543038>
- Akkaş, İ. (2020). Toplumsal cinsiyet algısı üzerine bir değerlendirme: Erzincan örneği. *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*, 2020(1), 55-72.
- Almeida, R., Silva, M., ve Fernandes, T. (2023). Gender beliefs and justification of dating violence in Portugal: Age and sex differences. *Social Sciences*, 12(9), 528. <https://doi.org/10.3390/socsci12090528>
- Altınova, H. H., ve Duyan, V. (2013). Toplumsal cinsiyet algısı ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 24(2), 9-22.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Aydın, S., ve Demirtaş, Z. (2023). Modern ebeveynlik yaklaşımlarında babalığın dönüşümü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(3), 421–442.
- Barutçu, S., ve Hıdır, S. (2016). Türkiye’de babalığın değişen rolleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 45–63.
- Bornstein, M. H., Lansford, J. E., Putnick, D. L., ve Deater-Deckard, K. (2011). Parenting across cultures project: Multinational perspectives on parenting. *International Journal of Behavioral Development*, 35(4), 275–284.
- Cabrera, N., Volling, B., ve Barr, R. (2018). Fathers are parents, too! Widening the lens on parenting for children’s development. *Child Development Perspectives*, 12(3), 152–157. <https://doi.org/10.1111/cdep.122>
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Çiçek, B., ve Erkal, S. (2023). 0-6 yaş çocuğu olan ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 131-142. <https://doi.org/10.33437/ksusb.1145409>
- Doğan, A., ve Cebiloğlu, S. (2011). Beliren yetişkinlik: Ergenlikten yetişkinliğe uzanan bir dönem. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(28), 11–21.
- Doğan, B., ve Tunç, M. (2024). Yeni nesil ailelerde ebeveyn rolleri ve çocuk yetiştirme tutumları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 67, 89–110.
- Dolgikh, I., ve Zakharova, L. (2018). Modern parenting practices: Shifts in maternal roles and child development. *Journal of Family Studies*, 24(2), 123–140.
- Dökmen, Z. Y. (2022). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar* (12. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton.
- Gökler, R., ve Atamtürk, E. (2021). Ebeveynlik rollerindeki değişim. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 151-177.
- Grinnell, M., Piscitello, J., ve Kelley, M. L. (2023). Young adult routines inventory: Development and initial validation. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 45(2), 391–402.

- Lau, C., ve Fung, H. (2021). Social media and parental self-perception: Gender differences in perceived parenting efficacy. *Journal of Family Issues*, 42(12), 2800–2820. <https://doi.org/10.1177/0192513X211020865>
- Önder-Erol, P., ve Aloğlu, E. (2017). Çocuğun değeri ve aile değişimi: Türkiye’den otuz yıllık bir portre. *Sosyoloji Dergisi*, 35, 77–101.
- Raley, S., ve Bianchi, S. (2021). The changing division of labor in families. *Annual Review of Sociology*, 47, 351–372.
- Suwada, K. (2022). Care involvement and power relations: Parenting and gender in contemporary Poland. *Journal of Family Research*, 34(3), 892–911. <https://doi.org/10.20377/jfr-722>
- Truffelli, E. (2011). Gender differences and parenting: The educational style of fathers and mothers. Results from an empirical study. *Ricerche di Pedagogia e Didattica*, 6(1). <https://doi.org/10.6092/issn.1970-2221/2242>
- Yılmaz, E., ve Aksoy, D. (2022). Eşitlikçi ebeveynlik ve toplumsal normlar: Genç kuşak ebeveynlerin tutumları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 33(1), 213–234.

AİLE, DESTEK, ERİŞİM: ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREY AİLELERİNİN KARŞILAŞTIĞI GÜÇLÜKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

Dilara KOZCU²
Barış DEMİREL³

ÖZET

Özel gereksinimli bireylerin varlığı, yalnızca bireyin kendisini değil, tüm aile sistemini çok boyutlu olarak etkilemektedir. Aileler, bakım yükünün yanı sıra rol dağılımında değişiklikler, iletişim dinamiklerinin yeniden şekillenmesi ve artan duygusal yük gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Benito Lara & Carpio de los Pinos, 2017). Bu süreç, aile üyelerinde stres, uyum sorunları ve sosyal izolasyon gibi psikososyal problemlere yol açmaktadır.

Araştırmalar, ailelerin bu zorluklarla tek başlarına baş etmekte yetersiz kaldığını, ancak benzer deneyimlere sahip diğer ailelerle dayanışmanın baş etme sürecini kolaylaştırdığını göstermektedir (Yüksel & Tanrıverdi, 2019). Sosyal destek sistemleri (formel ve informal kaynaklar), ailelerin bu süreçteki en önemli dayanak noktasıdır. Bununla birlikte, toplumsal dışlanma, etiketlenme, bilgiye erişimde güçlükler ve sağlık-eğitim hizmetlerine yetersiz erişim gibi sorunlar ailelerin karşılaştığı temel engeller arasındadır.

Bu çalışma, özel gereksinimli bireye sahip ailelerin yaşadığı psikososyal güçlükleri, sosyal destek deneyimlerini ve hizmetlere erişimdeki engelleri incelemektedir. Bulgular, aile merkezli sosyal hizmet politikalarının geliştirilmesinin, yerel destek programlarının yaygınlaştırılmasının ve kamusal hizmetlerin erişilebilirliğinin artırılmasının kritik önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, toplumsal farkındalığın artırılması ve sosyal katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi, ailelerin psikososyal dayanıklılığını artırarak dışlayıcı yaklaşımların önüne geçecektir.

Sonuç olarak, özel gereksinimli bireylerin ailelerinin yaşam kalitesini iyileştirmek için bütüncül ve sürdürülebilir politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu politikalar, yalnızca bireyin değil, ailenin ve toplumun refahına da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile dayanıklılığı, özel gereksinimli bireyler, hizmetlere erişim, bakım yükü, psikososyal destek, toplumsal bütünleşme.

¹ Bu çalışma, “Özel Gereksinimli Birey Ailelerinin Sosyal Destek Algılarının ve Sosyal Hizmet Uygulamalarına Erişimlerinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

² Sosyal Çalışmacı, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: dilarabaykal@kku.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0004-5191-5208>

³ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Delice Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, e-posta: bdbarisdemirel@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5916-4999>

FAMILY, SUPPORT, ACCESSIBILITY: A COMPREHENSIVE EXAMINATION OF CHALLENGES CONFRONTING FAMILIES OF INDIVIDUALS WITH SPECIAL NEEDS

Dilara KOZCU¹
Barış DEMİREL²

ABSTRACT

The presence of individuals with special needs affects not only the individuals themselves but also the entire family system in multifaceted ways. Families face numerous challenges, including caregiving burdens, shifts in role distribution, restructuring of communication dynamics, and increased emotional strain (Benito Lara & Carpio de los Pinos, 2017). This process often leads to psychosocial issues such as stress, adjustment difficulties, and social isolation among family members.

Research indicates that families frequently struggle to cope with these challenges alone, yet solidarity with other families sharing similar experiences can facilitate the coping process (Yüksel & Tanrıverdi, 2019). Social support systems—both formal (professional services, institutional resources) and informal (family, friends, community networks)—serve as critical pillars for families. However, persistent barriers such as social exclusion, stigmatization, limited access to information, and inadequate availability of health and education services remain significant challenges.

This study examines the psychosocial difficulties experienced by families of individuals with special needs, their access to social support, and systemic barriers to service utilization. Findings highlight the crucial need for family-centered social service policies, expanded local support programs, and improved accessibility of public care services. Additionally, raising societal awareness and strengthening social participation mechanisms are essential to enhance families' psychosocial resilience and counteract exclusionary practices.

In conclusion, implementing holistic and sustainable policies is imperative to improve the quality of life for families of individuals with special needs. Such policies will benefit not only the individuals but also foster family and societal well-being.

Keywords: Family resilience, individuals with special needs, inclusive policies, caregiving burden, psychosocial support, social integration.

GİRİŞ

Özel gereksinimli bireylerin hakları ve toplum içindeki konumları, hem uluslararası hem de ulusal düzeyde çeşitli yasal düzenlemelerle tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1993 yılında kabul ettiği 3447 sayılı Engelli Kişilerin Hakları Bildirisi'ne göre,

¹ Sosyal Çalışmacı, Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: dilarabaykal@kku.edu.tr, <https://orcid.org/0009-0004-5191-5208>

² Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Delice Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, e-posta: bdbarisdemirel@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5916-4999>

özel gereksinimli birey; doğuştan ya da sonradan meydana gelen zihinsel veya bedensel yetersizlikler nedeniyle, kısmen ya da tamamen, bağımsız bir biçimde bireysel ya da toplumsal yaşamını sürdüremeyen kişi olarak tanımlanmaktadır (Birleşmiş Milletler, 1993).

Türkiye Cumhuriyeti tarafından 2005 yılında yürürlüğe konulan 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da ise özel gereksinimli birey; doğumdan itibaren ya da sonradan herhangi bir nedenle duyuşsal, fiziksel, ruhsal, zihinsel veya sosyal yeteneklerinde farklı derecelerde kayıplar yaşıyan, bu nedenle toplumsal yaşama uyum sağlamakta ve günlük gereksinimlerini karşılamakta güçlük çeken; toplum yaşamına tam ve etkin katılımı engellenen ve bu sebeple korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine gereksinim duyan kişi olarak tanımlanmaktadır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğı (2018) kapsamında ise, özel gereksinime sahip bireyler çeşitli sınıflandırmalarla ele alınmıştır. Bu sınıflandırmada otizm spektrumunda yer alan bireyler, bedensel/ortopedik yetersizliğı bulunanlar, zihinsel yetersizlik gösteren bireyler, görme ya da işitme duyusunda kayıp yaşıyan bireyler ve özel yetenekli bireyler yer almaktadır (MEB, 2018). Türkiye'de özel gereksinimi olan bireylere yönelik güncel istatistikler; Nüfus ve Konut Araştırması, Türkiye Sağlık Araştırması ve Ulusal Engelli Veri Sistemi gibi ulusal veri kaynaklarında yer almaktadır. Nisan 2023'te paylaşılan bilgilere göre, Ulusal Engelli Veri Sistemi'nde aktif kaydı bulunan engelli birey sayısı 2.511.950 olup bunun 1.414.643'ü erkek, 1.097.307'si ise kadındır. Bu topluluk içinde ağır engelli olarak sınıflandırılan bireylerin sayısı 775.012 olarak rapor edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) 2025 verilerine göre ise, dünya nüfusunun yaklaşık %16'sını oluşturan 1,3 milyar kişinin fiziksel, zihinsel, bilişsel veya duyuşsal alanlarda önemli kısıtlılıklar yaşıyan engelli bireylerden oluşmaktadır (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2023).

Kavramsal açıklamalar ve istatistiki veriler dikkate alındığında özel gereksinimli bireylerin varlığı ve sayısını daha görünür hale geldiğini söylemek mümkündür. Özel gereksinimli bireylerin içinde yer aldığı aile sistemlerinin de benzer doğrultuda süreçten etkilendiğı de anlaşılmaktadır. Aile yaşam döngüsünde, aileye katılan bireylerin zaman içinde değışen ihtiyaçlarının aile ihtiyaçlarını dönüştürmesi söz konusudur. Çocuğun gelişim evresi göz önünde bulundurulduğunda, ailenin içinde bulunduğu yaşam döngüsü bazı yönleriyle genel bir yapıya sahip olsa da her aileye özgü biçimler de gösterebilir. Ayrıca, çocuğun özel gereksinim durumuna bağılı olarak ailenin yaşam döngüsünde farklılaşmalar meydana gelebilir (Aydın, 2021).

Özel gereksinimli bireylerin aile yaşamına katılması, yalnızca bireyin değıl tüm aile sisteminin işleyişini çok boyutlu biçimde etkilemektedir. Aileler, bakım sorumluluğunun artmasıyla birlikte rol dağılımında değışiklikler, iletişim dinamiklerinde dönüşüm ve duyuşsal yükte artış gibi süreçler yaşamaktadır (Benito Lara & Carpio de los Pinos, 2017). Bu durum aile üyelerinde stres, uyum sorunları, sosyal izolasyon ve ekonomik güçlükler gibi psikososyal zorluklara yol açmakta; kimi zaman ise aile dayanışmasının güçlenmesine ve yeni baş etme mekanizmalarının geliştirilmesine imkan sağlamaktadır (Yüksel & Tanrıverdi, 2019). Normal gelişimden farklı bir seyir izleyen çocukların; gelişimsel özelliklerindeki ayrışmalar, ebeveyn desteğıne duydukları yoğun ihtiyaç, gelecekte nasıl bir yaşam süreceklerine ilişkin belirsizlikler ve anne babadan sonra çocuklarının ne şekilde hayatına

devam edeceğine dair kaygılar, ailelerin hissettiği yükü artırabilmektedir. Özel gereksinimli bir çocuğa bakım veren ailelerin yaşadığı bu yük; fiziksel zorlanma, duygusal yıpranma, ekonomik güçlükler, sosyal kısıtlanmalar, yetersizlik duygusu ve zaman yönetiminde yaşanan sıkıntılar şeklinde çeşitli boyutlarda ele alınabilir (Kaçan Softa, Öztürk, Sonkaya, & Düşünceli, 2016).

Özel gereksinimli bireylerin kişisel ihtiyaçlarının karşılanması iyilik halinin sağlanması adına son derece önemli iken, ailelerinin de çeşitli ihtiyaçlarının giderilmesi önemlidir. Çünkü bu ihtiyaçlar karşılanmadığında aileler farklı türde sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu sorunların başlıcaları sosyal, ekonomik ve psikolojik alanlarda yoğunlaşmaktadır. Sosyal açıdan bakıldığında; toplumsal önyargılar, özel gereksinimli bireylerin toplumdan dışlanması ve sosyal yaşama tam olarak dahil olamama öne çıkan problemlerdir. Ekonomik açıdan ise eğitim ve sağlık giderlerinin yüksekliği, bireyin özel ihtiyaçlarının fazlalığı gibi nedenler ailelerin mali yükünü artırmaktadır. Psikolojik olarak ise aileler, çocuklarının durumunu kabullenmekte zorlanmakta, süreci sağlıklı şekilde yönetmekte güçlük yaşamakta, artan stres ve kaygı düzeyleriyle çocuklarının geleceğine dair belirsizlikler taşımaktadırlar (Aydın, 2021).

Özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin ihtiyaçları dikkate alındığında bu doğrultuda politika ve uygulamaların geliştirilmesine ya da var olan hizmetlerin iyileştirilmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de özel gereksinimli bireyler ve ailelerine yönelik sosyal yardım, eğitim, sağlık, istihdam, danışmanlık, sosyal destek ve erişilebilirlik hizmetleri; bireylerin haklarının korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla devlet kurumları ile sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli yasal düzenlemeler ve uygulamalar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu hizmetlerin yürütülmesinde özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü öncü rol oynamakta olup, aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile yerel yönetimler de sürece katkı sağlamaktadır. Özel gereksinimli bireylere sahip ailelere sağlanan destekler arasında; engelli yakını aylığı, aile eğitim programları, aile danışmanlığı, aileye yönelik sosyal destek uygulamaları, evde sağlık hizmetleri, erken emeklilik, mazeret izni, gelir vergisi indirimi, evde bakım yardımı ve geçici/misafir bakım hizmetleri gibi sosyal, ekonomik ve psikolojik destekler başta olmak üzere çeşitli destekler yer almaktadır (ASHB, 2025).

Yukarıda paylaşılan bilgiler ışığında, özel gereksinimli bireylerin ailelerinin deneyimlerini anlamak sosyal hizmet disiplini açısından kritik bir önem taşımaktadır. Bu doğrultuda var olan güçlüklerin belirlenmesi ve politika gereksinimlerinin anlaşılması önemli olarak değerlendirilmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, özel gereksinimli birey ailelerinin yaşadığı güçlükler, sosyal destek deneyimleri ve hizmetlere erişimde karşılaştıkları engelleri inceleyen kavramsal bir araştırma niteliğindedir. Çalışmada, mevcut literatürde yer alan çalışmaların bir kısmı taranmış ve araştırmalardan elde edilen bulgular incelenerek çok boyutlu bir değerlendirme ortaya konmuştur.

Araştırmanın verileri, YÖK Ulusal Tez Merkezi'nden temin edilmiştir. Çalışmanın veri kaynağını özel gereksinimli bireylere yönelik lisansüstü tezler oluşturduğu için, bu konuya odaklanan çalışmalar incelemeye dahil edilmiştir. Verilere ulaşmak için Ulusal Tez Merkezi'nin arama bölümüne “özel gereksinimli birey” ifadesi anahtar kelime olarak girilmiştir. Belirlenen ölçütlere (aile, destek ve erişim temaları) uygun bulunan ve özel gereksinimli bireyler hakkında hazırlanan tezler veri havuzunda değerlendirilmiştir.

Özel gereksinimli bireylerle ilgili olarak 74 yüksek lisans ve 4 doktora tezi olmak üzere toplamda 78 tez belirlenmiştir. 78 lisansüstü tez arasından ise özel gereksinimli bireyler ve ailelerinin yaşadığı psikososyal güçlükler, sosyal destek eksikliklerinin vb. incelendiği 13 yüksek lisans tezi üzerinden çalışma ilerletilmiştir. Bu seçimin yapılmasında, araştırmanın odağını oluşturan aile, destek ve erişim temalarına doğrudan katkı sunan, nitel verileri yeterli düzeyde içeren ve tam metnine erişilebilir nitelikte olan tezlerin dahil edilmesi; konu kapsamı dışında kalan, yetersiz veri sunan veya araştırma konusuyla uyumsuzluk gösteren tezlerin ise dışlanması etkili olmuştur. Böylelikle çalışma, belirlenen temalar çerçevesinde derinlemesine analiz yapılmasına imkân sağlayacak nitelikteki tezlerle sınırlandırılmıştır.

Çalışmaya dahil edilen dokümanlar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Betimsel analiz, verilerin kavramsal bir çerçeveye göre düzenlenmesini ve bulguların sistematik biçimde sunulmasını sağlar. Veriler önceden belirlenmiş temalar doğrultusunda özetlenir, araştırmacının yorumuyla analiz edilir ve gerektiğinde olgular arasında karşılaştırmalar yapılarak kavramsal açıdan derinleştirilir (Baltacı, 2019).

Süreçte öncelikle literatür taramasından elde edilen bulgular temalara ayrılmış (konu, araştırma deseni, araştırma yöntemi, psikososyal güçlükler, sosyal destek deneyimleri, hizmetlere erişim vb.), ardından bu temalar arasındaki ilişkiler analiz edilerek genel çerçeve ortaya konmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde, özel gereksinimli bireylerle ilgili hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri; yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, konu, araştırma deseni, araştırma yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri analiz yöntemleri ile aile, destek ve hizmetlere erişim temalarına göre incelenmiş ve elde edilen bulgular tablolar hâlinde sunulmuştur.

Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi yıllarda hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin yıllara göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1

Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
-----	---------------	---------	--------

2021	1	-	1
2022	2	-	2
2024	7	-	7
2025	3	-	3

Tablo 1'e göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=7) 2024 yılında, en az tez (n=1) 2021 yılında hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde toplamda en fazla tez (n=7) 2024 yılında; en az tez (n=1) 2021 yılında hazırlanmıştır.

Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi üniversitelerde hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin üniversitelere göre dağılımı Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2

Tezlerin Hazırlandığı Üniversiteye Göre Dağılımı

Üniversite	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
İstanbul Gelişim	1	-	1
İzmir Dokuz Eylül	2	-	2
İstanbul Üsküdar	1	-	1
İzmir Ege	1	-	1
Van Yüzüncü Yıl	1	-	1
Samsun Ondokuz Mayıs	1	-	1
Necmettin Erbakan	1	-	1
İstanbul Altınbaş	1	-	1
Ankara	1	-	1
İstanbul Bahçeşehir	1	-	1
İstanbul Kent	1	-	1
İstanbul Sabahattin	1	-	1

Tablo 2’de göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=2) İzmir Dokuz Eylül Üniversitesinde; en az tez (n=1) İstanbul Gelişim, İstanbul Üsküdar Üniversitesi, İzmir Ege Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, İstanbul Altınbaş Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul Kent Üniversitesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinde hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Enstitülere Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi enstitülerde hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin enstitülere göre dağılımı Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3

Tezlerin Hazırlandığı Enstitüye Göre Dağılımı

Enstitü	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	6	-	6
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	5	-	5
Sosyal Bilimler Enstitüsü	2	-	2

Tablo 3’e göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=6) Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde; en az tez (n=2) Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Anabilim Dallarına Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi anabilim dalında hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin anabilim dallarına göre dağılımı Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

Tezlerin Hazırlandığı Anabilim Dalı Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
---------------	---------------	---------	--------

Özel Eğitim Anabilim Dalı	4	-	4
Uygulamalı Psikolojik Anabilim Dalı	1	-	1
Sosyoloji Anabilim Dalı	2	-	2
Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı	1	-	1
Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	1	-	1
Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkinlik Eğitimi Bilim Dalı	1	-	1
Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı	1	-	1
Psikoloji Anabilim Dalı	1	-	1
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı	1	-	1

Tablo 4'e göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=4) Özel Eğitim Anabilim Dalı'nda; en az tez (n=1) Uygulamalı Psikolojik Anabilim Dalı, Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkinlik Eğitimi Bilim Dalı, Aile Danışmanlığı Anabilim Dalı, Psikoloji Anabilim Dalı ve Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Konu Alanına Göre Dağılım

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi konu alanlarında hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin konulara göre dağılımı Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5

Tezlerin Hazırlandığı Konu Alanına Göre Dağılımı

Konu	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Eğitim ve Öğretim	6	-	6
Sosyoloji	2	-	2
Psikoloji	2	-	2
Siyasi bilimler	1	-	1
Sosyal Hizmet	2	-	2

Tablo 5’e göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=6) Eğitim ve Öğretim konu alanında; en az tez (n=1) Siyasi Bilimler konu alanında hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi araştırma yönteminde hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6

Tezlerin Hazırlandığı Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Nitel	7	-	7
Nicel	5	-	5

Tablo 6’ya göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=7) nitel araştırma yönteminde, en az tez (n=5) nicel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Araştırma Desenine Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi araştırma deseni ile hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin araştırma desenlerine göre dağılımı Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7

Tezlerin Hazırlandığı Araştırma Desenine Göre Dağılımı

Araştırma Deseni	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Temel (Betimsel) Nitel Araştırma	1	-	1
İlişkisel tarama deseni	5	-	5
Karşılaştırmalı tarama deseni	1	-	1
Fenomenolojik Desen	5	-	5
Betimsel model	1	-	1
Örnek Olay (Durum)	1	-	1

Tablo 7'ye göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=5) ilişkisel tarama deseni ve fenomenolojik deseni kullanılarak hazırlanmıştır. Yüksek lisans düzeyinde en az tez (n=1) temel (betimsel) nitel araştırma, karşılaştırmalı tarama deseni, betimsel model ve örnek olay (durum) deseni kullanılarak hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Çalışma Grubuna Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi çalışma grubu ile hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin çalışma grubuna göre dağılımı Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8

Tezlerin Çalışma Grubuna Göre Dağılımı

Çalışma Grubu	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Özel gereksinimli birey	1	-	1
Öğretmen	1	-	1
Ebeveyn	7	-	7
İşveren	1	-	1
Aile	5	-	5
Veli	1	-	1

Psikolojik Danışman	1	-	1
---------------------	---	---	---

Tablo 8'e göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=7) ebeveyn grubuyla gerçekleştirilmiştir. Yüksek lisans düzeyinde en az tez (n=1) psikolojik danışman, veli, işveren, öğretmen ve özel gereksinimli bireylerle hazırlanmıştır. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi veri toplama araçları ile hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9

Tezlerin Hazırlandığı Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Yarı yapılandırılmış görüşme soruları	6	-	6
Aile Yüğü Değerlendirme Ölçeği	1	-	1
Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği	2	-	2
Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği	1	-	1
Engelli veya Sürekli Hastalığı Olan Bir Çocuğa Sahip Anne Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçe Aracı	1	-	1
Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği	1	-	1
Durumluk ve Sürekli	1	-	1

Kaygı Ölçeği			
Yaşam Doyumu Ölçeği	1	-	1
Anket	1	-	1
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	1	-	1
Ölüm Kaygısı Ölçeği	1	-	1
Stresle Başa Çıkma Tutumu Ölçeği	1	-	1
Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği	1	-	1

Tablo 9’a göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla tez (n=6) yarı yapılandırılmış görüşme soruları ve Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği (n=2) ile gerçekleştirilmiştir. Bu araçları Aile Yükü Değerlendirme Ölçeği (n=1), Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (n=1), Engelli veya Sürekli Hastalığı Olan Bir Çocuğa Sahip Anne Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçe Aracı (n=1), Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği (n=1), Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği (n=1), Yaşam Doyumu Ölçeği (n=1), Anket (n=1), Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (n=1), Ölüm Kaygısı Ölçeği (n=1), Stresle Başa Çıkma Tutumu Ölçeği (n=1), Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği (n=1) en az tercih edilen veri toplama araçları olarak takip etmektedir. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Veri Analizine Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi veri analizi ile hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin veri analizi göre dağılımı Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10

Tezlerin Hazırlandığı Veri Analizine Göre Dağılımı

Veri Analizi	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Betimsel Analiz	3	-	3
Tematik Analiz	2	-	2
İçerik Analizi	2	-	2

Kolmogorv-Smirnov testi	2	-	2
Spearman korelasyon testi	1	-	1
Kruskall Wallis testi	1	-	1
Whitney U Testi	1	-	1
Frekans Analizi	1	-	1
Indepedent Samsle T-Testi	1	-	1
Tukey Testi	1	-	1

Tablo 10'a göre, yüksek lisans düzeyinde en fazla (n=3) Betimsel Analiz yöntemi kullanılmıştır. Bunu sırasıyla Tematik Analiz (n=2), İçerik Analizi (n=2), Kolmogorv-Smirnov testi (n=2), Spearman Korelasyon testi (n=1), Kruskall Wallis testi (n=1), Whitney U Testi (n=1), Frekans Analizi (n=1), Indepedent Samsle T-Testi (n=1), Tukey Testi (n=1) takip etmektedir. Doktora düzeyinde hiç tez hazırlanmamıştır.

Tezlerin Aile, Destek, Erişim Konularına Göre Dağılımı

Veri kaynağında belirlenen ölçütlere uygun bulunan özel gereksinimli bireyler ile ilgili lisansüstü tezlerin hangi konu içeriği ile hazırlandığı belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu tezlerin konu içeriğine göre dağılımı Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11

Tezlerin Hazırlandığı Konu İçeriğine Göre Dağılımı

Konu İçeriği	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Psikososyal güçlükler	11	-	11
Sosyal destek deneyimleri	5	-	5
Hizmetlere erişim engelleri	3	-	3

Tablo 11 incelendiğinde, yüksek lisans düzeyinde yapılan tezlerde psikososyal güçlükler konusu diğer alanlara göre en fazla çalışılan konu olarak öne çıkmaktadır (n = 11). Bu durum,

araştırmacıların özel gereksinimli bireylerin ailelerinin psikolojik stres, kaygı, tükenmişlik ve aile yaşam kalitesi gibi psikososyal sorunlarına yoğun şekilde odaklandığını göstermektedir. Bunu takip eden konu ise sosyal destek deneyimleridir (n = 5). Bu alandaki çalışmalar, ailelerin sosyal destek kaynaklarından yararlanma düzeylerini ve destek algılarını inceleyerek yalnızlık ve destek ihtiyacı gibi boyutları ele almaktadır. Öte yandan, hizmetlere erişim engelleri konusunu kapsayan sadece 3 tez bulunmaktadır; bu da ailelerin hizmetlere erişimde yaşadıkları zorlukların halen sınırlı sayıda çalışmada ele alındığını ortaya koymaktadır.

Yıldırım (2025) ebeveynlerden elde ettiği verilerle, çocuklarının mevcut durumları ve akademik özellikleri hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarını, yoğun eğitim ile desteğe ihtiyaç duyduklarını, bilgi ve deneyim eksikliklerinden dolayı sürekli ve etkin bir destek sağlayamadıklarını ifade etmektedir. Ebeveynlerin süreci takip etme, yönlendirme ve kontrol etme konusunda zorlandıklarını ortaya koymaktadır.

Dede'nin (2025) bulguları, özel gereksinimli bireylerin karşılaştıkları güçlüklerin yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ve eğitimsel sistemlerdeki yetersizliklerden kaynaklanan çok boyutlu sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumsal yapıdaki eksiklikler ve sistemsal bariyerler, bireylerin uyum süreçlerini zorlaştırmakta; ev yaşamında yaşanan güçlükler ise aileyi doğrudan etkilemektedir. Ekonomik zorluklar, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasını güçleştirirken, ulaşım, terapi ve sosyal etkinlikler gibi hizmetlere erişimi de sınırlandırmaktadır. Bu durum, hem bireylerin hem de ailelerin sosyalleşme süreçlerini olumsuz etkilemekte, toplumsal destek mekanizmalarından yeterince yararlanamamaya ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır.

Akyüz (2025), çalışmasında ebeveynlerin ulaşım sorunları, çocuğa bakacak kişinin olmaması ve zaman yetersizliği gibi nedenlerle RAM'dan ihtiyaç duydukları psikolojik desteğe erişemediklerini, ayrıca anne ve babaların duygusal ve maddi zorluklar yaşadıklarını, çevreden kabul görmede ve tanılama sürecinde güçlükler yaşadıklarını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, ebeveynler bazı sebeplerle (ulaşım, zaman kısıtlılığı, faydalı olacağına inanmama) RAM'dan destek almak istemese de, kurumun güvenilir bir devlet kurumu olması, özel eğitim alanında bilgi sahibi olması ve ücretsiz hizmet sunması nedeniyle psikolojik destek almak istedikleri belirlenmiştir.

Arıkan Kaynar (2024) çalışmasında, sosyal destek alan ailelerin kaygı düzeylerinin daha düşük olduğu tespit etmiştir. Ailenin ekonomik durumu, kaygı seviyelerini önemli ölçüde etkilemekte; düşük gelirli ailelerin çocuklarının geleceği konusunda daha fazla kaygı duyduğu görülmüştür. Çalışma, özel gereksinimli bireyle yaşayan ailelerin, özel gereksinimli birey olmayan ailelere kıyasla daha yüksek kaygı seviyelerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ailenin kaygısını etkileyen başlıca faktörler arasında ekonomik durum, algılanan ve sağlanan sosyal destek, eğitim düzeyi ve çocuğun engelden etkilenme derecesi yer almaktadır. Sosyal desteğin varlığı, ailenin kaygı düzeyini azaltıcı bir etki göstermekte; hem aile içi hem de çevreden alınan destek, ailelerin duygusal zorluklarını hafifletmekte, ekonomik ve fiziksel destek de çocuğun geleceğine dair kaygıları azaltmaktadır. Eğitim düzeyinin yükselmesi, ailenin uzun vadeli ve işlevsel planlar yapmasını kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte, sosyal

destek mekanizmalarına erişimi olan ancak ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan ailelerde, sosyal desteğin kaygıyı yeterince düşürmede sınırlı kaldığı gözlemlenmiştir.

Akdağ (2024), araştırmasında aile içinde engelli bireyin bakımına en fazla desteğin anneye verildiği, anneye verilen desteğin de çoğunlukla kardeşler tarafından sağlandığını, annenin üzerinde büyük sorumlulukların olmasının anneye sosyal yaşamda ciddi kısıtlamalar yaşattığını ve bunun sonucunda psikolojik, fiziksel ve sosyal sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, ailelerin ekonomik, sosyal ve eğitim alanlarında dışlanma ve ötekileştirmeye maruz kaldığını; toplumdan yeterince destek göremedikleri için olumsuz tutum ve bakış açılarından etkilendiklerini göstermektedir. Sosyal dışlanmanın özellikle sosyal etkileşimin yoğun olduğu ortamlarda daha belirgin hâle geldiği ifade edilmiştir. Aileler, devletin, sivil toplum kuruluşlarının ve ilgili derneklerin engelli bireylere yönelik farkındalık artırıcı çalışmalarının ve yaşamı kolaylaştıracak hizmetlerin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda toplumsal bilinçlendirme faaliyetlerinin artırılması, sosyal-kültürel etkinliklerin planlanması, ekonomik desteklerin sağlanması, kurumlar arası iş birliğinin geliştirilmesi ve özel gereksinimli bireylerin mesleki beceriler kazanarak istihdam edilmesine yönelik imkânların oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Ebeveynler, engelliliğe yönelik olumsuz toplumsal bakıştan rahatsız olduklarını, yeterince anlaşılmadıklarını ve sosyal dışlanma yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, fiziksel aktivite alanlarının yetersizliği nedeniyle çocukların çoğunlukla evde zaman geçirmek zorunda kaldığı ve bunun aileler için baş edilmesi güç sorunlar doğurduğu belirtilmiştir. Toplumun önyargılı yaklaşımının ailelerin sosyal ilişkilerini olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.

Turhal Koç (2024) tarafından elde edilen bulgular, aile içi ilişkilerin ve destek mekanizmalarının genel olarak olumlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların büyük bölümü, aile üyeleri arasında iletişim, karşılıklı destek ve birlikte zaman geçirme konusunda olumlu deneyimler yaşadıklarını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, ailelerin dış destek kaynaklarına ilişkin olumlu görüşleri, özellikle zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları stresle daha etkili bir şekilde başa çıkabildiklerini ortaya koymaktadır.

Kaya'nın (2022) bulguları, ebeveynlerin kendi yaşamlarını yitirdikten sonra özel gereksinimli çocuklarının bakım ve sorumluluğunun nasıl sürdürüleceğine dair ciddi endişeler taşıdığını göstermektedir. Araştırma, yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynlerin aile, arkadaş ve sosyal çevreden algıladıkları sosyal destek ile ölüm kaygısı arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır; başka bir ifadeyle sosyal destek yükseldikçe ebeveynlerin ölüm kaygısı azalmakta, destek azaldıkça kaygı düzeyleri artmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için başkalarına bağımlı olmaları, ailelerin "Ben olmadıysam çocuğuma kim bakacak?" sorusuyla sürekli meşgul olmalarına yol açmaktadır. Ailelerin çoğu, çocuğun gelecekte kimin sorumluluğunda olacağını düşünmekte, sosyal çevreden yeterli destek görmemeleri ise bu kaygıların daha da derinleşmesine neden olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Özel gereksinimli birey ailelerinin yaşadıkları güçlükleri içeren lisansüstü tezlerin incelendiği bu çalışmada; yıllara göre tez dağılımı incelendiğinde, tezlerin son yıllarda giderek arttığı ve

en fazla tezin 2024 yılında hazırlandığı sonucu elde edilmiştir. En az tezin ise 2021 yılında hazırlandığı görülmektedir. Bu sonuçlar, son yıllarda yüksek lisans tez üretiminde belirgin bir artış olduğunu ve doktora düzeyinde çalışmaların halen sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Özel gereksinimli bireyler ile ilgili tezlerin 12 farklı üniversitede ve üç farklı enstitüde hazırlandığı, en fazla tezin ise Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde yürütüldüğü görülmüştür. Ayrıca, toplam dokuz farklı bilim dalında özel gereksinimli bireylere yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği, bu bağlamda en fazla tezin Özel Eğitim ve Sosyoloji Anabilim Dallarında üretildiği belirlenmiştir. Bunun yanında Uygulamalı Psikolojik, Kadın ve Aile Araştırmaları, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkinlik Eğitimi, Aile Danışmanlığı, Psikoloji ve Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında da çalışmaların yürütülmüş olması, alanın çok disiplinli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Konunun farklı disiplinlerle ele alınması, özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarının yalnızca eğitim boyutuyla sınırlı olmadığını, sosyal, psikolojik, ailevi ve toplumsal yönleriyle bütüncül bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Bu çeşitlilik, alana ilişkin araştırmaların farklı perspektiflerden zenginleşmesine katkı sağlamakta, disiplinler arası etkileşimin önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Özel gereksinimli bireyler ile ilgili yürütülen lisansüstü çalışmaların beş farklı konu alanında gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu konu alanları içerisinde en fazla çalışmanın Eğitim ve Öğretim başlığı altında toplandığı; diğer çalışmaların ise Sosyoloji, Psikoloji, Siyasi Bilimler ve Sosyal Hizmet alanlarında yürütüldüğü görülmektedir. Araştırma yöntemleri açısından değerlendirildiğinde, incelenen tezlerin yedi tanesinin nitel, beş tanesinin ise nicel yöntemlerle gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Araştırma desenleri incelendiğinde ise ilişkisel tarama deseni ile fenomenolojik desenin en fazla tercih edilen araştırma desenleri olduğu görülmektedir. Buna karşın, temel (betimsel) nitel araştırma, karşılaştırmalı tarama deseni, betimsel model ve örnek olay (durum) desenlerinin en az kullanılan araştırma desenleri arasında yer aldığı belirlenmiştir. Bu bulgular, özel gereksinimli bireylere yönelik lisansüstü çalışmaların hem konu alanı hem de yöntem açısından çeşitlilik gösterdiğini; ancak belirli araştırma desenlerinde yoğunlaşırken bazı desenlerin sınırlı şekilde tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmaya dâhil edilen yüksek lisans tezlerinde incelenen örneklem grupları değerlendirildiğinde, en fazla tezin ebeveynlerle gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bulgu, özel gereksinimli bireylerin gelişim süreçlerinde ailelerin merkezi rol oynadığını ve araştırmalarda ebeveyn grubunun öncelikli olarak ele alındığını göstermektedir. Buna karşın, psikolojik danışmanlar, veliler, işverenler, öğretmenler ve özel gereksinimli bireylerle yürütülen çalışmaların her birinin yalnızca bir teze temsil edilmesi, ilgili alanlarda araştırma çeşitliliğinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Veri toplama araçlarına ilişkin dağılım incelendiğinde, yüksek lisans tezlerinde en fazla yarı yapılandırılmış görüşme sorularının tercih edildiği, bunu Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeğinin izlediği belirlenmiştir. Bu bulgular, araştırmacıların büyük ölçüde nitel veri toplamaya eğilimli olduklarını göstermektedir. Bunun yanında Aile Yüku Değerlendirme Ölçeği, Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği, Engelli veya Sürekli Hastalığı Olan Bir Çocuğa

Sahip Anne-Babaların Kaygı ve Endişe Düzeyini Ölçme Aracı, Beach Center Aile Yaşam Kalitesi Ölçeği, Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği, anketler ve çeşitli psikolojik ölçeklerin her birinin yalnızca bir tezde kullanılması, veri toplama araçları açısından çeşitlilik olsa da yoğunluğun belirli araçlarda toplandığını göstermektedir.

Hazırlanan tezlerin kullanılan veri analiz yöntemleri incelendiğinde, en fazla tercih edilen yöntemin Betimsel Analiz olduğu görülmektedir. Bu yöntemi sırasıyla Tematik Analiz, İçerik Analizi ve Kolmogorov-Smirnov testi takip etmektedir. Bunun yanında Spearman Korelasyon testi, Kruskal-Wallis testi, Mann-Whitney U testi, Frekans Analizi, Independent Sample T-Testi ve Tukey Testi gibi farklı istatistiksel araçların her biri yalnızca birer tezde kullanılmıştır. Bu durum, çalışmaların önemli bir bölümünün nitel analiz yöntemlerine dayandığını, nicel yöntemlerin ise daha sınırlı ve dağınık şekilde tercih edildiğini göstermektedir.

Çalışmalarda ele alınan tematik alanlar değerlendirildiğinde, psikososyal güçlükler konusunun yüksek lisans düzeyindeki tezlerde en fazla çalışılan konu olduğu görülmektedir. Bu durum, özel gereksinimli bireylerin ailelerinin stres, kaygı, tükenmişlik, aile yaşam kalitesi gibi psikososyal sorunlarının araştırmacılar tarafından öncelikli bir inceleme alanı olarak görüldüğünü göstermektedir. Psikososyal güçlükleri sosyal destek deneyimlerine yönelik çalışmalar takip etmektedir. Bu çalışmalar, ailelerin sosyal destek algılarını, destek kaynaklarından yararlanma düzeylerini ve yalnızlık, güçlenme gibi sosyal boyutları değerlendirmektedir. Buna karşın, hizmetlere erişim engellerine yönelik çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, ailelerin hizmetlere erişimde yaşadığı yapısal ve sistemsel sorunların araştırmalarda yeterince temsil edilmediğini ve bu alanın geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Genel anlamda; ebeveynlerin hem maddi hem de psikososyal boyutta geniş kapsamlı desteğe ihtiyaç duydukları, mevcut bilgi ve birikimleriyle çocuklarını yeterince destekleyemedikleri (Yıldırım, 2025), özel gereksinimli bireylerin ve ailelerinin çok boyutlu sistemsel, toplumsal ve ekonomik engeller nedeniyle temel hizmetlere erişimde, sosyalleşmede ve yaşam kalitesini sürdürmede önemli güçlükler yaşadığı (Dede, 2025), ulaşım, bakım sorumlulukları ve zaman kısıtlılığı gibi nedenlerle ailelerin RAM'dan gerekli psikolojik desteği alamadıkları (Akyüz, 2025), ailelerin kaygı düzeylerinin ekonomik durum, sosyal destek, eğitim seviyesi ve çocuğun engelden etkilenme düzeyine bağlı olarak değiştiğini, sosyal desteğin kaygıyı azaltıcı etkisi olsa da ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan ailelerde bu etkinin sınırlı kaldığı (Arıkan Kaynar, 2024), özel gereksinimli bireyin bakım yükünün büyük ölçüde anne üzerinde toplandığını, ailelerin toplumsal önyargılar, sosyal dışlanma, ekonomik zorluklar ve yetersiz destek hizmetleri nedeniyle ciddi psikososyal ve sosyoekonomik sorunlar yaşadığını (Akdağ, 2024), özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, kendilerinden sonra çocuklarının bakımını kimin üstleneceğine dair yoğun kaygı yaşadıklarını, algılanan sosyal destek arttıkça bu ölüm kaygısının azaldığını, ancak destek yetersiz olduğunda geleceğe ilişkin endişelerinin belirgin biçimde yükseldiği (Kaya, 2022) sonucuna ulaşmıştır.

Tüm bu bulguların, özel gereksinimli bireyler ve aileleri için erken müdahale hizmetlerinin güçlendirilmesi, ailelere yönelik psikososyal destek programlarının yaygınlaştırılması,

ekonomik destek mekanizmalarının artırılması ve toplumsal farkındalığın geliştirilmesinin zorunlu olduğunu ortaya koyduğu görülmektedir.

Çalışmanın konusuna ilişkin doktora düzeyinde ise herhangi bir çalışmanın bulunmaması, konunun üst düzey akademik araştırmalara yeterince yansımadığını göstermektedir.

Sonuç olarak bulgular, özel gereksinimli bireyler alanında lisansüstü düzeyde yapılan çalışmaların önemli bir bilgi birikimi oluşturduğunu; ancak doktora düzeyi araştırmaların yokluğu, örneklem çeşitliliğinin darlığı, konu alanlarında dengesiz dağılım ve yöntemsel sınırlılıkların alanda gelişmeye açık yönler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle gelecekte yapılacak çalışmaların daha geniş örneklerle, daha çeşitli analiz yöntemleriyle ve özellikle hizmetlere erişim, toplumsal katılım, politika ve uygulama boyutlarını içerecek şekilde zenginleştirilmesi alana önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, İ. (2024). *Özel gereksinimli birey anne babaları ve psikolojik danışmanların gözünden rehberlik ve araştırma merkezi psikolojik danışmanlık ve rehberlik bölümü hizmetleri: Gereksinimler ve olanaklar* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Akdağ, M. (2024). *Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin toplumsal alanda karşılaştıkları sorunlar: Van kent merkezi örneği* [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi].
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP). Erişim Tarihi: 25.11.2025. Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/ss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-sosyal-destek-programi-asdep/>
- Arkan Kaynar, A. (2024). *Bağımsız yaşam becerisi gösteremeyen özel gereksinimli bireylerin ailelerindeki kaygı düzeylerinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi].
- Aydın, R. (2021). *Özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık ve stresle başa çıkma yöntemlerinin sosyal hizmet açısından incelenmesi (İstanbul Örneği)*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Benito Lara, E., & Carpio de los Pinos, C. (2017). Families with a disabled member: Impact and family education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 237, 418-425. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2017.02.088>
- Bilici, R. (2024). *Özel gereksinimli bireylere sahip ailelerin sosyal yurttaşlık algısı: Hakkâri ili örneği* [Yüksek lisans tezi, Altınbaş Üniversitesi].
- Dede, E. N. (2025). *Özel gereksinimli bireylerin yaşadıkları sorunları aileleri ve öğretmenleri gözünden anlamak: Nimet Kamuran Korkmaz Özel Eğitim Uygulama Okulu örneği*. [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Günel, S. (2024). *Özel gereksinimli bireylerin ailelerinin engelli cinselliğine dair bakış açıları ve aile eğitimi ihtiyaçları* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi].

- Kaçan Softa, H., Öztürk, A., Sonkaya, C., & Düşünceli, H. (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların aile, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde medyanın rolü, yükü ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 5, Kış-İlkbahar 2016. <https://doi.org/10.17360/UHPPD.2016516565>
- Kaya, H. (2022). *Özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinde ölüm kaygısı ve sosyal destek algıları arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi].
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Resmî Gazete (Sayı: 30471). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24736&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Törin, K. (2022). *Özel gereksinimli bireye sahip olan ebeveynlerin depresyon, kaygı, stres belirtileri ve sosyal destek algıları arasındaki ilişki* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Kent Üniversitesi].
- Turhal Koç, G. (2024). *Zihinsel yetersizlik tanısı almış özel gereksinimli bireylerin ailelerinin aile yaşam kalitesi algılarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi].
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2023). Engelliler Haftası (10–16 Mayıs) basın açıklaması. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. <https://www.tihek.gov.tr/engelliler-haftasi-10-16-mayis-basin-aciklamasi>
- Yakut, Ş. (2024). *Evde bakım hizmetinden yararlanan özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinin yaşam doyumu ile durumluk ve sürekli kaygı durumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi].
- Yağcıoğlu Has, Ö. (2025). *Özel eğitim meslek okulu mezunu özel gereksinimli bireylerin iş yaşamı deneyimlerinin farklı açılardan incelenmesi: Fenomenolojik bir araştırma*. [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi].
- Yıldırım, M. (2025). *Özel eğitim meslek okullarına devam eden özel gereksinimli bireylerin ailelerinin yetişkinliğe geçiş becerileri üzerindeki görüşlerinin değerlendirilmesi*. [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yüksel, H., & Tanrıverdi, A. (2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin yaşadıkları sosyal sorunlar ve baş etme yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 535–559. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.516234>

YAŞLANAN TOPLUMLARDA GRİ BOŞANMA: EĞİLİMLER VE TARTIŞMALAR

Begüm DEMİRKOL ÖZSU¹

Dilek YEŞİLTUNA²

ÖZET

Son yıllarda dünya genelinde yaşam süresinin uzamasının yanında doğum oranlarındaki düşüşe bağlı olarak yaşlı nüfus artmakta ve toplum yaşlanması önemli bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temelde toplumların demografik açıdan farklılaşması, bir yanıyla sosyal değişimin bir sonucu olurken, bir yanıyla da sosyal koşulların değişiminde önemli bir faktör oluşturmaktadır. Dolayısıyla sosyal, ekonomik, siyasal, sağlık vb. tüm alanlardaki değerler, ilişkiler, örgütlenmeler, düzenlilikler yeni etkileşim ortamının içerdiği dinamiklere temelinde biçimlenmektedir. Sosyal demografik yapıdaki değişme, ileri yaş gruplarının yaşamlarında yeni anlamlar, ilişkiler, beklentiler, pratikler ortaya koyarken, yeni kavramsallaştırmaları da beraberinde getirmektedir. Bu süreçte dikkat çeken gelişmelerden biri de ileri yaştaki bireylerin boşanma oranlarındaki artış eğilimi olmaktadır. Bu eğilim, literatürde “gri boşanma” olarak tanımlanmakta ve özellikle 50 yaş ve üzerindeki bireylerin evliliklerini sonlandırma kararlarını konu edinmektedir. Toplumların yaşlanması, bireysel yaşam beklentilerindeki değişim, kadınların artan ekonomik ve sosyal bağımsızlığı, boşanma üzerindeki sosyal damgalamanın azalması ve yaşam süresinin uzaması gibi faktörler, bu eğilimin ardında yatan temel etkenler arasında sayılmaktadır. Bu çalışma, gri boşanma olgusunun ulusal ve uluslararası literatürde nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında, gri boşanma konusunun farklı disiplinlerde nasıl çalışıldığını haritalandırmayı hedeflemektedir. Sosyoloji başta olmak üzere psikoloji, hukuk, aile çalışmaları ve gerontoloji gibi alanlarda yürütülen çalışmalar incelenerek, disiplinler arası bir çerçeve oluşturulması amaçlanmaktadır. Hem uluslararası hem de Türkiye bağlamındaki akademik literatür taranarak, gri boşanma konusunun hangi teorik perspektiflerle ele alındığı ve ne tür eğilimlerin ön plana çıktığı ortaya konulacaktır. Ayrıca, yaşlanan toplumlarda boşanma oranlarındaki artışı gösteren güncel istatistikler ve demografik veriler incelenerek, bu sosyal olgunun ardındaki yapısal ve kültürel dinamikler daha bütüncül bir bakışla analiz edilecektir. Literatür taramasında yalnızca sayısal eğilimler değil, aynı zamanda niteliksel analizler de dikkate alınacaktır. Kavramsal çerçeve olarak bireyselleşme teorileri, yaşam seyri yaklaşımı, feminist kuramlar ve geç modernlik tartışmalarının gri boşanma olgusuna nasıl uygulandığı incelenecektir. Bunun yanı sıra, literatürde gri boşanmanın aile yapısındaki dönüşümler, duygusal ilişkilerin yeniden tanımlanması ve yaşlılıkta özerklik arayışıyla nasıl ilişkili olduğu da değerlendirilecektir. Böylece konu yalnızca demografik değil, aynı zamanda kültürel ve simgesel boyutlarıyla da ele alınacaktır. Sonuç olarak, bu bildiri hem ampirik veriler hem de kuramsal tartışmalar üzerinden çok katmanlı bir çözümleme sunmayı hedeflemektedir.

¹ Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0003-4917-352X

² Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ORCID: 0000-0003-3499-3429

Türkiye bağlamında bu konuda sınırlı sayıda çalışmanın bulunması, konuyu bütünsel olarak ortaya koyacak olan çalışmamızı önemli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: yaşlanan toplum, ileri yaş, boşanma, gri boşanma, toplumsal cinsiyet

GREY DIVORCE IN AGING SOCIETIES: TRENDS AND DEBATES

ABSTRACT

In recent years, the elderly population has been increasing worldwide due to the decline in birth rates alongside the evolution of life expectancy, and societal aging, a significant social phenomenon, is no longer being sustained. This demographic differentiation of society is, on the one hand, a consequence of social improvement, and, on the other, a significant factor in the changing social conditions. Therefore, values, growth, organization, and regularity in all areas—social, economic, political, health, and so on—are being shaped based on the growing dynamics of the new communication environment. Changes in social demographic structure reveal new meanings, relationships, expectations, and practices in the lives of older age groups, while also bringing with them new conceptualizations. One of the notable developments in this process is the continuing increase in losses in the future. This is defined in the literature as "gray divorce," and it specifically addresses decisions to end a marriage at age 50 or older. Aging societies, changes in individual life expectancies, the increasing economic and social independence of women, the structure of the social stigma surrounding divorce, and the changing nature of life transitions are considered among the fundamental conditions underlying this structure. This study continues to examine how the phenomenon of divorce is addressed in national and international literature. It also aims to map how divorce is studied across different disciplines. It is conducted within an interdisciplinary framework, examining studies conducted in sociology, psychology, law, family studies, and gerontology. By reviewing both international and Turkish academic literature, it will reveal the theoretical perspectives through which the issue of gray divorce is addressed and the types of cases that are prominent. Furthermore, by examining current statistics and demographic data showing the increase in divorce rates in aging societies, the structural and cultural dynamics behind this social maturity are revealed through a more holistic analysis. The literature review encompasses not only digital entries but also qualitative analyses. Within this conceptual framework, it will examine how individualization theories, the life course approach, feminist theories, and contemporary modernity debates have initiated the phenomenon of gray divorce. Furthermore, it will evaluate how divorce, in the literature, emerges through transformations in family structure, the restructuring of emotional components, and the search for autonomy in old age. Thus, the topic can be chosen not only based on demographic but also cultural and symbolic dimensions. Consequently, this paper aims to offer a multilayered analysis based on both empirical data and theoretical discussions. Türkiye's limited number of studies on this topic makes our study, which will present a holistic view, important.

Keywords: aging society, later life, divorce, gray divorce, gender

Giriş

Son yıllarda, artan yaşlanma oranları, dünya genelinde demografik değişimin en çarpıcı işaretlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Azalan doğum oranları, artan yaşam beklentisi ve sağlık hizmetlerindeki gelişmelerle birlikte toplumların demografik yapısı önemli bir değişim geçirmektedir. Bu değişim yalnızca nüfusun yapısını değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda bireysel yaşam biçimlerini, aile dinamiklerini ve sosyal kurumları da yeniden yapılandırmaktadır. Yaşlanan nüfus, ekonomik büyümeyi, sosyal politikaları, sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerini etkilemenin yanı sıra aile yapılarını, kuşaklar arası ilişkileri ve kişisel yaşam tercihlerini de derinden etkilemektedir.

Bu bağlamda, son otuz yılda özellikle dikkat çeken bir eğilim, yaşlı yetişkinler arasında boşanma oranlarındaki önemli artıştır. (Brown & Lin, 2022) Genellikle "gri boşanma" olarak adlandırılan bu olgu, 50 yaş ve üzeri bireylerin evliliklerini sonlandırması anlamına gelmektedir. Gri boşanma yalnızca kişisel bir tercih veya aile içi anlaşmazlıkların bir sonucu değildir. Yaşlanan toplumlarda rol oynayan kültürel, ekonomik ve sosyal dinamikleri kavramak için önemli bir göstergedir. Yaşamın ilerleyen dönemlerinde boşanmalardaki artış, "Bunu ortaya çıkaran ne oldu?" sorusunu akla getirmektedir ve daha geniş toplumsal değişimlerin bireysel yaşam deneyimlerine nasıl yansıdığını göstermektedir.

Araştırmalar, çeşitli yapısal ve kültürel faktörlerin gri boşanmalardaki artışı tetiklediğini göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde, 50 yaş ve üzeri boşanma oranı 1990 ile 2010 yılları arasında yaklaşık iki katına çıkmıştır ve 2010 yılındaki tüm boşanmaların yaklaşık dörtte biri bu yaş grubunda gerçekleşmiştir (Brown ve Lin, 2012). Daha yeni çalışmalar, 2020'lerde ABD'deki boşanmaların yaklaşık %36'sının 50 yaş ve üzeri yetişkinleri kapsadığını gösteriyor (Brown ve Lin, 2022). Benzer örüntüler Avrupa ülkelerinde de görülebilir, ancak bu eğilimlerin sosyal refah, cinsiyet eşitliği politikaları ve kültürel değerlerdeki farklılıklara bağlı olarak sebepleri değişebilmektedir.

İleri yaş boşanmalarındaki bu artış, değişen yaşam beklentileri, kadınlar için daha fazla ekonomik ve sosyal bağımsızlık, boşanmaya ilişkin damgalanmanın azalması, artan bireysellik ve daha uzun yaşam süreleri gibi çeşitli karmaşık faktörlerle bağlantılıdır (Berardo, 1982). Ayrıca, kişisel sorumluluk ve öz güveni vurgulayan neoliberal fikirler ile aileyi değerli bir "ulusal değer" olarak yüceltmeyi amaçlayan neo-muhafazakâr inançlar arasında dikkate değer bir gerilim bulunmaktadır. Bu durum, insanların evliliklerini sonlandırma kararlarında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de gri boşanma üzerine araştırmalar hala oldukça seyrek. Ancak ülke, hızla yaşlanan bir nüfusla karşı karşıyadır ve bu durum, sorunun sosyolojik, psikolojik ve hukuki yönlerinin daha derinlemesine incelenmesini gerektirmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK, 2023) göre, 2023 yılında 171.881 boşanma gerçekleşmiş olup, bu boşanmaların sayısı 50 yaş ve üzeri bireylerde giderek artmaktadır. Büyük şehirlerdeki artan bireyselleşme eğilimleri ve kadınların eğitim ve istihdam seviyeleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin gri boşanmadaki küresel eğilimleri yansıtan değişimler geçirdiği açıkça görülmektedir. Özetle, gri boşanma, yaşlanan toplumların değişen sosyal gerçekliklerini anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Kişisel kimlik, cinsiyet rolleri, ekonomik bağımsızlık ve aile yaşamının değişen doğasının kesiştiği noktada yer almakta ve modern dünyamızda evliliğin taşıdığı anlamın yeniden değerlendirilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, gri boşanma yalnızca kişisel bir karar olarak değil, toplumsal, demografik ve kültürel değişimleri yansıtan karmaşık bir sosyal olgu olarak görülmelidir.

Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada gri boşanma olgusunu anlamak için tek bir kuramsal modele dayanmak yerine, birbirini besleyen iki yaklaşımın sunduğu kavramlardan oluşan kavramsal bir çerçeve kullanılmaktadır: bireyselleşme, müzakereci aile, dönüm noktaları ve cinsiyetlendirilmiş yaşam seyri. Burada, geç modernlik tartışmalarının ve yaşam seyri yaklaşımının sunduğu bu kavramların tercih edilmesi gri boşanma eğilimlerini çözümleme amacına cevap veren en uygun araçlar olarak görülmüştür. Bu doğrultuda önce Beck ve Beck-Gernsheim'in (2002) geç modern dönemde bireyselleşme tartışmaları çerçevesinde geleneksel ailenin yerini ilişki koşullarının taraflar arasında tartışma ve pazarlık yoluyla belirlendiği “müzakereci aile” tipine bıraktığını ileri süren çerçevesi; ardından Elder'ın (1994) yaşamda önemli yer tutan geçişleri “dönüm noktası” olarak ele alan bakışı ve son olarak Moen'in (2011; Moen, Lam & Jackson, 2014) kadın ve erkeklerin yaşam boyu izledikleri eğitim, istihdam, bakım, aile kurma ya da boşanma gibi güzergâhların toplumsal cinsiyet rolleri tarafından farklılaştırıldığını vurgulayan “cinsiyetlendirilmiş yaşam seyri” yaklaşımı ele alınacaktır.

Geç Modernlik Tartışmaları Bağlamında Bireyselleşme ve Müzakereci Aile

Bireyselleşme, modern toplumda geleneksel normların ve toplumsal bağların zayıflamasıyla birlikte bireylerin yaşamlarını kendi tercihleri, hedefleri ve değerleri doğrultusunda kurma süreçlerini ifade eder. Beck ve Beck-Gernsheim (2002), geç modern dönemde aile ilişkilerinin artık dışsal normlar tarafından “verili” bağlar olarak tanımlanmak yerine, tarafların kendi yaşam projeleri, beklentileri ve risk hesapları doğrultusunda pazarlık ettiği, koşullarını yeniden tanımladığı ilişkiler haline geldiğini tartışır; bu çerçevede geleneksel ataerkil çekirdek aileye karşılık “müzakereci aile” tipinden söz ederler. Bu bağlamda gri boşanma, bireylerin hayatlarının ilerleyen dönemlerinde kişisel mutluluk, tatmin ve bağımsızlık arayışında evliliklerini yeniden değerlendirdiklerinin somut bir göstergesi olarak okunabilir.

Bu çalışmada bireyselleşme kavrayışının merkezinde, Beck ve Beck-Gernsheim'in geç modern toplumda risklerin ve yaşam öykülerinin bireyselleştirilmesine ilişkin çözümlemeleri yer almaktadır. Neoliberal dönemde refahın ve güvencesizliğin giderek daha fazla bireyin omuzlarına yüklenmesi, biyografilerin, ilişkilerin ve hatta duygusal hayatın “kişisel proje” olarak kurgulanmasına yol açmaktadır. Bu bireyin nasıl ortaya çıktığını tarihsel bir zemine oturtmak için Elias'ın (1994) “uygarlık süreci” kuramı önemli bir arka plan sunar. Elias, toplumsal kısıtlamalar içindeki öz-kısıtlama ve duygu denetimi biçimlerindeki uzun erimli değişimlerin, modern öznenin hem kendine yeterli hem de esasen yalnız bir varlık olarak biçimlenmesine zemin hazırladığını gösterir. Dolayısıyla Elias'ın yaklaşımı, geç modern dönemde bireyin aile ve evlilik ilişkilerinden uzaklaşarak kendi benliğini kurma arayışını anlamak açısından açıklayıcıdır.

Geç modernlik tartışmaları özgürlük, özerklik, esneklik ve düşünümsellik çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Simmel (1950), büyük şehrin yoğun uyarılarının bireyde hem özgürleşme ve özerklik duygusunu güçlendirdiğini hem de kayıtsızlık ve yabancılaşmayı beslediğini gösterir. Giddens (1991) geç modern toplumda benliği, bireyin yaşam öyküsünü gündelik seçimleri aracılığıyla sürekli gözden geçirip yeniden kurduğu ve kurumsal koşullarla şekillenen “düşünümsel bir proje” olarak kavramsallaştırır. Bauman (2001) ise “akışkan modernlik”te bu tür bir bireyselleşmenin yakın ilişkileri daha kırılgan hale getirdiğini,

bağların kolay kurulup kolay çözüldüğü bir toplumsal ortam yarattığını ve artan özgürlüğün çoğu zaman süreklilik ve güvenlik kaybı ile yalnızlık riskini birlikte getirdiğini tartışır.

Bu kavramlar birlikte düşünüldüğünde, gri boşanma modern bireyin “kendi hayatının yazarı olma” yolculuğu ileri yaşta alınan kararlardan biri olarak görülebilir. Yaşamın ilerleyen dönemlerinde evliliği sona erdirmeyi seçmek yalnızca aile içi çatışmalar veya tatminsizlikle ilgili değildir, geç modern dünyada kendini gerçekleştirme, özerklik ve duygusal refah için süren daha geniş bir arayışın parçası olarak ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla gri boşanma, toplumsal normların değişmesi, geleneksel rollerin esnekleşmesi ve bireyselleşmenin ileri evrelerinde kişisel yaşam senaryolarının çeşitlenmesiyle yakından ilişkilidir.

Yaşam Seyri Yaklaşımı ve Cinsiyetlendirilmiş Yaşam Seyri

Yaşam seyri yaklaşımı, bireylerin yaşamlarını çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi ardışık evreler boyunca, tarihsel zaman, toplumsal kurumlar ve ilişki ağlarıyla iç içe geçmiş bir süreç olarak ele almaktadır. (Elder, 1994; Elder, Johnson & Crosnoe, 2003) Bu perspektife göre, yaşam öyküleri yalnızca bireysel tercihlerin sonucu değil, belli tarihsel dönemlerde açılan ya da kapanan yapısal fırsat ve kısıtlamaların ve aile politikalarının ürünüdür. Gri boşanma da bu çerçevede, yaşamın ileri evrelerinde ortaya çıkan, bireysel karar ile yapısal dönüşümlerin kesiştiği bir “dönüm noktası” olarak kavramsallaştırılabilir.

Yaşam seyri yaklaşımında dönüm noktaları, kişinin yaşam güzergahını yeniden yönlendiren, beklenmedik ya da kişinin hayatında yoğun anlam yüklenen olaylara işaret etmektedir (Elder, 1994). 50 yaş ve sonrasında gerçekleşen boşanma, evlilik süresinin uzunluğu, birikmiş bakım yükleri, ebeveynlik deneyimi ve emeklilik gibi süreçlerle birleştiğinde, yalnızca bir ilişkinin bitişi değil, barınma düzenlemelerinin, gelir kaynaklarının, sosyal ağların ve bakım ilişkilerinin yeniden tanımlandığı çok yönlü, yeni bir süreci başlatmaktadır. Bu nedenle, yaşam seyrindeki sıradan bir “geçiş”ten ziyade, yaşamın yönünü değiştirebilen kritik bir kırılma olarak tanımlanan boşanma; ileri yaşta gerçekleşmesi durumunda, Carr ve Utz’un (2020) da bahsettiği gibi ekonomik, fiziksel, duygusal ve sağlık anlamında çok daha karmaşık ilişkileri, avantajları ve dezavantajları içerebilmektedir.

Bu çalışmada gri boşanma, Moen’in geliştirdiği “cinsiyetlendirilmiş yaşam seyri” kavramı üzerinden de ele alınmaktadır. Moen’e (2011) göre, kadın ve erkeklerin yaşam boyu izledikleri eğitim, ücretli çalışma, bakım ve aile içi emek, toplumsal cinsiyet rolleri tarafından sistematik biçimde farklılaştırılır. Bu farklılıklar da ileri yaşta ortaya çıkan işsizlik, emeklilik, hastalık ya da boşanma gibi dönüm noktalarında cinsiyetler arası derinleşen eşitsizliklere dönüşür. Çalışmalar (Moen, Lam ve Jackson, 2014), özellikle yaşlanan kuşaklarda, emeklilik ve bakım yükümlülükleriyle birlikte yeniden dağıtılan rollerin, kadın ve erkeklerin yaşlılık deneyimlerini farklılaştırdığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede gri boşanma, kadınların ve erkeklerin yaşam boyu biriktirdikleri deneyim ve bilgileriyle –örneğin istihdam öyküleri, bakım yükü, ücretli emek piyasasındaki konumları– ileri yaşta yeni bir yaşam kurulmasını içeren bir olgu olmaktadır. Dolayısıyla, kişisel tarihin özellikleri söz konusu dönemde de kendini ortaya koyacaktır.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, bu cinsiyetlendirilmiş yaşam seyrinin tarihsel ve kültürel boyutlarına ışık tutmaktadır. Beauvoir’ın (1949) 20. yüzyılın ilk yarısında “kadın” olmanın biyolojik bir kader değil, tarihsel olarak üretilmiş bir konum olduğunu ortaya koymasından bugüne, yapılan çalışmalar sosyal, ekonomik, politik olmak üzere konunun çok boyutlu

tarihsel koşullarla yapılandığını göstermiştir. Bu perspektiften bakıldığında, ileri yaşta boşanma kararı, yalnızca bireysel bir mesele değil, kadın ve erkeklerin yaşam boyu içselleştirdikleri toplumsal cinsiyet normları ile hesaplaşmasının bir parçası olarak okunabilir. Nitekim özellikle, ev içi emekle tanımlanmış kadınlar açısından boşanma, bakım ve itaatle özdeşleştirilen rollerin dışına çıkma, kendi yaşam tasarruflarını yeniden kurma ve farklı bir özne olarak yaşama imkanı olarak tanımlanırken, ileri yaşta farklı bir özne olma sürecinin başlatılması bu konuda daha güçlü bir yönelimi talep eder.

Sonuç olarak, bu çalışmada gri boşanma, dönüm noktaları ve cinsiyetlendirilmiş yaşam seyri kavramları üzerinden hem yaşlanmanın dönüm noktaları hem de toplumsal cinsiyet rolleriyle iç içe geçmiş bir olgu olarak tartışılmaktadır.

Uluslararası Literatürde Gri Boşanma

Son yirmi yılda, özellikle yaşlanan toplumlarda, ileri yaşta boşanma ya da literatürde giderek yerleşen adıyla “gri boşanma”, demografik ve sosyolojik araştırmaların önemli bir konusu hâline gelmiştir. Çalışmalar ağırlıklı olarak Amerika ve Kuzey Avrupa’da yoğunlaşmakta; Asya’da daha çok demografi ve nüfus politikaları ekseninde, Afrika’da ise sınırlı sayıda çalışma daha çok aile çözülmesi ve sosyal sorunlar bağlamında yürütülmektedir. Bu dağılım, hem kıtalar arası boşanma eğilimlerindeki farklılıklara hem de farklı disiplinlerin gri boşanma olgusuna hangi sorularla yaklaştığına işaret etmektedir.

Amerika: Gerontolojik Perspektif

Gri boşanma tartışmalarının açıldığı yer büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri’dir. Brown ve Lin’in (2012) “çığır açıcı” olarak nitelenen çalışması, ABD’de 50 yaş ve üzeri bireylerde boşanma oranının 1990–2010 arasında iki katına çıktığını ve 2010’daki tüm boşanmaların yaklaşık dörtte birinin bu yaş grubunda gerçekleştiğini göstermiştir. Daha güncel bulgular, 2020’lerde 50 yaş üstü boşanmaların tüm boşanmalar içinde yaklaşık üçte birlik bir paya ulaştığını, buna karşın genç yetişkinlerde boşanmanın görece istikrarlı ya da azalan bir seyir izlediğini ortaya koymaktadır (Brown & Lin, 2022; Amato, 2010). Böylece, boşanma “gençlik” olgusu olmaktan ziyade, giderek yaşamın ileri evrelerine kaymış bir pratik olarak görünür hale gelmiştir.

Amerikan literatüründe çalışmaların önemli bir kısmı gerontoloji ve yaşam seyri yaklaşımı çerçevesinde ilerlemektedir. Boşanma devrimi olarak tanımlanan 1980’lerde, artan bireyselleşme (Berardo, 1982), kadınların mali özerklik kazanması, “düşük kaliteli evlilikte kalmak yerine boşanma”yı rasyonel bir tercih olarak kuran kültürel anlatılar (Wu & Schimmele, 2007), emeklilik, “boş yuva” (empty nest), kronik hastalıklar ve bakım ihtiyacındaki dönüşümler gri boşanmanın arka planındaki yapısal dinamikler olarak tartışılmaktadır (Carr & Utz, 2020; Wright & Brown, 2017).

Brown, Lin ve Mellencamp’ın (2022) gerontolojik çalışmaları, gri boşanmanın yaşlılıkta kırılabilirlik yaratıp yaratmadığı sorusuna odaklanmakta; boşanma sonrası yaşam düzenlemeleri, konut istikrarsızlığı, yalnız yaşama, yeniden partnerlik kurma gibi boyutların sağlık ve iyi oluş üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bulgular, yeniden partnerlik kuranların daha avantajlı olduğunu, yalnız yaşayan erkeklerin ve ekonomik olarak güvencesiz kadınların daha kırılabilir konumlarda bulunduğunu göstermektedir. Bazı çalışmalar (Rush, 2025) ise evlilik sonrası sözleşmeler, miras planlaması, boşanma sonrası kilise topluluğuna aidiyet,

duygusal uyum süreçleri gibi hukuki ve psiko-sosyal boyutları tartışarak gri boşanmayı yaşlanma politikaları, aile hukuku ve ruh sağlığı alanlarının kesişiminde konumlandırmaktadır.

Smock ve Schwartz (2020), evlilik yaşının yükselmesinin gelecekte gri boşanma oranlarını azaltabileceği yönünde projeksiyonlar sunsa da bugünün 50 yaş üstü bireyleri için gri boşanma, bireysel yaşam öykülerinin yanı sıra ABD'nin uzun süredir süren demokratik-aile ve refah düzenlemelerinin bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Kısacası Amerika'daki literatürde, gri boşanma esas olarak gerontoloji ve toplumsal cinsiyet eksenlerinde tartışılmaktadır.

Avrupa: Ekonomik ve Sosyal Politikalar

Avrupa literatüründe gri boşanma, çoğunlukla sosyal politika ve ekonomik sorunlar gibi tartışmalarla iç içe ele alınmaktadır. Ancak tek bir Avrupa modelinden söz etmek mümkün değildir. Son yıllardaki literatür eğilimleri, çalışmaların özellikle Almanya, Birleşik Krallık, İskandinav ülkeleri ve Fransa gibi güçlü sosyal devletlerde yoğunlaştığını; Güney Avrupa ile Orta/Doğu Avrupa'da ise hem gri boşanma sıklığının hem de akademik ilginin görece daha düşük kaldığını göstermektedir.

Kıtalar arası çalışmalar, bu farklılaşmayı daha sistematik biçimde ortaya koymaktadır. Murinkó ve Makay'ın (2022) 15 ülkeyi karşılaştıran gri boşanma analizleri ile Alderotti, Tomassini ve Vignoli'nin (2022) SHARE verisi üzerinden 12 Avrupa ülkesini inceleyen gri boşanma (silver splits) çalışması, 50 yaş ve üzeri boşanmaların özellikle Fransa, Birleşik Krallık, İskandinav ülkeleri ve Macaristan gibi bağlamlarda belirgin biçimde yükseldiğini; İtalya ve bazı Orta-Doğu Avrupa ülkelerinde ise hem düzeylerin hem de artış hızının görece düşük kaldığını göstermektedir. Böylece hem boşanmanın yaygınlığı hem de gri boşanmanın gündeme geliş tarzı, ülkelere özgü ekonomik gelişmişlik seviyeleri, aile politikaları ve hukuki düzenlemelere göre değişmektedir.

Almanya üzerine yapılan çalışmalar (Kreyenfeld & Schmauk, 2025) uzun süreli evliliklerde boşanmanın artışına ve bu artışın özellikle 1950–60 doğumlu Bebek Patlaması kuşağında yoğunlaştığına dikkat çekmektedir. Burada temel olarak odaklanılan nokta gri boşanmanın ekonomik sonuçları ve sosyal politika boyutudur: Boşanmanın yaşlılık yoksulluğu, emeklilik gelirlerinin bölünmesi, bakım ihtiyacının kurumsallaşması ve devlet destekli bakım hizmetlerine erişim gibi alanlarda nasıl yeni riskler yarattığı incelenmektedir.

Belçika'da Žilinčiková ve Schnor (2021), gri boşanmanın mekânsal sonuçlarına odaklanarak, boşanma sonrasında kimin evden taşındığını, kimin haneyi koruduğunu ve bunun özellikle yaşlı kadınlar için konut güvencesizliği anlamına gelip gelmediğini tartışmaktadır. Fransa'da Cimelli, Bonnet ve Solaz (2025), gri boşanmanın cinsiyete göre farklılaşan ekonomik sonuçlarını incelemekte, boşanmanın emeklilik geliri, yoksulluk riski ve yaşam standardı üzerindeki etkilerinin kadınlar için daha olumsuz seyrettiğini göstermektedir.

Birleşik Krallık'ta Tosi ve van den Broek'in (2020) çalışması, gri boşanmanın ruh sağlığı üzerindeki etkilerini analiz ederek, 50 yaş ve üzeri boşanan bireylerde depresif semptomların boşanma öncesinde arttığını ve özellikle erkekler için boşanma sonrasında da yüksek seviyede seyrettiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Avrupa'da gri boşanma tartışmalarının yalnızca ekonomik kırılganlıkla sınırlı kalmayıp, yaşlılıkta yalnızlık ve psikososyal iyi oluş temalarıyla da iç içe geçtiğini göstermektedir.

Sonuç olarak Avrupa literatürü, gri boşanmayı büyük ölçüde sosyal politikalar ve ekonomik kırılganlık eksenlerinde ele almaktadır. Ancak makale ve tez düzeyindeki akademik üretimin coğrafi dağılımı homojen değildir: ekonomik olarak daha gelişmiş ve kurumsal refah sistemleri güçlü olan ülkelerde (özellikle Almanya, Belçika, Fransa, Birleşik Krallık, İskandinavya) gri boşanma hem nicelik olarak daha fazla çalışılmakta hem de emeklilik gelirleri, yaşlılık yoksulluğu, konut ve bakım politikaları gibi ekonomik-sosyal politika boyutları ön plana çıkmaktadır. Buna karşılık Güney ve Orta-Doğu Avrupa ülkelerinde hem yayın hem de tez sayısı oldukça sınırlı olup, mevcut çalışmalar daha çok ailecilik ideolojisi ve geleneksel evlilik anlayışının çözülmesi gibi temalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Tarihsel, ekonomik, politik koşullar temelinde gri boşanmanın belirgin şekilde ortaya çıkan bir sosyal olgu olması durumunda kaçınılmaz olarak akademik çalışmalara konu olmaktadır. Bu bağlamda, toplumlarda açıkça görünür bir olgu olarak öne çıkmıyorsa, konuya dair akademik ilgi düşük olmaktadır. Avrupa genelinde konunun nasıl tartışıldığı ve hangi toplumların tartışmayı hangi temalarla ele aldığına dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Asya: Nüfus Politikaları ve Toplumsal Cinsiyet Roller

Asya’da gri boşanma tartışmaları homojen değildir; literatür genellikle Doğu Asya, Güneydoğu Asya ve Güney Asya olarak sınıflandırılan farklı alt bölgeler üzerinden ilerler ve bu sınıflandırmanın arkasında çoğu zaman ekonomik gelişmişlik düzeyleri, devletin ailecilik politikaları ve dinî rejimler yer alır. Doğu Asya’da nüfus politikaları ve modernleşme, Güneydoğu Asya’da devletin evlilik ve aileyi düzenleyen müdahaleleri, Güney Asya’da ise dinî normlar ve damgalama düzeyi gri boşanmanın hem ortaya çıkışını hem de tartışılma biçimlerini farklılaştırmaktadır.

Dammaraju ve Jones’un (2011) Doğu, Güneydoğu ve Güney Asya’yı kapsayan nüfus çalışması, Asya genelinde boşanma eğilimlerine ilişkin ilk kapsamlı haritalardan birini sunmaktadır. Çalışma, Doğu Asya’da (Japonya, Çin, Güney Kore) bireyselleşme, kentleşme ve kadınların eğitim ve istihdam düzeyindeki artışla birlikte boşanmanın belirgin biçimde yükseldiğini; buna karşılık Güneydoğu ve Güney Asya’da (Tayland, Filipinler, Bangladeş, Hindistan, Nepal vb.) boşanmanın hâlen hem istatistiksel olarak nadir hem de güçlü biçimde damgalanan bir olgu olduğunu vurgular. Chen, Rizzi ve Yip’in (2020) daha sonraki çalışması ise, Doğu Asya’daki demografik değişimler, kadının sosyo-ekonomik statüsü ve evlilik yaşı gibi faktörlere dayanarak boşanma ve yeniden evlilik davranışları üzerindeki etkilerini ayrıntılandırır.

Özellikle Japonya’da, gri boşanma son otuz yılda görünür hâle gelmiştir. Kumagai (2015) çalışmasında bu dönüşümü ayrıntılı biçimde izler. İleri yaşta bakım tartışmaları bağlamında boş yuva (*empty nest*) sendromu, bakım yükü ve Bebek Patlaması kuşağının yaşlanmasının aile içi gerilimleri nasıl artırdığını ele alırken, 20 yılın üzerindeki evliliklerde boşanma oranlarının 1990’ların ortalarından itibaren belirgin şekilde yükseldiğini ve bu boşanmaların önemli bir kısmının kadınlar tarafından başlatıldığını göstermektedir. 2007’de yürürlüğe giren emeklilik maaşı paylaşımı yasası, ev kadınlarının emeklilik gelirin e erişimini güvence altına alarak, boşanma kararını özellikle uzun süre ev içi emekle tanımlanmış kadınlar için daha düşünülebilir kılmıştır. Kumagai (2015), söz konusu artışı Bebek Patlaması kuşağının yaşlanması, kocaların emeklilik sonrası “eve dönmesiyle” ev içi zamanın ve otorite

ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ve kadınların kişisel mutluluk beklentilerinin yükselmesiyle ilişkilendirmektedir.

Asya literatürünün genel özelliği, gri boşanmayı çoğunlukla nüfus politikaları, modernleşme ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında tartışmasıdır. Bu çerçevede Singapur özel bir vaka olarak öne çıkmaktadır. Bir yandan evlilik, kamu konutu tahsis ve vergi avantajları gibi güçlü devlet teşvikleriyle cazip hâle getirilmektedir (Wong ve ark., 2004). Diğer yandan boşanma, güçlü ailecilik ideolojisi ve kültürel beklentiler nedeniyle önemli bir damgalanma kaynağı olmayı sürdürmektedir. Ancak, alınan somut önlemler boşanmaya dair değildir, aksine evlilik oranlarının düşmüş olması sebebiyle teşvik verilmektedir. Bu nedenle Singapur, Güneydoğu Asya bölgesi içinde hem ekonomik gelişmişlik düzeyi hem de özellikle evlilik rejiminin yoğun biçimde devlet tarafından şekillendirilmesi bakımından ayrı bir konumda durmakta; ilerleyen yıllarda hem evlilik eğilimindeki düşüş hem de geç yaşta boşanmaların artışı, yeni sosyal politika tartışmalarını gündeme getirme potansiyeli taşımaktadır.

Sonuç olarak, tıpkı Avrupa gibi Asya da gri boşanma açısından homojen bir bölge değildir. Doğu Asya’da nüfus politikaları ve kadınların artan özerkliği, Güneydoğu Asya’da devletin evlilik ve aileyi teşvik eden konut ve refah düzenlemeleri, Güney Asya’da ise dinî normlar ve yüksek damgalama düzeyi, gri boşanmanın hem düzeyini hem de tartışılma biçimlerini farklılaştırmaktadır. Bu farklılaşmanın arkasında çoğu zaman ekonomik gelişmişlik düzeylerinin çeşitliliği bulunmaktadır.

Afrika: Ailenin Çözülmesi

Afrika kıtasında gri boşanma doğrudan bu kavramla çalışan bir literatür henüz oluşmamıştır. Çalışmaların büyük kısmı, evlilik çözülmesini çocukların eğitime erişimi, HIV/AIDS salgını, göç, ebeveyn ölümleri ve yoksulluk gibi geniş çaplı sosyal sorunların bir parçası olarak ele almakta; boşanmayı çoğunlukla “ailenin çözülmesi” ve kırılgan hane yapıları üzerinden tartışmaktadır (Clark & Brauner-Otto, 2015). Bu nedenle yaşa göre ayrıştırılmış veriler sınırlı, 50 yaş ve üzeri boşanmaları özel olarak inceleyen çalışmalar ise yok denecek kadar azdır. Bölgesel olarak gri boşanma daha çok “potansiyel bir tema” olarak satır aralarında kalmaktadır.

Bölgesel veriler, Afrika’nın da bu konuda yekpare bir alan olmadığını gösterir. Doğu ve Güney Afrika’da boşanma oranları Batı ve Orta Afrika’ya kıyasla daha yüksektir. Bazı karşılaştırmalı analizlerde ise aile çözülmesi oranlarının Doğu Afrika’da yaklaşık %12, Orta Afrika’da ise %20 düzeyine ulaştığı bildirilmektedir (Odimegwu, Somefun & De Wet, 2017).

Güney Afrika, kıta içinde ekonomik gelişmişlik düzeyi ve hukuki düzenlemeleri nedeniyle özel bir konumda durmaktadır. Burman ve Barry’nin (1984) öncü çalışmaları, boşanmayı yaşa göre ayırmadan, fakat Güney Afrikalı kadınlar üzerinden yoksulluk ve hukuki eşitsizlikler çerçevesinde ele alır. Güney Afrika’da boşanmanın özellikle yoksul için gelir kaybı, nafakayı tahsil etmedeki zorluklar ve çocukların bakımının aksamaması gibi sonuçlarla iç içe geçtiği, aile mahkemesi ve sosyal yardım sistemlerinin bu kırılganlığı yeterince telafi edemediği gösterilmektedir (Burman & Barry, 1984). Bu çalışmalar, çekirdek aileye geçişin ve kentleşmenin hızlandığı kesimlerde boşanma vakalarının arttığını ima etse bile “gri boşanma”yı ayrı bir kategori olarak adlandırmaz. Boşanma daha çok yoksulluk, hukuki statü ve sosyal haklar bağlamında bir sorun alanı olarak kavramsallaştırılmıştır.

Batı ve Orta Afrika’da ailenin çözülmesi çoğu zaman çok eşlilik, göç ve AIDS ile birlikte anılmakta; boşanma ve dul kalma durumlarının kadınlar için AIDS riskini ve ekonomik kırılganlığı artırdığına dair bulgular öne çıkmaktadır (Clark & Brauner-Otto, 2015). Kuzey Afrika’da ise, özellikle İslami aile hukukunun baskın olduğu bağlamlarda evlilik çözülmesi daha sıkı dini ve hukuki çerçeveler içinde düzenlenmekte, bu nedenle boşanma hem istatistiksel olarak daha düşük düzeyde seyretmekte hem de açıkça tartışılması daha da zorlaşmaktadır.

Sonuç olarak, Afrika literatüründe gri boşanma kavramı henüz yerleşmiş değildir; ancak boşanma daha çok yoksulluk, çocukların eğitimi ve HIV/AIDS üzerinden bir “sosyal problem” olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik olarak daha gelişmiş ve hukuki altyapısı daha kurumsallaşmış Güney Afrika’da, çekirdek aile yapısının yaygınlaştığı kentli kesimlerde ileri yaşlarda gerçekleşen boşanmaların gerçekleşmesi muhtemel olsa da bu olgu akademik çalışmalarda ayrı bir yaşlanma meselesi olarak ele alınmamaktadır.

Gri Boşanmadaki Temasal Eğilimler

Kıtalar arası karşılaştırma, gri boşanma literatüründe bazı ortak temaların öne çıktığını göstermektedir:

- Yaşlanan toplumlar ve uzayan yaşam süresi, ileri yaşta boşanmayı istatistiksel olarak daha görünür kılmaktadır.
- Toplumsal cinsiyet rollerindeki değişimler ve kadınların ekonomik bağımsızlığı, gri boşanmanın hem olasılığını hem de anlamını dönüştürmektedir.
- Sosyal politikalar, boşanma sonrası ekonomik kırılganlığın ve bakım yükünün nasıl dağıldığını belirlemektedir.
- Yaşam seyrinde dönüm noktaları (emeklilik, çocukların evden ayrılması, sağlık sorunları vb.), gri boşanmayı tetikleyen kritik dönemeçler olarak tartışılmaktadır.

Bununla birlikte, ülkeler ve kıtalar düzeyinde odaklar değişmektedir: Amerika ve Kuzey Avrupa’da gerontoloji ve sağlık odaklı tartışmalarla iç içe bir literatür; Kıta Avrupası’nda sosyal politika ve ekonomik sonuçlara odaklanan çalışmalar; Doğu Asya’da nüfus politikaları ve modernleşme ekseninde, kadınların özneleşme süreçlerine vurgu yapan araştırmalar; Afrika’da ise boşanmayı daha çok sosyal problemler çerçevesinde ele alan bir yaklaşım söz konusudur.

Bu uluslararası tablo, gri boşanmanın yalnızca bireysel kararların toplamı değil, aynı zamanda farklı gelişmişlik düzeyleri, toplumsal cinsiyet ideolojileri, hukuki çerçeveler ve kültürel normlarla iç içe geçmiş yapısal bir olgu olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda “yaşlanan toplum” söyleminin, yaşlılıkta yalnızlık, bakım, kırılganlık ve özerklik tartışmalarıyla birlikte, gri boşanmayı da yeni bir araştırma alanı haline getirdiğini söyleyebiliriz.

Tam da bu noktada, Türkiye bağlamında temel soru kendiliğinden ortaya çıkmaktadır: Yaşlanan ama hâlâ güçlü aile normları ve aile odaklı sosyal politika sistemine sahip olan Türkiye, gri boşanma literatürünün neresinde durmaktadır?

Türkiye’de Gri Boşanma

Türkiye’de gri boşanmayı doğrudan çalışan araştırma oldukça az sayıda bulunmakta, tez düzeyinde de örnek bulunmamaktadır. Konuya değinen az sayıdaki çalışma ise daha çok

iktisat ve sosyal hizmet gibi alanlarda, emeklilik, gelir dağılımı, sosyal yardım ve bakım hizmetleri bağlamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla, gri boşanma olgusu henüz sosyolojik açıdan bütünlüklü bir tartışma alanı haline gelmemiştir.

Literatür, boşanmayı daha genel bir aile çözülmesi olgusu olarak ele almış; artış nedenleri, kadınların boşanma deneyimleri, tek ebeveynli aileler, nafaka, şiddet ve yoksulluk gibi temalar etrafında yoğunlaşmıştır. Bu çalışmaların önemli bir kısmı, özellikle kadınların boşanma süreçlerindeki kırılganlıklarını görünür kılarak boşanma olgusunun kamuoyu ve akademide kademeli biçimde “normalleşmesine” katkıda bulunmuştur. Boşanmanın gündelik hayatta daha görünür hâle gelmesi, yalnızca genç yetişkinler için değil, ileriki yaşlardaki bireyler için de boşanmayı düşünülebilir ve gerçekleştirilebilir bir seçenek hâline getiren kültürel zemini güçlendirmiştir.

Resmî istatistikler, bu kültürel dönüşümün demografik bir karşılığı olduğunu göstermektedir. TÜİK’in 2023 Evlenme ve Boşanma İstatistikleri’ne göre, söz konusu yılda 171.881 boşanma gerçekleşmiş ve kaba boşanma hızı binde 2,01 olmuştur (TÜİK, 2023). Aynı dönemde Türkiye’de doğuşta beklenen yaşam süresinin belirgin biçimde yükselmesi ve yaşlı nüfus oranının artmasıyla birlikte, boşanma olgusu giderek daha fazla yaşamın ilerleyen evreleriyle kesişmektedir. Yaşam süresindeki bu uzama, bir yandan yaşlılık döneminin süresini ve içeriğini dönüştürürken, diğer yandan uzun evliliklerin “sonradan” yeniden müzakere edilmesine de imkan tanımaktadır. Böylece boşanma ve yaşam süresi arasındaki paralellik, gri boşanmanın yalnızca bireysel tercihlerle değil, yaşlanan toplum dinamikleriyle de ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Türkiye’de 1980’lerden itibaren uygulanan neoliberal yeniden yapılanma politikaları, sorumluluğu devletten aileye ve bireye doğru kaydırmış, 2000’li yıllarla birlikte aileyi merkeze alan muhafazakar sosyal politikalarla iç içe geçmiştir (Yaman, 2025). Bir yandan aile, ekonomik güvencesizliğin ve sosyal risklerin arttığı bir dönemde temel dayanışma ve bakım kurumu olarak yüceltilmiş; diğer yandan işsizlik, güvencesiz istihdam ve bakım yükü, özellikle orta yaş ve üzeri kuşakların omuzlarına daha fazla binmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de gri boşanma, neoliberal bireyselleşme ile aileci sosyal politikaların iç içe geçtiği özgül bir bağlamda ortaya çıkabilecek bir olgu olarak okunmalıdır.

Türkiye bağlamında sınırlı sayıdaki çalışmalar, ileri yaşlardaki boşanma kararlarının çoğu zaman çocukların evden ayrılması, emeklilik sonrası çiftler arasındaki uyumsuzluk, kronik hastalıklar ve bakım düzenlemelerinin yeniden müzakere edilmesi gibi geçişlerle çakıştığını göstermektedir (Yusufoğlu, 2023). Bu bulgular, uluslararası literatürdeki yaşam seyri yaklaşımıyla uyumlu biçimde, Türkiye’de de gri boşanmanın belirli dönüm noktalarında yoğunlaştığına işaret etmektedir.

Bütün bu tablo, Türkiye açısından gri boşanmanın çok boyutlu bir konu olduğunu göstermektedir:

- Ekonomik boyut: Emeklilik geliri, nafaka, konut mülkiyeti ve yaşlılıkta yoksulluk riskleri;
- Bakım boyutu: Yaşlılıkta eş bakımı, yetişkin çocuklara ve torunlara bakım yükü, bakımın kimler tarafından ve hangi koşullarda üstlenileceği;
- Sosyal boyut: Boşanmanın damgalanması, akrabalık ağları, komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin yeniden örgütlenmesi;

- Toplumsal cinsiyet boyutu: Kadınların ekonomik bağımsızlığı, yaşamını yeniden kurma imkânları ve erkeklerin toplumsal yalnızlaşma riskleri.

Sonuç olarak, Türkiye’de gri boşanma henüz istatistiklerde ve akademik literatürde ayrı bir kategori olarak yaygın biçimde çalışılmıyor olsa da hem boşanmanın genel olarak normalleşmesi hem de ülkenin hızla yaşlanan bir topluma dönüşmesi, bu olgunun görünür hale gelebileceği bir manzara yaratmaktadır.

Genel Değerlendirme

Burada çizilen tablo, gri boşanmanın yalnızca istatistiksel bir artış eğilimi değil, bireyselleşme, müzakereci aile ve cinsiyetlendirilmiş yaşam seyri kavramlarının kesiştiği karmaşık bir sosyolojik alan olduğunu göstermektedir. Beck ve Beck-Gernsheim’in (2002) tarif ettiği bireyselleşme ve müzakereci aile, evlilik bağlarının giderek daha fazla pazarlık edilen, tarafların kişisel yaşam projeleriyle uyumlu olduğu sürece sürdürülen ilişkiler hâline geldiğine işaret ederken; Elder (1994) ve Moen’den (2011) hareketle kullandığımız dönüm noktaları ve cinsiyetlendirilmiş yaşam seyri kavramları, bu müzakerelerin kadın ve erkek için eşit olmayan imkanlar ve riskler yarattığını açığa çıkarmaktadır. Yaşamın ileri evresinde gerçekleşen boşanma kararı, bu nedenle hem bireysel bir özneleşme girişimi hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görünür hale geldiği bir kırılma noktasıdır.

Kavramsal düzeyde ortak bir çerçeve çizilebilse de gri boşanmanın **bölgesel olarak farklılaştığı** açıktır: Amerika ve Kuzey Avrupa’da daha çok gerontoloji, sağlık ve sosyal politika tartışmalarıyla; Kıta Avrupası’nda ekonomik ve sosyal politika ile; Doğu Asya’da nüfus politikaları, modernleşme ve devletin aile üzerindeki düzenleyici rolüyle; Afrika’da ise yoksulluk, HIV/AIDS ve ailenin çözülmesi gibi sosyal problemlerle iç içe ele alınmaktadır. Yani hem çalışılan temalar hem de gri boşanmanın hangi disiplinler içinde tartışıldığı, bölgenin ekonomik gelişmişlik düzeyi, aileci ideolojileriyle ve toplumsal cinsiyet algılarıyla birlikte anlam kazanmaktadır. Uluslararası literatüre bakıldığında gri boşanmanın en çok demografi, gerontoloji, aile çalışmaları, sosyal politika, hukuk ve sosyal hizmet gibi alanlarda çalışıldığı; sosyolojide ise daha sınırlı olmakla birlikte yeni görünürlük kazandığı görülmektedir. Türkiye’de ise gri boşanma özellikle iktisat, hukuk ve sosyal hizmet bağlamında emeklilik, gelir bölüşümü, sosyal yardım ve bakım hizmetleri ekseninde ele alınmakta; sosyolojik çalışmalar son derece sınırlı kalmaktadır.

Sonuç olarak, gri boşanma, kavramsal olarak bireyselleşme ve cinsiyetlendirilmiş yaşam seyrinin kesiştiği bir alanı işaret etse de hem uluslararası düzeyde hem de Türkiye’de sosyoloji disiplini içinde hâlâ yeterince çalışılmadığı görülmektedir. Bu çerçevede, bu çalışma gri boşanma olgusunun hem sosyal hem akademik anlamda taşıdığı eğilimlerin yapısını ve düzeyini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Alderotti, G., Tomassini, C., & Vignoli, D. (2022). ‘Silver splits’ in Europe. *Demographic Research*, 46, 619–652.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666.
- Bauman, Z. (2001). *The individualized society*. Polity Press.

- Beauvoir, S. (1949). Woman as other. In *Social theory* (pp. 337–339).
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. SAGE.
- Berardo, D. H. (1982). Divorce and remarriage at middle age and beyond. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 464(1), 132–139. <https://doi.org/10.1177/000271628246400101>
- Brown, S. L., & Lin, I.-F. (2012). The gray divorce revolution: Rising divorce among middle-aged and older adults, 1990–2010. *The Journals of Gerontology: Series B*, 67(6), 731–741. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbs089>
- Brown, S. L., & Lin, I.-F. (2022). The graying of divorce: A half century of change. *The Journals of Gerontology: Series B*, 77(9), 1710–1720. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbac057>
- Brown, S. L., Lin, I.-F., & Mellencamp, K. A. (2022). The rising midlife first marriage rate in the U.S. *Journal of Marriage and Family*, 84(4), 1220–1233.
- Burman, S. B., & Barry, J. (1984). *Divorce and deprivation in South Africa*.
- Carr, D., & Utz, R. L. (2020). Families in later life: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 346–363. <https://doi.org/10.1111/jomf.12609>
- Chen, M., Rizzi, E. L., & Yip, P. S. F. (2021). Divorce trends in China across time and space: An update. *Asian Population Studies*, 17(2), 121–147.
- Cimelli, L., Bonnet, C., & Solaz, A. (2025). Do late-life divorces produce greater gender inequalities? Evidence from administrative data. *The Journal of Economic Inequality*, 1–35.
- Clark, S., & Brauner-Otto, S. (2015). Divorce in sub-Saharan Africa: Are unions becoming less stable? *Population and Development Review*, 41(4), 583–605.
- Dommaraju, P., & Jones, G. (2011). Divorce trends in Asia. *Asian Journal of Social Science*, 39(6), 725–750.
- Elder, G. H., Jr. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 4–15. <https://doi.org/10.2307/2786971>
- Elder, G. H., Johnson, M. K., & Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. In J. T. Mortimer & M. J. Shanahan (Eds.), *Handbook of the life course* (pp. 3–19). Springer. https://doi.org/10.1007/978-0-306-48247-2_1
- Elias, N. (1994). *The society of individuals*. Blackwell.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Polity Press.
- Kreyenfeld, M., & Schmauk, S. (2025). Widowhood and grey divorce. In *Research handbook on partnering across the life course* (pp. 178–190). Edward Elgar.
- Kumagai, F. (2014). *Family issues on marriage, divorce, and older adults in Japan: With special attention to regional variations*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-287-185-5>
- Kumagai, F. (2015). *Family issues on marriage, divorce, and older adults in Japan*.
- Moen, P. (2011). From “work–family” to the “gendered life course” and “fit”: Five challenges to the field. *Community, Work & Family*, 14(1), 81–96.

- Moen, P., Lam, J., & Jackson, M. N. (2014). Aging families and the gendered life course. In J. Treas, J. Scott, & M. Richards (Eds.), *The Wiley Blackwell companion to the sociology of families* (pp. 444–463). Wiley Blackwell.
- Murinkó, L., & Makay, Zs. (2022). A life course perspective on grey divorce in Europe. *European Demography* [Conference presentation].
- Odimegwu, C., Somefun, O. D., & De Wet, N. (2017). Contextual determinants of family dissolution in sub-Saharan Africa. *Development Southern Africa*, 34(6), 721–737.
- Rush, R. T. (2025). *The church's response post grey divorce: A phenomenological study of evangelical men experiencing grey divorce and the implications for faith and post-divorce adjustment* (Doctoral dissertation, Liberty University).
- Simmel, G. (1950). The metropolis and mental life. In K. H. Wolff (Ed.), *The sociology of Georg Simmel* (pp. 409–424). Free Press.
- Smock, P. J., & Schwartz, C. R. (2020). The demography of families: A review of patterns and change. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 9–34.
- Tosi, M., & van den Broek, T. (2020). Gray divorce and mental health in the United Kingdom. *Social Science & Medicine*, 256, 113030.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2023). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2023* (Bülten No. 53707). <https://data.tuik.gov.tr>
- Wong, T., Yeoh, B. S. A., Graham, E. F., & Teo, P. (2004). Spaces of silence: Single parenthood and the “normal family” in Singapore. *Population, Space and Place*, 10(1), 43–58.
- Wright, M. R., & Brown, S. L. (2017). Psychological well-being among older adults: The role of partnership status. *Journal of Marriage and Family*, 79(3), 833–849. <https://doi.org/10.1111/jomf.12375>
- Wu, Z., & Schimmele, C. M. (2007). Uncoupling in late life. *Generations*, 31(3), 41–46.
- Yaman, M. (2025). Neoliberal politikalar ekseninde aile politikası: Toplumsal yeniden üretim yaklaşımı çerçevesinden bir değerlendirme. *Eğitim Bilim Toplum*, 22(87), 3–28.
- Yusufoğlu, Ö. Ş. (2023). Nedenleri ve sonuçları açısından gri boşanma olgusu. *İçtimaiyat Dergisi*, 7(2), 134–158.
- Zilincikova, Z., & Schnor, C. (2021). Who moves out and who keeps the home? Short-term and medium-term mobility consequences of grey divorce in Belgium. *Demographic Research*, 45, 291–328.

DEPREMİN AİLEDE YARATTIĞI PSİKOSOSYAL VE YAPISAL DEĞİŞİMLER: HATAY ÖRNEĞİ

Seyfettin BABAT¹
Gülen BARAN²

ÖZET

Amaç

6 Şubat 2023 saat 04.17'de meydana gelen Kahramanmaraş merkezli 7,7 büyüklüğündeki deprem, Hatay'ın Antakya ve İskenderun ilçelerinde de birçok ailenin yaşamını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Deprem, sadece fiziksel yıkımlara neden olmamış; aile içi ilişkiler, psikolojik ve sosyal dengeler üzerinde de büyük etkiler yaratarak aile sistemlerinin işlevselliğinde sorunlara yol açmıştır. Bu ailelerin iletişim süreçleri ve dayanışma mekanizmaları da ciddi biçimde zorlanmıştır. Çalışmamız, Hatay'ın Antakya ve İskenderun ilçelerinde depremi doğrudan yaşamış ailelerin psikososyal ve yapısal açıdan yaşadıkları değişimleri analiz ederek afet sonrası aile dinamiklerini daha iyi anlamayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada dört gönüllü aile ile görüşülmüştür. Görüşmelere eşlerin her ikisi birlikte katılmıştır. Deprem öncesi ve sonrası deneyimleri ve beklentileri üzerine yapılan görüşmelerden alınan yanıtlar, Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz yönteminin altı aşamasına uygun olarak analiz edilmiştir.

Bulgular

Yapılan aile görüşmeleri, depremin ardından ailelerin hem psikolojik hem de yapısal sorunlar yaşadıklarını göstermiştir. Görüşmelerin tematik analizleri sonucunda belirlenen dört ana tema şunlardır:

“Duygusal ve İlişkisel Etkiler”,

“Günlük Yaşam ve Rutinlerde Bozulma”,

“Psikososyal Destek ve Toplumsal Yardım”,

“Gelecek Perspektifi”.

Bu temalar ve belirlenen alt temalar mevcut literatür altında tartışılmıştır.

Sonuç

¹ Uzm. Aile Dan. Dt. Seyfettin Babat Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, seyfettinbabat@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4538-6838

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, barangln@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-5854-4946

Deprem sonrası, ailelerin hem duygusal hem de yapısal açıdan derin ve olumsuz dönüşümler yaşadıkları görülmüştür. Geleceğe dair kaygılarla birlikte, umudun yeniden yeşermeye başlayacağına dair beklentiler olduğu da saptanmıştır. Bununla birlikte araştırmanın yalnızca dört aileyle yürütülmüş olması, sonuçların genelleştirilmesini sınırlamaktadır.

Afet sonrası psikososyal iyileşme ve dayanıklılığın sağlanabilmesi için aile bireyleri arasında iletişim yollarının güçlendirilmesi önemlidir. Günlük rutinlerin yeniden oluşturulması ve geleceğe dair umut odaklı stratejilerin geliştirilmesi iyileşme sürecini hızlandıracaktır. Bu müdahalelerin aile odaklı olması, bütüncül ve sürdürülebilir bir çerçevede planlanması, afet sonrası iyileşme sürecinde kalıcı ve etkili sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca, afetlerin ardından barınma, eğitim ve istihdam alanlarında geliştirilecek kalıcı sosyal politikalar toplumsal iyileşmeyi hızlandırarak uzun vadeli dayanıklılığı güçlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Aile Dayanıklılığı, Psikososyal Etkiler, Tematik Analiz, Sosyal Destek, Hatay

PSYCHOSOCIAL AND STRUCTURAL CHANGES CAUSED BY THE EARTHQUAKE IN FAMILIES: THE CASE OF HATAY

ABSTRACT

Objective

The 7.7 magnitude earthquake that struck Kahramanmaraş at 4:17 a.m. on February 6, 2023, also changed the lives of many families in the Antakya and İskenderun districts of Hatay. The earthquake not only caused physical destruction but also had significant impacts on family relationships, psychological and social balances, leading to issues in the functionality of family systems. The communication processes and solidarity mechanisms of these families have also been severely strained. Our study aims to better understand post-disaster family dynamics by analyzing the psychosocial and structural changes experienced by families who directly experienced the earthquake in the districts of Antakya and İskenderun in Hatay.

Method

Four volunteer families were interviewed for this study. Both spouses participated in the interviews. The responses obtained from the interviews on their experiences and expectations before and after the earthquake were analyzed in accordance with the six stages of Braun and Clarke's (2006) thematic analysis method.

Findings

The family interviews revealed that families experienced both psychological and structural problems after the earthquake. The four main themes identified as a result of the thematic analysis of the interviews are as follows:

- “Emotional and Relational Effects”,
- “Disruption of Daily Life and Routines”,
- “Psychosocial Support and Social Assistance”,
- “Future Perspective”.

These themes and the sub-themes identified were discussed in the existing literature.

Conclusion

After the earthquake, families experienced profound and negative transformations, both emotionally and structurally. Along with concerns about the future, expectations that hope would begin to reemerge were also identified. However, the fact that the study was conducted with only four families limits the generalizability of the results.

Strengthening communication channels among family members is important for post-disaster psychosocial recovery and resilience. Reestablishing daily routines and developing hope-oriented strategies for the future will accelerate the recovery process. Family-centered interventions planned within a comprehensive and sustainable framework will ensure lasting and effective results in the post-disaster recovery process. Additionally, permanent social policies developed in the areas of shelter, education, and employment following disasters will accelerate social recovery and strengthen long-term resilience.

Keywords: Earthquake, Family Resilience, Psychosocial Effects, Thematic Analysis, Social Support, Hatay

1.GİRİŞ

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, Türkiye’nin güneyinde bulunan on bir ili etkileyerek 53.537 kişinin hayatını kaybetmesine, 107.213 kişinin yaralanmasına ve 13,5 milyondan fazla insanın doğrudan etkilenmesine neden olmuştur (Demirbaş-Kurtoğlu, 2023). Bu afet, Türkiye tarihindeki en yıkıcı felaketlerden biri olarak yalnızca fiziksel tahribatlar yaratmakla kalmamış; aynı zamanda bireylerin yaşam pratiklerini, aile yapısını, toplumsal dayanışmayı ve sosyal ilişkileri köklü bir şekilde dönüştürmüştür.

Depremler, ekonomik kayıplar ve fiziksel yıkımlarla birlikte çok katmanlı travmatik yaşam deneyimlerine de yol açan olgulardır. Araştırmalar, büyük ölçekli doğal afetlerin bireylerde kaygı, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), sosyal izolasyon, uyku bozuklukları ve travmatik yas gibi çok boyutlu psikososyal etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Aker ve Önder, 2025). Özellikle Kahramanmaraş merkezli depremler üzerine yapılan klinik çalışmalarda, TSSB oranının %34’e, depresyonun %25’e ve yaygın anksiyete bozukluklarının %22’ye kadar ulaştığı rapor edilmiştir. Sosyal destek mekanizmalarının güçlü olduğu bölgelerde TSSB riskinin azaldığı görülmektedir (Çıtak ve Dadandı, 2024).

Deprem gibi yüksek mortaliteye sahip afetler, bireylerin psikolojik dayanıklılığını zorlayan faktörleri beraberinde getirir. Yakın kaybı, enkaz deneyimi, zorunlu göç ve barınma belirsizliği ruhsal travmayı artırmaktadır (Galea ve ark., 2005; Tang ve ark., 2017; Sipahioğlu, 2024). Ayrıca cenaze ritüellerine erişememe, kayıpların defnedilememesi gibi durumlar, yas sürecini sekteye uğratarak patolojik tepkilere yol açabilmektedir (Aker ve Önder, 2025). Afet sonrası ruhsal etkiler yalnızca bireyleri değil, aile sistemlerini de dönüştürmektedir. Galea ve arkadaşlarının (2005) çalışması, sosyal destek eksikliğinin TSSB riskini iki kat artırdığını göstermekte ve travmanın toplumsal bağlamını vurgulamaktadır.

Afetler, aile dinamiklerini çok boyutlu biçimde etkilemektedir (Babuç ve Gökçe, 2023). Travma sonrasında aile içi ilişkilerin yeniden yapılandırılması, afet sonrası iyileşmenin temel boyutudur (Taşdelen-Karçkay, Alkan & Toprak, 2023). Witting ve ark. (2021), doğal afetlerin yalnızca bireysel süreçleri değil, aile sistemlerinin işlevselliğini de derinden etkilediğini belirtmektedir. Çıtak ve Dadandı (2024), geçici barınma alanlarında mahremiyet eksikliği ve zor yaşam koşullarının aile içi çatışmaları artırdığını; Heoney ve ark. (2024) ise sosyal destek ağlarının psikolojik iyileşmede koruyucu rol oynadığını vurgulamaktadır.

Afetler, çift ilişkilerinde kısa vadede yakınlığı artırsa da bu etki geçici olduğu bildirilmektedir (Williamson ve ark., 2021). Uzun vadede ekonomik belirsizlik, barınma ve sosyal destek eksikliği çatışmaları artırarak aile içi şiddet riskini yükseltebilmektedir (Harville, 2011; Lowe, 2012; Williamson ve ark., 2021).

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminin Hatay ili özelinde aileler üzerindeki psikososyal ve yapısal etkilerini incelemektedir. Bu nitel bir araştırmada Antakya ve İskenderun'da yaşayan ve depremde doğrudan etkilenen dört gönüllü aileyle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır (Braun ve Clarke, 2006; 2021).

2.2. Örneklem

Çalışma Hatay'ın Antakya ve İskenderun ilçelerinde yaşayan dört aile ile yürütülmüştür. Katılımcılar; yaş, eğitim, gelir ve aile yapısı açısından farklı demografik özelliklere sahiptir. Aileler K1–K4 kodlarıyla tanımlanmıştır. Katılımcılar yaş, gelir, eğitim ve aile yapısı açısından çeşitlilik göstermektedir: K1 Antakya'da; K2, K3 ve K4 İskenderun'da yaşamaktadır. Annelerin yaşları 34–57, babaların yaşları 43–62 arasındadır. Bu durum hem genç çekirdek (K1) hem de yetişkin çocuklu olgun aileleri (K3) kapsamaktadır. Çocukların gelişim dönemleri farklı olduğu için ailelerin karşılaştıkları sorunlar da çeşitlidir: K1'de çocuk bakımı, K2 ve K4'te ergenlik, K3'te ise yetişkin çocuk ilişkileri öne çıkmaktadır. K1, K3 ve K4 çekirdek, K2 ise anneanne ile yaşayan geniş ailedir. Bu fark, özellikle destek mekanizmaları açısından belirleyicidir.

2.3. Veri Toplama

Veriler, gönüllü katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Sorular, ailelerin deprem öncesi ve sonrası yaşantılarını karşılaştırmalı biçimde ele alacak şekilde hazırlanmıştır. Görüşmeler sırasında araştırmacı

tarafından notlar alınmış, veriler tematik analize uygun biçimde düzenlenmiştir (Guest, Bunce ve Johnson, 2006).

2.4. Verilerin Analizi

Analizde Braun ve Clarke'ın (2006; 2021) altı aşamalı tematik analiz modeli kullanılmıştır. Süreç; veriye aşinalık, kodlama, tema oluşturma, gözden geçirme, adlandırma ve raporlama aşamalarını kapsamaktadır.

Bu süreçte araştırmacının refleksivitesi korunmuş, önyargıların etkisini azaltmak için çoklu gözden geçirme yapılmıştır (Ahmed ve ark., 2025).

Benzer kodlar bir araya getirilerek bulgulara paylaştığımız anlamsal bütünlüğü yüksek dört çekirdek tema belirlenmiştir:

Kod sıklığından çok temaların anlamsal derinliği ve teorik katkı potansiyeli dikkate alınmıştır (Braun ve Clarke, 2006; 2021; Ahmed ve ark., 2025). Böylece ailelerin deneyimlerine dayalı tutarlı bir tematik harita oluşturulmuştur.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma yalnızca Hatay ilinde ve dört aileyle yürütülmüştür; bu nedenle bulgular genellenebilir değildir. Görüşmeler katılımcıların öznel anlatımlarına dayandığından sosyal arzu edirlilik ve duygusal yoğunluk verileri etkileyebilir. Ayrıca veriler depremin hemen sonrasındaki dönemi kapsamaktadır; uzun vadeli etkiler değerlendirilememiştir. Nitel yöntemin doğası gereği araştırmacının yorumlayıcı rolü öznellik riski taşımaktadır (Nowell ve ark., 2017).

3.BULGULAR

Analiz sonucunda dört ana tema belirlenmiştir:

1. Duygusal ve İlişkisel Etkiler
2. Günlük Yaşam ve Rutinlerde Bozulma
3. Psikososyal Destek ve Toplumsal Yardım:
4. Gelecek Perspektifi ve Dayanıklılık

Her bir tema diğerleriyle bağlantılıdır. **Duygusal ve İlişkisel Etkiler** ile **Günlük Yaşam Bozulmaları** doğrudan etkileşim halindedir. **Psikososyal destek** tüm temalarla ilişkilidir ve merkezi bir rol oynar. **Gelecek Perspektifi**, hem duygusal/ilişkisel etkilerden hem de destek mekanizmalarından beslenir.

3.1. Duygusal ve İlişkisel Etkiler

Deprem sonrasında ailelerde duygusal denge ciddi biçimde bozulmuş, tahammül eşiğinde düşüş, öfke patlamaları ve iletişim sorunları belirginleşmiştir. Özellikle belirsizlik, kayıp duygusu ve güvenlik kaygısı, aile içi uyumu ve psikolojik dengeyi olumsuz etkilemiştir. Bu bulgular, Satıcı ve arkadaşlarının (2025) deprem sonrası keder, umutsuzluk ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada ortaya koyduğu, *'umudu azalan bireylerin*

hedeflerine ulaşmada zorlandığı ve olumsuz duygulara kapıldığı' sonucuyla örtüşmektedir. Ayrıca, aile içi çatışmaların artması ve iletişim kopuklukları, travmanın ilişkisel boyutunu derinleştirmiştir (Özgen,2025). Aile içi iletişim ve destek dinamiklerinde oluşan farklılıklar, umutsuzluk, karamsarlık öfke, kırılganlık ve tahammül düşüklüğü gibi duygusal yük ve etkileri, çocukların verdiği duygusal tepkiler bu temamızın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Aşağıda bu hazırlayıcı faktörler tartışılmıştır.

3.1.1. Aile İçi İletişim ve Destek Dinamikleri

Deprem gibi kriz durumları, aile içindeki rollerin yeniden tanımlanmasına, iletişim biçimlerinin değişmesine ve dayanışma pratiklerinin farklılaşmasına yol açar (Özgen, 2025). Araştırmamızda da bazı ailelerde **destekleyici iletişim** öne çıkarken bazılarında **çatışma, duygusal uzaklaşma ve tahammül düşüklüğünün** belirginleştiği; ise duygusal uzaklaşma ve çatışma belirginleşmiş, bu durum umutsuzluk, karamsarlık ve kırılganlık gibi duygusal yükleri artırmıştır.

K1 Ailesi (Baba): *“Deprem sonrası zaman zaman iletişim problemleri yaşıyoruz. Eşimle tahammül derecesi düşük, çatışmalı ve sorunlu bir ilişki yaşamaya başladım.”*

K1 Ailesi (anne): *“Deprem öncesi daha pozitif ve iyimser iken depremden sonra olumsuz ruh haline büründüm. Daha karamsar ve umutsuzluğa bürünüp ara ara öfke nöbetlerine kapılıyorum. Bu durum kendimi daha çok sorgulamamı, kendime ve çevreme karşı daha öfkeli ve tahammülsüz olmama neden olduğunu fark ettim.”*

K2 Ailesi: *“Birlikte çok az vakit geçiriyoruz, neredeyse hiç zamanımız olmuyor.”*

K3 Ailesi: *“Sorunlara birlikte göğüs gererek çözüm üreterek ilerleriz.*

“Birbirimizin destekler ve eksikliklerini tamamlayan bir aile yapımız var, şakalaşmayı gülmeyi konuşmayı sohbet etmeyi çok severiz.”

K4 Ailesi: *“Eşimle iletişimimiz gel-gitli, bazen iyi bazen kötü.”*

“Deprem sonrasında kocamla ve çocuğumla daha çok uzaklaştık. Birbirimize daha mesafeli davranıyoruz.”

Bu veriler, özellikle K3 ailesinde dayanışmanın daha güçlü olduğunu, K1 ve K4 ailelerinde ise iletişim zorluklarının öne çıktığını göstermektedir.

3.1.2. Duygusal Yük ve Psikolojik Etkiler

En yüksek düzeyde duygusal kırılganlık K2 ailesinde gözlemlenmiştir. Baba, bu süreci şu sözlerle ifade etmiştir: *“Yaşadığımız şeyler gerçek olamayacak kadar ağırdı, deprem öncesine dönmem mümkün değil. Hayata karşı daha güvensiz ve karamsarım.”*

K1 ailesinde ise, anne *“Deprem öncesine göre biraz daha mesafeliyiz, iletişim problemimiz olduğunu düşünüyorum. Aslında bir iletişimimiz var: Saldırgan bir iletişim”* diyerek duygularını ifade etmiştir.

K4 ailesinde başlangıçta daha dengeli bir ilişki yapısı olmasına rağmen, deprem sonrası eşler arası tahammülsüzlük artmış, anne “*Deprem sonrasında kocamla ve çocuğumla daha çok uzaklaştık*” demiştir. K4 ailesinde hekim olan anne hem deprem sonrası yaşadığı stres hem de iş yükünün getirdiği tükenmişlik yüzünden duygusal olarak çok yıprandığını, öfkede artış olduğunu ve çok yemeye başladığını belirtmiştir.

Bu bulgular, deprem sonrası ilişkisel uyumun bozulduğunu, ailelerde duygusal yükün belirgin bir şekilde arttığını göstermektedir. K1, K2 ve K4 ailelerinde gözlemlenen duygusal kırılganlık, iletişim sorunları ve eşler arası tahammülsüzlük, deprem sonrası aile içi ilişkilerin olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir. Bu bulgu, nitel araştırma yöntemleri ve tematik analizle yürütülen, depremi doğrudan deneyimlemiş 47 aileden 32 erişkin ve 35 çocukla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlara dayanan Özgen’in (2025) çalışmasıyla da örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada da afetlerin aile içi uyumu zedeleyerek duygusal yükü artırdığı vurgulanmaktadır.

3.1.3. Çocukların Duygusal Tepkileri

Deprem sonrasında çocukların duygu durumları, davranışları ve fiziksel alışkanlıklarında (örneğin uyku ve beslenme düzeni, hareketlilik) değişimler gözlenmektedir (Witting ve ark., 2021; Elçi ve ark. 2023). Ancak etkilenme biçimleri ve verilen tepkiler çocuktan çocuğa farklılık göstermektedir. Çocukların ruhsal ve davranışsal tepkilerinde belirgin değişimlere yol açmakla birlikte, aile içi dayanışmanın çocukların iyileşme süreçlerini hızlandığı da vurgulanmaktadır (Özgen, 2025).

K1 Ailesi (Baba): Çocuk başlangıçta depremle ilgili olayları yok sayma eğilimi göstermiş, ancak zamanla bu tavır agresif davranışlar, uyurgezerlik, korku ve kaygı belirtilerine dönüşmüştür. Uzun süre parçalanmış bir halde yaşamalarına rağmen çocuğa gereken desteği vermeye çalışmışlar ve aile birliği yeniden sağlandığında daha olumlu gelişmeler yaşamaya başladıklarını belirtmişlerdir.

K2 Ailesi (Anne): “*Depremden sonra çocuklar çok duygusallaştı, yeme alışkanlıkları değişti. Ben kendi kaygılarımı yansıtmamaya çalıştım, onları biraz serbest bıraktım. Küçük olanla iletişimimiz daha uyumluydu, ama ergen olanla iletişim kurmakta zorlandım. Yine de ikisine de güven vermeye çalıştım.*”

K4 Ailesi: “*Oğlum depremde sonra spora karşı ilgisini kaybetti, sanki her şeyi yok saymak ister gibiydi. Ama zamanla toparlanmaya başladı, yavaş yavaş eski rutinine dönüyor. Babası bu konuda destek oldu.*”

Bu bulgular, deprem sonrası çocukların hem duygusal hem de davranışsal tepkilerinde belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bazı ailelerde kaçınma ve yok sayma davranışları öne çıkarken, bazı ailelerde ise korku, hassasiyet tepkileri daha belirgin hale gelmiştir.

3.2. Günlük Yaşam ve Rutinlerde Bozulma

Deprem sonrasında **zorunlu göçler, barınma sorunları ve sosyal etkinliklerdeki azalma**, aile üyelerinde yoğun **kaygı ve kontrol kaybı duygularını tetiklemiştir**. Çocukların güvenli alan arayışında sürekli yer değiştirmek zorunda kalmaları ve rutinlerinin kesintiye uğraması, **psikososyal uyum süreçlerini olumsuz etkilemiştir** (Arslanlı ve ark., 2024;

Koçbay ve Dikici Sığırtmacı, 2025). Ayrıca, afet deneyimlerinin şiddetiyle birlikte **günlük alışkanlıkların bozulması**, ebeveyn ve çocuklar arasındaki etkileşimleri olumsuz yönde etkileyerek **çocukların psikososyal iyileşme süreçlerini yavaşlatmakta ve aile içi çatışmaların artmasına yol açmaktadır** (Bountress ve ark., 2020). Bu durum, afet sonrası yaşamın yeniden yapılandırılmasında rutinlerin ne kadar önemli olduğunu vurgulayan bir bulgudur (Cordone ve ark., 2025). Karamsar ruh hali ve geleceğe dair belirsizlik, gündelik yaşamın düzenini bozmuş, uyku ve yeme gibi temel alışkanlıkların dengesini etkilemiştir. Böylece “Rutinlerde Bozulma” teması şekillenmiştir.

Deprem, ailelerin barınma, iş, eğitim ve sosyal yaşam düzenlerini köklü biçimde değiştirmiştir. Süreç, özellikle güvenlik kaygıları, zorunlu göçler ve belirsizlikler nedeniyle ailelerin günlük yaşam alışkanlıklarında ciddi bozulmalara yol açmıştır.

K1 ailesi (Baba): *“Deprem bölgesindeki risklerin uzun süre kendini göstermesi, barınacak yerimizin olmaması ve eşim ile çocuğumun sürekli deprem korkusunu yaşaması nedeni ile onlara güvenli yer arayışına girmek zorunda kaldım. Ancak ben ve eşim çalıştığımız işlerden dolayı farklı illerde yaşamak zorunda kaldık. Bu, 6-7 ay sürdü”*

K1 ailesi (Anne): *“Deprem sonrası yaşadığımız bu ayrılığın aile birliğimize çok zarar verdiğini gördüm.”*

K2 Ailesi (Anne): *“Birlikte çok az vakit geçirmeye başladık. Yaşantımız çok düzensizleşti. Hiçbir şey yapamayacak kadar kendimi “mayışık” hissediyorum.”*

K3 Ailesi: *Yeni bir şehre taşındık. Keşfetmek, ailecek birlikte vakit geçirmek için yer belirleyip geziyoruz.*

K4 Ailesi: *Şu an planlı aktivitemiz yok, günlük yaşam sadece...*

Arsılanlı ve arkadaşlarının (2024) deprem sonrası çocukların günlük rutinlerindeki değişimleri incelediği çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, düzenin bozulmasının ailelerin psikososyal uyum süreçlerini doğrudan etkilediği vurgulanmıştır.

3.2.1. Barınma Sorunları ve Göç Deneyimi

Deprem sonrası ailelerin en büyük güçlüklerinden biri barınma problemidir. Kimi aileler evlerini kaybettikleri için farklı şehirlerde yaşamak zorunda kalmış, kimi aileler ise defalarca yer değiştirmiştir. Göç, insanlık tarihi boyunca çeşitli nedenlerle yapılan yer değiştirme hareketi olarak tanımlanır. Afet göçü ise doğal ya da insan kaynaklı afetler nedeniyle insanların yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmalarıdır. Kahramanmaraş merkezli deprem sonrasında göç edenlerin çoğunluğunu **barınma, güvenlik, sağlık ve geçim kaygıları** taşıyan aileler oluşturmuştur. (Sipahioğlu,2024).

K2 Ailesi: Deprem sonrası evlerine dönememiş, yeni bir yaşam alanına uyum sağlamakta zorlanmıştır. Bir başka şehirde yardım severlerin kendilerine sundukları bir evde yaşamışlardır. Anne, *“Şu an planlı aktivitemiz yok, günlük yaşam sadece”* diyerek belirsizlik hissini dile getirmiştir.

K3Ailesi: Yeni bir şehre taşınmak zorunda kalmış, Ankara’da yaşamaya başlamıştır. Anne, *“Konfor alanımızı tamamen terk ettik, alışkanlıklarımızı yeniden kurmaya çalışıyoruz”* diyerek değişime uyum çabasını vurgulamıştır.

K1 Ailesi: Depremden sonraki 6-7 ay boyunca aile fertleri farklı şehirlerde dağınık yaşamak zorunda kalmıştır. Baba, *“6-7 ay boyunca aile fertleri dağınık yaşamak zorunda kaldı”* diyerek bu sürecin aile içi uyumu zorlaştırdığını belirtmiştir. Ayrıca *“Depremden sonra sürekli göç etmek zorunda kaldık, düzenimiz tamamen bozuldu.”* ifadesiyle, sürekli yer değiştirmenin aile üzerindeki etkisini özetlemiştir.

K4 Ailesi: Meslekleri dolayısıyla bir süre daha İskenderun’da yaşamak zorunda kalmışlar. Ancak baba ve oğul çocuğun eğitiminin devamı için Ankara’da akrabalarının yanına yerleşmişler. Hekim olan anne deprem bölgesindeki resmi görevi nedeniyle (defin izni vs) İskenderun’da kalmaya devam etmiş. Ancak kendi ifadesiyle yaşadığı tükenmişlikten dolayı emeklilik kararı alıp Ankara’ya gelmiştir. Bu dönemde aile parçalanmış ve birbirlerinden uzaklaşmışlardır.

Araştırmalar da barınma sorunlarının yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda psikolojik etkiler yarattığını; aile üyeleri arasında yabancılaşıma ve duygusal mesafe hissini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Hock ve ark., 2023).

3.2.2. Eğitim, İş ve Sosyal Hayatta Kesintiler

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, ailelerin çalışma yaşamını, çocukların eğitimini ve sosyal etkinliklerini doğrudan etkilemiştir. Deprem sonrasında on bir ilde eğitim hizmetleri durma noktasına gelmiş, yüz binlerce öğrenci farklı illere nakledilmek zorunda kalmış ve bu süreç eğitimde sürekliliği ciddi biçimde zedelemiştir. Eğitim alanında hem fiziksel altyapıda hem de psikososyal boyutlarda derin etkiler ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Millî Eğitim Bakanlığı, UNICEF ve diğer kurumların iş birliğiyle eğitim sürekliliğini sağlamak, öğrenme kayıplarını en aza indirmek ve özellikle çocukların travma sonrası toparlanmalarını desteklemek amacıyla çok yönlü çalışmalar yürütülmüştür (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2024, s. 432).

K1 Ailesi: Çocuğun okul hayatında uzun süreli kesintiler yaşanmış, sosyal aktiviteler ve oyun düzeni bozulmuştur.

K2 Ailesi: Deprem sonrası evlerine dönmelerine rağmen, sosyal etkinlikler ve planlı aile aktiviteleri neredeyse tamamen sona ermiştir.

K3 Ailesi: Barınma zorlukları ve bir başka şehre yerleşme babanın iş sürekliliğini sekteye uğratmıştır.

K4 Ailesi: Yeni şehirde hem ebeveynlerin iş hayatı hem de çocuğun eğitim süreçleri yeniden organize edilmeye çalışılmıştır.:

Bu kesintiler, ailelerin günlük yaşamlarındaki stabilite hissini zedelemiş, özellikle çocuklar için sosyal uyum sorunları doğurmuştur.

3.2.3. Günlük Rutinlerdeki Bozulmanın Psikososyal Yansımaları

Deprem sonrası günlük rutinlerin bozulması, aileler için belirsizlik, kaygı ve kontrol kaybı duygularını tetiklemiştir. Planlı aile etkinliklerinin azalması, sosyal destek kaynaklarının zayıflaması ve sürekli göç zorunluluğu, aile üyelerinde geleceğe dair umutsuzluk ve yorgunluk hissini artırmıştır.

K1 Ailesi: *“Depremden sonraki ilk 6-7 ay aile içi iletişimimiz sağlıklı olmuş olup aile içi tahammül derecemiz düşmüş ve arada agresif bir iletişim şekli olmuştur. Özellikle geleceğe dair belirsizlikler ve barınma sorunu çatışmalarımızı şiddetlendirmiştir.”*

“Deprem öncesinde keyif aldığımız şeylerden keyif almamaya ve çatışma konusu olmayacak şeylerden çatışmalar yaşamaya başladık.”

Bu bulgular, Arslanlı ve arkadaşlarının (2024) çalışmasıyla paralellik göstermekte; günlük yaşam düzeninin kesintiye uğramasının, özellikle çocukların psikolojik iyileşme süreçlerini yavaşlattığı ve aile içi çatışmaları artırdığı anlaşılmaktadır.

3.3. Psikososyal Destek ve Toplumsal Yardım

Araştırmada, ailelerin büyük çoğunluğunun deprem sonrası profesyonel psikososyal destek hizmetlerine erişmek yerine kendi başa çıkma stratejilerini geliştirmeyi seçtikleri görülmüştür. Buna karşın, toplumsal dayanışma ve akrabalık bağları birçok aile için koruyucu bir unsur olmuştur. Literatür, sosyal desteğin afet sonrası psikolojik dayanıklılığı artırmada kritik rol oynadığını vurgulamaktadır (İme ve Dilmaç, 2025; Kaniasty, 2020). Ancak bu desteklerin sürdürülebilir olmaması, uzun vadede ailelerde yalnızlık ve tükenmişlik duygularını güçlendirmektedir. Umutsuzluk duygusu içinde kalan aileler, çözüm arayışlarını toplumsal yardımlara ve dayanışma ağlarına yöneltmiştir. Bu bağlamda “Psikososyal Destek” teması belirginleşmiştir.

3.3.1. Psikososyal Destek Hizmetlerine Erişim

Araştırmaya katılan ailelerin büyük bir kısmı, deprem sonrasında resmî psikososyal destek hizmetlerine ulaşmayı seçmemişlerdir. Bu durum, ailelerin afetin yarattığı psikolojik travmayı kendi başlarına ya da çevresel dayanışma yoluyla atlatmaya çalışmasına neden olmuştur.

K1 Ailesi: *Biz hiçbir psikososyal destek almadık, süreci kendi başımıza yürütmeye çalıştık. Çünkü çevreden gelen acıma duygusu içeren ve kıyaslayıcı ifadeler bizi böyle bir destek arayışından uzaklaştırdı.*

K2 Ailesi: Çocukların travmalarını atlatabilmeleri için profesyonel destek almamış, ancak çevreden gelen yardımların önemini vurgulamıştır: *“Tanıdık tanımadık tüm karşılaştığımız insanlar bir şeyler yapmak istedi.”*

K3 Ailesi: Baba, *“Yaşadığımız sorunları kendi imkânlarımızla atlatmaya çalıştık”* diyerek yalnızlığı ve desteğe erişim zorluklarını ifade etmiştir.

K4 Ailesi: Hiçbir psikososyal destek hizmetine ulaşamamış, özellikle çocuklarının travma sonrası süreçlerinde kendileri destek olmaya çalışmışlardır.

Bu bulgular, deprem sonrası psikososyal destek mekanizmalarının gerekliliğini ve önemini ortaya koymaktadır

3.3.2. Toplumsal Dayanışmanın Rolü

Bu süreçte, toplumsal dayanışma aileler için önemli bir başa çıkma kaynağı olmuştur. Özellikle K2 ve kısmen K3 ailesi, tanıdık veya tanımadıkları insanlardan gelen yardımların duygusal yüklerini hafıflettiğini belirtmiştir.

Deprem sonrası sosyal destek mekanizmalarının bireylerin ruh sağlığını korumada ve dayanıklılığı güçlendirmede vazgeçilmez olduğu yapılan araştırmalarla da desteklenmektedir. Afet sonrası sosyal bağlar güçlenmektedir. Bu durum ailelerin psikolojik dayanıklılığını artırmaktadır. Sosyal yardım ve destek ağları, depremzedelerin dayanıklılığının artmasında önemli bir rol oynamaktadır (İme ve Dilmaç,2025). Ancak araştırmaya katılan ailelerin çoğu, dayanışmanın kısa süreli olduğunu ve zamanla azaldığını ifade etmiştir.

3.3.3. Başa Çıkma Stratejileri

Aileler psikososyal destek hizmetlerinden yararlanmak yerine, büyük oranda bireysel başa çıkma yöntemleri geliştirmişlerdir.

K1 ve K4 aileleri, süreci içe kapanarak ve tüm çatışmalara rağmen aile içinde dayanışmayı artırarak yönetmeye çalışmıştır.

K2 ailesi, çevreden gelen yardımlar sayesinde psikolojik yükünü hafıfletmiş, ancak çocukların duygusal iyileşmesinde daha sistematik destek ihtiyacının devam ettiğini vurgulamıştır.

K3 ailesi, aile içi desteğe rağmen yüksek düzeyde yalnızlık ve izolasyon hissi yaşamıştır.

Bu veriler, afet sonrası psikososyal destek eksikliğinin aileleri kendi başa çıkma mekanizmalarını geliştirmeye zorladığını, ancak bunun sürdürülebilir bir çözüm olmadığını göstermektedir.

3.4. Gelecek Perspektifi

Deprem sonrası ailelerin gelecek algısı kaygı, belirsizlik ve umut arasında değişmektedir. Bazı ailelerde umutsuzluk hâkimken, bazıları dayanışma ve sosyal destek sayesinde daha umutlu bir gelecek tahayyül etmektedir. Bu farklılık, psikolojik dayanıklılık ve sosyal destek mekanizmalarının gücüyle ilişkilidir (Babuç ve Gökçe, 2024). Umut duygusunun travma sonrası büyümeyi kolaylaştırarak iyileşmeye katkı sunduğu belirtilmektedir (Setiawan ve Setiyawati, 2025). Karamsarlığa rağmen “yeni başlangıç arayışları”, aileleri yeniden umut kurmaya yöneltmiştir.

Görüşmeler, ailelerin gelecek planlarında belirsizlik, kaygı ve umudun iç içe geçtiğini göstermektedir. K1 ailesi geleceğe dair hayal kurmadığını, K4 ailesi ise iş değişikliği ve

taşınma isteğini dile getirmiştir. Afet sonrası kayıplar ve sosyal destek eksiklikleri, ailelerin geleceğe bakışını doğrudan etkilemiştir (Babuç ve Gökçe, 2024). Bu durum, umut düzeyi ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiye dair Satıcı ve arkadaşlarının (2025) bulgularıyla da örtüşmektedir.

3.4.1. Umutsuzluk ve Belirsizlik Duygusu

Deprem, bazı ailelerde geleceğe dair umut kaybına yol açmıştır. Özellikle K1, K2 ve K4 ailelerinde belirsizlik, kaygı ve güvensizlik duyguları öne çıkmaktadır:

K1 Ailesi (Anne): *“Geleceğe dair umutlarım depremle birlikte yıkıldı. Geleceğe dair hayal kuramıyorum.”*

K1 Ailesi (Baba): *“Yabancı bir dil öğrenip çocuğum için güvenli bir ülkeye gitmeyi planlıyorum.”*

K2 Ailesi (Baba): *“Yaşanan bunca kaybın ardından geleceğe dair umut besleyemiyorum.”*

K2 Ailesi (Anne), *“Yarını bilmeden yaşamak çok zor.”*

K4Ailesi (Anne): *“İş değiştirmek, taşınmak ve bu şehirden kurtulmak istiyorum.”*

Bu ifadeler, deprem sonrası aile bireylerinin gelecek algısında **duygusal çeşitliliği** göstermektedir. Aynı aile içinde dahi farklı bireyler, bir yandan çözüm ve güvenlik arayışına yönelirken diğer yandan umutsuzluk ve belirsizlik duygusu baskın hale gelebilmektedir.

3.4.2. Umutlu Tutumlar ve Dayanıklılık

K1 ailesi, diğer ailelerden farklı olarak daha umutlu bir tutum sergilemiştir. Baba, güvenli bir gelecek için aktif planlar yapıyor ve gelecek perspektifi geliştiriyor. Aile çocuğun rutinlerini devam ettirmesini çabası içindedir. 6-7 aylık bir parçalanmışlıktan sonra bir araya gelerek umut ile kaygı arasında salınarak ayakta durmaya çalışmaktadır.

K2 ailesi karşılıklı dayanışma ve sosyal destek unsurlarını daha etkin kullanmıştır.

K2 Ailesi (anne): *Depremden dört gün sonra çocuklarımla ve annemle birlikte başka bir şehre gittik. Orada bir hayırsever evini bize açtı. Aynı evde dokuz kişi bir arada yaşadık. Evlerini bize karşılıksız açan, her türlü desteği sunan bu iyi insanların varlığı bize huzur verdi.”*

Bu sözler sosyal desteğin afet sonrası psikolojik dayanıklılığı artıran önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır.

3.4.3. Gelecek Perspektifinin Psikososyal Önemi

Görüşmeler, deprem sonrası geleceğe dair beklentilerin ailelerin psikososyal uyum süreçlerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir:

Daha umutlu bir bakış açısına sahip olan K2 ailesinde ise dayanışmanın güçlendirici bir unsur olarak rol oynadığı görülmektedir.

K3 ailesi başlangıçta “neden biz” sorusunu dile getirmiş; fakat zamanla “iyi ki yapmışız, gitmişiz” diyerek yaşamlarına dair değerleri hatırlamıştır. Bu dönüşüm, travma sonrası **yaşama yeniden anlam verme çabası ve psikososyal toparlanma göstergesi** olarak okunabilir. “*Toparlanmak için bizi bizden başkası anlayamaz yine birlik olup üstesinden geleceğiz*” diyerek, geleceği inşa etme sürecinde **birlikte dayanışmayı** temel bir psikososyal kaynak olarak görmekte-dirler.

Afet sonrası bireylerin psikososyal uyumunda gelecek perspektifi önemli bir rol oynamaktadır. Olumlu bir gelecek beklentisi, bireylerin kayıplarını anlamlandırmalarını, yeniden yapılanma süreçlerine katılımlarını ve psikolojik esnekliklerini desteklemektedir. Bonanno (2004), bireylerin ağır kayıplar karşısında dahi dayanıklılık gösterebildiklerini ve bunun temelinde umutlu bir gelecek bakışının bulunduğunu vurgular. Benzer şekilde Bonanno ve Burton (2013), esnek başa çıkma stratejileri ile pozitif gelecek odaklı tutumların psikolojik iyileşmeyi desteklediğini belirtir. Masten (2021) ise, çocuk ve ailelerin dayanıklılığının; aile, okul, toplum ve kültürel sistemlerin etkileşimiyle oluşan çok katmanlı koruyucu süreçler içinde, özellikle umut ve olumlu gelecek perspektifi sayesinde güçlendiğini vurgulamaktadır. Bu bilgiler ışığında, umut ve gelecek odaklı tutumların, travmanın işlenmesi, psikolojik iyileşme ve yeniden yapılanma süreçlerine önemli katkılar sunduğu söylenebilir.

4.TARTIŞMA

Bu araştırmanın bulguları, Hatay’daki deprem sonrası aile deneyimlerinin literatürle büyük ölçüde örtüştüğünü göstermektedir. Aile bireylerinin yaşadığı korku, kaygı, travma ve yas tepkileri; ilişkilerde gözlenen hem yakınlaşma hem de gerilim biçimleri, afetlerin psikolojik etkilerine dair çalışmalarla paraleldir (Aker ve Önder, 2025). Bu sonuç, afetlerin yalnızca fiziksel değil, derin psikososyal etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

Aile ilişkilerinde gözlenen değişimler, afetlerin çift ve aile dinamikleri üzerindeki çift yönlü etkisini yansıtmaktadır. Kimi ailelerde dayanışma artarken, ekonomik sıkıntılar ve barınma sorunları nedeniyle çatışmalar da yoğunlaşmıştır. Bu durum, afetlerin ilişkilerde hem destekleyici hem zorlayıcı roller üstlenebileceğini gösteren önceki çalışmalarla uyumludur (Kaniasty, 2020; Williamson ve ark., 2021).

Günlük yaşamın aksaması ve rutinlerin bozulması, bireylerin yeniden uyum sağlama sürecini güçleştirmiştir. Geçici barınma koşulları, iş ve eğitimde yaşanan kesintiler aile bütünlüğünü zorlamıştır. Özellikle çocukların eğitimden uzak kalması ve sosyal etkileşimlerinin azalması, onların psikososyal gelişiminde olumsuzluklara yol açmıştır (Cordone ve ark., 2025). Bu sonuçlar, afet sonrası dönemde rutinlerin yeniden tesis edilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır (Heanoy ve Brown, 2024).

Psikososyal destek ve toplumsal yardımlar açısından, ilk dönemde yoğun destek sağlanmasına karşın süreç içinde bu desteğin azaldığı görülmüştür. Sosyal destek, afet sonrası stres ve depresyonu azaltan koruyucu bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Kaniasty, 2020; Tekin ve ark., 2023). Ailelerin aktardığı “yardımın sürdürülebilir olmaması” durumu, uzun vadeli politikaların önemini göstermektedir (Uslu-Ak, 2021).

Gelecek algısında ise iki yönlü bir tablo oluşmuştur. Bazı aileler kaygı ve umutsuzluk yaşarken, bazıları travmadan anlam çıkararak yeniden umut geliştirmiştir. Bu bulgu, travma sonrası büyüme kavramıyla örtüşmektedir (Setiawan ve Setiyawati, 2025). Aile içi dayanışma ve güçlü ilişkiler, umudu besleyen temel unsurlar arasında yer almıştır (Rezaei ve Mohammadinia, 2025; Tekin ve ark., 2023).

Hataylı ailelerin deneyimleri afet sonrası sürece dair literatürle paralellik göstermektedir. Duygusal dalgalanmalar, rutin kaybı, destek ihtiyacı ve umut arayışı, afetin çok katmanlı etkilerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, kültürel bağlamın ve toplumsal dayanışmanın ailelerin başa çıkma biçimlerini belirlemede önemli rol oynadığı görülmektedir.

5.SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmamız, 6 Şubat 2023 depreminin Hatay'daki ailelerde yarattığı psikososyal ve yapısal dönüşümleri ortaya koymuştur. Bulgular, afet sonrası ailelerin duygusal (korku, kaygı, yas) ve yapısal (barınma, geçim, rutin kaybı) açıdan ciddi zorluklar yaşadığını göstermektedir. Aile içi ilişkiler kimi zaman dayanışmayla güçlenmiş, kimi zaman stresle çatışmalara dönüşmüştür. Belirsizlik ve kaygıya rağmen birçok ailede umut ve yeniden düzen kurma çabası gözlenmiştir. Sonuç olarak, afetin aile sistemini çok boyutlu etkilediği ve bütüncül yaklaşımlara ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır.

Öneriler:

Aile İçi İletişimin Güçlendirilmesi: Aile danışmanlığı ve terapisi hizmetleri sunulmalı; eş çatışmaları azaltılmalı, ebeveyn-çocuk diyalogu korunmalıdır. Grup çalışmaları iletişimi ve dayanıklılığı artıracaktır.

Günlük Rutinlerin Yeniden Kurulması: Çocukların eğitime, yetişkinlerin işe dönüşü hızla sağlanmalıdır. Geçici barınma alanlarında bile oyun, ders, atölye gibi günlük programlar oluşturulmalıdır.

Psikososyal Destek Hizmetlerinin Sürdürülmesi: İlk dönem destekleri uzun vadeli planlara dönüştürülmeli; kalıcı psikososyal merkezler kurulmalı, terapiler ve psiko-eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Travma belirtileri gösterenler uzman desteği almalıdır.

Aile Merkezli Müdahaleler: Afet sonrası programların odağı aile olmalı; travma atlatma, ebeveyn eğitimi ve oyun/sanat etkinlikleri aile planlarına göre bireyselleştirilmelidir.

Umudu ve Gelecek Planlamasını Destekleyen Girişimler: Akran destek programları, başarı hikâyeleri, kariyer danışmanlığı, mikro kredi ve hibe destekleriyle umut artırılmalıdır. Gençlere yönelik rehberlik atölyeleri düzenlenmelidir (Toper ve ark., 2025).

Kalıcı Sosyal Politika ve Altyapı Önlemleri: Depreme dayanıklı konutlar tamamlanmalı, öğrenim kayıpları telafi edilmeli, istihdam ve mesleki eğitimler desteklenmelidir. Psikolojik destek ve iş yaşamında esneklik sağlanmalıdır. Desteklerin sürdürülebilirliği önemlidir (Yıldırım, 2023).

Bu çalışma, sınırlı sayıda aileyle yapılmış olsa da, afetlerin aile yaşamına etkilerine dair derinlemesine bir bakış sunmaktadır. Araştırmacılar için daha geniş örneklemelerle çalışmalar

önerilmektedir. Uygulayıcılar içinse bulgular, afet sonrası psiko-sosyal hizmetlerin planlanmasında rehber niteliğindedir. Ailelerin duygusal ihtiyaçlarına, günlük düzenin kurulmasına, sosyal destek mekanizmalarına ve gelecek inşasına odaklanan müdahaleler toplum sağlığının korunmasında anahtar rol oynayacaktır. Unutulmamalıdır ki toplumun en temel yapı taşı olan aile, afetlerden en çok etkilenen ama doğru desteklendiğinde en güçlü iyileşme kaynağıdır. Bu nedenle afet yönetiminde ailenin merkeze alınması, bütüncül, sürdürülebilir ve kültüre duyarlı yaklaşımların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, S. K., Mohammed, R. A., Nashwan, A. J., Ibrahim, R. H., Abdalla, A. Q., Ameen, B. M., ve Khedhir, R. M. (2025). Using thematic analysis in qualitative research. *Journal of Medicine, Surgery, and Public Health*, 6, 100198.
- Ak, B. U. Mental Health And Psychosocial Support In Turkey: Practices, Policies And Recommendations. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 46-55.
- Aker, T., ve Önder, E. (2025). Posttraumatic stress disorder–related mental health problems and risk factors after an earthquake. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 35(Suppl. 1), S113–S121.
- Arslanlı, S. E., Duru, H. A., Bakır, E., ve Pulat, P. (2024). Exploring the disaster experiences and psychosocial support needs of children affected by the Kahramanmaraş earthquake in Turkey through drawing narratives. *Journal of Pediatric Nursing*, 78, e260-e269.
- Babuç, Z. T., ve Gökçe, A. (6). 6 Şubat Deprem Afetinin Aile Ve Sosyal İlişkilere Etkisi Üzerine Nitel Bir Analiz. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 789-813.
- Bonanno, G. A., Galea, S., Bucciarelli, A., ve Vlahov, D. (2007). What predicts psychological resilience after disaster? The role of demographics, resources, and life stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(5), 671–682.
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>
- Bonanno, G. A., ve Burton, C. L. (2013). Regulatory flexibility: An individual differences perspective on coping and emotion regulation. *Perspectives on Psychological Science*, 8(6), 591–612. <https://doi.org/10.1177/1745691613504116>
- Bountress, K. E., Gilmore, A. K., Metzger, I. W., Aggen, S. H., Tomko, R. L., Danielson, C. K., ... ve Amstadter, A. B. (2020). Impact of disaster exposure severity: Cascading effects across parental distress, adolescent PTSD symptoms, as well as parent-child conflict and communication. *Social Science ve Medicine*, 264, 113293.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2022). Conceptual and design thinking for thematic analysis. *Qualitative Psychology*, 8(1), 3–26.
- Braun, V., ve Clarke, V. (2021). Thematic analysis: A practical guide. *London: SAGE*.
- Cordone, A., Fairchild, V., ve Cicero, M. X. (2025). Impact of Natural Disasters on Children: Key Considerations for Pediatricians. *Pediatrics in Review*, 46(4), 189-197.

- Çıtak, Ş., ve Dadandı, İ. (2024). The effect of earthquake exposure on PTSD symptoms mediated by intrusive rumination and moderated by gender: A cross-sectional study on the 2023 Kahramanmaraş earthquake survivors. *BMC Public Health*, 24(1), 2294.
- Demirbaş-Kurtoğlu, H. (2023). Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası depremzedelerde posttravmatik stres bozukluğu, depresyon ve anksiyete bozukluğu yaygınlığının araştırılması [Tıpta uzmanlık tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Elçi, G., Genc, A., Yaşartürk, F., Aktaş, A. K., ve Kaya, G. Y. (2023). Fiziksel aktivitenin depremzede çocuklar üzerindeki etkileri hakkında ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Sport Science*, 6(1-Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 1123-1133.
- Galea, S., Nandi, A., ve Vlahov, D. (2005). The epidemiology of post-traumatic stress disorder after disasters. *Epidemiologic Reviews*, 27(1), 78–91.
- Guest, G., Bunce, A., ve Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field methods*, 18(1), 59-82.
- Harville, E. W., Taylor, C. A., Tesfai, H., Xiong, X., ve Buekens, P. (2011). Experience of Hurricane Katrina and reported intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(4), 833–845.
- Heanoy, E. Z., ve Brown, N. R. (2024). Impact of natural disasters on mental health: Evidence and implications. *Healthcare (Basel)*, 12(18), 1812.
- Hock, E., Blank, L., Fairbrother, H., Clowes, M., Cuevas, D. C., Cuevas, D., ... ve Goyder, E. (2023). Exploring the impact of housing insecurity on the health and well-being of children and young people: a systematic review. *Public Health Research*, 11(13), 1-71.
- İme, Y., ve Dilmaç, B. (2025). The association between depression, anxiety, stress, and resilience; self-efficacy and social support as mediators among 2023 Türkiye earthquake survivors. *Current Psychology*, 1-8.
- Kaniasty, K. (2020). Social support, interpersonal, and community dynamics following disasters caused by natural hazards. *Current Opinion in Psychology*, 32, 105–109.
- Koçbay, A., ve Sığırtmaç, A. D. (2025). Deprem Sonrası Göç Etmiş Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Durumlarının İncelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 39(1), 249-266.
- Lowe, S. R., Rhodes, J. E., ve Scoglio, A. A. J. (2012). Changes in marital and partner relationships in the aftermath of Hurricane Katrina: An analysis with low-income women. *Psychology of Women Quarterly*, 36(3), 286–300.
- Mannell, J., Brown, L. J., Jordaan, E., Hatcher, A., ve Gibbs, A. (2024). The impact of environmental shocks due to climate change on intimate partner violence: A structural equation model of data from 156 countries. *PLOS Climate*, 3(10).
- Masten, A. S. (2021). Resilience of children in disasters: A multisystem perspective. *Annual Review of Psychology*, 72, 201–226. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-081420-110539>
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., ve Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International journal of qualitative methods*, 16(1), 1609406917733847.

- Özgen, N. (2025). Kahramanmaraş Depremi Bağlamında Aile İçi İletişim Dinamiklerinin İncelenmesi. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 7(2), 211-224.
- Rezaei, M. A., ve Mohammadinia, N. (2025). The role of society and family in adolescents' disaster resilience: A qualitative study. *BMC Public Health*, 25, 22197.
- Satici, B., Erus, S. M., Benzer, F. M., Deniz, M. E., Tekgül, N., ve Satıcı, S. A. (2025). Bereavement and Resilience in Earthquake Affected Individuals: Serial Mediation through Psychological Distress and Hope. *Psychiatric Quarterly*, 1-14.
- Setiawan, I. M., ve Setiyawati, D. (2025). Family functioning and post-traumatic growth among disaster survivors: The mediation role of hope. *Humanitas: Indonesian Psychological Journal*, 22(1), 13-30.
- Sipahioğlu, B. Ö. (2024). Göç ve afet ilişkisi: Deprem göçü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1-Deprem Özel Sayısı-), 292-313.
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2024). Geleceğin inşası: Eğitim 2002-2024. *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları*. ISBN 978-975-11-8369-9
- Tang, B., Deng, Q., Glik, D., Dong, J., ve Zhang, L. (2017). A meta-analysis of risk factors for post-traumatic stress disorder (PTSD) in adults and children after earthquakes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(12), 1537.
- Taşdelen-Karçkay, A., Alkan, D., ve Toprak, B. (2023). Doğal afet bağlamında aile sistemi: Aile ilişkileri, risk ve koruyucu faktörler. *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 6(2), 75-96.
- Tekin, S., Burrows, K., Billings, J., Waters, M., ve Lowe, S. R. (2023). Psychosocial resources underlying disaster survivors' posttraumatic stress symptom trajectories: Insights from in-depth interviews with mothers who survived Hurricane Katrina. *European Journal of Psychotraumatology*, 14(2), 2211355.
- Toper, F., Yanardağ, R., Koca, M., ve Baydar, V. (2025). Post-traumatic growth in university students after earthquakes: The effect of perceived social support and psychological resilience. *Behavioral Sciences*, 15(9), 1178.
- Williamson, H. C., Bradbury, T. N., ve Karney, B. R. (2021). Experiencing a natural disaster temporarily boosts relationship satisfaction in newlywed couples. *Psychological Science*, 32(11), 1709-1719.
- Witting, A. B., Bagley, L. A., Nelson, K., ve Lindsay, T. (2021). Natural disasters and the relational study of the family: A 2-decade scoping review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 52, 101990.
- Yıldırım, S. (6). 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminin Psikososyal Etkisi ve Depremzedelere Yönelik Sürdürülebilir Müdahalenin Önemi Üzerine Bir Gözlem Araştırması. *Anasay*, (24), 133-153.

KADININ ÇALIŞMASINA YÖNELİK TUTUMLAR VE CİNSİYET AYRIMCILIĞI

Psikolojik Danışman Elif BEŞPINAR¹
Doç. Dr. Süleyman BALCI²

ÖZET

Kadınlar tarih boyunca ekonomik hayatın bir parçası olmuş; ancak, geleneksel toplumsal roller onların eş olma, annelik, ev kadınlığı gibi davranış kalıplarının ötesine geçip ev dışında çalışmasını güçleştirmiştir. Sanayileşmenin yaygınlaşmasıyla kadınlar geleneksel rol kalıplarının dışına çıkarak iş yaşamında aktif olarak yer almaya başlamıştır. Sanayileşme ile kadınlar düşük ücretli, vasıfsız, alt konum işlerde çalıştırılırken; erkekler yüksek ücretli, nitelikli, üst düzey pozisyonlarda konumlandırılmıştır. Ülkemizde ise cumhuriyetin ilanıyla birlikte çeşitli haklar edinen kadınlar, çalışma hayatına dahil olmaya başlamış ve zamanla istihdam oranları artış göstermiştir. Günümüzde kadınların iş hayatına katılım oranları artış gösterse de görev dağılımında veya çeşitli kadrolara gelmede kadınlar aleyhine eşitsizlikler görülebilmektedir. İşgücündeki çeşitli ayrımcı uygulama ve politikalar nedeniyle kadınların istihdam oranları erkeklere göre oldukça düşüktür. İşyeri cinsiyet ayrımcılığının yaygınlığı ve bireyler üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında; yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutumlarının işyeri cinsiyet ayrımcılığındaki rolünün belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, işyeri cinsiyet ayrımcılığına yönelik farkındalığın artırılması ve cinsiyet ayrımcılığının önlenmesine yönelik çalışmaların planlanması açısından önemlidir. Yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutumlarının işyerindeki cinsiyet ayrımcılığını etkileyebileceği varsayımı üzerinden yürütülen bu çalışmada kadının çalışmasına yönelik tutumların işyeri cinsiyet ayrımcılığına etkisi ve bu ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel araştırma modeli içerisinde yaygın olarak kullanılan tarama yönteminden faydalanılmıştır. Veriler “Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği” ve “İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği” ile elde edilmiştir. Çalışmada 18-65 yaş arasında 185 kadın, 132 erkek toplam 317 yetişkin yer almıştır. Verilerin analizinde t testi, Anova, Pearson korelasyon tekniği ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; yetişkinlerin kadının çalışmasına karşı tutumlarının işyerindeki cinsiyet ayrımcılığı düzeyleriyle negatif yönde anlamlı ilişkili olduğu; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve algılanan sosyoekonomik gelir düzeyi açısından yetişkinlerin kadının çalışmasına karşı tutumlarının ve işyeri cinsiyet ayrımcılığının anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Yetişkinlerin kadının çalışmasına karşı tutumları ile işyerindeki cinsiyet ayrımcılığı arasında anne-baba eğitim seviyesi ve ebeveyn tutumlarına göre anlamlı bir farklılaşma bulunamamıştır. Çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda; kadının çalışmasına karşı tutumlar işyerindeki cinsiyet ayrımcılığının %34’ünü açıklamaktadır.

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD., Yüksek Lisans Öğrencisi, bespinarelif@gmail.com, 0000-0002-1605-1596

² Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD., meb.suleyman@gmail.com, 0000-0001-9374-8808

Sonuçta, yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumlarının işyerindeki cinsiyet ayrımcılığının azalmasına katkısı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Kadının Çalışması, Cinsiyet Ayrımcılığı, İşyerindeki Tutumlar

ATTITUDES TOWARDS WOMEN'S EMPLOYMENT AND GENDER DISCRIMINATION AT WORKPLACE

Counselor Elif BEŞPINAR¹
Assoc. Prof. Dr. Süleyman BALCI²

ABSTRACT

Women have been a part of economic life throughout history; however, traditional social roles have made it difficult for them to work outside the home, extending beyond their traditional roles of wife, mother, and housewife. With the spread of industrialization, women have begun to break away from traditional role patterns and become actively involved in the workforce. With industrialization, women were employed in low-paying, unskilled, subordinate positions, while men were positioned in high-paying, qualified, high-level positions. In Turkey, with the proclamation of the Republic, women gained various rights and began to participate in the workforce, and their employment rates have increased over time. While women's participation in the workforce is increasing today, inequalities against women can still be observed in the distribution of tasks and in accessing various positions. Due to various discriminatory practices and policies in the workforce, women's employment rates are significantly lower than men's. Given the prevalence of workplace gender discrimination and its negative impact on individuals, determining the role of workplace gender discrimination in workplace gender discrimination and examining it across various variables is crucial for raising awareness of workplace gender discrimination and planning efforts to prevent it. This study, conducted on the assumption that adults' attitudes toward women's employment may affect workplace gender discrimination, aimed to examine the impact of attitudes toward women's employment on workplace gender discrimination and this relationship in terms of various variables. The study utilized a widely used survey method within the descriptive research model. Data were collected using the "Attitude Towards Women's Employment Scale" and the "Workplace Gender Discrimination Scale." A total of 317 adults (185 female and 132 male) between the ages of 18 and 65 participated in the study. T-test, ANOVA, Pearson correlation technique, and multiple linear regression analysis were used in data analysis. The study found that adults' attitudes toward women's employment were negatively and significantly correlated with levels of workplace gender discrimination. Adults' attitudes toward women's employment and workplace gender discrimination differed significantly in terms of gender, age, level of education, and perceived socioeconomic income. No significant difference was found between adults' attitudes toward women's employment and workplace gender discrimination based on parental education level or parental attitudes. Multiple linear

¹ Kırıkkale University, Social Sci.Ent., Counseling Dep. bespinarelif@gmail.com 0000-0002-1605-1596

² Kırıkkale University, Education Fak., Counseling Dep. [meh.suleyman@gmail.com](mailto:meb.suleyman@gmail.com),0000-0001-9374-8808

regression analysis revealed that attitudes toward women's employment account for 34% of workplace gender discrimination. Consequently, positive adult attitudes toward women's employment contribute to a reduction in workplace gender discrimination.

Keywords: Attitudes in Workplace, Women's Employment, Gender Discrimination

1. GİRİŞ

Kadınlar tarih boyunca ekonomik hayatın bir parçası olmuş; ancak geleneksel toplumsal roller onların eş olma, annelik, ev kadınlığı gibi davranış kalıplarının ötesine geçip ev dışında çalışmasını güçleştirmiştir (Yılmaz, 2014). Sanayileşmenin yaygınlaşmasıyla kadınlar geleneksel rol kalıplarının dışına çıkarak iş yaşamında aktif olarak yer almaya başlamıştır. Sanayileşme ile kadınlar düşük ücretli, vasıfsız, alt konum işlerde çalıştırılırken; erkekler yüksek ücretli, nitelikli, üst düzey pozisyonlarda konumlandırılmıştır (Akdemir ve ark., 2019). Ülkemizde ise cumhuriyetin ilanı ile birlikte çeşitli haklar edinen kadınlar, çalışma hayatına dahil olmaya başlamış ve zamanla istihdam oranları artış göstermiştir. Günümüzde kadınların iş hayatına katılım oranları artış gösterse de (Erdoğan ve Yaşar, 2018) görev dağılımında veya çeşitli kadrolara gelmede kadınlar aleyhine eşitsizlikler görülebilmektedir (Yılmaz, 2014). İşgücündeki çeşitli ayrımcı uygulama ve politikalar nedeniyle kadınların istihdam oranları erkeklere göre oldukça düşüktür (Çelik ve Akar-Şahingöz, 2018). İşyeri cinsiyet ayrımcılığının yaygınlığı ve bireyler üzerindeki olumsuz etkileri göz önüne alındığında; yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutumlarının işyeri cinsiyet ayrımcılığındaki rolünün belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, işyeri cinsiyet ayrımcılığına yönelik farkındalığın artırılması ve cinsiyet ayrımcılığının önlenmesine yönelik çalışmaların planlanması açısından önemlidir (Yalçın, 2015). Yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutumlarının işyerindeki cinsiyet ayrımcılığını etkileyebileceği varsayımı üzerinden yürütülen bu çalışmada kadının çalışmasına yönelik tutumların işyeri cinsiyet ayrımcılığına etkisi ve bu ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın amaçları doğrultusunda yanıtları aranan sorular aşağıda sunulmuştur:

1. Yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutumları ile işyeri cinsiyet ayrımcılığı düzeyleri nasıldır?
2. Yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutumları ile işyeri cinsiyet ayrımcılığı arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutumları ile işyeri cinsiyet ayrımcılığı düzeyleri, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, algılanan gelir durumu, ebeveynlerin eğitim seviyesi ve ebeveyn tutumları açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, var olan durumları betimlemeye yönelik nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Veriler, yetişkinlerden ilişkisel araştırma deseni çerçevesinde uzaktan online olarak toplanmıştır. İlişkisel araştırma yöntemi, mevcut durumların geniş katılımcı gruplarında ölçülmesine ve analiz edilmesine imkân sağlamaktadır

(Vural, 2024). Araştırmanın katılımcılarını, 18–65 yaş aralığında 185 kadın ve 132 erkek olmak üzere toplam 317 yetişkin oluşturmaktadır. Veriler, “Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği” ve “İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Bu ölçekler, katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutumlarını ve işyerinde cinsiyet ayrımcılığına ilişkin algılarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir araçlardır. Verilerin analizinde, t testi, Anova, Pearson korelasyon ve regresyon teknikleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan 18–65 yaş aralığında 185 kadın ve 132 erkek olmak üzere toplam 317 yetişkin bireyin demografik özellikleri ile kadının çalışmasına yönelik tutumları ve işyerinde cinsiyet ayrımcılığına ilişkin algılarıyla ilgili bulgular sunulmaktadır. Katılımcılardan elde edilen verilere ilişkin betimleyici veriler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Ölçeklerin Betimleyici İstatistikleri

	N	Ort.	SS	Min.	Max.	Basıklık	Çarpıklık
KÇKTÖ	317	31.89	11.43	15.00	65.00	-0.22	0.75
İCAÖ	317	2.51	.66	6.00	24.00	-0.64	0.36

Katılımcıların Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği puan ortalamasının $31,89 \pm 11,22$ olduğu ve İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği puan ortalamasının $12,51 \pm 4,70$ olduğu belirlenmiştir. Tablo 2’de Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği (KÇKTÖ) puanlarının cinsiyete göre t-testi analizi verilmiştir.

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	Sd p	t
KÇKTÖ	Kadın	185	29.22	10.42	239.68	-3.64
	Erkek	132	36.52	12.01	0.00	

Tablo 2. KÇKTÖ Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Analizi

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutum puanlarının cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaştığı görülmektedir. Erkek katılımcıların ortalama puanları (Ort.=36.52), kadın katılımcıların ortalama puanlarından (Ort.=29.22) yüksektir, t (239.68) = -3.64, $p < .05$. Bu bulgu, erkeklerin kadının çalışmasına yönelik tutumlarının kadınlara kıyasla daha olumlu olduğunu göstermektedir. Tablo 3’te, İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği (İCAÖ) puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin t-testi analizi verilmiştir.

	Cinsiyet	N	Ort.	SS	Sd p	t
--	----------	---	------	----	---------	---

İCAÖ	Kadın	185	13.06	7.80	315.00 0.04	3.78
	Erkek	132	11.36	7.17		

Tablo 3. İCAÖ Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Analiz

Tablo 3'ün incelenmesi sonucunda, kadın katılımcıların işyerinde cinsiyet ayrımcılığına ilişkin algı puanlarının (ortalama: 13.22), erkek katılımcıların puanlarına (ortalama: 11.24) kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan t-testi analizine göre bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir [$t(315.00) = 3.78, p < .05$]. Bu bulgu, işyerinde kadınların erkeklere kıyasla daha fazla cinsiyet temelli ayrımcılığa maruz kaldığını göstermektedir. Tablo 4'te, Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği puanlarının katılımcıların eğitim düzeyine göre ANOVA analizi sunulmuştur.

Tablo 4. KÇKTÖ Puanlarının Eğitim Düzeyine Göre ANOVA Analizi

	Eğitim Düzeyi	N	Ort.	SS	F Fark (Tukey)	p	Anlamlı
	Lise	25	27.53	6.54	6.88 Lisansüstü/Lisansüstü	0.01	Lisans- Lisans
KÇKTÖ	Lisans	255	33.02	12.55			
	Lisansüstü	37	29.72	11.37			

Tablo 4 incelendiğinde, lisans mezunu katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutum puanlarının (ortalama: 33.02), lise mezunu (ortalama: 27.64) ve lisansüstü mezun katılımcıların (ortalama: 26.97) puanlarından daha yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir [$F = 6.88, p < .05$]. Bu bulgu, eğitim seviyesi yükseldikçe kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumların arttığını göstermektedir. Tablo 5'te İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği puanlarının katılımcıların gelir düzeyine göre ANOVA analizi sunulmuştur.

Tablo 5. İCAÖ Puanlarının Gelir Düzeyine Göre ANOVA Analizi

	Gelir Düzeyi	N	Ort.	SS	F Düzeyi (Tukey)	p	Anlamlılık
	Alt	37	14.29	5.22	3.53 Orta/Orta-Alt	0.03	Alt- Orta
İCAÖ	Orta	268	12.12	4.50			

Üst	12	12.66	6.21
-----	----	-------	------

Tablo 5'in incelenmesi sonucunda, sosyoekonomik düzeyini alt grupta algılayan katılımcıların işyerinde cinsiyet ayrımcılığına ilişkin algı puanlarının (ortalama: 14.29), orta (ortalama: 12.12) ve üst (ortalama: 12.66) gelir düzeyine sahip katılımcılardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan ANOVA analizine göre bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$F=3.53$, $p<.05$]. Bu bulgu, sosyoekonomik düzeyi düşük olan bireylerin işyerinde cinsiyet ayrımcılığına daha fazla maruz kaldığını göstermektedir.

Tablo 6'da Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği ve İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği sonuçlarının katılımcıların yaş gruplarına göre ANOVA analiz sunulmuştur.

	N	Ort.	SS	F	p	Anlamlı Farklılık (Tukey)
KÇKTÖ	18-28	124	31.13	11.61		
	29-40	117	31.67	9.56	1.04	0.353
	41+	76	33.46	12.85		
İCAÖ	18-28	124	13.52	4.97		18-28&29-40/
	29-40	117	11.92	4.32	6.42	18-28&41+/
	41+	76	11.30	4.48	0.02	29-40&18-28/ 41+&18-28

Tablo 6. Yaşa Göre ANOVA Analizi

Tablo 6'nın incelenmesi sonucunda, ileri yetişkinlerin kadının çalışmasına yönelik tutum puanlarının (ortalama: 33.46), genç (ortalama: 31.13) ve orta yetişkinlerden (ortalama: 31.67) daha yüksek olduğu görülmüştür. Ancak bu farklılığın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı belirlenmiştir [$F=1.04$, $p>.05$]. Aynı tabloya göre, 18-28 yaş arası genç yetişkinler, işyerinde cinsiyet ayrımcılığına ilişkin algı puanları açısından (ortalama: 13.52) 29-40 yaş arası orta yetişkinlerden (ortalama: 11.92) ve 41 yaş üstü ileri yetişkinlerden (ortalama: 11.30) daha yüksek puan almıştır. Bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$F=6.42$, $p<.05$]. Bu bulgu, mesleğe yeni atılan genç yetişkinlerin işyerinde cinsiyet ayrımcılığına daha fazla maruz kaldığını göstermektedir. Tablo 7'de, Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği ile İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği puanları arasındaki korelasyon analizi sunulmuştur.

Tablo 7. KÇKTÖ VE İCAÖ Arasındaki Korelasyon Analizi

	Kadının Çalışmasına Karşı Tutum	İşyerindeki Cinsiyet Ayrımcılığı
Kadının Çalışmasına		-,546**

Karşı Tutum		,000
İşyerindeki Ayrımcılığı	Cinsiyet-,546**	1
	,000	

Tablo 7'nin incelenmesi sonucunda, kadının çalışmasına yönelik tutumlar ile işyerindeki cinsiyet ayrımcılığı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir [$r = -0.546$, $p < .05$]. Bu bulgu, kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumların artmasıyla işyerindeki cinsiyet ayrımcılığı düzeyinin azaldığını göstermektedir. Tablo 8'de Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği ile İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği puanları arasındaki basit regresyon analizi sunulmuştur.

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	12.74	0.79	-	15.98	0.00
KÇKTÖ	0.11	0.02	-0.26	-0.18	0.04

Tablo 8. Değişkenlere İlişkin Regresyon Analizi

$R = -.18$, $R^2 = -.34$, $F = 21.40$, $P = .000b$

Tablo 8'in incelenmesi sonucunda, doğrusal regresyon analizi ile kadının çalışmasına yönelik tutumların işyerindeki cinsiyet ayrımcılığını anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir ($\beta = -0.26$, $p < .05$). Analiz bulguları, kadının çalışmasına yönelik tutumların işyerindeki cinsiyet ayrımcılığının %34'ünü açıkladığını göstermektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında yapılan analizlerde, kadının çalışmasına yönelik tutum ile işyeri cinsiyet ayrımcılığı arasındaki ilişki; katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, algıladıkları gelir durumu ile ebeveynlerinin eğitim düzeyi ve tutumları açısından incelenmiştir. Araştırma bulguları, erkek katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutumlarının kadın katılımcılara kıyasla daha olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından yapılan çalışmada, kadınların çalışmasına yönelik tutum ile dini yönelim arasındaki ilişki incelenmiş ve yalnızca lisans eğitimi almış erkek katılımcıların kadınların çalışmasına olumlu tutum geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, kadının çalışmasına yönelik tutumların incelendiği diğer araştırmalarda, kadınların erkeklere oranla bu konuda daha olumlu tutum sergilediği belirlenmiştir (Çıtak, 2008; Sönmez ve Adiller, 2015; Çiçek ve Çopur, 2018).

Araştırma bulguları, lisans mezunu katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutumlarının, lise mezunu katılımcılara kıyasla daha olumlu olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, diğer çalışmalarda da bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe kadının çalışmasına yönelik olumlu tutumlarının arttığı saptanmıştır (Demirel ve ark., 1999; Tan, 2000; Kuzgun ve Sevim, 2004).

Araştırmada, ileri yetişkinlerin (41+) kadının çalışmasına yönelik tutumlarının genç ve orta yaş gruplarındaki katılımcılara kıyasla daha olumlu olduğu gözlemlenmiş, ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Literatürde yer alan bazı çalışmalar da bu bulguyu desteklemekte olup, bireylerin kadının çalışmasına yönelik tutumlarında yaşa bağlı olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Çıtak, 2008; Çiçek ve Çopur, 2018). Araştırma bulguları, katılımcıların eğitim düzeyleri ile kadının çalışmasına yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, Tüysüz (2020) tarafından yapılan ve çalışma hayatında kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığının incelendiği çalışmada da kadınların eğitim düzeyleri ile kadın istihdamını etkileyen faktörlere ilişkin algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bunun yanın sıra, katılımcıların gelir düzeyleri ile kadının çalışmasına yönelik tutumları arasında da anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır. Ancak, Çiçek ve Çopur (2018) tarafından yürütülen ve bireylerin kadınların çalışmasına ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelendiği çalışmada, gelir düzeyi düşük olan bireylerin diğer gruplara kıyasla toplumsal cinsiyet rollerine daha geleneksel bir bakış açısına sahip oldukları ve kadınların çalışmasına yönelik olumsuz bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer değişkeni olan işyeri cinsiyet ayrımcılığı incelendiğinde, kadın katılımcıların erkeklere göre işyerinde daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığı ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Çelik ve Akar Şahingöz (2018) tarafından kadın aşçılar üzerinde yapılan bir çalışmada, kadınların işe alınma sürecinde ayrımcılığa uğradığı ve iş yerinde cinsiyete dayalı kalıp rollere göre iş bölümünün düzenlendiği belirlenmiştir. Benzer araştırmalar, işyerinde cinsiyetin ayrımcı bir kriter olarak kadınlar aleyhine etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Dikmetaş, 2009; Sayar-Özkan ve Özkan, 2010; Şalvarcı-Türel ve Dolmacı, 2013; Alparslan ve ark., 2015; Akyüz, 2016; Gül-Çakır ve ark., 2017; Şahin, 2024).

Araştırmada, sosyoekonomik düzeyini alt grupta algılayan katılımcıların, orta ve üst düzey gelir grubundaki bireylere kıyasla işyerinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma oranlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna karşın, İşbilir (2021) tarafından kadının çalışma hayatı ve cam tavan sendromu üzerine yapılan çalışmada, kadınların iş yaşamında karşılaştığı kariyer engellerinin gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Araştırmada, genç yetişkinlerin, orta ve ileri yaştaki yetişkinlere kıyasla işyerinde cinsiyet ayrımcılığına daha fazla maruz kaldığı belirlenmiştir. Benzer şekilde, Şahin (2024) tarafından cinsiyet ayrımcılığının işten ayrılma niyeti ve işte mutluluk üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, yirmi beş yaş altı ve 25-34 yaş arası grupların işten ayrılma niyeti algısının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Alan yazında yer alan benzer çalışmalar da cinsiyet ayrımcılığının çalışanların yaş aralıklarına göre değişiklik gösterdiğini ve belirli

yaş gruplarının bu durumdan daha fazla etkilendiğini ortaya koymaktadır (Akyüz, 2016; Pamuk, 2024).

Araştırmada, katılımcıların eğitim düzeyine göre işyerinde cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak benzer araştırma sonuçları incelendiğinde, işyeri cinsiyet ayrımcılığının çalışanların eğitim durumuna bağlı olarak değiştiği ve eğitim seviyesi arttıkça ayrımcılık davranışlarının azaldığı tespit edilmiştir (Akyüz, 2016; Pamuk, 2024; Şahin, 2024). Buna ek olarak, ebeveynlerin eğitim düzeyi ve tutumları ile katılımcıların kadının çalışmasına yönelik tutumları ve işyerinde cinsiyet ayrımcılığı algıları arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır. Alan yazında, anne ve baba eğitim seviyesinin yükselmesinin toplumsal cinsiyet rollerine daha eşitlikçi bir bakış açısıyla yaklaşmayı teşvik ettiği ve kadınların çalışmasına yönelik olumlu tutumları artırdığı belirtilmektedir (Kaçar, 2007; Çıtak, 2008; Pınar ve ark., 2008; Zeyneloğlu, 2008; Arıcı, 2011; Çiçek ve Çopur, 2018).

Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulguya göre, kadının çalışmasına karşı tutumlar ile işyerindeki cinsiyet ayrımcılığı değişkenleri arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, kadının çalışmasına yönelik olumsuz tutumlar, işyerinde kadına yönelik ayrımcı davranışların artmasına yol açmaktadır. Literatürdeki diğer çalışmalar da toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve geleneksel kalıp rollere bağlı önyargıların kadınların istihdamda dezavantajlı konuma düşmesine ve iş yaşamında ayrımcılığa daha fazla maruz kalmasına neden olduğunu göstermektedir (Katkı, 2000; Kuzgun ve Sevim, 2004; Çiçek ve Çopur, 2018; Ersoy ve Ehtiyar, 2020; Tüysüz, 2020; İşbilir, 2021; Üste ve Cem, 2023).

Araştırmanın amaçlarından biri, kadının çalışmasına karşı tutumların işyeri cinsiyet ayrımcılığını ne düzeyde yordadığını incelemektir. Analiz sonuçlarına göre, kadının çalışmasına yönelik tutumlar işyerindeki cinsiyet ayrımcılığının %34'ünü açıklamaktadır. Bu bulgu, iş yaşamında kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın, kadınlara karşı sergilenen cinsiyetçi ve düşmanca tutumlar ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Literatürde, her iki değişkenin birlikte incelendiği çalışmaların sınırlı olması nedeniyle, bu sonucu doğrudan destekleyen başka araştırma bulguları bulunmamaktadır.

Araştırma bulguları, yetişkin bireylerin kadının çalışmasına yönelik tutumları ile işyeri cinsiyet ayrımcılığı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Kadının çalışmasına yönelik olumsuz tutumlar, işyerinde cinsiyet ayrımcılığını artırmakta; dolayısıyla, olumlu tutumlar işyerinde ayrımcılık düzeyinin azalmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, kadın katılımcıların işyerinde erkeklere oranla daha fazla ayrımcılığa maruz kaldığı görülmüştür.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında örneklem büyüklüğünün 317 kişi ile sınırlı olması ve verilerin yalnızca Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği ile İşyeri Cinsiyet Ayrımcılığı Ölçeği üzerinden elde edilmesi yer almaktadır. Gelecek çalışmalarda daha geniş örneklem gruplarıyla ve nitel-nicel yöntemlerin birlikte kullanılması önerilmektedir. Kadının çalışmasına yönelik tutumların ve işyeri cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığını artıracak eğitim programları ve kadınları güçlendirmeye yönelik psikoeğitim çalışmaları yürütülebilir. Ayrıca, bu değişkenlerin farklı kültürel ve sektörel bağlamlarda incelenmesi, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.

5. KAYNAKÇA

- Akdemir, S., Özaktaş, F. D., ve Aksoy, N. (2019). Türkiye’de ve seçilmiş ülkelerde kadının işgücü piyasasındaki yeri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (43), 187.
- Akyüz, M. (2016). *Cinsiyet ayrımcılığının örgütsel sapma davranışları üzerindeki etkisinde öz-yeterliliğin aracılık rolü: Sağlık kurumlarında bir araştırma* (Doktora tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Alparslan, M. A., Bozkurt-Çetinkaya, Ö., ve Özgöz, A. (2015). İşletmelerde cinsiyet ayrımcılığı ve kadın çalışanların sorunları. *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 66–81.
- Arıcı, F. (2011). *Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve psikolojik iyi oluş* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Beken, N. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde kadın istihdamı: Türkiye örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Ek Sayı), 47–74.
- Çelik, M., ve Akar-Şahingöz, S. (2018). İş yaşamında cinsiyet ayrımcılığı: Kadın aşçılar örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(3), 370–383.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların çalışmasına yönelik tutum: Cinsiyet, cinsiyet rolü ve sosyoekonomik düzeye göre bir karşılaştırma* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Dalkıranoglu, T. (2006). *Çalışma yaşamında kadın işgücü ve cinsiyet ayrımcılığı: Konaklama işletmelerinde bir uygulama* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Dalkıranoglu, T., ve Çetinel, G. F. (2008). Konaklama işletmelerinde kadın ve erkek yöneticilerin cinsiyet ayrımcılığına karşı tutumlarının karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 277–298.
- Demirel, A., Kayaalp-Bilgin, Z., ve Kocaman, M. (1999). *Çalışmaya hazır işgücü olarak kentli kadın ve değişimi*. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Dikmetaş, E. (2009). Hastane çalışanlarında cinsiyet farklılığının incelenmesine yönelik bir uygulama. *KMU İİBF Dergisi*, (16), 148–161.
- Erdoğan, S., ve Yaşar, S. (2018). Türkiye’de kadın istihdamının gelişimi: Konya-Karaman örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (20), 22–23.
- Eroğlu, F., ve İrdem, Ş. (2016). Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve yönetim kademelerindeki yansımaları. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 3(2), 11–35.
- Ersoy, A., ve Ehtiyar, V. R. (2021). Toplumsal yük ve kariyer: Konaklama sektöründeki kadın yöneticilerin kariyer gelişimlerini etkileyen toplumsal cinsiyet faktörlerinin analizi. *Journal of Economy Culture and Society*, (63), 237–255.
- Gül-Çakır, P., Barakazı, M., ve Barakazı, E. (2017). Turizm sektöründe çalışan kadınların karşılaştığı sorunları değerlendirmeye yönelik bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (61), 461–474.

- Gül, T. (2023). İşyeri cinsiyet ayrımcılığı ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 7(2), 279–288. <https://doi.org/10.31200/makuubd.1362673>
- Güven, Z., ve Gümüş-Dönmez, F. (2023). Ayrımcılık, türleri, nedenleri ve sonuçları: Otel çalışanlarının bakış açısıyla bir inceleme. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 20(2), 288–307. <https://doi.org/10.24010/soid.1325381>
- İşbilir, N. (2021). *Türkiye'de kadının çalışma hayatı ve cam tavan sendromu üzerine bir değerlendirme* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaçar, Ö. (2007). *Toplumsal cinsiyet ve kadının konumu: Türkiye’de yakın zamanlardaki değişimi anlamak* (Yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Karakaş, D. (2018). *Evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının evlilik uyumuna etkisi* (Yüksek lisans tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Katkat, M. (2000). *Kadının çalışma hayatındaki yeri ve yükselişi* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kurşun, E. (2016). *Samsun Halk Sağlığı Müdürlüğü’nde çalışan personelin toplumsal cinsiyet rol tutumlarının belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Kuzgun, Y., ve Sevim, A. S. (2004). Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14–27.
- Özen, K., Kutanis, R., ve Ulu, S. (2016). İşgücü piyasalarında ayrımcılığın kaynakları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 359–372.
- Pamuk, M. M. (2024). *Mesleki ilgi, işte mutluluk, iş becerikliliği ve duygusal emek: Sivil havacılık alanında bir araştırma* (Doktora tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Pınar, G., Taşkın, L., ve Eroğlu, K. (2008). Başkent Üniversitesi öğrenci yurdunda kalan gençlerin toplumsal cinsiyet rol kalıplarına ilişkin tutumları. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 15(1), 47–57.
- Sayar-Özkan, G., ve Özkan, B. (2010). Kadın çalışanlara yönelik ücret ayrımcılığı ve kadın ücretlerinin belirleyicilerine yönelik bir araştırma. *Çalışma ve Toplum*, 24, 91–104.
- Şahin, H. (2024). *Cinsiyet ayrımcılığının işten ayrılma niyeti ve işte mutluluk üzerindeki etkilerinin belirlenmesi: Antalya Belek bölgesindeki otel işletmelerinde bir uygulama* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Şalvarcı-Türel, N., ve Dolmacı, N. (2013). İş yaşamında kadın çalışana yönelik ayrımcı bakış açısı ve mobbing üzerine ampirik bir çalışma. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 83–104.
- Tan, M. (2000). Eğitimde kadın-erkek eşitliği ve Türkiye gerçeği. *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Hayatı ve Siyaset* içinde. Ankara: TÜSİAD Yayınları.
- Taşar, H. H. (2022). Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatı üst yönetiminde kadın temsili. *Mülkiye Dergisi*, 46(3), 794–815.

- Tüysüz, T. (2020). *Çalışma hayatında kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı: İstanbul Osmanbey semti tekstil firmaları örneği* (Yüksek lisans tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Üste, R., ve Cem, S. (2023). Modernizmden postmodernizme kadın ve erkek liderler arasındaki farklılıklar. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 117–147.
- Vural, S. (2024). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yalçın, Ç. (2015). Türkiye’de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar ve ekonomik şiddet. *Feminist Eleştiri Dergisi*, 7(1), 50–60.
- Yılmaz, P. (2014). Çalışma hayatında kadına yönelik ayrımcılık: Ortaya çıkış biçimleri. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Yılmaz, T., Sözcü, Z., ve Kışoğlu, H. (2019). İş yerinde ayrımcılık ve Türkiye’de yapılmış akademik çalışmaların kısmi bir analizi. *İş Yazıları Dergisi*, 15, 39–49.
- Zeyneloğlu, S. (2008). *Ankara’da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zeyneloğlu, S., ve Terzioğlu, F. (2011). Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 409–420.

6284 SAYILI KANUNUN KAPSAMINDA AİLENİN KORUNMASI VE KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Adnan KÜÇÜK¹

ÖZET

Ülkemizde ve diğer toplumlarda, kadına yönelik yaygın şiddet fiilleri mevcuttur. Kadına yönelik şiddetin kaynağı ve gerçekleştiği hayat alanları çok çeşitli olmakla birlikte, tebliğimizde kadına yönelik aile içi şiddet ele alınacaktır. İnceleme konumuzun bir de ailenin korunması yönü bulunmaktadır. Ailenin korunması ile kadına yönelik şiddetin önlenmesinin dengeli bir şekilde tahlil edilmesi önem arz etmektedir.

Ülkemizde ailenin korunması ve kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesi amacına yönelik bazı önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: 1998’de 4320 sayılı “Ailenin Korunmasına Dair Kanun” çıkarıldı. 2011’de İstanbul’da imzalanan, Türkiye tarafından da onaylanan ve kısaca İstanbul Sözleşmesi olarak anılan “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” kabul edildi. 2012’de 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” yürürlüğe girdirildi. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda temel kanun mahiyetindeki 6284 sayılı kanun yanında, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanun gibi diğer bazı kanunlarda da bazı hükümler mevcuttur.

Ülkemizde 6284 Sayılı Kanun, “İstanbul Sözleşmesinin uygulanma kanunu” olarak algılanmaktadır. Nitekim 6284 Sayılı Kanunun 1. Maddesinde bu algıyı teyid edecek şekilde şu hüküm mevcuttur: “(2) Bu Kanunun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında aşağıdaki temel ilkelere uyulur: a) Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ...esas alınır”.

Türkiye 20 Mart 2021 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı ile İstanbul Sözleşmesinden çekilmiş olmasına rağmen, hem 6284 Sayılı Kanunda İstanbul Sözleşmesi menşeli düzenlemeler varlığını sürdürmekte hem de bu sözleşmeye referans hükmü hala yürürlükte.

Türkiye’de 6284 sayılı kanunun uygulanmasına yönelik çok yoğun tartışmalar yaşanmaktadır. Tartışmalar genellikle, bu Kanunla İstanbul Sözleşmesi bütünleştirilerek yürütülmektedir. Bazıları 6284 Sayılı Kanunun tamamen ilga edilmesini isterken, bir diğer kesim bu Kanunu cansiperane savunmakta, üçüncü bir kesim de bu kanunun ıslahını önermektedir. Her ne kadar 6284 Sayılı kanunun uygulanmasında bazı ciddi sorunlar yaşanmakta ise de, günümüze gelinceye değin bu kanunun revize edilmesi yönünde kapsamlı bir yasal çalışma söz konusu değildir. Bu tebliğimizde, diğer kanunlardaki ilgili hükümlerle birlikte 6284 Sayılı kanundaki ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi yönündeki düzenlemenin muhtevası ve yaşanan bazı temel sorunlu alanlar üzerinde yoğunlaşılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Ailenin Korunması, Kadına Yönelik Şiddet, Cinsel Şiddet, Kadının Beyanı Esastır, Zorlama Hapsi.

¹ *Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi
E-Mail: adnankucuk@kku.edu.tr ORCID-ID: 0000-0003-3755-3189

ABSTRACT

In our country and in other societies, acts of violence against women are widespread. Although the sources of such violence and the domains in which it occurs are varied, this paper will specifically address domestic violence against women. Another aspect of our study concerns the protection of the family. It is of particular importance that the issues of family protection and the prevention of violence against women are analyzed in a balanced manner. Significant legal regulations have been introduced in Turkey with the aim of protecting the family and preventing domestic violence against women. Some of these include: the enactment in 1998 of Law No. 4320 on the Protection of the Family; the adoption in 2011 of the “Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence,” commonly referred to as the Istanbul Convention, which was signed in Istanbul and ratified by Turkey; and the enforcement in 2012 of Law No. 6284 on the Protection of the Family and the Prevention of Violence Against Women. In addition to Law No. 6284, which serves as the principal legislation concerning the prevention of violence against women, there are also relevant provisions in other statutes such as the Turkish Penal Code and the Turkish Civil Code.

In Turkey, Law No. 6284 is widely perceived as the implementing law of the Istanbul Convention. Indeed, Article 1(2) of Law No. 6284 affirms this perception by stating:

“In the implementation of this Law and the provision of necessary services, the following fundamental principles shall be observed: a) international conventions to which Turkey is a party, particularly the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence... shall form the basis.”

Despite the fact that Turkey officially withdrew from the Istanbul Convention by Presidential Decision dated 20 March 2021, both the provisions derived from the Convention within Law No. 6284 remain in force, and the references to the Convention continue to exist in the legal text.

In Turkey, the implementation of Law No. 6284 has been the subject of intense public debate. These debates often conflate the provisions of the Istanbul Convention and Law No. 6284. While some advocate for the complete repeal of the law, others staunchly defend it, and a third group proposes the reform or revision of its provisions. Although serious issues have emerged in the application of Law No. 6284, no comprehensive legislative initiative has yet been undertaken to revise it. This paper will focus on the content of Law No. 6284 alongside relevant provisions from other legal statutes regarding the protection of the family and the prevention of violence against women, as well as the key problematic areas observed in practice.

KEYWORDS: Protection of the Family, Violence Against Women, Sexual Violence, Principle of Woman’s Statement, Compulsory Detention

GİRİŞ

Batılı ülkeler de dâhil olmak üzere gerek dünya genelinde gerekse ülkemizde kadına yönelik şiddet hep olmuştur, olmaya devam etmektedir ve bundan sonra da devam edecek gibi görünüyor. Aileye yönelik de dünya genelinde ve ülkemizde ciddi tehditler söz konusudur.

¹ Faculty Member of Constitutional Law, Faculty of Law, Kırıkkale University
E-mail: adnankucuk@kku.edu.tr
ORCID iD: 0000-0003-3755-3189

Burada iki temel husus bahis konusudur. Birincisi ailenin korunması, diğeri kadına yönelik şiddetin önlenmesi. Aileye yönelik tehditler ve yıkıcı zararlar ile kadına yönelik şiddet meselesinin siyasî, toplumsal, iktisadi, kültürel, ahlakî, coğrafi, eğitimsel, her türlü medya ve iletişim araçları vb. konularla alakalı çok çeşitli boyutları ve yönleri bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2025 yılını “Aile Yılı” ilan etti. Aile toplumun temeli ise, ailenin korunması esasen toplumun korunmasıdır. Bu vesileyle, aile korunurken, şiddetin önlenmesi de ehemmiyet arz etmektedir. Fakat birini koruyalım derken diğlerinin feda edilmesi, “aile yılı” ilanı kararıyla çelişir. Burada sadece ailede kadına yönelik şiddetin önlenmesine yoğunlaşıp aileyi feda etmek, toplumun temellerini sabote etmektir.

Aileye yönelik tehditler ve zararların toplumsal ve kişisel kaynaklarının tespit edilmesi, bu marazi hallerin izale edilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi, görsel ve yazılı basın araçları kullanılarak bilimsel olarak hazırlanmış anket ve çalışmalarla desteklenmiş milli ve milletlerarası uzun soluklu, kapsamlı çalışmaların yapılması son derece önemlidir. Bu bağlamda, öncelikle aileye yönelik tehditlerle aile içinde kadına yönelik şiddetin çok çeşitli kaynaklarının tespit edilmesi ve daha sonra da bu marazi hallerin giderilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi icap etmektedir.

Bu tebliğimizde, 6284 Sayılı Kanunun bütünüün izahı ile alakalı bir inceleme yapılmayacaktır. Önce CEDAW, İstanbul Sözleşmesinin aile ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine dair benimsediği anlayışın temel dinamiklerine temas edildikten sonra, bu sözleşmelerle 6284 Sayılı kanun arasındaki etkileşim ortaya konulacak, daha sonra da bu Kanun temelinde yaşanan bazı temel sorunlu alanlara temas edilecektir.

I- Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Yönelik Hukukî Düzenlemeler.

A- Aile İçi Şiddetle Alakalı Düzenlemeler

1- Milletlerarası Sözleşme ve Belgeler

“Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi” (CEDAW), 1979 yılında BM Genel Kurulu kabul edildi ve 1981 yılında yürürlüğe girdi. Türkiye CEDAW’a 1985 yılında bazı çekincelerle taraf oldu, sonra bu sözleşme 1986 yılında yürürlüğe konuldu. 1999’da CEDAW hakkındaki tüm çekinceler kaldırıldı. 20 Aralık 1993 tarihli BM Genel Kurulunda “Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge” kabul edildi (Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge).

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacına odaklanan milletlerarası belgelerden biri de “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi”dir. İstanbul’da imzalandığı için “İstanbul Sözleşmesi” olarak da anılan bu Sözleşme, 11 Mayıs 2011’de İstanbul’da yapılan Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu toplantısında görüşüldükten sonra ilk imzalar atıldı. Türkiye’de 25 Aralık 2012’de TBMM’de İstanbul Sözleşmesi’nin onaylanmasını uygun bulan kanun kabul edildi. Sözleşme, 01.09.2014’de yürürlüğe girdi. Türkiye, 20.03.2021 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan bir Cumhurbaşkanı Kararı ile tarafı olduğu İstanbul Sözleşmesi’nden çekildi.

2- Ailenin Korunması Aile İçi Şiddet ile Alakalı Milli Hukuki Düzenlemeler

Ülkemizde ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda 1998 yılında çıkarılan 4320 Sayılı “Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun”un yürürlüğe girmesinden önce de, başta TCK olmak üzere muhtelif kanunlarda hükümler mevcuttu. Fakat bu mevzuattaki hükümlerin yetersiz kaldığı düşünülerek, konunun müstakil bir kanunla

düzenlenmesi gündeme geldi. Bu amaca yönelik olarak 14.01.1998 tarihinde 4320 Sayılı “Ailenin Korunmasına İlişkin Kanun” kabul edildi. 4320 Sayılı Kanun’un aile içi şiddetle mücadelede yetersiz kaldığı düşüncesinin ve İstanbul Sözleşmesinin ülkemizde imzalanmasının da etkisiyle 08.03.2012 Tarih ve 6284 Sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun”, kabul edildi.

3- Milletlerarası Belgelerin Milli Hukuki Düzenlemeler Üzerindeki Etkileri

CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi, 6284 Sayılı Kanunun kabulünde etkili olduğu gibi, uygulamada da bu sözleşmelere 6284 Sayılı Kanunu tamamlayıcı yönde işlevler yüklenmiştir. Bu Sözleşmelerin iç hukukumuzda etkilerinin sağlanmasını hedefleyen hükme 6284 Sayılı Kanunun 1/2-a bendinde çok sarıh bir şekilde yer verilmiştir. Bu hükme göre: “Bu Kanunun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında aşağıdaki temel ilkelere uyulur: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler esas alınır”.

Bu hükümde bahsi edilen uluslararası sözleşmelerin başında CEDAW gelmektedir. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi ile alakalı milletlerarası sözleşmelerin iç hukuka yönelik etkileri en belirgin şekilde İstanbul Sözleşmesi ile olmuştur. 6284 sayılı kanunda CEDAW’a yönelik genel referans yapılmışken, “...Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ...esas alınır” şeklindeki hükümle İstanbul Sözleşmesine sarıh olarak referans yapılmıştır. Doktrinde “6284 sayılı Kanunun İstanbul Sözleşmenin uygulama kanunu olduğundan ve Sözleşmeyi dayanak aldığından” bahsedilmiştir (Ceylan, 2013, s. 20). Türkiye her ne kadar 2021 yılında İstanbul Sözleşmesinden çekilmiş ise de, bu sözleşme hükümlerinin büyük ekseriyeti 6284 Sayılı Kanunun muhtevasında yer almaya devam etmektedir. Yani bu sözleşme şeklen kalkmış olsa da, çoğu hükümleri, bu kanun vasıtasıyla ülkemizde uygulanmaya devam etmektedir.

B- CEDAW ve İstanbul Sözleşmelerinin Ruhunu Teşkil Eden Felsefi Anlayış

Her iki sözleşmede de bireyci bir anlayış hâkimdir. Yani gerek kadın gerekse diğer aile bireyleri bireyci bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu sözleşmeler, bireysel haklar zarar görmeksizin aile bütünlüğüne odaklanılması yerine, bireysel hakların aile içinde kıyasıya yarıştırıldığı, aile bireylerinin özellikle de kadınların haklarının korunmasına öncelikle odaklanılarak aile bütünlüğünün zayıflatıldığı, cinselliğin bireysel hak boyutu konusunda aile bütünlüğünü zayıflatıcı şekilde ciddi vurguların yapıldığı metinlerdir (Küçük, 2025, s. 186-187).

Bireyci anlayışın ileri düzeylere ulaşması ve LGBT gibi örgütlü hareketlerin toplumsal etkinliklerinin artması, nikâhlı evliliklerle kurulan ailenin arzu edilmeyen konuma gerilemesine, boşanmaların artmasına, boşanmalar neticesinde özellikle çocukların değişen ölçülerde psikolojik, eğitim vb. sorunlar yaşamalarına, evliliklerin azalmasına, kürtaj ve evlilik dışı doğan çocukların sayısında artışlar yaşanmasına, nikâhsız birlikteliklerin çoğalmasına ve bu tür birlikteliklerin aile kapsamına dâhil edilmesine, yalnız yaşamaların artmasına, fedakârlık, paylaşım, sorunları birlikte aşma alışkanlıklarının aşınmasına, kadın ve erkeklerin rollerindeki değişimler sebebiyle evlilik birlikteliğinin ya hiç yaşanmamasına ya da sürdürülmesinde zorluklarla karşılaşılmasına, tabiri caizse aile bireyleri arasında ruh-beden kaynaşmasına benzer bütünleşmeyi ve aile içi disiplini sağlayıcı yönde işlevler görebilecek toplumsal kontrol-fren mekanizmalarının müessiriyetinin kaybolmasına (Tarhan, 2013, s. 58),

ailenin bireyci temelde aile için yıkıcı sonuçlara sebep olan haklar yarışına dönüşerek bir nevi “şirketleşme benzeri” yapıya dönüşmesine (Küçük, 2025, s. 165, 184, 194, 197, 199, 201, 204), evliliklerin azalmasının, boşanmaların artmasının ve az çocuk doğurmanın nüfus azalmasına sebep olabilecek düzeylere ulaşmasına ve bu durumun ülkenin geleceği yönünden risk teşkil etmesine, genç nüfusun azalmasına ve yaşlı nüfusun artmasına (Özer, 2025) sebep olmuştur.

II- 6284 Sayılı Kanunun Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar ve Temelleri

A- 6284 Sayılı Kanun Hakkında Yapılan İki Tür Değerlendirme

6284 Sayılı Kanun hakkında yürütülen tartışmalar büyük ölçüde spekülasyona, yanlış anlaşılmalara müsait bir konudur. Ülkemizde hiçbir kanun, 6284 Sayılı kanun kadar tartışmalara konu olmamıştır. Bu kanunla alakalı tartışmalar, genellikle kadına yönelik şiddetin önlenmesine karşı çıkanlar ya da destekleyenler ekseninde yapılmakta ve meselenin bu yönleri o kadar öne çıkarılmaktadır ki, kanunun bütünlüğüne, kılcal damarlarına, yaşanan sorunlu alanlara yönelik tartışmaların sahici zeminde yapılması güçleşmektedir. Bu Kanunu eleştirmek, “kadına yönelik şiddetin desteklenmesiyle” (Işık, 2023), bu kanunun savunulması da “ailenin tahribine taraftarlıkla (Kalkan, 2023)” özdeşleştirilmekte, 2 kutuplu tutumlar manzarası ortaya çıkmaktadır.

B- 6284 Sayılı Kanunun Amacı ve Muhtevası ile Başlığı Arasındaki Uyumsuzluk

6284 Sayılı Kanun’un başlığı, “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” şeklindedir. Bu kanunun amacı, “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” (md. 1/1) şeklinde ifade edilmiştir. 6284 Sayılı Kanunun amacında, sadece “kadınlar, diğer aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin şiddete karşı korunmasına” odaklanılmaktadır. Oysa bu Kanunun başlığında “Ailenin Korunması” da yer almaktadır. Bu Kanunun başlığında “Ailenin Korunması...” ifadesi yer aldığı halde, ailenin korunmasına ilişkin düzenleme ve kurumsal yapı mevcut değildir. Kanun 1. maddesinde belirtilen amaca ilişkin hükümde şiddet mağdurlarının korunması ve şiddetin önlenmesi, ailenin korunmasına nazaran öncelikli olarak düzenlenmiştir (Kökdemir, 2020, s. 73). Bu vesileyle, 6284 Sayılı Kanunun başlığı ile amacı ve genel muhtevası arasında esaslı bir uyumsuzluk söz konusudur (Kökdemir, 2020, s. 71). Bu uyumsuzluk, ailenin korunması yönünden ciddi bir eksiklik ve zayıflıktır. Bu kanunda ailenin korunması ayağının eksik kalması, anayasamızda yer alan “Aile Türk Toplumunun temelidir” hükmü ile uyumlu değildir. Kanaatimizce, bu kanunun mevcut başlığı ile içeriğinin uyumlulaştırılması, kadının şiddete karşı korunması ile ailenin korunmasının bütünlük içinde eksiksiz olarak düzenlenmesi, hem Anayasa ile uyumlu olacak hem de ailenin korunmasının Türk toplumunun sağlam temeller üzerinde devam bekasının sağlanması amacıyla uyumlu olacaktır.

C- Şiddetin Türleri ve Kaynağının Teşhisinde Ortaya Konulan Sorunlu Anlayış

6284 Sayılı Kanunda, şiddetin dört türünden bahsedilmektedir. (1) **Fiziki şiddet.** Tekme atma, tokatlama, yumrukla veya sert bir cisimle vurma, vb. şekillerde meydana gelen ve neticesinde şiddet mağdurlarında derin acılar, belirgin ve kalıcı hasarlar meydana getiren şiddet türüdür (Börü, 2017, s. 180). (2) **İktisadi şiddet.** “İktisadi kaynakların ve paranın mağdur üzerinde etkili bir yaptırım, tehdit ve kontrol sağlama vasıtası olarak düzenli bir

şekilde kullanılmasına denir (Özçoban, 2018, s. 22). **(3) Psikolojik şiddet.** Kişinin duygularının ve duygusal ihtiyaçlarının, mağdur tarafa baskı uygulayabilmek için tutarlı bir şekilde istismar edilmesi, bir yaptırım ve tehdit vasıtası olarak kullanılmasıdır (Özçoban, 2018, s. 20). **(4) Cinsel şiddet.** Cinselliğin karşı tarafı sindirme vasıtası ve tehdit olarak kullanılması şeklinde ortaya çıkar (Bölükbaşı, 2014, s. 37).

Bu şiddet türlerinin birçoğu, genellikle soyut, belirginlikten uzak olduğu için, şiddet faili olarak gösterilen tarafın mağduriyetlerine sebep olabilecek mahiyettedir. Mesela asgari ücretle çalışan bir kocanın, karısının beğeni ve zevklerini tatmin etmediği gerekçesiyle karısına iktisadi şiddet uyguladığı iddiası, aile bütçesi ile ne kadar uyumludur? Psikolojik şiddet denilen olgunun ne zaman gerçekleştiği kabul edilecektir? Bazı kereler sözel manası nâhoş olsa da, halk arasındaki manası espri yüklü olan ya da bazı şartlarda olumlu manalar yüklenebilen sözlerin söylenmesi hakaret kapsamında değerlendirilerek psikolojik şiddet olarak kabul edilebilecek midir? Bu sorular daha da çoğaltılabilir.

D- Şiddetin Kaynağı ile Alakalı Sorunlu Felsefi Anlayış: Bireycilik ve Sosyal Darwinizm

6284 Sayılı Kanuna kaynaklık teşkil eden İstanbul Sözleşmesinin Dibacesinde, şu ifadeler yer almaktadır: *“Kadınlarla erkekler arasında de jure ve de facto eşitliğin gerçekleştirilmesinin kadına karşı şiddetin önlenmesinde temel bir unsur olduğunun bilincinde olarak; Kadına karşı şiddetin, kadınlarla erkekler arasında tarihten gelen eşit olmayan ‘güç ilişkileri’nin bir tezahürü olduğunu ve bu eşit olmayan güç ilişkilerinin, erkeklerin kadınlara üstünlüğüne, kadınlara karşı ayrımcılık yapmalarına ve kadınların tam anlamıyla ilerlemelerinin engellenmesine yol açtığının bilincinde olarak”* (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi).

20 Aralık 1993 tarihli BM Genel Kurulunda “Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge’nin Dibaçesinde: *“Kadınlara yönelik şiddetin, tarihsel olarak erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir tezahürü olduğunu, bu ilişkilerin erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine ve ayrımcılığına yol açtığını ve kadınların tam anlamıyla ilerlemesinin engellendiğini; ayrıca kadınlara yönelik şiddetin, kadınların erkeklere kıyasla daha alt bir konumda kalmaya zorlandığı önemli sosyal mekanizmalardan biri olduğu”* belirtilmektedir (Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge).

4 Kasım 2014 tarihli B.M. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi’nin 31 Sayılı ...Genel Tavsiye Kararında *“...güç dengesizliklerinin, eşitsizliklerin ...sıklıkla şiddet veya zorlama içeren uygulamaların yaygınlığını sürekli kıldığı...”* (BM Kadına Karşı Her Türlü Genel Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme) şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Bahsi edilen bu ifadeler insanlar arasındaki şiddetle alakalı genel ilişkiler için olduğu gibi, aile içinde karı ile koca arasındaki ilişkiler için de geçerlidir. Buna göre, aile içinde karı koca ilişkilerinde kadına yönelik şiddetin kaynağına *“kadın ve erkek arasındaki ‘güç eşitsizliği’”* ve *“gücün güçle sınırlandırılması”* düşüncesi yerleştirilmektedir.

Burada şiddetin kaynağı olarak gösterilen ifadelerin temelinde “gücün güçle sınırlandırılarak bir dengenin sağlanması, bu yolla güçlendirilecek kadınla güçlü erkeğin şiddete yönelmesi eğiliminin etkisizleştirilmesi” düşüncesi yer almaktadır. Yani haklarına

sahip ve haklarının bilincinde olan güçlü kadının gücünü kullanarak erkeği frenlemesi amaçlanmaktadır. Bu anlayışta aile ortamı bir güçler ve bireysel haklar yarışının en hararetli şekilde yaşandığı bir zemine dönüştürülmektedir. Burada feminist felsefeyi ne pahasına olursa olsun hayata geçirmeye odaklanan LGBT akımlarınca bayraklaştırılan bireyciliğe ve bireysel menfaatlerin en üst perdeden hayata geçirilmesine odaklandırılan kadın ve erkeğin savaş alanına dönüştürüldüğü bir aile ortamı söz konusudur.

Bu anlayışta, güçleri yarıştıran, bireyci düşünce temelinde bireysel menfaatlere odaklanan, bencillik ve kişisel fayda sağlamayı temel amaç edinen (Torun, 2013, s. 137), bireylerin kendi ayakları üzerinde durmaları fikrine güçlü bir şekilde vurgu yapan hayatın kıyasıya mücadeleden ibaret olduğu ve bu mücadelede en uygun ya da güçlü olanın hayatta kalacağı fikrini (Hofstadter, 1955, s. 38; Dursunoğlu, 2016, s. 210, 213-214) kabullenen ve evrim teorisinin sosyal hayata tatbik edilmesiyle şekillenen (Hofstadter, 1955, s. 38) “Sosyal Darwinizm” düşüncesi söz konusudur (Doğan, 2003, s. 3, 32). Sosyal Darwinizmde Darwinizm’in bireyci-rekabetçi-mücadeleci kullanımı söz konusudur (Hofstadter, 1955, s. 6).

Bu anlayışa göre, bireyler, toplumlar ve milletler arasında yaşanan rekabette varoluş mücadelesini kazananlar hayatta kalır (Dursunoğlu, 2016, s. 210). Gerek toplumsal hayatın genelinde bireyler arası ilişkilerin gerekse toplumsal hayatta insanların grup olarak yaşadıkları aile içinde karı koca da dâhil aile içi ilişkilerin şekillenmesinde de etkili olan sosyal Darwinizm düşüncesinin temelini teşkil eden bazı önemli kavramlar şunlardır: bireycilik, güçlülük ya da zayıflık, hayatın sürdürülebilmesi için mücadele edilmesi (Dursunoğlu, 2016, s. 216; Torun, 2013, s. 137), hayat mücadelesinde hakların etkin bir güç aracı olarak kullanılması, bu mücadelede en uygun ya da güçlü olanın hayatta kalması, güçsüzlerin, zayıfların ezilmesi, gerilemesi ve en nihayetinde yok olması.

Sosyal Darwinizm’in temek kavramlarından birisi olan bireycilik kavramına aile içi ilişkiler yönünden de ehemmiyetli sonuçları olduğu için kısaca temas edeceğiz.

Bireycilik, en genel ve kapsayıcı manasıyla, aile de dâhil olmak üzere bireyin ve bireysel olanın dışında kalan hiç bir şeye öncelik ve üstünlük tanımayan, bireyin haklarını ve faydalarını toplumun haklarından ve faydalarından üstün ve ehemmiyetli kabul eden, bireyin ehemmiyet ve menfaati üzerinde yoğun bir şekilde tahşidat yapan, “kamunun faydası”, “toplumun iyiliği”, “ortak iyilik”, “ailenin menfaatleri” gibi toplumsal bütünlere atfedilen amaçları reddeden, yerleşik dinî, geleneksel ve ailevi değer yargılarına meydan okuyan, bireyi, rasyonel karar verme yeteneğine sahip, kendi tercihlerini kendisi yapan birer vatandaş olarak siyasî sürecin merkezine yerleştiren” bir anlayışı ifade eder (Kirman, 2011, s. 55; Yayla, 1992, s. 140; Hayek, 1948, s. 28).

Bireycilik, gelenekselden ve bu bağlamda geleneksel ailevi değerlerden uzaklaşmayı, hadiseleri, fikirleri, değerleri sorgulayıp onları yeniden değerlendirmeyi, aile de dâhil bazı kollektif ictimâî kurumlara, menfaat ve değerlere bağımlılıktan uzaklaşmayı; kolektif bir kimliğe aidiyetten bağımsız bir kimlik, kişilik ve hür bireyliğe geçişi simgeler (Arat, 1994, s. 44).

E- Aile İçi Şiddeti de Etkileyen İki Tür Aile Anlayışı

Aile içi ilişkilerin şekillenmesinde iki farklı aile anlayışı mevcuttur.

1- Modern, Seküler Bireyci Ve Rekabetçi Temelde Şekillenen Aile. Birinci tür aile anlayışına göre, modernleşme, sekülerleşme ve bireycilik anlayışı, Batılı toplumlarda

olduğu gibi Batı dışı toplumlarda da çok köklü değişimlere sebep oldu. Bu değişimler, bir yandan ailenin tabiatını değiştirerek, geleneksel aile yapısı ile uyumlu olmayan, nikâh dışı birlikteliklerin¹ de aile kapsamına dâhil edildiği sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Küçük, 2025, s. 204).

Modern bireyci anlayışla, kişinin kendi kendisine yeterli görülmesi, öncelikli olarak bireylerin haklarının korunmasına odaklanılması, aile bütünlüğüne karşı aile bireylerinin bağımsızlığının teminat altına alınması, ailedeki bireylerin menfaatlerinin aile bütünlüğü karşısında üstünlenmesi anlayışıyla, ailede kadın, erkek, çocuk vd. ayrı ayrı kategorilerin ihdas edilmesi ve bunların her birinin kendi kişisel haklarına ve menfaatlerine odaklanan kişiler olarak konumlandırılmaya çalışılması amaçlanmıştır. Bu radikal ve kapsayıcı değişim neticesinde ailedeki bireylerden her birisi, aile içi ilişkilerde bencil, kendi menfaatlerine odaklanan ve kendi kendisine yeten kişilikleriyle birbirlerinin rakibi haline getirilmekte, birbirlerinden bağımsızlaştırılarak, aralarına belli ölçülerde sınırlar çizilmek istenerek atomize hale getirilmekte, bu yolla aile fertleri mabeyninde bağlılık ilişkilerinin tesis edilmesi yolları büyük ölçüde kapanmış olmaktadır (Macdonald, 2022, s. 371-376, 506, 682).

Bireyci zeminde artık ailede yer alan bireyler arasında saygı, ebedi hayat arkadaşlığı, yardımlaşma, iffet, hayâ, sadakat, diğerkâmlık, güven, hayatı paylaşmak gibi onlarca ahlâkî değerler ve hasletlerin yerine, bireysel haklara, hazlara odaklanma almaktadır. Artık aile birlikteliği şirketlerdeki gibi menfaat temeline yerleşmekte, menfaati zedelendiğini düşünen aile bireyi aileden uzaklaşmak istemekte, bu da ailede yıkılmalar getirmektedir.

Bireyci temelli sosyal Darwinist anlayışın temel ilkesi olan “hayat bir mücadeledir, bu mücadelede güçlü olan kazanır” kuralının aileye yansması iki türlü olmaktadır: birincisi aile içinde yer alan bireylerin “bireysel haklarının bilincinde olmaya ve bu haklarını korumaya odaklanmaları, diğer aile bireyleri ile haklarını koruma yarışına yönelmeleri, aile bütünlüğünün korunması kaygısının mevcut olmaması, ailenin bir menfaat bütünlüğüne dönüşmesi”, ikincisi, “aile bireyleri arasında manevî bağlar zayıfladığı için, haklar yarışının bir güçler çatışmasına dönüşmesi, bu çatışma kapsamında güçlü olanın zayıflara şiddete yönelmesi, zayıf tarafların da ya bu şiddete razı bir hayat sürmeleri ya da aile bütünlüğünün yıkılması” olgusu yaşanmaktadır. Ailede yaşanan bu güçler mücadelesinde bazı kereler aile bireylerinden bazılarının veya daha başka kişilerin hayatlarını kaybetmeleri söz konusu olabilmektedir. Burada şiddetin kaynağını, bir yandan bireyci, sosyal Darwinist felsefe teşkil ederken, diğer yandan alkol bağımlılığı, uyuşturucu madde bağımlılığı, psikolojik sorunlar vb. de, şiddetin diğer tetikleyicileri ve besleyicileri olarak işlev görebilmektedir.

2- Dayanımcı, Paylaşıcı, Aile Bireylerinin Hakları İle Birlikte Aile Bütünlüğünü Önemseyen Geleneksel Aile. Bu tür ailede, aile bireyleri arasında birlik ve bütünlüğü sağlayan “duygusal yakınlık, ebedî hayat arkadaşlığı, hoşgörü, cinsel ihtiyaçların sadece aile içinde karşılanması, güven, sevgi, saygı, hürmet, şefkat, merhamet, doğruluk, dürüstlük, sorumluluk, sabır, affetme, cömertlik, edep, hayâ, namus, iffet, samimiyet, nezaket, sadakat, bağlılık, kaynaşma, hayatı paylaşma, müşterek aile bilinci, yardımlaşma, dayanışma, fedakarlık, diğerkâmlık” gibi duygusal ilişkilerin ve manevî bağların güçlü bir şekilde mevcut olduğu evliliklerdir (Tarhan, 2013, s. 58). Burada “aile” ile “nikâhlı evliliğin” bütünleşmesi

¹ “Eşcinsel evlilikler”, “kayıtlı birliktelikler”, “sivil dayanışma paktı”, “de facto birliktelikler”, “komünal birlikte yaşamalar (çok sayıda kadın ve erkeğin aynı mekânda birlikte yaşamaları)”, “evlilik öncesi birlikte yaşamalar” aile kapsamında kabul edilen nikahsız birlikte yaşamaların bazı türleridir. KÜÇÜK, age., s. 168.

söz konusudur. “Nikâhsız birlikte yaşama”lar aile kapsamına dâhil değildir. Buna göre ailenin kurulmasını sağlayan ve nikâh muamelesi ile tesis edilen evlilik, kadın ve erkek şeklindeki iki karşı cins arasında hukuken geçerliliği kabul edilen, aile bireylerine muhtelif hak ve yükümlülükler yükleyen, aile bireylerine belli bir statü sağlamayı hedefleyen hukukî bir münasebettir (Canel, 2007, s. 55).

Bu aile anlayışına göre, aile, toplumun temelini teşkil eder. Bu, belli dini, ahlâkî, kültürel, örfî değerlerin hâkim olduğu ailedir. Bir toplumun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi, beşerî münasebetlerin huzur, sulh ve emniyet içinde yürütülebilmesi, ancak ailenin belirli değerlerle mücehhez bir şekilde sağlam temeller üzerine oturtulmasıyla mümkün olabilir.

Aile, salt menfaat birlikteliği şeklinde bir birliktelik değildir. Ailede, hayat bir mücadeledir kuralı işlemez, bu bağlamda aile bireyleri haklarını bilirler ama yarıştırmazlar, rekabet yerine yardımlaşma esastır, kişisel menfaatlerinden ziyade aile birliğine odaklanılır, paylaşım, sorumluluk, zorlukların birlikte aşılması çabası, ailenin korunmasının temel taşlarıdır. Şiddeti tetikleyen alkol, uyuşturucu gibi alışkanlıklardan uzak oldukları ölçüde aile bağları çok sağlamdır. Şiddete yönelmeye sebep olan etkenlerden uzak bir hayat yaşanır.

F- Bireyci Sosyal Darwinist Anlayışın 6284 Sayılı Kanundaki Yansımaları

Bireyci feminist felsefeyi bayraklaştıran LGBT grupları tarafından sarsılmaz şekilde sahiplenilen CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi (Evren, 2019, s. 11, 17-18) tarafından muhtevası şekillendirilen 6284 Sayılı Kanunda (Saygılı, 2022), “sosyal Darwinizm”le uyumlu olarak, kadının ailede güçlendirilmesine, haklarını güçlü şekilde kocasına karşı savunmasına odaklanıldığı, ailede sorumluluğun paylaşılması yerine aile içi rekabete ağırlığın verildiği çatışmacı bir anlayış hâkimdir.

CEDAW ve İstanbul Sözleşmesinin bir yansıması olarak 6284 Sayılı Kanunda aile içinde haklar yarışını tetikleyen bazı hükümler şunlardır: “İlköğretim ve ortaöğretim müfredatına, kadının insan hakları ve kadın erkek eşitliği konusunda eğitime yönelik dersler konulur” (md. 16/6). “Tüm kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, personel ve üyelerinin bu Kanunun etkin bir biçimde uygulanması amacıyla Bakanlığın hazırlayıp koordine edeceği, kadının insan hakları ile kadın erkek eşitliği konusunda eğitim programlarına katılmasını sağlar” (md. 16/5). Kolluk görevleri, kolluğun merkez ve taşra teşkilâtında bu Kanunda belirtilen hizmetlerle ilgili olarak, çocuk ve kadının insan hakları ile kadın erkek eşitliği konusunda eğitim almış ve ilgili kolluk birimlerince belirlenmiş olan yeteri kadar personel tarafından yerine getirilir (md. 11).

Bu hükümlerde, genel olarak insan haklarına vurgu yapılması yerine, güçlü olduğu varsayılan kocanın hakları karşısına rakip olarak çıkarılan kadın haklarının öğretilmesine, bu yönde bilinçlenmenin meydana getirilmesine yönelik yoğun tahşidat yapılarak, aile ortamında kadın ve erkeğin haklarının kıyasıya yarıştırılması amaçlanmaktadır.

Bu vesileyle, 6284 Sayılı Kanunun, feminist fikirlerle uyumlu bir felsefeyi yansıttığı söylenebilir. Bu felsefede, Müslüman Türk toplumunun yüzyıllara sâri köklü yapısının kodlarında yer alan ve ailenin sarsılmaz bir şekilde sağlam temellere oturtulmasını mümkün kılan, tabiri caizse aile bireyleri arasında ruh-beden kaynaşmasına benzer bütünleşmeyi sağlayan, çimento ve tutkal gibi aile bireylerini birbirine kenetleyerek bağlayıcı işlevleri gören manevi ve ahlaki hasletlere vurgu mevcut değildir.

Burada, aile içi münasebetlerde, güçler ve haklar rekabeti, yarıştırılması ve çatışması yerine, yukarıda bahsi edilen hasletlerle sarsılmaz bir aile bütünlüğünün sağlanması

ehemmiyet arz etmektedir. Ailede yardımlaşma temelli ortamın sürdürülmesi, insan vücuduna benzetilebilir. Mesela bir insan vücudunda el, ağız, dil, mide, burun, beyin, kalp vd. organlar farklı işlevler icra etseler de aralarında bir rekabet yoktur (Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Bizim Kültürümüzde Erkek Kadın Arasında Ne Bir Rekâbet Ne Bir Üstünlük Yarışı Vardır”), birbirlerini tamamlarlar. Ağzın mideyle, kalbin beyinle, ellerin ayaklarla, diğer organların birbirleriyle rekabet etmeleri, çatışma içinde olmaları halinde hayat biter. Vücudun varlığını ve hayatini sürdürmesi, tüm organların rekabetsiz şekilde tam bir dayanışma içinde kendi işlevlerini görmeleriyle mümkündür. Bir organda bir arıza olduğunda tüm diğer organlar, hücreler, o arızanın giderilmesine odaklanırlar. Benzer şekilde ailede de aile fertleri birbirlerini tamamlayanlar olarak işlev görmelidir. Ailedeki bu dayanışma, ailenin salimen devam ve bekasının sigortası, teminatı hükmündedir (Küçük, 2025, s. 177).

G- Aile İçi Şiddetin Muhtelif Kaynakları

Türkiye’de gerek genel gerekse aile içinde meydana gelen şiddetin beslendiği kaynakların çok iyi teşhis edilmesi gerekiyor. Şayet şiddetin kaynakları ile alakalı yapılan teşhis ve tespitler hatalıysa, şiddeti önleyici yöndeki politikalar da isabetsiz ve çaresiz olacaktır. Mesela nasıl ki, midesinden rahatsız (mesela, reflü, ülser vb.) olan bir hastaya romatizma hastalığı tedavisi yapmanın iyileştirici bir sonucu olmayacak, belki de zararlı sonuçlara sebep olabileceyse, aile içi ve dışı şiddet de, toplumsal ve ailevi bir marazi (hastalık) halleridir. Bunun kaynağının da çok iyi teşhis edilmesi gerekir.

Gerek aile içi gerekse aile haricinde meydana gelen şiddet fiillerinin muhtelif kaynakları mevcuttur. Bazı kereler bunlardan birisi bazı kereler de bir kaç birliktedir şiddetin kaynağını teşkil edebilmektedir. Aile içi şiddeti tetikleyen ve aile bütünlüğüne zarar veren bazı sebepler şunlardır: Alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, **Psikolojik rahatsızlıklar**, **“yoksulluk” ve “israf kültürü”**, kumar, sürekli geçmişte yaşanan acı, üzücü hatıraların dillendirilmesi, aile haricinde bulunan bazı kişilerin, aile bireyleri arasındaki ilişkilere yönelik tahrik edici söz ve davranışları, şiddet uygulayan aile bireyinin evlilik öncesi dönemde kendi ailesinde şiddet içeren bir ortama şahit olması ya da maruz kalmış olmaları, öfke kontrolü eksikliği, aile bireylerinin aile içi ilişkilerde yaşanan sorunlarla alakalı çözüm bulma becerilerindeki eksiklikler, İnternet bağımlılığına müptela olan aile bireyleri arasında bağ, diyalog ve ilişki kurmanın zorlaşması, kıskançlık, alınganlık, karşılıklı sevgi ve saygı eksikliği, dışlanmışlık duygusu, ilgi eksikliği, çocuk olmaması, işte yaşanan gerilimlerin aileye taşınması, çocukların eğitimi, bakımı, aile içinde yapılacak işlerin yapılması konularına ilişkin ihtilaflar, erkeğin başka kadınlarla, kadının da başka erkeklerle olan ilişkileri, karı ya da kocanın aşırı savurgan olmaları, kültürel farklılıklar, statü farklılığı, dini inanç farklılıkları, eğitim farkı, kadının ihanetinden şüphelenme, erkeğin eşini aldatması, kocasının cinsel ilişki talebinin reddedilmesi, kadının ev işlerini aksatması, erkeğin kötü alışkanlıkları, aile bireyleri arasında samimi olmayan, duygusuz yapmacık ilgi gösterme, sürekli karşı tarafı suçlayıcı şekilde davranma, tutarsız davranışlar sergileme, dürüstlük erdemine riayet etmeme, karşı tarafı dinlenmeme, sürekli kaba saba bir şekilde sözün kesilmesi vd. (Tosuner Sevinç, 2013, s. 47-48; Yalçın ve Erdoğan, 2013, s. 388; Yazıcı ve Değer Şahbaz, 2020, s. 132).

Gerek 6284 Sayılı kanun, gerekse bu kanunun kaynağını teşkil eden İstanbul Sözleşmesi, CEDAW vd. milletlerarası sözleşmelerde, aile içi şiddetin kaynağı olarak bunlardan hiçbirisine yer verilmemekte, bunların önlenmesine yönelik önerilerde bulunulmamakta, sadece kadının aile içinde düelloya hazırlanır gibi güçlendirilmesi

önerilmektedir (Tosuner Sevinç, 2013, s. 48). Esasen bütün burada bahsini ettiğimiz hallerin, şiddetin meydana gelmesinin kaynağını teşkil eden bataklık mesabesinde olduğu söylenebilir.

H- Aile Bütünlüğünün Korunmasına Yönelik Uzlaştırma Yolunun Kapalı Olması

6284 Sayılı Kanunun kaynağını teşkil eden İstanbul Sözleşmesinde şöyle bir hüküm vardır: “*Taraf Devletler, bu Sözleşme’nin kapsamına giren bütün şiddet biçimleriyle ilgili olarak, ‘arabuluculuk’ ve ‘uzlaştırma’ da dâhil olmak üzere zorunlu alternatif çatışma çözüm süreçlerini ‘yasaklamak’ üzere gereken yasal veya diğer tedbirleri alır*” (md. 48/1).

Bu hükümle, aile bireylerinin sarsılan ilişkilerinin tamir edilerek aile bütünlüğünün korunmasını mümkün kılacak “uzlaştırma”, “arabuluculuk” gibi “*alternatif çatışma çözüm süreçleri*”nin kabul edilmesi kesin olarak reddedilmektedir. Bu hükümle, şiddetin herhangi bir türü tespit edildiğinde, aile bütünlüğünün yeniden tamir edilerek tesis edilmesini mümkün kılacak uzlaşma yolları kapatılmış olmaktadır. Her ne kadar bu hüküm, 6284 Sayılı Kanunda mevcut değilse de, “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği”nin 35/3. maddesinde yer almıştır. Ayrıca 07.06.2012 tarih ve 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununda da “aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkların arabuluculuğa elverişli olmadığı” ifade edilerek (md. 1/2), aile içi şiddet olaylarında arabuluculuk faaliyetleri yasaklanmıştır (Börü, 2017, s. 185; Kökdemir, 2020, s. 139).

Türkiye’nin çekilmesinden sonra, İstanbul Sözleşmesinin 48/1. maddesi 6284 Sayılı Kanunda yer alan “Bu Kanunun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında aşağıdaki temel ilkelere uyulur: a) ...özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler esas alınır” (md. 1/2-a) hükmünün kapsamı haricinde kalmıştır. Bu durumda, bir kanuni düzenlemeyle, ailenin bütünlüğünün korunmasının sağlanması amacıyla arabuluculuk kurumunun kabul edilmesi, “ailenin Türk toplumunun temelini teşkil ettiği” belirtilen anayasa hükmü ile uyumlu olacaktır.

I- Aile İçi Şiddet Suçlarının Takibinin Şikâyeteye Bağlı Olmaması

Elbette ki insanlar melek değildir. Aile bireyleri arasında bazı kereler tartışmalar, arzu edilmeyen şiddet vakaları yaşanabilir. Aile bireyleri, şiddet yoluyla ailenin sarsıldığı olumsuz ortamın geçmesinden, aile bireylerinin, sakin ve soğukkanlılıkla düşünmeye başlamasından, hatta şiddeti tetikleyen bazı dedikoduların, haberlerin, bilgilerin yalan olduğunun anlaşılmasından sonra taraflar tekrardan bir araya gelmek, aile bütünlüğünü sürdürmek isteyebilirler. TCK’nin 86. maddesine göre, aile içi şiddet gerçekleşmesi halinde, savcılığın takibat başlatması şikâyeteye tabi değildir. Bu tür suçların işlenmesi halinde, şikâyet aranmaksızın adli merciler re’sen soruşturma ve kovuşturmayı yürütecek ve açılan kamu davası sonuçlanıncaya kadar devam edecektir (Evren, 2019, s. 21-22). Bu hükmün bir benzeri, İstanbul Sözleşmesinde de mevcuttur (md. 55). Bu hükümle, ailede barışı değil savaşı isteyen bir mekanizma inşa edilmektedir. Bu durumda, şiddet hadisesinin üzerinden bir müddet geçtikten sonra, taraflar anlaşsalar, “artık geçmişe sünger çektik” diyerek bir arada yaşamak isteseler de, dava geri alınamayacaktır. Bunun neticesinde, aile bütünlüğü zarar görmekte, herkes mağduriyete mahkûm edilmektedir. Burada, kültürümüzün temel değerlerinden olan “affetme, helalleşme, uzlaşarak meseleleri çözüme kavuşturma yoluyla aile bütünlüğünü koruma” yolu kapatılmış olmaktadır. Bu gerekçelerle, takibi şikâyeteye bağlı olmaksızın açılan kamu davasındaki kurgu, “ailenin yıkılması ya da hasar görmesi” üzerine şekillenmektedir.

Bu uygulama, ailevi sorunların tamir edilmesi yönünde değil, yıkılması yönünde işletilmektedir (Küçük, 2025, s. 194).

J- Uzaklaştırma Şeklindeki Koruma Tedbirinin Yıkıcı Sonuçları

6284 Sayılı Kanunda tedbir olarak verilebilecek çok sayıda seçenek mevcut olduğu halde, ilk anda Kanunda öngörülen en üst sınır esas alınarak bir kimsenin 6 ay süreyle ortak evden uzaklaştırılmasına karar verilmesinin ne psikoloji, ne sosyoloji, ne de kriminoloji ilmiyle izahı olabilir. Bu gibi orantısız tedbir kararları, intiharlara, cinayetlere ve hatta toplu katliamlara sebep olabilmektedir (Uğur, 2012, s. 364).

Bazen, babasından miras kalan evinden uzaklaştırılan işsiz ya da geliri düşük bir işte çalışan kocanın kalacağı bir mekânı olmadığı halde sokağa terk edilmesi, evden uzaklaştırılmasına sebep olan şiddet eyleminde kadının bazı hileli fiillerinin ya da tahriklerinin etkili olması vb. sebeplerle, evden uzaklaştırılan erkekler, bir yandan sefalet mahkûm edilebilmekte, diğer yandan da bu şartların zorlamasıyla çok daha tehlikeli, agresif ve şiddet yanlısı hale gelebilmektedir (Küçük, 2025, s. 194).

Hakkında uzaklaştırma kararı alınan mali gücü zayıf erkekler, kalacak bir mekân bile bulamamakta, bazı kereler işini kaybedebilmektedir. Barınma imkânı olmayan kişiler sokağa terk edilmiş olmaktadır. Bu durum, tutukluluk ya da hükümlülük halinden çok daha ağır bir şekilde kişinin tedbir adı altında fiilen cezalandırılmasıdır. Daha şiddet fiilini gerçekleştirdiği bile meçhul olan bir kişi, sokağa terk edilerek en ağır şartlarda yaşamaya mecbur bırakılmaktadır. Ülkeyi bölmeye çalışan terör örgütü mensubu katil bir kişi de olsa, cezaevinde insan onuruna yaraşır şekilde yatmakta, yemesini içmesini, barınmasını devlet sağlamaktadır. Bir kişi bin kişiyi de katletse sokakta yaşamaya mecbur bırakılan kişiye kıyasla cezaevi konforu içinde yaşamaktadır. Bu kişilerin tek eksiği dışarıda dolaşma hürriyetine sahip olmamaktır.

6284 Sayılı Kanunda “...şiddet uygulayan için alınan tedbir kararları insan onuruna yaraşır bir şekilde yerine getirilir” hükmü mevcuttur (md. 1/2-c). Yine Anayasanın 17/3. fıkrasında “kimse insan haysiyetiyle (onur) bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz” hükmü yer almaktadır.

Şiddet iddiası üzerine uzaklaştırma önlemiyle sokağa terk edilen kişi, insan onurunu yok edecek şartlarda sokakta yaşamaya mahkûm edilmekte, kafasını koyacağı bir yastık, üzerinde yatacağı bir döşek, üzerini örteceği bir yorgan bile bulamamaktadır. Bu şekilde yaşamaya mahkûm olan bir kişinin, sağlıklı olarak yaşaması, düşünmesi, hareket etmesi mümkün değildir. Bu zor ve ağır şartlarda yaşamakla karşı karşıya kalan kişi, bir de iftira, kadının hilesi neticesinde bu hallere düşmüşse, bu kişinin çok çok daha tehlikeli hal alması, hatta cinayet işlemeye motive olması çok muhtemeldir.

Bir kişiyi suçlu olduğu şüpheli olan bir dönemde cezaevi şartlarından çok daha zor ve ağır şartlara maruz bırakmak, insan hakları, hukuk devleti, masumiyet karinesi, lekelenmeme hakkı ve insan onuru ile bağdaşır değildir. Devlet bir önlem alacaksa, yapması gereken bu kişinin daha dehşetli bir hal alabilmesine sebep olabilecek şartları ortadan kaldırması, derhal iddianın doğruluk derecesini araştırmaya yoğunlaşması, bu kişiler için barınma ortamı sağlaması, şayet şiddete kaynaklık teşkil eden hastalık, bağımlılık hali varsa, derhal tedaviye yoğunlaşması gerekir.

K- 6284 Sayılı Kanun Döneminde Şiddetin Dalgalı ve Yükselen Seyri

CEDAW, İstanbul Sözleşmesi ve bu Sözleşmelerin iç hukuka yansımaları mahiyetinde olan 6284 Sayılı Kanunun çıkarılmasının temel maksadının, kadına yönelik şiddetin önlenmesi olduğu belirtilmiştir. Bu durum, 6284 Sayılı Kanunda sarıh olarak ifade edilmiştir.

Fiili uygulamanın hiç de bu amaçla uyumlu olduğu söylenemez. Emniyet birimleri tarafından açıklanan rakamlara göre, 2011 yılında 121, 6284 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 2012 yılında 210 kadın cinayeti vakası yaşanırken, bu rakamların 2013 yılında 237'ye, 2014 yılında 294'e, 2015 yılında 303'e, 2016 yılında 328'e, 2017 yılında 409'a, 2018 yılında 440'a, 2019 yılında 474'e yükseldiği belirtilmiştir. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu verilerine göre, 2020 yılında 300 kadın cinayeti ve 171 şüpheli kadın ölümü vakası, 2021 yılında 280 kadın cinayeti, 217 şüpheli kadın ölümü vakası, 2022 yılında 334 kadın cinayeti, 245 şüpheli kadın ölümü vakası, 2023 yılında 315 kadın cinayeti, 248 şüpheli kadın ölümü vakası, 2024 yılında 394 kadın cinayeti, 258 şüpheli kadın ölümü vakası gerçekleşmiştir (Türkiye'de Kadın Cinayeti).

6284 Sayılı Kanun döneminde kadın cinayetleri bazı yıllarda azalmış gibi görünse de, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte işlenen cinayet rakamlarına (210) göre ciddi artışlar olmuştur. Bu cinayetlerin bir kısmı şiddet işlediği ya da şiddet tehlikesinin olduğu gerekçesiyle koca hakkında uzaklaştırma kararının uygulandığı dönemde meydana gelmiştir. Kadının şikâyeti üzerine erkeğin evden 6 aya kadar uzaklaştırılması tedbirinin uygulanması neticesinde meydana gelen öfke patlamaları çok sayıda kadın cinayetlerin işlenmesinin bir nevi tetikleyicisi işlevi görmüştür. Devletin sadece uzaklaştırma ile yetinmemesi, uzaklaştırma kararı alındıktan sonra, şiddet failine yönelik, ıslah edici, barınma ve benzeri failin mağduriyetini giderici önlemlere yoğunlaşması gerekir.

SONUÇ

Türkiye'nin, tarafı olduğu CEDAW ve önce tarafı olduğu daha sonra da çekildiği İstanbul Sözleşmesi, Türk aile kültürü ile esaslı şekilde çelişen, ailenin bütünlüğünden ziyade bireyin kişisel menfaatlerinin korunmasına odaklanan milletlerarası sözleşmelerdir. 6284 Sayılı Kanunun muhtevasının belirlenmesinde bu iki sözleşmenin belirgin etkileri olmuştur. Bu Kanunun bütününe yansıyan anlayış, aileyi itibarsızlaştırdığı, aile bütünlüğüne zarar verdiği gibi, şiddetin önlenmesi amacına konusunda da yetersiz kalmaktadır. İstanbul Sözleşmesi, CEDAW ve diğer bazı milletlerarası Sözleşmelerin ülkemizde aileyi zehirleyici etkileri devam etmektedir. Türkiye'de, bu sözleşmelerden esinlenerek muhtelif kanunlara yerleştirilen aileyi zehirleyici yönde etkiler meydana getiren tüm hükümlerin ayıklanmasını sağlayıcı anayasal ve kanuni düzenlemeler yapılmalıdır. Bunlar yapılmadığı takdirde, Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesinden çekilmesinin hiçbir manası kalmayacaktır. Anayasamızda yer alan "aile Türk toplumunun temelidir" hükmünün gereğinin yerine getirilmesi için bunların yapılması icap ediyor.

Burada ailenin bütünlüğünün korunması ile şiddetin önlenmesinin birlikte sağlanması amacına yönelik bazı önerilerimiz olacaktır. Bunlar kısaca şu şekilde sıralanabilir:

(1) Psikolojik şiddet, ekonomik şiddet gibi belirsiz kavramlardan hareketle, aile bütünlüğünün en ufak sarsıntıda yok olmasını önleyici düzenleme ve uygulamalara yoğunlaşılmalıdır.

(2) Gün geçtikçe şiddet vakalarında artışların yaşanması, mevcut hukukî düzenleme ve uygulamaların yeterli olmadığını, bu uygulamaların olumsuz yan etkilerinin mevcut olduğunu

göstermektedir. Hatalı düzenleme ve uygulamaların ıslahı amacına yönelik politikalar geliştirilmeli. Şiddetin önlenmesi amacına yönelik hukukî kurallar belirlenirken toplumumuzun içtimâî yapısı, dini, ahlâkî, kültürel değerleri de mutlaka dikkate alınmalıdır.

(3) Şiddetle alakalı araştırmalar ve çözüm önerileri üzerinde çalışmalar yapılırken sadece mağdur odaklı çalışmalar yapılmamalı, fail odaklı çalışmalar da yapılmalı ve bu bakış açısı dikkate alınarak sorunların çözümüne katkı sağlanmalıdır. Bütün bunlar yapılırken, ailenin bütünlüğünün korunması da gözetilmelidir.

(4) Şiddetle alakalı yapılan çalışmalarda en önemli eksiklik ve aksaklık genellikle şiddet vakalarına salt cinsiyetçi bir çerçeveden bakılmasıdır. Şiddet konusunda cinsiyetçi temelde ayırım yapılarak birisi diğerinden üstün ya da az değerli kabul edilmemeli.

(5) Sarsılan aile bütünlüğünün tekrardan tamir edilebilmesi için hakem, arabuluculuk vb. uzlaşmayı sağlayıcı mekanizmalar uygulamaya konulmalı.

(6) 6284 Sayılı Kanunla amaçlanan şiddete kaynaklık eden bataklıkla kurutmak değil, neticeyle uğraşmaktır. Benzetme yapmak gerekirse, bu Kanunla, sivrisineklerin sürekli çoğaldığı bataklıkla meşgul olunmayıp, gün geçtikçe sürekli çoğalan sivrisinekleri öldürmeye çalışmak gibi bir durum söz konusu. Bataklık kurutulmadıkça nasıl sivrisinekleri yok etmek mümkün değilse, aile içi şiddetin kaynağını teşkil eden etkenler kaldırılmadıkça, bu Kanun yoluyla şiddeti sonlandırmak mümkün olmayacaktır. Şiddetin kaynağını ortadan kaldıracak, aileyi aile bireyleri için huzur içinde yaşama ortamına dönüştürecek politikalara, eğitime, programlara odaklanılması gerekir.

(7) Maddi mevzuat kaynak, usul kanunları ırmak, hâkimin kararları beşeri hakikattir. 6284 Sayılı Kanun ve ilgili yönetmelik maddi kaynaktır. Hâkimin amacı, ırmaktan beşeri hakikate ulaşmaktır. Hukuk sistemimizde kaynaktan hakikate ulaşmayı sağlayacak bir ırmak yoktur. Uzaklaştırma kararı alan hâkim, savcılıktan delilleri toplamasını istediğinde, “bu bizim görevimiz değil” cevabını alıyor. Kolluk birimleri “sen benim adli amirim değilsin” diyorlar. 24 saat içinde karar vermesi gereken hâkim, dilekçe soyut bir şekilde önüne geldiğinde ne yapacak? Hâkim “kararı ver kurtul” politikasıyla tedbir kararını veriyor. Burada nesnel gerçeklik anlamında hiçbir delil mevcut değildir. 6284 Sayılı Kanunun 12. maddesinde şiddet iddiası üzerine “hâkim isterse dinler” deniyor. Kanunda “dinlemeden de karar verilebileceğine dair bir hüküm” yoktur. Yönetmelikte ise bu yönde bir hüküm vardır. Ankara’da her bir *mahkemeye* yılda ortalama 1000 tane bu şekilde talep geliyor. Burada şu öneri yapılabilir: Aile hâkimliğinin aile hayat merkezi gibi tam donanımlı hale getirildiği bir sistem kurulmalı. Şiddetle alakalı bir dilekçe geldiğinde hâkimler, derhal harekete geçmesini mümkün kılacak uzmanlar, adli kolluk vs. ile donanımlı kılınmalı. Hâkim, hakkında şiddet iddiasında bulunan kişi ile mutlaka görüşerek beyanını almalı. Çünkü şiddet faili gösterilen kişinin haberi olmadan alınan bir karar âdil olmaz.

KAYNAKÇA

Arat, N. (1994). Türkiye’de Kadınların Çalışma Yaşamında Karşılaştıkları Zorlukların Sosyo-Kültürel Nedenleri, *Türkiye’de Kadın Olmak*, (Edt. N. Arat), İstanbul, Say yayınları.

Börü, L. (2017). Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Özel Sayı, 30, 173-198.

- Canel, A. N. (2007). *Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sinanması*, (Yayınlanmamış Doktora Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ceylan, E. (2013). Türk Hukukunda Aile İçi Şiddet ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesiyle İlgili Yeni Düzenlemeler, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 109, 13-54.
- Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Bizim Kültürümüzde Erkek Kadın Arasında Ne Bir Rekâbet Ne Bir Üstünlük Yarışı Vardır”, *İletişim Başkanlığı*, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-bizim-kulturumuzde-erkek-kadin-arasinda-ne-bir-rekabet-ne-bir-ustunluk-yarisi-varidir>, Erişim Tarihi: 05.12.2025.
- Doğan, A. (2003). *Sosyal Darwinizm ve Osmanlı Aydınları Üzerindeki Etkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, İstanbul.
- Duman, C. (2024). 6284 Kâğıt Üzerinde Kaldı: Kadınlar Ölüyor, Yasalar İzliyor”, *Fikir*, (3 Ekim) <https://fikirgazetesi.org/2024/10/03/6284-kagit-uzerinde-kaldi-kadınlar-oluyor-yasalar-izliyor/>, (09.09.2025).
- Dursunoğlu, İ. (2016). Sosyal Darwinizm, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 210-221.
- Evren, M. Ö. (2019). İnsan Fıtratını Bozma Girişimi Olarak Cinsiyet Eşitliği Projesi, *Nida Dergisi*, Mart-Nisan.
- Hayek, F. A. (1948). *Esaret Yolu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları, Ankara.
- Hofstadter, R. (1955). *Social Darwinism in American Thought*, Boston, Beacon Press.
- Işık, İ. (2023). Kadınların, Çocukların ve LGBT'lilerin Yaşam Hakkı Pazarlık Konusu Yapılamaz, *Evrensel*, (13 Mart), <https://www.evrensel.net/haber/484838/kadinlarin-cocuklarin-ve-lgbtlerin-yasam-haklari-pazarlik-konusu-yapilamaz-2>, Erişim Tarihi: 10.09.2025.
- Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Dair Bildirge, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>, Erişim Tarihi: 15.09.2025.
- Kalkan, A. (2023). Medeniyetimizi Yıkan Yasa ve Projeler: Reis'e Çağrı!, *Adaleti Savunanlar Derneği*, (05 Haziran), <https://asder.org.tr/alinti-yazarlarin-makaleleri/7808-medeniyetimizi-yikan-yasa-ve-projeler-reis-e-cagri>, Erişim Tarihi: 21.10.2025.
- Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Rağbet yayınları.

- Kökdemir, E. A. (2020). *6284 Sayılı Kanun ve Bu Kanunun Ceza Muhakemesi Hukukundaki Etkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Küçük, A. (2025). “Aile Yapısına Yönelik Yıkıcı Etkenlerden Birisi: Ailenin Modernleşmeyle Bireyci Haklar Yarışına Dönüştürülmesi”, *Aileye Yönelik Tehditler ve Tedbirler*, (Ed: S. Saygılı, C. Yaşaroğlu, N. Çomak ve A. Kalkan), Konya, Eğitim yayınevi, 165-212.
- Macdonald, K. (2022). *Eleştiri Kültürü*, (Çev: G. Aktaş), İstanbul, Kaknüs yayınları.
- Özçoban, A. D. (2018). *Kadına Yönelik Şiddet Olaylarının Önlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.
- ÖZER, M. (2025). Nüfus Alarm Veriyor, *SüperHaber*, (27 Temmuz), <https://www.superhaber.com/nufus-artis-hizimiz-alarm-veriyor-makale-510207>, (ET: 10.09.2025).
- Saygılı, S. (2022). Aileyi Yıkan Kanunlardan Kurtulmalıyız!, *Akit Gazetesi*, (15 Ekim), <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/sefa-saygili/aileyi-yikan-kanunlardan-kurtulmalyiz-40377.html>, (ET: 10.09.2025).
- Tarhan, N. (2013). *Evlilik Psikolojisi*, (17. baskı). İstanbul, Timaş yayınları.
- Torun, T. (2013). İktisat Etik İlişkisine Sosyal Darwinist Bir Yaklaşım, *İş Ahlakı Dergisi*, 6(2), 135-163.
- Tosuner Sevinç, A. (2013). *Alkol ve Madde Bağımlılarında Şiddet Sıklığı Ve Şiddet Özelliklerinin Kontrol Grubu İle Karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi) Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, Ankara.
- Türkiye’de Kadın Cinayeti, *Wikipedia*, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_kad%C4%B1n_cinayeti#:~:text=2021'de%20280%20kad%C4%B1n%20cinayeti,yana%20ula%C5%9F%C4%B1lan%20en%20y%C3%BCksek%20say%C4%B1d%C4%B1r., (09.09.2025).
- Uğur, H. (2012). Kadın ve Aile Bireylerine Yönelik Şiddete Karşı 6284 Sayılı Kanunun Getirdikleri, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 101, 333-366.
- Yalçın, Ö. ve Erdoğan, A. (2013). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojik, Psikososyal ve Çevresel Nedenleri, *Psikiyatriye Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 388-419.
- Yayla, A. (1992). *Liberalizm*, Ankara, Turhan kitabevi.
- Yazıcı, F., Değer Şahbaz, Y. (2020). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet Ve Türkiye’de Yazılı Basına Yansıması” *Intermedia International e-Journal*, 7(12), 129-149.